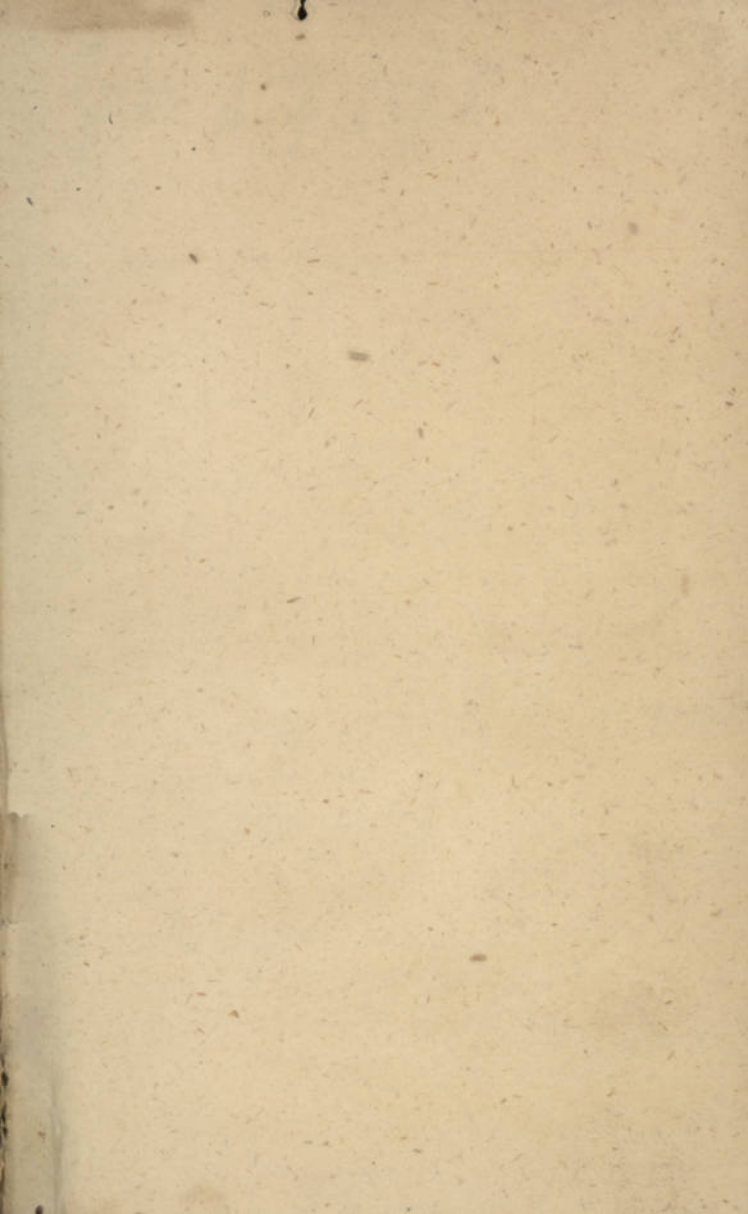

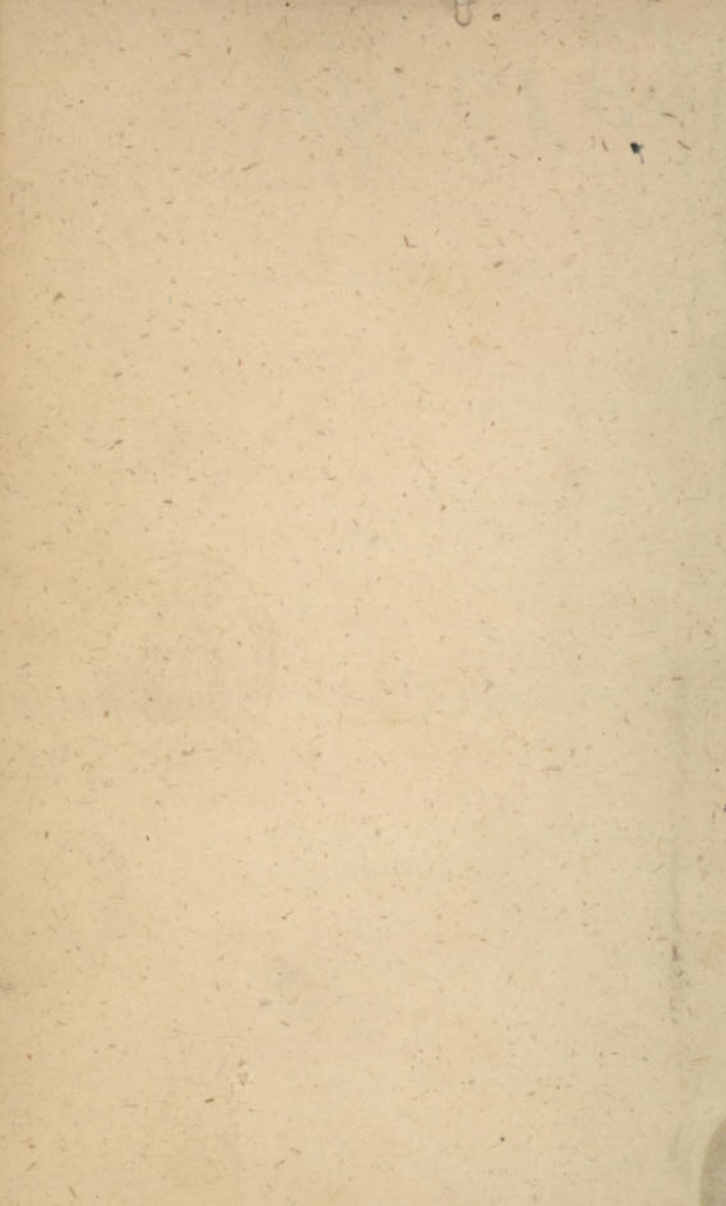
S. A.

17/42

S.A. 17.141

156 S. A.
HIERONY

MI CARDANI

MEDICI MEDIO-

LANENSIS

LIBER

DE

IMMORTALITATE

ANIMORVM.

VIRTYTE DVCEs

COMITE FORTVNA.

LUGDVNI APVD SEB.

GRYPHIVM,

1545.

HIERONY.

MI CARDANI

MEDICI MEDIO

IMMORTALITATE

COMITE FORLANI

LIBRARI DANCE

L. V. G. D. V. N. I. A. R. V. D. S. E. R.

G. R. A. P. H. I. C. A.

1745.

HIERONYMVS

CARDANVS MEDICVS

IACOBO PHILIPPO SAC-

CO GALLIAE CISAL-

PINAE PRAE-

SIDI

S. P. D.

VE M A D M O D V M nullo alio argumento ueteres philosophi Deum esse cognouerunt, nisi eo ipso, quod coelum splendidissimum, atq; pulcherrimum intuerentur: Sic nunquam rationibus naturalibus intellectus nostri immortalitatem ostendere me posse confisus sum, nisi cum mentem aliquam penè diuinā, coelestisq; originis intuerer. Ergo iandiu huc, illucq; oculos intendens, tu mihi inter alios unus, atq; praecipuus uisus es, qui tot uirtutibus ornatus, tam singulari prudentia, tanta publicorum negotiorum peritia, tam praecleara eruditione, mansuetudine, fide, religioneq; exemplum diuinitatis animi nostri exhibere posses. Nam uelut antiquo tempore artifices absolutum aliquod inchoandi operis exēplar querebant, ut olympij Iouis Phidiae, uel eiusdem Mineruae Athenis, aut si pingendum esset, Apellis Venus uel Diana inter sacrificantes uirgines proponebatur: Sic nobis ad operis argumentum humane mentis insigne aliquod exemplum inuenire oportuit. Itaq; tuam cum uitam, mores, aetatem, animiq; excellentiam inspicio, unus mihi in omnibus quae ad mentis demonstrandam immortalitatem necessaria sunt, satisfacere posse uideris.

Prætermittam etenim quãtis in periculis Francisco Sfortiæ Duci præsens affueris, quòd fide ille tua adiutus primò, atq; seruatus, consilioq; demum etiam regno restitutus, quòd Antonius Leua, uir acerrimus, Marinus Carraciolus cardinalis probitate, & pietate singulari, Alphonsus Aualus Princeps optimus, ac splendidissimus huius prouinciæ omnes proconsules tam dispari inter se, & si probatissimo quisq; ingenio firma continuatione amicissimum habuerint, ac in gerendis rebus cõsilio tuo semper usi fuerint. Illud sanè his omnibus maius esse existimo, quòd Cæsar ipse regnum hæreditarium adeptus adeò facta tua, tuam integritatem probauerit, fidemq; sit admiratus, ut te, senatumq; tuum, cuius iã princeps eras, ne uno quidè ex ordine illo amoto, integra cum authoritate seruauerit. Quod sanè argumentum esse debet & summæ omnium illorum innocentie, & ingentis tue sapientie. Possum'ne ego non admirari eum, qui cum Frãncisco Sfortia ob fidem aliquando in arce Iouis annuam obsidionem aduersus Cæsarem sustinuerit, per ipsum Cæsarè deinde redacta in eius potestatem prouincia ob singularem iustitiam, ac pietatem cõseruatus, & in summo honore confirmatus sit? At neq; id immeritò: cùm simul diuini propè animi sui profundū consilium, religiosissimamq; mentem Cæsar nobis omnibus patefecerit. Intellexerat enim ille, optimos uiros, ac prudētissimos, afflictis populis quanto essent futuri solatio, ut iustitia animos retinere, mansuetudine lenire mala, sapientia periclitantibus occurrere possent. Quamobrem nō solum id tibi gloriosum, sed prouinciæ etiam salutare fuit, Cæsariq; argumentum optimi illius, non tantum cõsiliij, quo cuncta moderatur, sed grati etiam animi, cùm officia erga illam tua ac studia, dum quasi

quasi sub interregno ob Sfortiæ mortem essemus, agno-
 uisse uisus sit. Deerat tamen unum ad propositū nostrum
 confirmandum, quod immortalitatis hostes, quasi Hercu-
 leum argumentū nobis opponunt: id scilicet, Quòd mens
 nostra senio confici, atq; ægrescere uidetur. id tu unus in-
 ter multos tam egregiè protriuisti, ut uerè in te Plutarchi
 sapiens illud dictum conueniat, Καὶ μάλιστα σὺ ἔτα πόλις,
 ἔνθα βουλαὶ γέροντων ἀριστέουσι. Propterea nec malè ab
 Homero de sene dictum est, πηλοῦά τε πολλὰ τε ἔδωκ. Neq;
 id mirum, cū naturæ, & exercitationi, ætas accesserit.
 Nam senilis sapientiæ testimonium locuples est Decre-
 tum sapientissimi olim populi Atheniensis, quo caueba-
 tur, ut qui quinquagesimum annum excessissent, soli per
 præconem in consilium uocarentur. Itaq; quod ab exem-
 plo inclytæ uirtutis tuæ sum consequutus, scilicet ut ani-
 mi nostri immortalitatem naturalibus rationibus probare
 me posse intelligam: si tibi hoc operis non dedicaretur,
 non ne merito, & si exiguo te præmio fraudarem, ingra-
 tus uiderer? Neq; uerò te adulādi studio teneri me per-
 suadeas, ut unius hominis admiratione commotus tantam
 rem ostendere aggrediar. Verū cū primum animi tui
 magnitudinem animaduerti, ad alios conuersus, quicquid
 in illis sapientiæ, sanctitatis, ac diuinitatis inerat, diligen-
 ter indagare, demum etiam obseruare coepi: atq; ea de
 causa & initium, & argumentum operis huius tu mihi
 unus præstas, quòd inter multos dux, & antesignanus
 propositus, animum meum ad tantam capeffendam pro-
 uinciam erexeris. Ergò cū nondum libros de Sapientia,
 quos Francisco Sfondrato Sarnensi Episcopo, uiro pru-
 dentia, & integritate singulari, dedicauerā, absoluissem:
 libellum hunc conscribere adortus sum, in quo, ne (quod

ego semper euitavi) Græcam inquam loquacitatem, aut
 inania nugamēta requiras uelim, sed sensus, ac rationum
 uim, interpretationis q̄; subtilitatem. Quæ & si non sumus
 affecuti in tanta scribendi, profitendi, medendiq̄; assidui-
 tate, ac negotiorum multitudine, quid mirum? cū neq̄;
 per tempora liceat. Ea igitur de causa non te, qui omnia
 pro solita mansuetudine accipis, sed acres istos censors
 oratos uolo, ut siquid erroris sese inuenisse putent, tot re-
 bus impedito aut parcere uelint, aut ipsi meliora profer-
 re. Verum si quispiam forsā de operis proposito nos in-
 terroget. Respōdemus: Cū uniuersæ sapiētiæ præcepta
 ab antiquis tradita his tribus contineantur, Ἐν ὅθι στω-
 χῶν, πῶς ἀλλοῦς, καὶ ποῦ. horum difficillimum erat, Seipsum
 agnoscere, ut Thales inquit: reliqua duo in libris de Sa-
 pientia docueramus: hoc igitur unum restabat demonstran-
 dum. At quonam pacto nos, inquam, agnoscemus uel me-
 lius, quā si propriā animi nostri substantiā, origi-
 nemq̄; cognouerimus, quā diuina & nobilis
 sit, unde profecta, & quò migratura? Hæc
 igitur omnia docere uolens ex natu-
 ralium philosophorum princi-
 pijs, ne diutius occupatio-
 nes tuas morer, Iaco-
 be Philippe Sac-
 ce, optime,
 ac sa-
 picntissimè hinc
 exordior.

HIER

HIERONYMI

CARDANI MEDICI

MEDIOLANEN-

SIS

DE ANIMI IMMORTA-

LITATE LIBER,

*Ad sapientissimum uirum Iacobum Philippum
Saccum, Gallie Cisalpinæ Presi-
dem optimum.*

AEPE, ac diu dubi-
tatū est, An animus
hic noster immorta-
lis, atq; incorruptibi-
lis sit, uelut diuinum
aliquod numen: an
potius, ut reliquorū
omniū animātium,
morti obnoxius cū
ipso corpore simul
intereat. Atq; si su-

perfit, & illud etiā dubium est, an omnibus homi-
nibus unus atq; idem existat, uelut uno sole cūcta
collucet: an potius distributus pro uniuscuiusq;
mortalis corpore, ut totidem animi sint, quot etiā
homines? Deinde, si unus sit, an substantia ipsa etiā
una sit, qua animi constant: an uerò animorum di-
uersa sit ratio, principium uerò unum? Cū uerò
principium unum sit, atq; immortale, quod in no-

bis etiam est, an & ipsum perpetuum simul, an uerò quod separari potest æternum: Ideoq; non semper contingit intelligere principio extrinsecus existente, quod uerò in nobis corrumpitur, nec manet, quoniam natura sua, & si sit sempiterna, non tamen secus ac lumen solis in aëre diffluit subiecti uarietate, quamuis causa ipsa immobilis, ac diuturna existat. Quod & si hoc in nobis sit immortale, utrum ne unum tantum, an plura sint, quæ mortis expertia dici debeant. Neq; enim ulla quæstio aut difficilior est, aut magis in hominum opinione, uel utilior, aut maiore contentione tractata. Habēt singuli uerisimilia suarum sectarum argumenta: Verum quæ animum mortalem astruit, ut simplicissima existens, omnibus cæteris è directo opponitur. Quamobrem nil mirum, si hæc una plures re-

- 1 liquis rationes possideat. Quid enim, illi dicunt, opus est tot rationibus ad intellectus naturam dignoscendam? cùm illum, ut reliqua omnia, ex infantia augeri, & in senectute adeò, ut ad nihilum re-
- 2 digatur, minui uideamus. Tum uerò, cùm omniū cœlestium corporum anima tantum sit una, paruusq; tam immensæ molis immortalium numerus, hæc ipsa inferiora innumerabili deorum copia abundabunt, diuinum censerī debet quod immortale est, & semper intelligit: erit enim immortalis
- 3 etiam illorum una uoluptas. Atq; si supersit quorsum hoc: an ut ociosa substantia sine opere, aut aliud opus denuò habebit, nec sensibus prorsus utetur, aut uita, aut forsā (ut Stoici dicebāt) uiuet quidem, sed donec mundus ad conflagrationem futur

futuram, quam ipsi credunt, peruenerit: tunc uerò unà & illa cum orbis mole destruetur. Sed quid uos potissimum mortales ad hanc tantam, ac incredibilem accendit spem? cùm videatis tot homines belluarum vestigia imitari, tam paucos uirtutem, atq; eruditionem colere. At ex ijs paucissimi ad insignem perueniūt tamen doctrinā, quorum etiam uitæ minima pars huic contemplationi adiicitur: reliquum totū somno, crapulæ, alijsq; necessarijs rebus, quas cum animalibus reliquis communes habemus, impendi solet: atq; si uel eruditissimi uiri scientiam uniuersam diligēter æstimaueris, quamuis uel totam uitam in studijs exigat, nihil tamen ibi immortalitate dignum inuenies, sed pauca confusa, obscura, incerta, ex infinita rerū, ac clarissima serie, ut doctus certè ab indocto parū differat, imò nec à bellua, & sit quātumcunq; hoc interuallum, nunquam infinitū illud esse fateberis: quod tamen necessarium est eum confiteri, qui animum uelit nostrum esse immortalem. Adde uerò quā uiolenter, quanta difficultate, ut prorsus obnitente natura, quanto uitæ dispendio, ad eam exiguam doctrinæ portiunculam trahimur, ut iam cū mori incipit homo, uix scire quicquam se putet: & tamē illud infinitorum hominū arte, & studio per multa secula, maximisq; laboribus conquisitū est. Inde si hominum animi supersunt, mirum admodum illorum nullum ad nos unquam tanto tempore peruenisse. Nam quæ de his narrantur, nō obscure ad fabulas referri debent. Neq; enim tam audacter Aristoteles, cū animo quandam immorta-

litatis speciem tribuisset, illum tamen à morte me-
 minisse eorum, quæ in uita hac egerit, negasset: sed
 uel in dubia re saltē, ut facere solet, & quæ nega-
 6 tiua constat, silentio rem trāsigere poterat. Sed sint
 iam immortales, cur tantum non solum totus ho-
 mo in cruciatibus affligitur, sed diuina constans
 natura ad malum fertur? Nam & si exiguum sit,
 quod diuinum est, toti tamen moli præest, illudq;
 corpus elemētare gubernat. Cumq; quælibet ani-
 ma in diuersum trahere possit, nam & arborum
 crescere facit in sublime quod graue est, & bellua-
 rū volare, ac saltare, quod suapte natura deorsum
 fertur: quāto uerisimilius, si noster hic diuinus est,
 illum nos, etiam obnitente mole sensuum, ad diui-
 7 na tamē machinam suam trahere debere? Deinde,
 cur adeò gloriæ, cur famę cupidi, quę umbra quæ
 dam est, ac satis tenuis uitæ nostræ, si adeò solida
 8 uita à morte superstes est? Cur uerò Achillem, Ho-
 merumq; celebramus, ac Ciceronem, tanquam ui-
 ros rarissimos, si animo immortalī existēte omnes
 longē maiores futuri sunt, imò ne illi pro grega-
 9 rijs digni habebuntur. Vel, cur mortē non minus
 feris, imò magis formidamus, si in aliā clariorem
 10 uitam est transeūdum? Deniq; si hic intellectus di-
 uinus est, quid illum prorsus detinet, ne semper in-
 11 telligat? Cumq; tot sint illius opiniones de immor-
 talitate diuersæ, cum una tantum sit ueritas, non
 aliunde prouenit, nisi quòd nulla illarum uera sit,
 atq; ideo illud accidat, quod feræ retibus circunse-
 ptæ, quæ cum nullum exitus locum habeat, plu-
 12 ribus in locis tãquam fugitura immoratur? Quòd
 si im

fi immortalis omnino sic existimandus animus, hoc nulla magis ratione credendum esset, quàm ut bonorum, ac malorū ratio habeatur. At quàm dignum sit ob brevis temporis labem perpetuò quenquam torqueri, nec tyrannorum leges iubēt: sed nemo adeò excors ex philosophis habitus est, qui tam stolidam opinionem inuehere ausus sit, cū expertem omnis affectus, nedum cruciatus, substantiam illam purissimam esse deceat: nisi solus Plato, qui tamen cū aliò tenderet, ob hoc solū nihilominus malè audiuit, vnde in illum Carmina hæc Græca iactantur,

Ἄρ μνήμης ἀνθρώπου λάβης ὁ πατήρ σε τί ποίωμ
 Ἐπειρεμ, παύσει τις μεγαλοφροσύνης
 Ἄλλ' ὁ πλάτων σοι τῦφον ὄνειρώσωμ ἐνέφυσεν
 Ἀθάνατόμ σε λέγωμ, καὶ φυτὸν οὐράνιου.
 Ἐκ πηλῶ γέγονας, τί φρονεῖς μέγα, τῶ μὲν ὄτως
 Ἐῖπ' ἄρ τις κοσμοῦ πλάσματι σεμνοτέρω.
 Εἰ δὲ λόγου ζητεῖς τ' ἀληθινὸν, ἐξ ἀκολασσ
 Λαγνείας γέγονας, καὶ μιαιῶς ῥανίδος.

Quæ sic nos reddimus,

Si memor humanæ es fœdæq; propaginis, olim

Quodq; pater gutta te genuit misera:

Hunc pones fastum, quo te Plato adornat inanem,

Aeternum dicens semen, & æthereum.

Somnia sunt hominis, nugæq; meræ, omnia cæno

In nobis constant, interitura breui.

Porrò quid illum attinet accusare? qui cū uideret nihil in homine præter reliqua animantia fore præcipuum, totam belluarū cateruam, modò perfecti

perfecti essent generis, animam dixit habere immortalem; & bos ille, qui sub claua cōcidit, & gallina, quæ nobis singulis diebus oua parit, Deus quidam est. Quid rogo, nūm omnino hæc puerilia non sunt? aut ego hac in re quicquam mentior?

- 14 Sed subterfugias, Hominis solus animus est immortalis. Quo argumento? Quòd ratione utitur. Nempe aliud nec fingere contingit. At Ratio ipsa differētia est hominis, qua ab alijs distungitur animātibus; neq; enim aliud habet, quo ab illis distinguatur. Sed uide, quid nam sit hæc, imò quàm parua res; nam nihil aliud est ratio, quàm uis quædam resiliendī ex vna imaginatione in aliam, tum ex cogitatione in cogitationem: uerūm multiplicata non secus, quàm ex simplici nodo retia constituntur: omnia hæc cōsurgunt admirabilia, ars, consilium, scientia, prudentia, sapientiaq;. Argumento est, quòd in uiris, quibus non facile illa reperitur, quos ingenio tardos dicimus, nihil horum fermè uidetur. Verūm ad omnia, quia omnia ex tenui illo principio ortum habent, transcēdit, igitur uelocitate magna semper idem repetēs ac uelut (ut dixi) retia nectens, exigua illa ui sæpenumero repetita, aliquid admiratione dignum emergit, his profertim, qui huius rei non intelligunt originem.
- 15 Enimuerò uis uidere in nobis nihil prorsus adesse, præter sensum: cum dormiturus quasi es, remitte omnem cogitationem, ac denuò cum excitaris, intelliges te animo omni caruisse, an putas, si tam leuiter ille diffluit, in tãta perturbatione, qualis morte accidit, eum manere posse? Sed maneat, nūquid mundo

mundo existente eterno, numerus ille infinitus ad-
 huc superest: omniaq; animis plena erunt: nec ta-
 mē sufficiet: quoniam infinito capiendo nulla certē
 capacitas sufficit. Verūm hoc tolerabile: illud pla-
 nē absurdissimum, quōd cūm infinitus sit hic nu-
 merus, attamen in dies singulos semper augeatur.
 At uerō ne istud etiam stultum est, nos tandiu ui- 17
 xisse, nec quēquam huius uitæ recordari, solumq;
 hoc animal sapientissimū (vt ferunt) seipsum igno-
 rare. Nam si & hoc credamus, quōd animus ipse
 sit immortalis, tamen qualiter hoc contingat, nemi-
 ni hucusq; compertum est: quin potius uoluntate
 quadam inepta, qua etiam regna, & imperia sole-
 mus optare, quā uulla ratione ad tantam, ac adeo
 inaccessam rem spe ferimur. Quod si ita est, quā 18
 iniqua est hęc partitio: cūm tot homines in insulis
 nouiter repertis hoc nesciant, nesciuerintq;: tum ue-
 rō antiquo tempore gentes ferē omnes hoc igno-
 rabant. Tantum igitur præmium etiam sorte ipsa
 distribuitur: atq; etiam, ut apud Homerum, fors
 quædam dijs imperabit, ut cūm Vulcanus dicit,

—τό τ' αὖ πάθος ἄλγεα θυμῶν

Εἰμή μ' εὐρυνόμη τε θέσις θ' ὑπεδέξατο κόλπω.

Sic ne sinemus nobis illudi, ac quasi præstigijs men-
 tem inuolui?

At tamen scimus, an hoc ipsum est quod æter- 19
 num putas, quodq; tam labile est, atq; in memoria
 repositum est: unde Plato Memoriam in Theæte-
 to, Musarum matrem appellauit, & Cicero diuinū
 quoddam esse illam existimat, cūm sit sapientiæ
 uniuersæ thesaurus. Quo fit, ut qui ea carent, & si
 uelo

uelocissimè nectant, nunquam tamen egregium quicquam conficere poterunt, corruentibus tam cito nexibus alijs, quàm celeriter fiunt. Igitur ne eiusdem rei sedes altera mortalis erit, altera æterna; aut aliud sapimus, aliud est quod memoria tenemus; aut ne dicendum erit cum Platone, Nostrum hoc scire esse recordari; Vides quanta hîc absurda contingunt, ut hanc opinionem tuearis. Quinetiam Plinius mortalem censet. Alexander verò Aphrodiseus, & Ioannes Scottus de Aristotele affirmant, quòd idem de illo statuerit. Sed hos tanquam notissimos prætereo, vnius Galeni uiri grauissimæ sententiæ requiratur, dicentis,

Ἀνδρόνικου δὲ τὸν περιπατητικὸν ὅτι μὲν ὅλως ἐτόλμησεν ἀποφίνασαι τὴν ὄσιαν τῆς ψυχῆς ὡς ἐλεύθερος ἀνὴρ ἀνευ τοῦ περιπλέκειν ἀσφαῶς, ἐπαινώτε πάνυ καὶ ἀποδέχομαι τὴν φράσιν τοῦ ἀνδρός, εὐρίσκω γὰρ αὐτὸν καὶ κατ' ἄλλα πολλὰ τοιοῦτον.

Quod est: *Andronicum Peripateticum*, quòd omnino audacter animæ substantiam declarauerit, ut uirum decet liberum, ac absq; obscuris inuolucris, ualde laudo, & uiri sententiæ recipio: talem enim cum & in pluribus alijs inuenio.

Quid hoc est, Audacter protulisse, nisi quòd legibus omnibus interdicitur, quòd; plebi inuisum esse. At hoc ipsum planè Galenus affirmat: est autem nihil aliud, quàm quòd mortalis sit animus. Tum rursus:

Εἰ δὲ ἀθάνατος ἐστίν, ὡς Πλάτων βούλεται, διατίχεται

τί χωρίζεται ψυχθέντος σφοδρῶς, ἢ ὑπερθερμα-
θέντος, ἢ ὑπερξηρανθέντος, ἢ ὑπερυγρανθέντος
τοῦ ἐγκεφάλου, καλῶς ἂν ἐπεποιήκει γράψας αὐτός,
ὡπερ καὶ τ' ἄλλα τὰ κατ' αὐτὴν ἔγραψε.

Hoc est: Si autem immortalis est, ut Plato affirmat,
cur nam separatur, ualde refrigerato, uel excalescēto, uel ²⁰
exsiccato, aut humectato cerebro? Pulchrè fecisset Plato,
si causam huius, quemadmodum et reliqua conscripsisset.

Sed mittamus ambigua, illum potius clarè lo-
quentem audiamus hoc modo:

Τὸν μὲν ἔν ἡδὴ καὶ ὑποψιάμ τινα ἀφαιρῆ με-
γάλην ὅλη τῆ τῆς ψυχῆς ὁσία μὴ ἐκ ἀσώματου ἢ.
πῶς γὰρ ἂν ὑπὸ τῆς τῶ σώματος κριωνίας εἰς
τῆν ἐναντίαν ἑαυτ' φύσιν ἀχθείν, μήτε ποιότης τις
ᾗσθε τῶ σώματος, μήτε εἶδ' ἢ, μήτε πάθ' ἢ, μήτε
δύναμις.

Hoc est: Hoc quidem magnam quandam de animæ to-
tius substantia aufert suspicionem, ne non incorporea sit.
Quomodo enim à corporis societate in contrariam suæ
naturam traduci posset, si nec qualitas aliqua est corpo-
ris, nec forma, nec affectus, nec potentia est?

Græcam uoluimus addere lectionem, non quòd
immutata plura sint: sed ne cùm uerborum ambi-
guitate in arcto res collocata fuerit, quispiã alter-
utri parti nos fauere dicat. Sed nec minoris ratio ²¹
Galenī auctoritate eius faciendā mihi uidetur, qua
animæ interitū astruit, ea autem est, Fateor anne-
xam illam, ut meritò instrumenti propria uī: quan-
quā & hoc arduum sit, illa existente incorporea,
actione sua frustrari, at in diuersum ac contrarium
trahi

trahi neutiquā naturę proprie, nisi etiam illius fuerit aut uis quædam, uel affectus, aut forma concesserim. At verò ut ad institutum denuò reuertar: Cùm in nono de dogmate Platonis, & Hippocratis libro, ad sermonem de Platonis opinione iuxta finem, quam de anima haberet, deuenisset, illud subiunxit: Summæ quidem esse diuinæ sapientiæ indicium, fabricam nostri corporis his rationibus, quas superius attuli, abundè ostensum est. Quæ verò de Animæ, & Deorum, qui nos finxerunt, substantia proferuntur, probabilitatem, & uerisimilitudinem non excedunt. Cùm verò paulo post rationalem partem animæ diuinam esse dixisset, ne uel hoc verbo dubij essemus, quòd diuina soleant etiam esse immortalia: protestatur illico, se nihil de animæ substantia, aut immortalitate prorsus locutum fuisse: quinetiam, ut intelligeremus, diuinitatē illam ad officium, non ad substantiam, aut diuturnitatem rationalis animæ pertinere, quodc; unicum uidebatur huius opinionis Platonice fundamētum, imò Aristotelicæ, Animum siquidem ob id æternum esse, quòd uniuersale (ut dicunt) concipiat, quod æternum est, ac materia caret, ille ex toto subruit. Nam in secundo Artis curatiuæ, belluas etiam affirmat uniuersale ipsum agnoscere aliud à singulari, exemplo ni fallor ab asino, & camelo sumpto: nam & Leonem fugit, nec fugit camelum, hunc etiam sibi agnitum libenter admittit. Hic etiam in duobus libris, quorum alteri titulus est De affectuum animi, alteri De peccatorum dignotione, ac medela: moralem cùm tractaret

Etaret institutionem, hominemq; cunctis alijs præ
 ferret animantibus, non alio eum præposuit priui-
 legio, quàm rationis. Expediebat autem maximè
 ibi, non solùm immortalitatis afferre rationem, sed
 & quemadmodum Aristoteles facit, ad rectam ui-
 tam instituendam, eam & si non crederet confinge-
 re. Sed ad pristinum propositum denuò reuertor,
 Si immortalis est animus, non alia magis ratione ²²
 cèsendus, quàm ut flagitiorum luat pœnas: at ue-
 rò si æterna, ac diuina est substantia, quid nam pa-
 ti poterit: an in ignem, aut in aquam, glaciem ue,
 poëtarum more conijcietur: aut ipsa seipsam desi-
 derio perpetuo torquebit: & quæ etiam nihil ad-
 misit, nam solùm mortales animæ affectibus sub-
 iijciuntur, ut Plato uult, nihil minus insons plecte-
 tur: tum uerò, cum non agnoscat, nisi uniuersalia,
 quomodo iuste propter singularia pœnas dabit:
 Sed est & aliud mirum, quòd cum omnes animi ²³
 uirtutes continuo quodam ordine disponantur, ut
 sensus, imaginatio, memoria, ratio, intellectus: nec
 uel modico plus ratio ab intellectu uincatur, quàm
 ipsa memoriam superet, ut non solus Plato, sed pe-
 nè antiqui omnes cum illo memoriam aut princi-
 pem animæ partem, aut cum intellectu ac ratione
 eandem constituerint: cæteris omnibus manifestè
 mortalibus, ac corporeis existentibus, solus intel-
 lectus incorporeus, immortalisq; habeatur: Illud ²⁴
 uerò ualidissimum interitus animi argumentum
 est, quòd ipse in loco sit, quãdoquidem forma cor-
 poris per consequentiam saltè necessariò sit in lo-
 co, Etenim corpus, & homo in loco non obscure
 b esse

esse dici debent, quare & eorum formæ illorum
 causa: At Deus ipse, & cęlestes intellectus, atq; sub-
 stantię, saltem operatione in loco esse dicuntur,
 octauo physicę auscultationis, & primo cęli. At
 uerò post obitum ubi erit, aut quonam pacto ten-
 dit ad eum locum: num per motum aut mutatio-
 nem: Nequaquam: nam quod diuidi nequit, mo-
 ueri, neq; mutari non potest per se, nec alterius cau-
 sa: cum corpus iam reliquerit: non igitur subito
 mutari, uel ad illum tēpore, ac motu deferri spon-
 te, uel alterius causa potest. Pręterea si transmuta-
 tur, illico id fiet: nam tum primũ anima illic esse
 incipit, cũ corpus cadauer efficitur. Cuius igitur
 motus hæc transmutatio terminus est: Non alte-
 rius certè, quàm eius, quę in qualitate: qualitas igi-
 tur, non locus acquiritur: alterius igitur causa, non
 per se locus per id mutationis genus habetur. At
 quod per se qualitate mutatur, per aliud in loco
 est: cadauer non anima terminus est proprius hu-
 ius motus, qui secundum qualitatem fit: per hanc
 igitur cadaueri non animę locus per consequen-
 25 tiam acquiritur. At qui animam superesse testan-
 tur, alicubi eam esse affirmant, sed neq; separata
 quid agat quicquam habet, nec à Deo recipere po-
 test intelligendi uim, cũ ille nihil sine motu æter-
 no cęli, ex Peripateticorum sententia, cuiquam
 tribuat: hoc autè, imò nec ipsa anima, cęlo subij-
 26 ci non potest. Manebunt, inquam, ne fortè mora-
 les uirtutes: Certè non: nam pręter id, quod de-
 monstrauimus, iam animam humanã separatam
 à corpore nihil intelligere, vnde nec moribus or-
 nari

nari, qui sine cognitione esse nequeunt, aliud est, quod impedit: nam illis uti non potest, tum quia organo corporis caret, tum quod ad unā partem uoluntas eius necessario ab obitu ex omnium, qui immortalitatem animi tuentur, inclinatur: at uerò electio nō est illorum, que nec esse possunt, nec eligi queunt. Est etiam illud uero simile, Animam, si
 27
 superlit, animas reliquas omnes cognoscere, uel saltem aliquas. Si quidem omnes, infinitas igitur, atq; ideo infinita uirtus erit, quæ cognoscit: Sin aliquas tantum, maximè eas, quas in uita cognouit, quare memoria utetur: Ostendit autem Philosophus tertio de anima, illas nō meminisse post mortem. Tum uerò cognitio ea, erit ne per cognoscentis essentiam? quid igitur prohibet, ut quemadmodum Deus, ne omnes futuras, præsentisq; cognoscat, atq; ideo denuò infinitas? Sin autem per illarum essentiam, esset forma dū intelligitur ab alijs, & informata (ut dicunt) dum intelligit: hoc autem est absurdissimum, & intellectu perdifficile, sin per speciem, seu similitudinem ab alio utpote obiecto profluentem, aut à Deo, uel una omnes intelligit animas, uel omnibus omnes, ut unicuiq; intelligendæ animæ species sua respondeat: Ergo altero horum efficitur, ut confusè eas agnoscat, si una similitudine omnes comprehendit: altero, ut infinitam habeat cognitionem. Multò uerò minus consentaneum, atq; eò magis ridiculosum, existimare, ut simul loquantur: cum enim natura similes sint, & æquales, auditus ac sermones undequaq; mutuo erunt infiniti; atq; id ridiculosius sanè an-

Cap. 5.

gelo Maumethi, quem tot ora habentem singulis capitibus, atq; in singulo ore tot linguas finxerūt.

- 28 Nunquid etiam si à morte corporis meminit, uel etiam ad illud natura sua inclinatur, tandiu frustra bitur, atq; innoxia in posterū perpetuo desiderio illius discruciat? An uerò naturaliter resurgēt mortui? an uiolenter res diuina, æternaq; huius corporis carceri mancipabitur? Porro illud etiam necessarium fiet, ut scilicet libera natura in immutabilem euadat: & si regressus concedatur, denuo immutabilis fiat libera, aut si impedimento anima aliquo à libertate reuocatur, erit hæc uiolētia ipsi animæ perpetua: at cōcessum uidetur ab omnibus, affirmatq; philosophus, nullum uiolentum esse perpetuum. Est etiam illud consequens ad hos, qui animum immortalem prædicāt, ut hominem nec uerè generari, nec uerè fateantur interire: quandoquidem potior pars manet, aut ante ipsum hominem est: atq; ideo Plato transmigrationem quandam uocat, & qui cum eo consenserūt: totus enim homo, si anima est immortalis, anima est: & Theologi somnum ob id mortem uocant: an uerò Peripateticos sic appellare, ac credere mortē talem esse expediat, alijs diiudicandū relinquo. Forma etiam cordis senescit, senescunt enim operationes, atq; ut in adagio, Bis pueri senes: operatio docet formam qualis sit cognoscere: nam non ex alio oculi formā consenuisse agnoscimus, quàm quòd senio malè uidet. Senescit igitur anima, quæ cordis ut potioris partis forma est, seu totum corpus sedem illius esse mauelis. Nec credendum est, reges ac tyrannos
- tam

tam paruam in hominum cæde habere dubitationem, si illorum animos existimarent esse superstites: quandoquidem, exuti & ipsi regno simul ac vita, tot hostes meritò sint habituri. Esset præterea mirum, si animus esset intellectus quidam à corpore secundum naturam separatus, quod uel in primæ philosophiæ libris de ipso, uel in libris de anima de reliquis separatis substantiis philosophus non pertractasset. Quinimo tota hæc consideratio naturalis potius esse uidetur: nam cum secundum rem intellectus moueatur, materia sensibilis est de illius ratione: nam si à materia pendet res, in dubio posita non est: sicut ut cœlestes intellectus absolutus, cur non uelut & in eis nulla à materia pro illius differētia ratio sumitur. Quare non obscurè Auerrois sententiam amplectimur, quæ cum multò sit absurdior quàm utilior, meritò relinquenda est. Illum etiam duabus naturis præditum concedere cogeremur: ut enim à sensibus pendet illius operatio, naturali subiicitur: ut absoluitur ab illis, primo philosopho, neque enim ut separata est à naturali considerari potest: nam reliqui intellectus principia sunt orbium, iste uerò ut forma solùm iam fuit: quare absurdissimum, & inauditum est, ut eadem forma, sub eodem operandi genere à duobus tam diuersis artificibus consideretur. Adde, quanta sit, ac quàm ambigua pugna inter sensus impulsus, ac rationem, quamque uicissim cōstet uictoria. Quis fieri igitur potest, ut immortalis rei mortalis non pareat: imò pax debet esse inter illa perpetua: diuina enim pace gaudent, imperantque mortalibus:

atq; eò magis, quòd in una anima ambo sedem
 36 habent. Animus etiam si in partes diuidatur, nec
 patiente, nec agēte nobis intellectu quicquam pro-
 deſt, etiam ſi uterq; ſit immortalis: nam ſine patien-
 te agentem, ſine ſenſu patientem Philoſophus ne-
 gat quicquam intelligere. Extingto igitur ſenſu,
 etiam ſi ſuperſit uterq;, neuter tamen intelliget:
 prædicat enim ille, oportere intelligentem rerum
 imagines per ſenſum interiorem formatas cõtem-
 plari. At uerò ut & in ſenſu ſemper præuium eſt
 37 pati, ipſi ſenſus iudicio, quod uerè ſentire eſt. Vi-
 detur etiam Ariſtoteles ſecundo de generatione
 Cap. 3. animalium, omnes animas potentia in ſemine ſitas
 affirmare: ubi uerò potentia, ibi & ſuus actus.
 38 Quòd ſi omnino extrinſecus, quaſi uerè exterius
 prius exiſtēs, accedat, ubi propria illius operatio:
 nanq; omnis forma operationem habet ſibi pro-
 priam, quare & illam corpori coniuncta ſeruabit.
 39 Neq; etiam illud facile eſt oſtendere, quo'nam pacto
 æternæ exiſtenti, poſtea corpori contingere
 poſſit: apud Ariſtotelem enim æterno nihil con-
 tingit: perpetua igitur inclinatione ad corpus ur-
 getur: quare rediuiuam facimus Auerrois opinio-
 40 nem. Nec fatis intelligere poſſum, quo'nam pacto
 exiſtentibus duobus actu iam animo & corpore,
 41 unum uerè ex his fiat: Aut quomodo immortalis
 exiſtens, & materia carens, forma ac principium
 poſſit eſſe nutritionis: Namq; cœleſtia generandi,
 alendiq;, mortalibus uim exhibēt, ſed non formæ,
 42 uel ſimilitudinis ratione. Apertè etiam fatetur in-
 tellectum Ariſtoteles, primo de anima, quodam in-
 terius

terius corrupto euanescere; an verò propria subla-
 ta operatione forma manebit, an potius aliam nan-
 ciscetur operationem propriam non mutata for-
 ma, aut quod extremum est, formam simul cum
 ipsa facultate mutabit? Ipse etiã Philosophus dum
 animam diffiniret, nec corpus naturale, atq; orga-
 nicum, nec quòd illius esset actus omnino præte-
 riit, nec intellectiuam ab hac tam generali animæ
 diffinitione seiūxit. Neq; igitur non talis unquam
 poterit esse intellectiua anima, nisi diffinitionis par-
 tes à diffinito separari queant, uel tempore, uel alia
 causa, vt non sit res una perpetua diffinitio. Illud
 quoq; non minore dignum admiratione, quòd
 animus perpetuum tempus solitarius consumpse-
 rit, consumpturusq; sit, tam breui curriculo morã
 hic ducens in corpore. Nam quid de abortiuis di-
 cam, ac tot alijs, qui protinus ut nati sunt moriun-
 tur? Quid quòd tam leuibus causis hæc cõiunctio
 subijciatur? cùm quantacunq; uitę prolixitas ante-
 cedenti spacio, uel subsequenti temporis compara-
 ta, puncti uicem, ut rectè Auerrois inquit, referat.
 Quorsum igitur tot animæ foetuum, ac nuper, ut
 prodierunt ex utero, uita excedentium? Quàm in-
 digna, quàm futilis, quàm ambigua copula huius
 immortalis Dei cum mortali, ac fœda compage?
 Rursus denuò; tanquam infecta re, causam hanc
 nouis argumētationibus aggrediamur. Si animus
 immortalis est, forma proculdubio humani cor-
 poris erit: irridet enim Philosophus primo de ani-
 ma dicentes Pythagoricos, animam corpore uti
 tanquam instrumento, atq; ideo diuersorum ani-
 malium

43

44

45

Cap. 3.

malium subire corpora: nanq; cū annexa sit, ut forma, non cuiq; corpori quælibet anima conueniet. Non enim, ut ille inquit, ut in fistula fabrilis ars, sic animus in corpore: ars enim non à fistula pendet, uerū illius est tantū principium. Id si de anima fateamur, dicebat Aristoteles, nihil prohibet, quin Pythagoricorū fabulosam diuersarum animarum uicissim in corpora etiam hominum, atq; belluarum transmigrationem admittamus. Ergo si corporis, ut & nos fatemur, anima est forma, non ne subiecto corpori melius, quā substantiæ accidens inhærebit: nam ex animo & corpore unum uerius fit, quā ex substantia, qualitateq;: quare cū sine substantia accidens manere nequeat, multò minus sine corpore animus. Sed si 46 genus alterum animæ est intellectiua atq; sensitiuæ superaddita, cur homo à belluis nō genere, sed sola specie differt? Nanq; cū animalia sensitiuam animam ultra plantas possideant, meritò ab illis etiam genere differunt: quæ enim sola specie differunt, easdem habent animas, sed differentijs diuisas, que genere aliquid plus, minus'ue. Homo igitur quoddam genus est, atq; à belluis aliud: huius itaq; generis diuersæ species denuò, ut belluarum erunt, differentiæq; hominum, uelut & illarum secundum formam plures: quod nemo, uel immortalitatis animi cupidissimus unquam concedere ausus est. Si etiam in homine una anima est, uel 47 sensitiua intelligit, atq; sic corporea est uis intellectiua: uel intellectiua sentit, quia afficitur, & patitur: utroq; igitur modo illarum quælibet morti obnoxia

noxia est. Si autem duæ, aut plures animæ sunt, homo duo erit, duorumq; animalium, ac trium uiuentium personam subibit. Neq; illud prætereundum est, quòd quemadmodũ auribus audientes, oculisq; cernentes, nihilominus nos totos audire, cernereq; sentimus, atq; idem de tactu, nec magis hoc quàm oculis, aut auribus, quamuis illius instrumentum longè latius toto corpore sparsum sit, generaliter utimur, quoniam quilibet sensus ad totam animam, quæ ubiq; diffusa est, refertur, ac pertinet: sic cum non secundum propriam ullam partem intelligere uideamus, sed toti, necesse est, ut intellectus & ipse uelut & anima per totum corpus distribuatur: quare, ut corpus sit, aut uis corporea quædam. Sed huic meritò quisquam forsàn occurrat, dicente Philosopho in initio libri de Iuuentute, & senectute,

Ἐπὶ δὲ περὶ ψυχῆς ἐν ἑτέροις διαίρειαι, καὶ δὴλον ὅτι οἷον τε εἶναι σῶμα τὴν ὅσιαν αὐτῆς, ἀλλ' ὁμοίως ὅτι γὰρ ἐν τινὶ τῶ σῶματι ὑπάρχει μορίῳ φανερόν καὶ ἐν τῶ τινὶ τῶν ἔχόντων δύναμις ἐν τοῖς μορίοις.

Idest: Cùm iam de anima in alijs differuerimus, manifestumq; fuerit, eius substantiam non esse corpus: attamen eam in aliqua corporis parte subsistere clarum est, atq; ea, quæ inter cæteras partes principatum obtineat.

Itaq; si ita est, multo magis hoc de ipso intellectu statuendum est: totus autem homo sentire uidetur, ac intelligere, quia facultas eius animæ toti corpori communis fit, uelut quidem nutrimur toto corpore, anima tamen nutrix in una tantum

parte residet, sic de cæteris dicendum erit. Sed hoc
 ut indiscusso relicto, ad alia traseamus, cum inten-
 tum probandi per alia & promptiora, & clariora,
 49 haud facultas desit. Itaque quodcumque uigilantibus
 adest, dormientibusque subtrahitur, uis est, non sub-
 stantia: absurdum enim est dicere, substantiam re-
 cedere per somnum, neque enim oculis, aut auribus
 priuamur, sed uidendi, audiendique facultate. Intelle-
 ctum per somnum amittimus, non est igitur intel-
 lectus substantia. Omnes enim qui intellectum ali-
 quid esse dicunt, illum cum operatione sua unum,
 eundemque faciunt. Abest hic in pueris, in somno, in
 ebrietatibus: quamobrem aduentitiam rem, non
 50 substantiam aliquam esse putandum est. Confide-
 randum est etiam, quod si animi plures sunt, uel
 numero tantum, uel etiam specie differunt: si spe-
 cie, tot homines, tot hominum species: si numero
 solum, uel ob formam, atque sic denuo etiam differ-
 re homines specie necessarium est: si uero materia
 tantum, aut differentes corruptioni propter illam
 obnoxij erunt, uel incorruptibiles, ab illa non pen-
 dent: atque ideo omnium hominum non nisi ani-
 51 mus unus. Cæterum animo etiam superstite nihil
 iuuamur: nam si quicquam manet, illud est, quo
 intelligimus siquidem ipse intellectus: at hic nec
 sentit, nec ulla prorsus afficitur uoluptate, non do-
 let, non meminit: hoc enim commune est præce-
 ptum eorum philosophorum, qui illius immorta-
 litatem tuentur. Nam & Plato ipse alias animas
 iræ adscribit, & uoluptati, de memoria solum dis-
 fidens: at cum non intelligimus, nihilominus im-
 minuti

minuti nulla ex parte uidemur esse: quoniam intellectus eorum, quæ homo agit, extrinsecus adueniens particeps nõ est: est enim illorum, qui sic credunt, quasi additamentum quoddam, & homini iam perfectõ adueniẽs. Perfectum dico, quòd iam sine illo uiuat, sentiat, recordetur, voluptatem, & dolorem percipiat. Reliquo igitur toto, præter intellectum, iam corrupto, & si ille sit superstes, quid ad nos? cum multa alia præter eum extrinsecus existentia post obitum maneant: an ideo oculum superesse dicemus, quòd eo corrupto solis lux, qua ille uidet, supersit? Aequalia igitur prope sunt, seu maneat intellectus ex Peripateticorum sententia, seu non. Quamobrem illud uulgatum est, quod Auerrois dicit omnes philosophos, qui Aristotelem secuti sunt, animam humanam uel mortalem censere, uel unam. Est etiam non leue mortalitatis argumentum, quòd ea ipsa, propter quæ maxime 52 asserimus illum immortalem, figmenta sunt, uniuersalia siquidem: nam uniuersale, ut philosophorum uocabulo utar, aut nihil est, aut posterius est scilicet ipso intellectu, ut philosophus dicit: ac rursus, Intellectus est, qui in rebus ipsis facit uniuersale. Ex quo colligitur interitus animorum, magnum argumentum, nanq; non eadem est scientia nostra, nec intelligendi modus, diuinis, & immortalibus: stultum enim est credere, superos figmenta moliri, ac per illa intelligere. Non plus igitur affinitatis est nobis cum superis, aut plus similitudinis in intelligendi actione, quàm igni cum sole: aut luci, & lumini solis, cum ignis luce, ac lumine.

Erit

Erit igitur nostrum hoc intelligere cum substantiarum separatarū intellectu solo nomine unum, re autem ipsa differēs ab illo omnino, & alienum.

33 Iam uerò & illud animaduertendum duco, quòd cum homines integra uita, delitijs, ac potentia fruuntur, nulla immortalitatis huius animorum cura teneri solent, imò nec quærunt: uerùm senes facti, uel pauperes, aut cum aliquo discrimine laborant, tunc ad malorum solatium illius recordantur: quærunt etiam, etsi non inueniant, fingunt. Vnde Cato cum mori destinasset, bis ea nocte librum Platonis de Animorū immortalitate perlegit, quem forsan uel tota reliqua uita, cum iam senex esset, nūquam inspexerat, ut non obscurum sit, potius ad leniendam miseriam, quàm propter rationem, mortalium genus in hanc tantam spem inclinasse. At decebat, si immortalis est animus, proculdubio cum nemo tam crassa sit minerua, qui non intelligat, quota pars æternitatis sit hæc uita, non in miserijs tantum, nec priuatæ sortis homines, sed reges ipsos perpetuò illam præ oculis habere. Verùm haud difficile fuerit huic respondere rationi. Prætermitto, quod reges, ac principes, tū magistratus, multa singulis diebus difficilia, ac proprijs impulsibus contraria huius gratia perpetiantur: tum uerò quod etiam optima, ac singularis exempli opera faciant, quodq; sub mortis hora totos se huic contemplationi, ac fidei dedant: quòd si ad calculum redigatur disputatio populorum, Rhetorum, Philosophorum, poetarum, historicorum, immortalitatis opinio pluribus suffragijs
procul

proculdubio superior futura est, cum eam nulla gens non credat, semperque crediderit, nulli penè neglexerint sapientes. Illud pro responso nobis nunc tantum sufficiat, (quando quidem non redarguere, sed respondere tantum propositum sit) quod & in uita dum ualemus, si modò nihil à morte superesse creditur, tota humana constante felicitate, nulla tamen ipsius uitæ cura habeatur, nullus medicum de propaganda uita consulit, nemo manifesta pericula satis studiosè deuitat, non est qui uoluptatem uitæ diuturnitati posthabeat, quin etiam morbis detenti, ac cum summa rei in discrimine posita est manifestò, nihil minus diligenter quaeritur, quàm optimus medicus, id est qui fide, eruditione, ac bona medendi fortuna sit peditus, sed diutiorem, uel ambitiosorem, uel affinem, aut male dicentissimum, aut comptiorem, quasi de mollitie certamen sit, eligunt: quidam uerò adeò neglectim, ut etiam primum qui occurrat uocari iubeant. Ergo cum in tam presenti periculo adeo segnes sint de negligentia eorum, quæ post mortem subeunda sint, cum illam quisque quàm potest longissimè abesse sibi fingat, admiramur: Itaque ad mortalium errores pertinet, tam paucos inueniri de animi immortalitate sollicitos: sed cur deterior pars meliorè numero uincit: nam & hoc plerumque in cæteris apud homines accidit: Quoniam non secus humana administratio à diuina secernitur, cum in illa potiora semper præponantur, uelut in dæmonum (ut existimant) pessima quæque. Verum tamen & mortis negligentiam parit plerumque animi pru

mi prudentia: vt enim ille inquit, Dum mortem metuis, quod uiuis, perdis id ipsum. Immortalitatis autem memoriam mortis recordatio necessaria præit. Sed est & alia difficultas: Nam si memoria in mente sita est, cum homo obliuiscatur, diuinum aliquod esse mentem penitus dicere non possumus: si enim non memoratur à morte homo, quod & fatetur Aristoteles, quorsum supplicia, aut gratia erunt reddita?

Argumenta pro animi immortalitate.

I A E C est illorum summa rationum uis. Sed ad presentes obiectiones sic respondere solent: Nam cum præcantationes, miracula, spectra, atq; somnia narrantur, ea omnia in naturales causas, in dolos, in timorem, ac animi nostri patentem uim referre solent. In naturales causas referuntur, quæcunq; in aëre propter uapores uideri contingit: nam procul, ut etiam in nubibus, miras species rerum referre consueuerunt, uel exercitus, aut alterius rei nouitate admirationem ac fidem in hominibus augente: tum uerò & id in nubibus cum frequenter appareat, negligimus. Similiter & quæ iuxta sepulchra, maximè illorum qui ferro periere, ad eandem causam reducuntur, ut in tertio de Varietate rerum libro docuimus: sic & quæ ad præcantationes pertinent, ad idem genus referuntur. Cum enim Celsus dicat, quòd uulnera recentia spongia ex aqua frigida imposita assidue sanat: lineis alij, alij aqua fingunt se præcantare, sic etiam alij oleo, & nigra lana uulnera curant. Nam,
ut Ga

ut Galenus in tertio, & quarto artis curandi docet, nullum medicamentum carnē creat, sed solūm uel emendat malam membri temperaturam, uel uulnus eluit: quo fit, ut si quis optimè hoc curet tātūm cūm in uulneribus exigua sit mala temperies, uoti compos fit, siquidē uulnerū cura exsiccatio est: addūt autem uerba, & superstitiones, ne inartificioſa cura uideatur: quis enim medicum ſycophātæ gratia relinqueret, si nihil plus uirium auxilijs, quā uel aquæ, uel oleo inesse putaret? Non multo iam tempore quidam detectus est impostor, qui & pœnas dedit, cūm iam maximā pecuniam dolo congregasset, exercitui persuadens, plumbeas se pilas corporibus uī tormentorum impactas uerborum diuinorum uī extrahere, cūm rem ipsam manibus ostenderet, sed tamen non illam, quæ in corpore esset, educebat, uerūm supposititiā manuum celeritate uulneri superinductam ostentabat. Quod si quis mira eius uiri prestigiatoris, qui nuper cum Cæsare uenit, inspiciat, nihil non calliditate humana fieri posse persuadebit, quandoquidem plures quomodo hæc fiant sponte edocuerit. Argumēto autem est his precantationibus nihil diuinū inesse: palām est, quod ulcera non possunt curare, sed uulnera: quod aqua, aut oleo utantur, quod aliquos etiam perdant leuissimis ex uulneribus. Quod si prorsus uis diuina est, nec humana indigebit ope ulla, nec minus ulcera, quā uulnera curare poterit, nec unquam falletur: adde quod si horum uitam spectes, minimè cum professione consentiet. Sic etiam tumores frigidos cūm aqua cineris iu-

uet,

uet, quidam se è stirpe beati Ambrosij iactantes, uirum illum egregium, ac alioqui clarissimum infamant, non succedente plerunq; effectu: nam si materia adhuc ex internis fluat, aut ex nigro humore sit, non sanantur: quemadmodum nec lineis ulcera, quòd uel flegmon, uel mala temperatura illis iungantur, quæ lineis haud curam admittunt. Et ego præsentī anno mulierem, quæ tignosos experta frustra fuerat, aqua; cineris diu se lauerat, quatrīduo fermè curauī, dato medicamento, quod pituitā uiscidam copiosè posset educere: ut intelligeret illa, quamuis mulier, his uiris nullum numen inesse, quos nec ullus sanæ mentis ex stirpe tanti uiri, qui etiam absq; filijs mortuus est, fuisse credat. Sed quod ad dolos spectat, satis in rustici exemplo, qui pœnas dedit, nuper demonstrauimus. Eiuscemodi plerunq; sunt miracula quædam prauorum sacerdotum avaritia conficta, qualia & apud Romanos innumera circumferbantur. At uerò quæ timor, ut in pueris, ac mulieribus nocte ambulātib;: quæ uerò ad phitones, ac homines dæmonio laborātes, tū somnia pertinent, partim dolo conficta sunt, partim ad excellentem animæ nostræ uim referri debent. Nempe Aristoteles hoc pulchrè in libro de Diuinatione per somnum de somnio, quomodo fiat ostendit: uerum hoc aliàs plenè docuimus. Sed quid de Platone, qui cū tot spectra, laruas, figmenta, miracula; confinxisset, demum huius tam egregij commentī unū tantū exemplum adducit, atque illud adeò fabulosum, ac ridiculum

lum, ut palam sit, illum ioci causa ipsum tantum scripsisse.

Nunc demum uideamus, an forsan ad bene, beateq; uiuendum hoc credere plurimum conferat: atq; ut uideo, nec in hoc utilis est hæc opinio: quinimo ut apud Ciceronem, Laërtiumq; Diogenem multò sanctius iura, fidem, ac pietatem colebant Epicurei inter homines, quàm Stoici, uel Platonici. Atq; huius causam fuisse reor, quòd ut Galenus docebat, homo fit consuetudine bonus, uel malus. At uerò his, qui sanctitatem uitæ minimè profitentur, nemo fudit: quamobrè fide maiore uti coguntur, talesq; se apud homines præstare, ut non uideantur ea professione deteriores: unde etiã euenit, ut his temporibus pauci fœneratorum fidem æquiparēt, cum tamen illi reliquo uitæ genere sint perditissimi. Quinetiam apud Iudæos, cum Pharisæorum secta resurrectionem, nedum animorū fateretur immortalitatem, perpetuò Christum insectabatur: Saducæi, qui animi interitū fatebantur, uix semel, aut bis illum, nec molestè admodū tentauerunt. Inde si Pliniij, & Senecæ uitam, non uerba comparaueris, inuenias Pliniū cum sua animorum mortalitate, tanto superare Senecam probitate morum, quātum uerbis Seneca religiosissimus Plinium uincit. Colebant Epicurei honestatem, pupillorum hæreditates officiosè tractabāt, filios defunctorum amicorum proprijs pecunijs fouebāt: apud omnes optimi uiri, præter deorum cultum, quos esse fermè negabant, habebātur: ad hanc etiam spem mali occasionem arripiunt, boni multa per-

c peram

peram patiuntur, leges mitiores statuuntur: sic fit, ut hæc opinio etiam iacturam rebus humanis afferat. Sed nec ad fortitudinē conducere uidetur: nam non Cæsius Brutus fortior fuit, & si uera fateri uolumus, crudeliora etiam fuere facta Bruti, quàm Cæsiij: nam ille Rhodios infensissimos longè melius habuit, quàm Brutus amicos, quibus præerat, ciuitates. Quid tādē? Brutus Stoicus patriam ab Epicureo Cæsius seruatam, Antonio præter leges incolumi præstito, euertit.

Ergone tanta aduersus hanc opinionem moliri licet: aut ne plura adhuc supersunt? Verum nos omnia ex fide retulimus, nec quantū in nobis fuit quicquā deesse uoluimus: philosophum agimus, ueritas brauiū est. Pudeat nos dicere cuiquā parti magis fauisse, integra omnia uolumus. Plura possunt addi, sed quæ plurimum offendant, minimè. Nos autem nō quod cupimus quærere, sed quod in re est, debemus diligenter: nam in his, quæ in nostra sunt potestate, optimi uiri officium est, meliora, ac sanctiora uoluisset: in ceteris autem uerissima. Nec tamen illud hîc uerum esse decernimus, quod rationibus conuincitur: sed hoc dicimus uerū, philosophos istos, quos nunc in medium adducemus, ita sensisse. Nec nunc laborabo, ut ostēdam, quàm reipublicæ utile sit: hoc credere satis est, quod non de reipublicæ utilitate suscepta contentio est: quāuis non obscurum sit, nihil melius esse ad reipub. institutionē ac morum, immortalitatis animæ spe: & si fieri possit, ut in optima institutione uir pessimus, & in pessima optimus contraria uice existat.

Ergo

Ergo & rationes ipsæ, & philosophorum sententiæ à me diligenter excutiendæ primò erant. Sed postquam in unius Galeni uerbis diutius sumus immorati, quàm fortè par erat, breuitati semper studentibus, operæpretium esse duxi, ut prius opinionem illius, quæ in hac causa deplorata habetur, diligentius inspiciamus. Fieri enim forsitan posset, non lim dicere, ut contrariam de animi mortalitate opinionem inueniam, sed longè plura prædictis addamus: quicquid sit, experiendum cum sit, hinc initium ducam.

Dixit sanè Galenus, non incorpoream esse animam nostram, quæ mētis ac rationis est capax: an uerò dixerit eam esse mortalem, nondum certè cōperi usquam, sed forsitan sequitur, uerùm non planè: nam & cœlestia corpora omnino morti obnoxia erunt. Elementarē igitur animam uoluit, atque sic mortalem: equidem hoc suadet ratio; sed nunquid elementarem usquam dixerit, ignoro: illud recordor tamē, quod in septimo de Platonis & Hippocratis dogmate scripsit: est autem,

Εἰ δὲ καὶ πρὸς ψυχῆς ὁσίας ἀποφύλασθαι χρὴ
 δυοῖν δάτορον ἀναγκαῖον εἶπαι, ἢ τὸτ' εἶν' τὸ οἶον
 αὐγοειδὲς τε ὡς αἰθροειδὲς σῶμα λεκτίον αὐτῷ,
 εἰς ὃ καὶ μὴ βάλει κατ' ἀκαλοθίαν ἀκινδύντου
 σωῖκοι τε καὶ ἀριστέλης, ἢ αὐτῷ μὲν ἀσώματον
 ὑπαρχειν ὁσίαν, ὄχημά τε τὸ πρῶτον αὐτῷ εἶναι
 τὸτ' τὸ σῶμα, δὲ ὃ μέσθ' τῷ πρὸς τ' ἄλλα σώ-
 ματα κοινωνίαν λαμβάνει. τὸτ' μὲν ὅν αὐτὸ δὲ
 ὄλο λεκτίον ἡμῖν ἐκτεταθὲς ἔ' ἐγκεφάλου, τὴν ἢ τε

πρὸς αὐτὸ νοῦν ἔχει τὰς ὁψὲς αὐτῶν πνεύ-
μα φωτισθὲς γίνεται.

Liceat in tam seria re uerbum reddere uerbo: Si autem
 & de animæ substantia dicere sententiam oportet, duo-
 rum alterum necessarium est dicere, uel hoc esse quale
 fulgens hoc, & æthereum corpus: ad quod dicendum, &
 si nolint, secundum consequentiam coguntur Stoici, &
 Aristoteles, uel ipsam quidem incorpoream substantiam
 existere, uehiculum autem primum illius esse hoc corpus,
 cuius medio ad reliqua corpora communicationem assu-
 mit. Hoc igitur ipsum per totum dicendum nobis extendi
 cerebrum: eius autem ad ipsum communicatione spiritus
 uisibilis lucidus efficitur.

Hæc cum dicat Galenus, imò constanter affir-
 met, Paulo altius propositum repetendum erit: est
 autem ut ostendat spiritum uisibilem lumine cœle-
 sti participare, quod ille radios immittat rebus
 quæ uidentur, non autem ab illis recipiat, quod
 Aristoteles fatetur: siquidem apud Philosophum,
 omnes sensus patiendi sentiunt, auris sonum reci-
 pit, olfactus halitū cum odore, lingua gustum ha-
 bet recipiendo sapes, tactus primas qualitates,
 tum durum, molle, asperum, & leue, eadem & in
 uisu ratio. Hoc tamen Galenus Platonem sequens
 negat, ut etiam decimo de usu partium declarauit.
 Sic ne uera hæc illius opinio, an potius Aristote-
 lis, non est præsentis instituti inquirere. Attamē ui-
 demus, per radios solis, uitreis, ac depictis fenestris
 transeuntes in subiectam terram qualescunq; fue-
 rint colores deferri, idq; ad oculū delatis accidere,
 uerisimile est, ut huius rei clarum experimentum
 habea

habeamus. Est etiam hoc difficilius, quod & Philosophus pro se adducit, quod fieri necesse esset, ut uirtus quidem tam minima usq; ad astra, quæ tam longè absunt, deferatur, ut quæ quadragies millies mille passuum millia à terra, atq; amplius distet, cœlestisq; illa substantia non dubiè mortali lumini peruia foret. At contrà pro Galeno est, quòd si oculus patièdo solùm concurreret, causa nulla esset, propter quid ex ijs, qui acutè propè uident, longius non possint: nam in patièdo quælibet uirtus sufficit, modò instrumentum non sit corruptum: at acutissimè uidere propè, instrumentum quidem arguit opportunum, uerùm spiritum exilem, & imbecillum. Cur igitur non hic à quacunq; causa ad sentiendum non mouebitur, quandoquidem pati omnia, agere autem minimè apta sint: nam nec anguli strictura huius causa esse potest, cum res longè subtiliore sub conu angulo, propè existentes, quàm ciuitatem, uel montem procul uideat: nec ex debilitate radij solis id accidat, quandoquidem multi minus clarissima luce etiam uideant, ut quantò magis si ad radij fortitudinem res hæc pertineat, illam luce uberiore auxeris, eò minus uideat. Hoc igitur non ex alio accidit, quàm quòd ex oculo uirtus ad rem uisibilem diffundatur, quæ si à tenui, ac subtili substãtia prodierit, longo spatio dissipatur: si à crassa, cõseruatur: ob idq; fenestras nec procul ualde, nec propè benè uidet: sed cū mediocri distantia à re, quam inspicere uolūt, elongantur. Quinimò perspicilliorum auxilium, haud tam euidentem posset apparere, si uideremus radijs

ad oculum intus delatis: nam iam facti debiles tam breui interuallo non possent fortiores effici, sed potius iuxta rem ipsam apponi deberent perspicilia, quippe quæ radium ex initio à re prodeuntem, ualidiorē efficerent: cum tamen cōtrā eueniat, nam proximī oculis ualidos suscipientes radios ob propinquitatem quadam ratione adaugent, ut uirtus illorū diu possit perdurare. Sed nec argumentum uitreæ fenestræ quicquam prodesse Aristotelis opinioni debet, sed obesse potius: cum tota terra, quæ radijs obijcitur, omnibus coloribus debeat esse permixta, nullo colore alium superante, cum ad uisionem hoc modo causandā, omnes colores ad singula puncta deferri necessariū esset. Sed hæc præter intentum: illud sufficiat intellexisse, Galenum, Platonem secutum, uoluisse uisionē ab oculis per radios supra res uisas immisos fieri, atq; ob id animā quæ in cerebro est, statuisse uel æthereum corpus, uel incorpoream, æthereo tamen utentem corpore illo. Quid igitur admirabilius est, animā esse corpus, an incorpoream existentem mortalem esse? At uerò cum concesserimus, illam esse incorpoream, atq; æthereo corpore alligari corruptibili corpori, non ne hoc planē est immortalem illam fateri? Melius igitur est, ac ad mentem illius dicere, eam corpoream, sed lucidissimo corpore constantem, quale æthereum est: nam si hoc quintum corpus est, omnino uel sic immortalis est anima. Num igitur inter elementa aliquid adeo lucidum est, & clarum, ut ad hæc sufficiat? Certè non: aut quid attinebat æthereū dicere corpus, si elemētare uoluerat

uoluerat intelligi: an ei uiro uerba decrāt: Quod si
 elemētare corpus existimauit, haud dubiè cerebro
 erat coëxtensum. quorsum igitur attinuit addere,
 quòd toti cerebro hoc corpus coëxtenderetur: sed
 & inter elementa, quòd nam adeo ualidarum ui-
 rium est, ut ex terra lucem usq; in cœlum emittere
 possit: nanq; nec ignis, nec aqua hoc facere queūt,
 præsertim tam minima existentia, necq; in plurifa-
 riam mixto, tam sincerū usquā inuenies elementū.
 quare necesse est coelestem eam esse animæ substan-
 tiam, nisi & præter cœlum & elementa aliud cor-
 pus diuersum, naturaq; simplex statuatur. Sed &
 sicorporea erit anima, quis inquam illā mouebit,
 cum nihil se ipsum mouere possit: nec etiam illud
 oīop, ad negationem referri debet, sed ut partem ex-
 primat: nanq; uel sic non fulgidum corpus esset
 anima, cum proculdubio apud Galenum nephas
 sit, regare animam talem non esse: palam igitur
 quòd, oīop, expressionis gratiā, nō ad similitudinē
 dictum est: Quare ætherea est anima apud Gale-
 num, ut uel non fidēdum sit Galeno, cum animam
 corpus: dixerit esse: uel omnino si ei credamus, uel
 corpoream esse dicamus, immortalem tamen fa-
 teri cogamur. Est etiam illud in homine mi-
 rum, qui cum decimo de Vsu partium fateatur se
 à Deo monitum, ut de oculis conscriberet: tum
 aliis etiam ad medicinæ studium impulsus, ac sa-
 nitati restitutum, oraculo per somnium accepto,
 cum non apertè protulerit animi immortalitatem:
 siquidem turpe Deo est, cum mortali habere com-
 merçium, si nihil commune utrisq; sit. At uerò exi-
 stiman

I I I.

stimandum est illum proculdubio immortalem, sed non incorpoream existimasse illam: nam cum in prima illius autoritate dubitare uisus sit, nihil difficile uidetur, si quintum est corpus, illud potius à reliquis deferri, quàm deserere. Verùm nititur, ut ex sequentibus apparet, uerbis ostendere, illam minimè esse incorpoream: quod an faciat, illis relinquo: Sed tamen & hoc subiicit,

τολμῶ λέγειν αὐτὸς, ὡς ὁ πᾶν εἶδως σώματος ἐπιτηδίου ἐστὶν ὑποδέξασθαι τὴν λογιστικὴν ψυχὴν.

Hoc est: Audeo dicere hoc, quod non omnis corpori species apta est suscipere rationalem animam.

Sed cum etiam contra illam iterum inuehatur, hoc tamen seruat, ut illam non incorpoream esse ostendat. In v. etiam super sextum Epidemiorum Hippocratis cōm. v. dicebat: Neque animæ substantiam me firmiter scire persuadeo. At post notandum, quasi sibi inconstans, paucis uerbis interpositis, ait: Illud præterea persuasum habeo, spiritum in cerebri cauis positum primum esse animæ instrumentum, quem etiam ut animæ potius substantiam esse dicerem, mihi erat animus. Siue autem tota cerebri natura ex quatuor elementorum temperamento ad eam substantiam, uel proprietatem redacta sit, per quam sensus, motusque uoluntarij in animali primus opifex habeatur, & memoriæ scilicet, & intelligentiæ: siue alia quedam incorporea uis cerebro indita fuerit, & morientibus animalibus recedat, nullam hac cetera firmam rationem habeo. Hæc ille, non minus perplexè, quàm callidè. Cæterum illud etiam
laud

haud magnificandum puto, quod Galenus in hoc statuatur, cum proprium opus, cui titulus erat, de Animæ partibus, ac potētis, quod ad hanc rem pertineret, interierit. Ipse etiam Epicureus erat: indicant illius philosophiæ Galenum fuisse studiosum libri multiplices, tum tres maxime, in quibus placita illorum comprobatur. Mirum igitur est, cur uel in hoc solo proposito non adeo cōstanter illum sequutus sit, sed ætheream pronūtiarit animam: uerum absurdiora, dum illum sectatur, ac philosopho indigna profert, cum in libro eodem, ex quo penè omnia hæc sumpsimus, cui titulus est, Animi mores corporis temperaturam sequi, dicat, stellas ob id esse prudentes, quòd sint siccissimæ: talesque etiam esse homines, qui ea constant temperatura. Quis unquam audiuit stellas esse siccas? inde, quis illas esse prudentes, uel deliras, quæ nihil intelligant, sed cœli, in quo sunt, motu circūferantur? Deinde, quis dicat hominis animam, cuius corpus sit humidissimum, siccam fore, atque ob id esse prudentem? Piget hæc narrare: sed quis non uidet, immensum amorem artis illum in hanc traxisse opinionem, ut non solum ualetudo, uires, & uita, sed & mores medicinæ subijcerentur: & nisi ueritas, quæ omnium ualidissima res est, uel inuito extorsisset, quòd animam ætheream fateretur, iam in illius interitum apertè inclinasset. Verum & hoc modo cum Epicuro cœlestem existētem, interituram tamen sentit. Nam Epicurus cum omnia corpusculis constare affirmet, etiā sydera, & stellas ad interitum uocat: nobis fat sit, animam fore cœlestem, si modo cum

hoc etiam interitura sit, aliàs uidebimus. Seu igitur Galenū relinquamus, siue amplectamur, negotiū de animi interitu satis explicatum est. Nam uel omnino illi nullam adhibebimus merito fidem, uel nolentibus adhibere, ea confiteri illū ostensum est, per quæ proculdubio, ni omnis philosophia peripatetica, uel academica corruat, immortalem animam rationalem fateri necesse sit: quamobrem eo relicto ad Platonem ueniamus.

Rationes Platonis pro animæ immortalitate.

1111. **H**ic quidem, cum multa multis in locis pro animi immortalitate conscripisset, hæc argumenta existimauit ad propositum ostendendum ualidissima. Primum ratio ipsa, qua unum ab altero differt, & si unum in reliquum trāsmutari possit, inuariabilis permanet: nam si paries candore albus sit, & si paries possit denigrari, candor tamen in nigredinem minimè potest transire. At uerò uitæ ratio in homine est anima: uiuimus enim propter animam, anima igitur in mortem transire nequit, etsi quod per illā uiuit, mori possit: Immortalis igitur est anima. Vt igitur trini ratio in quaterni rationem nūquam transire potest, neque par esse, etsi tria in quatuor possint euadere: sic anima, quæ author est uitæ, morti subijci nūquam poterit. Ex quo patet, Proclum atq; alios expositores, qui Platonem de anima tantum perfectorum animalium, non muscarum & uermium illum intelligere putant, longè falli: cum hæc ratio non solum ad imperfecta animalia, uerum ad plātarum omne genus

genus, & generaliter ad quodcunque, quod uiuit, extendatur. Constat autem ratio ipsa ex transitu contrariæ causæ in contrariam: nam mors uitæ contraria est.

Secunda eius ratio, Digniora, & undequaque v. magis absoluta, sunt etiam diuturniora, nanque talia uidemus esse cœlestia: at uerò anima dignior est corpore, nãque primo illi imperat, nec in perpetuo est fluxu, ut corpus: proxima etiã immortalibus, & inuariabilis est: igitur corpore diuturnior. At caduer à morte etiã per aliquot superest dies, et si seruetur Aegyptiorũ more, ad multos perdurat annos: Anima igitur cœlestibus similior corporibus, splendore, cognitione, firmitate, substantia, à morte diuturnius uiuet: ipsi q̄ cadaueri meritò erit superstes. Palam autem est, rationem de omni anima concludere, et si præcipuè de rationali.

Tertia in hoc consistit: si quis rectè interrogatus v. i. de ijs, quæ iam nouerit, sed oblitus fuerit, etiam rectè respondet ad ea: quoniam quæ obliuioni mandauerat, ad memoriam reuocat. Nam si quis de cane te roget tuo, quem aliàs amiseris, nõne proculdubio illi enarrare poteris & formam, & mores, & magnitudinem: at de alio cane, quem non noueris, hoc efficere non queas: at rerum, quæ discuntur, per solam rectam interrogacionẽ assensus fit: ut quòd totũ maius parte sit, & quòd quæ æqualia uni sint, & inter se etiam sint æqualia: non sic sensibilibus, & nouorum hominũ, nisi sensu eas perceperis, habetur cognitio. Quamobrem Scire ipsum est reminisci: est autem Reminiscencia eorum, quæ
aliàs

aliàs didicerimus. Anima igitur antequam in corpus ingressa sit, multa perdidicit, quare ante ingressum fuit, ex mortuisq; uenit in uitam: rursus autē necessariū est, ut ex uita in mortuos demigraret, aliter numerus ille animorum deficeret. Apparet autem hanc rationem de anima tenere eorum duntaxat animalium, quæ memoria prædita sunt: quin etiam defendi posset, solis hominibus conuenire.

VII. Alia etiam ratio illius talis est: Circuitus in rebus cunctis apparet: & quæ solū recta feruntur, nec regredi solent, finem inueniūt: at ex uita mors fit, ac uitæ interitus succedit: igitur & uicissim contrā, morti denuò uita succedet: utq; ex uiuis ad mortuos transitus per mortem fiet, sic ex mortuis ad uiuos per generationem transitus erit: mortui igitur sunt, & inferi: nam duarū mutationū unus est saltem terminus, ex quo: ut igitur in morientibus uiuētes iam præfuerūt, sic in nascentibus mortuos præcessisse necessariū erit. Palàm uerò & hęc ad uniuersa quæ uiuunt corpora extendi rationē, contrarijs autem terminis innititur.

VIII. Rursus, sempiterna est ueritas, et scientia: utrūq; autem in anima est: immortalis igitur anima: nam secus cum illa corrumpetur utrunque horum: nec ullo modo probabile est, res natura æternas in corruptibili subiecto sedem habere. Hęc ratio aut homini soli, uel perfectis tantum competit animantibus: nam & apud Platonem, quāuis obscuriorem, belluæ tamen absolutæ naturæ scientiam habent. Sic etiam argumentatur:

IX. Quod mouet seipsum, est immortale: anima seipsam

ipsam mouet, immortalis igitur est: nam animam seipsam mouere palàm est: at uerò quod seipsum mouet, quia nunquam se deserit, nunquam cessat moueri: hoc igitur principium est, non solum sibi, sed cæteris, quæ ab ipso mouentur, motus: quare anima principium est. At principium sine ortu est, cum potius aliorum sit initium, & origo: anima igitur non oritur, quare nec interire potest: nam si interiret, & non oriretur, necesse tandem esset illarum numerum ad finem peruenire: exëplo etiam immortalium rerum Solis, & Lunæ ac stellarum patet, quod semper mouetur nullam interitus metam subire, hæc omnibus ratio uiuentibus conuenit. Quam quidem Cicero in Tusculanis quæstionibus tanquam subtilem & acutam admiratur, laudat, extollitq;.

Habet & argumentum ex moralibus, si anima x.
 deficere possit, uitium utile, & prodesse poterit, & uirtus damnosa erit, nocereq; posset: Hoc autem cum esse non queat, quòd alterum per se bonum, reliquum per se malum, atq; ideo in contrariam naturam transire non possit, candor enim denigrare, & lux tenebras offundere minimè potest: Relinquitur, animam immortalem esse: nam si anima non supersit, palàm est hæc omnia in promptu esse: hæc q; ratio, ut reliquæ, ad animalia sensibus omnibus absoluta pertinere potest, quanquam iuxta Aristotelem ad homines solos contrahatur.

Est etiam illud planè apud illum immortalita- xi.
 tis animæ argumentum, quòd operationem habeat scorsum à corpore; ipsa uerò quas cum cor-
 pore

pore cōmunes habet, proprias magis sibi habeat, uelut angere, nutrire, sentire: at si ita est, corpore tanquam uehiculo, atq; instrumento utitur: quo pereunte, ipsa non solum manebit, sed tanquam uinculis & carcere liberata illustrius intelligit, atq; cognoscit: atq; idem uidetur etiam belluis commu- ne: ex quo patet animam ab initio ortus nobis as- sistere, imò illius causam esse: quare debuit Alexan- der Aphrodiseus, illam post nobis accedere intel- ligendi potestatem, iam natis nec simul cum ortu, quemadmodum ambulandi facultatem, & si tunc ambulare non possimus, aduersus Platonē osten- dere, tum præsertim, cum harum duarum potesta- tum nec originem demonstraauerit, nec differentiæ rationem: nam sic planè ostendisset, nostrum nihil à morte superesse.

Sed iam Platonis rationes excutiamus: Viuere corpori est propter animam, igitur anima mori non potest. Dico illam, quòd à corpore profluat, non interire, nisi illius interitu: non tamen potest anima mori per se, nec corpus propter animam. De trini ratione ratio similitudinis claudicat, quia trini ratio hæc potest desinere, quamuis non pos- sit permutari in quaterni rationem: at anima in mortem trāsmutari non potest, sed benè desinere: at uerò cum dicimus, quòd uita morti est contra- ria, fatemur, una ergo alteri succedet, non ne etiam trini rationi quaterni ratio succedere potest, priore corrupta: at trini ratio nunquam paris subibit ra- tionem: fateor, uerum anima nō à morte corrup- tur, sed à mortis causis, quæ causis uitæ aduersan- tur

tur. Quòd uerò digniora sint diuturniora uilioribus, nō est uerū in his, quæ diuersa sunt specie, nec quæ se habent, ut materia, & forma: aliter formæ artificum manerent corruptis subiectis, cum tamen accidat oppositum: item materia prima æterna, corruptibiles autem simplicium, & mistorum formæ nobiliores.

Ad tertium, Scire non est reminisci: nam aliqui Solis & Lunæ reminiscerētur, quoniam & illa aliquando uidissent, cum æterna sint: at ex cæcis dignoscimus, quòd nunquam aliàs solem cognouerint: ut igitur in oculo aliquod lumen est ingenitū, ut uidere possit, sic assensus ad principia animo inditus naturæ priuilegio, aliter intelligere non posset reliqua.

Ad quartum, Eadem ratio doceret ex cæcitate in uisum fieri regressum. alia igitur succedunt, non per regressum: & non est necesse eosdem esse terminos in numero motuum contrariorum in specie: nam sufficit quòd unus sit à forma ad priuationē, alter à priuatione ad formā: aliter sequeretur, quòd idem lapis etiam numero rediret, & daretur etiam lapidis anima post ipsius corruptionem.

Ad quintū, Radij solis æterni sunt natura sua: nam in cœlo non corrumpuntur, desinunt in aëre, corrupti corruptione subiecti: nec est inconueniens quòd res natura sua æterna sit in subiecto corruptibili, sicut species solis in oculo equi: nec ualet, cognoscit rem æternam: igitur cognoscens æternum est: nisi comprehenderet perfectè, ut in exemplo solis docuimus.

Ad sex

Ad sextum, Anima non mouet seipsam motu locali, nisi ad motum corporis: motu autē sensus, ut Aristoteles docet, & intelligendi, mouetur ab obiecto, nō à se: motu uerò nutritionis mouet medio primarum qualitatum, & in omnibus corporis uariationibus à sole, & astris adiuuatur.

Ad id de moribus dicimus, quòd bonum per se potest malum per accidens producere, & ita contraria uice: uirtus autem est quæ habentem perficit, & opus bonum reddit, uirtute igitur ipsa anima perficitur, uelut color luce: uitio autem corrumpitur: & si etiam omnis species immortalitatis tollatur, uirtus animum erigit: uitium, & sceleris conscientia exagitat: nam & præter metum post mortem, multa sunt quæ hominem ab indecōro prohibent: conscientia, legum metus, sociorum reuerentia, tum maximè bonorum, populi infamia, ingenua quædam nobis uerecundia, recta ratio, consuetudo à pueritia inducta, difficultas patrādi, & metus illorum, in quorum iacturam flagitium peruenit, neque enim uirum peccare licet grauiter sine alterius detrimento: tum, quod maximum est, ne paulatim in deteriora illabaris, suspicio, ut tandem legibus obnoxius fias.

At uerò quantum ad exitum pertinet, opinio de immortalitate animi, aliquando plura mala excuscat, quàm bona: ut cum nostris temporibus totus mundus religionis cōtentione pessundatur: Lutherani catholicos oppugnāt, cum Christum utriusque tamen colant: & Persæ cum Turcis ob id grauissima bella gessere, cum utraque gens Maume-
them

them adoret: quid postmodum Christianis cū ijs qui Maumethem colunt, res nō mitius, quā cum pātheris ac tigribus agitur, incēdio, cæde, ruina, stupris, ac miserabili direptione, nō homines, non oppida, nō ciuitates, sed integræ prouinciæ hac peste iam defolatæ sunt: quæ mala nusquam essent, si omnes animorū interitū crederent. Igitur bonū hoc per se, si bonum est ueritati insistere: & ueritas, ut Plato uult, est animum nostrum immortalem esse, ingens tamen malum per consequētiam parere potest: non igitur hæc probant, quæ in utranque partem quasi ex æquilibrio possunt inclinare.

Ad ultimum dicendum est, Animum nostrum habere operationes aliquas seiunctas à corpore, ut prima operatio secundæ est causa, & secūda tertiæ: quia tamen omnes à prima pēdent, suntq; in subiecto corruptioni obnoxio, ideo corrumpūtur, ut de Solis lumine in elemēta diffuso dictū est. Quòd autem anima organo utatur, probādum iam erat: homo enim utroque utitur, anima, & organo. Pro his autem Alexandri explicanda positio est, qui solus inter Philosophos magni nominis, intellectum censuit corruptioni obnoxium.

Anima igitur est substantia, quæ est actus corporis naturalis potentia uitam habentis: est autem in semine in potentia, antequam fiat animal, ut in ouis, & arborum, ac herbarum seminibus manifestè apparet: est etiam diffusa per totum corpus, uelut et lumen, sed radix eius ut ignis in corde sedem habet: indicio est, quòd arteriæ per se mouentur, & tamen ligatæ motū amittunt; instrumenta duo
d habet

habet, cerebrum, iecurq; singularia: sed generalia duo, calorem, & spiritum: hæc in hominibus lucidissima est respectu cæterorum animantium, & in ea nihil ab initio impressum est, sed tanquam tabula munda, & clara, omnibus imaginibus recipiendis apta est: habet tamen assensum ad prima principia natura inditum, nō ut illa sciat, sed ut repræsentata per sensus, uel imaginationē, aut memoriam, illorum ueritati subito consentiat.

Materialis itaque intellectus est præparatio illa in anima, qua species intelligibilium anima recipere apta est, palam enim eam aliquid esse, postquam anima culicis, uel aranei has nō potest formas propter imperfectionem suscipere: eorum autem quæ suscipiuntur formæ nomen intellectus habent.

In habitu igitur intellectus dicitur, qui formas ipsas cōtinet, scilicet cū quis intelligit: non omnis autem homo intelligit: nam etsi facultatem intelligendi ab initio, id est præparationem illam à natura susceperit, nō tamen à natura actum assequitur, sed exercitatione, & labore, ac magistro opus habet: non enim ut ambulandi facultas: & gignendi semen, cum ab initio potestate à natura tradita nobis sint, ab eadem suo tempore sine industria reducuntur, sic est de intellectu: imo potius hic natandi refert similitudinē: nam omnes homines cum hac facultate produxit natura, quæ tamen ab illa sine exercitatione non reducitur ad actum, ut etiam de loquēdi potestate: palam autem est, hunc duplicem esse, Practicum, ac Speculatiuum, itemq; qui secundum actum, uel habitum dicitur. Secundum actum
intellectus

Intellectus est, quando species rerum iam intellectarum intellectui offeruntur, estque in ipso actu intelligendi anima. Secundum habitum uero est, coaceruatio intellectarum specierum intellectu eas non considerante: palam autem est, quod unum poterit considerare reliquis non intellectis, eruntque alia secundum habitum, alia secundum actum in anima: seu alius intellectus secundum habitum, ab eo, qui secundum actum est. Potest autem intellectus hoc modo seipsum intelligere, & tunc fiet uere intellectus in actu: quanto autem magis ab his in haec procedit a sensibilibus se elongando, eo magis a materia omni remouetur, atque perficitur. Ultima igitur, ac perfectissima operatio, atque separatio fit, dum primam causam intelligit: cum uero necessarium sit, intellectum, & id quod intelligitur, unum atque idem esse, nam iuncta ambo sunt, amboque materia carent: nec est quod intelligitur, nisi quia intelligitur, si a singularibus sumptum sit: nec intellectus, nisi quia intelligit. imo: ut diximus ille ipse species est, quae in anima sunt dum intelliguntur. Propterea cum primam causam, aut separatam aliam intelligit, aut seipsum, idem fit, & unitur illi: quare ultima perfectio eius, quae etiam postrema est, cum primam causam intellexerit. At uero prima causa ipsa aeterna est origo aliorum, quae intelliguntur, & si non intelligatur ab alio, tamen est: quamobrem incorruptibilis est hic intellectus adeptus, atque aeternus in se. Manifestum est autem, quod intellectus agens est prima causa. Intellectus agens est, qui sua natura intellectus est, cum alia propter ipsum intel

mlb
d 2. ligam

ligantur: sicut Sol per se lucidissimus cum sit, astra omnia lucida magis, aut minus reddit: nam si agēs intellectus nō esset, nihil intelligi posset. Intelliguntur autem alia, quia sic sunt, & per se intelligibilia, quia formæ à materia separatæ, ut prima causa, & quæ ex eodem sunt genere: & hæc antequam intelligantur sunt, manentq; postquam fuerint intellecta: alia sunt non natura consistentia, sed intellectus opere fiunt: fundamentum tamen ex sensibilibus singularibus fumente, hæc igitur intellectu non considerante decedunt, ut cum ab illo solo pendant.

Speculatiuus igitur intellectus dicitur horum omnium, quorū scientia haberi potest, seu in æternis, ac in materialibus fundamentum habeat, seu in singularibus, ac corruptibilibus.

Practicus autem intellectus est de ijs, quæ opinione cōstant, ad actusq; dirigitur, tum artis, tum prudētiae, tum eorum, quæ opinionem admistam secum habent, uel quia naturalia sūt, uel saltem, quia sensuum beneficio: quanquam à scientia ortum suscipiant, perficiuntur, ut medicina, & agros metiendi peritia.

Omnibus igitur sic existentibus, humana anima cum & sensu prædita sit, & intellectu, sensus autem quoquomodo ipsa sit, sensibilia cum materia spoliantur: & intellectus ea, quæ intelliguntur: erit anima similitudine omnia, ac potestate, seorsum tamen: nanque simul forsan esse non potest: suprema igitur rationalis anima est, atq; potētia, postquam materialis intellectus, qui etiā animalibus quibusdam

dam ualde perfectis, præter hominem: communis esse uidetur, post quem memoria, post impulsus, quem uocare solent appetitum, post quem imaginatio, inde sensitua anima, ultimo loco nutritiua. Porro rationalis etiã animæ nobilissima pars intellectus est speculatiuus, huius etiã nobilior pars intellectus in actu, cuius suprema perfectio est, quòd causæ primæ coniungatur.

Nunc igitur uidendum est, quónam pacto secunda ratio Galeni probet, quia cum in cõtrarium affectum dirigitur anima, ideo corpoream esse fatetur: At Alexander, qui maxime animi interitum astruit, & morbis animam concuti affirmat, nec tamen illam esse corpoream, nec intellectum ob id materiæ esse participem: nam dum aberrat morbo intellectus, non in contrariam uertitur naturam, imò nec intelligit. quòd si imaginatione memoriæq; labatur, aut materialis ille intellectus, cum omnia hæc belluis etiam sint communia, non arguunt rationem, seu mentem pati: sed fac ut patiantur, non dubium est, animam ex eorum immortalium genere esse, quæ uitij quibusdam obnoxia sunt: uelut enim Luna, quæ in contermino cœlestium est, atque elementarium corporum, quãuis sit ab omni corporea alteratione libera, atque ut reliqua astra incorruptibilis, attamen multiformis & maculosa, & deliquijs subdita manifestè apparet: sic non dubium est, intellectum nostrum ex genere sempiternorum in confinio tamen mortaliũ, diuersimode quidem, quoad nos, affici: substantia tamen illius minime corporeæ obnoxia alteratio-

ni: nanq; si calefceret intellectus, aut refrigeraretur, proculdubio etiã morti obnoxius esset: sed quòd nunc quidem illustris, aliàs obscurus habeatur, etiam absque instrumenti proprii permutatione, hoc non solum mortalium ex genere esse ipsum ostendit, uerum potius immortalium: quandoquidem uis eius, atque perfectio, aliunde quàm à corpore ducit originem.

xii.

Sed nec tamen illud argumentum, quod Alexander quasi ex Aristotele sumpsit, ad differẽtiam sensus, & intellectus ostendendam, multum ualere uidetur: nam sensus non in ualidis sensibilibus obtunditur, nisi organum lædatur, quod etiam accidit ualdè laborantibus, ut intelligant: non ne multi, ut eruditi euaderent, insanierunt: at si per ualida sensibilia difficilia intelligamus ad assequendum, profectò idem accidere uidetur quod in intellectu, scilicet ut leuora etiam facilius apprehendant: nisi, ut diximus, instrumentum labore corruperint: indicio est, quòd qui semidiapente percipit aure, longè facilius diatessaron, ac multò plus diapente cognoscit, atq; facillimè diapason: & qui assueti sunt per noctem ambulare, in crepusculo si iter agant, longè melius uident cæteris: & qui gemmas scalpunt dum iuuenes sunt, melius singula quæq; minima percipiunt.

Porrò primam causam intelligere, & Solem uidere, non similiter se habent: tum primùm, quòd Solem quidem totum uidemus, organumq; à Solis radijs corrumpitur: at Deum non perfectè intelligimus, sed uix illius umbram, nec nos ulla quali-
tate

tate peregrina offendit ille, cum omnis talis expers sit.

At uerò nec Platonis sententia stare potest, ut scilicet belluarum animæ etiam sint immortales: nam omnes illarum actiones corpori communes sunt: ideoque omnis illarum uis corpori communis, atque interitui parata, Cessat etiam finis: nam cum natura, non ratione agant, peccare minimè possunt: & si peccent, cum ratione careant, etiam quòd puniatur, nescient se ob id luere pœnas: est autem hoc proprium ultionis iustæ, ut intelligat, propter quid pœnæ illi sit addictus. Illud uerò maximum, cum tam proxima inuicem adeò natura sint, nec ullum sit euidens interuallum, nisi ad hominem, necesse prorsus erit, usque ad plantas ipsas descendere, quod belluarum naturam ordinatam, ac sensim descendentem contemplanti, apertum nimis est: hoc autem quàm absurdum sit, ut ne ipse Plato concedere ausit, si uiuat, satis unicuique perspicuum est.

Veruntamen ultra immortalitatis spem, si quis aliam in homine perfectionem statuere uelit, iuxta Galeni, uel Alexãdri opinionem, in intellectu quidem duas habebit: alteram contemplationem primarum causarum, alteram artis alicuius, uel prudentiæ exquisitam rationem: in homine autem uitæ longitudinem, robur, & incolumitatē cum formæ elegãtia: exteriora autem gloriam, libertatem, filios, diuitias, atque eiusmodi, quæ in libris de Sapientia docuimus.

Verum quod ad opificis industriam attinet, nihil ommissum est diligentiam: adeò enim excellenti arte
d 4 fabric

fabricatum est nostrum corpus, ut totum harmonia quadam constet: unde infantes non alio magis demulcetur: quam nutricum cantu, atque adeo uehementer, ut meminerim nullam ei, quam dum in cunis essem, postmodum grandæuus sensisse uoluptatem, & si adolescentiæ illecebræ, & uenererorum usus, tum luxus maximus esse uideatur. Hac etiam causa homines, quos musicæ moduli nō delectant, agrestes sunt, & ferī: unde natum etiā adagium, ut ἄμωσι uocarentur: qui musis non delectantur, atque ideo ingrati, ac planè rustici: unde apud Aristophanem, cum pessimè moratus uir introducat, fingitur respondere:

Ἄμ' ὦ γὰρ δ' ὅδ' μουσικὴν ἐπίστευαι.

Imò nec ipsam musicam noui ò bone.

Agreste nimium est, musicam non nouisse: uerùm ferinum prorsus, illa non delectari: quādoquidem ueteres non solùm qui non delectarētur, sed & qui ignorarent, illa contumelia notauerint. Cum que hoc ita sit, nec maius quicquam diligentiae, uel sapientiae in opifice testimonium requiras ad humani corporis constructionem, (quod Galenus admirans, hymnū, seu laudem Deo præcinīt) Cur tamē est, quòd tam pauci eam cōpositionis absolutionē assequantur, exactamq; symmetriā: nam uix inter multa millia hominū unus talis inuenitur: an non hoc materia ipsa reluctante euenit? Quid igitur mirum, si hæc tātum potest, ut sapiētiā illā primā, illā omnimodā potestātē uincat cōtumacia sua, etiam animū nostrum, qui et si sit immortalis, multò tamen à prima causa degenerat, possit deflectere, ac superare

superare: Eam uero felicitatem Alexandri (ne quid intactū ex illo relinquam) quòd extra limites exeat rationis, nemo uel obolo, qui sapiat, æstimet: quandoquidem quid hoc ad perfectionem uniuersū pertineat, non ostendit. Nulla autem prorsus res naturalis suo fine maxima ex parte frustratur, quod cū uideamus tam paucos ex innumeris illam assequi felicitatem animi, quod & ipse fatetur, non erit illa finis humanæ generationis: quorsum igitur hæc moles mortalium? hic hominum perpetuus cœtus: an ut tantū nascatur, doleat, fruges consumat, & moriatur? Indigna hæc maximi philosophi sententia prorsus, sed multo diuina sapientia indigniora. Quamobrem cū aduentitia hæc omnia potius immortalitatem attestentur, illa prætermittamus, & ad solidam philosophorum sententiam, tum rationes ualidissimas ueniamus, atq; in altero consensum, & differentiam, tum etiam cū legibus ipsis in altero pondus argumētorum utriusq; partis pensitemus. Quod ad inconuenientium rationem pertinet, quæ ex utraq; sequuntur opinione, illud unum dictum sit, ad religionem, immortalitatisq; fidem plurima in reipublicæ administratione inconuenientia necessario sequi: at immortalitate non supposita, omniq; diuino abrogato cultu, nullo modo mortales uiuere posse, nec ullum societatis genus inire, sed uelut Horatius de prima illa hominum origine fabulatur,

*Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum, & turpe pecus, glandē atq; cubilia propter,
Vnguibus, & pugnis, dein sustibus, atq; ita porro*

d s Pugna

Pugnabant armis, quæ post facta iacuerat usus.

Sic fiet in neglecto religionis cultu: nam testis ipse est Thucydides, uir grauis, ante coactam à Theseo gentem in Athenarum ciuitatem, homines latrocinij uixisse: at cùm primum in unum conuenerunt, religionis prima cura fuit. Non igitur sine religione urbes, nec sine urbibus quies ulla humano generi, uel sine opinione immortalitatis animorum religio esse potest. Sed hæc cùm extra propositum sint, satis duxi, ne à quoquam mihi obijci possent: nunc ad reliqua transeundum est, quæ ex rationibus firmissimis colliguntur.

Sententia Antiquorum de Anima.

XIII.

ERgò immortalẽm fuisse animum, ab initio ferme rerum humanarum, magno, ac perpetuo consensu, ac mira omnium concordia ad nos usq; peruenit. Nam Themistius post longam de intellectu disceptationem scripsit,

Ὅτι δὲ μάλιστ' αὐτὸς ἐξ ὧν συνηγέρομεν ῥήσεσιν
λάβοι τὴν περὶ τούτων γνώστω Ἀριστοτέλης καὶ Θεο-
φράστῃ, μάλλον δὲ ἴσος καὶ αὐτοῦ Πλάτωνος, τοῦτο
οὐμ πρόχειρον ἴσθ' ἀνιχνεύει δὲ.

Quod autem præcipuè ex his colligendo dicta, sententiam Aristotelis ac Theophrasti, magis autem fortassis et Platonis licet intelligere, per ea quæ adduximus, assue-ramus.

Quasi horum trium una foret sententia, quod & alibi manifestum est, dum Platonis opinionem Aristotelis sententiæ comparat: nam de Theophrasto

sto

sto, quòd à magistro dissentire noluerit, haud dubitandum est: igitur subiicit Themistius:

Ἡ ὁ μὲν πρῶτος ἐλάμπωμ εἷς, οἱ δὲ ἐλαμπόμενοι καὶ ἐλαμπόντες πλείους, ὡσπερ τὸ φῶς ὁ μὲν γὰρ ἥλιος εἷς τὸ δὲ φῶς εἴποις ἀνθρώπων τινὰ μετέδου εἰς τὰς ὄψεις. διὰ τὸ γὰρ ἔ τὸν ἥλιον παραβέβλακεν, ἀλλὰ τὸ φῶς Πλάτων ἢ τὸν ἥλιον.

Id est: Vel primum quidem illuminans unum, illuminati uerò, atq; illuminantes multi, quemadmodum et lux: nam Sol unus est, lux autem quodammodo sua per partes in diuersos hominum obtutus dispartitur: propter hoc non Soli, sed luci (supple intellectus) comparandus est, Plato autem Soli.

Ecce quàm parum putat interesse inter opinionem Platonis atq; Aristotelis Themistius. Sed iam hoc est præludium, namq; sensim ad id, quod proposueramus, demonstrandum descendere in animo est, cùm Simplicium prius audierimus: is enim hæc habet,

Ἐπισῆσαι ἄξιον τῶ παντὶ λόγῳ, θαρρῶν τὸν ἐσιώδην τῆς ψυχῆς νῆμ, ἀθάνατον καὶ αἰδίου ἀποφαίνεται ἵνα καὶ ταύτη, τὴν πρὸς Πλάτωνα αὐτῶ συμφωνίαν ἕμα θαυμάσωμεν.

Quod est: Dignum scitu est, hoc toto in sermone de substantia ipsius animæ haud dubiè, quòd mens incorruptibilis sit, atq; immortalis declarari, uelut et apud Platonem miro consensu etiam uidemus.

Sed ne in incertum pro uocibus Græcis euagemur, habet Aristoteles, cuius autoritati penè quantum rationibus deferimus, hæc nomina Δυνάμην,

intel

intellectum potentiae quasi ποιητικός, seu ατι qui
 & agens, Alexander adeptum etiam hunc putat.
 κοινός ἢ φθαγτός ἢ παθητικός qui patiens, inuolucrum,
 quo quasi cingitur intellectus. Διάνοιαν autem co-
 gitationem esse, haud dubium est: νόον mentem uo-
 cat, νόησιν intelligentiam, δόξαν autem opinionem,
 πίσιν ὅς fidem: κοινός tamē etiam communis dicitur.
 Itaque ut de nominibus satis constat, quibus tamen
 uariē Aristoteles utitur, ad Philosophorum histo-
 riam redeo: est enim sub Pythagorae nomine
 uersiculus, hic:

Ἀλλὰ σὺ θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσιν.

Confidere nos iubet, quod mortalibus genus
 diuinum inditum sit: sed non hominibus solūm
 eam tradidit mentem, quod crederet etiam belluis
 eam esse communem: nam à morte ex his in illa
 transire animas existimauit, quoniam persuasum
 esset antiquis, belluas etiam ipsas ratione pollere:
 unde referuntur ex Menandro carmina,

Ἄπαντα τὰ ζῶα, ἐστὶ μακαριώτατα

Καὶ νόον ἔχοντα, μάλλον ἀνθρώπου πολύν.

Omnia animalia beatissima sunt, & mentem habentia,
 hominibus multo magis.

Vnde etiam Plutarchus dialogum instituit, in
 quo Ulysses ille facundissimus, cum exiguo collo-
 quitur animali, quasi mentem etiam ei inesse prae-
 sentiret. Sed & Trimegistus, quasi ter magnus, seu
 quod Rex, Sacerdos esset, ac Philosophus: seu
 quod eo numero, quem Aristoteles perfectum
 nuncupat, sapientiae absolutae esse decerneretur:
 seu

seu ante Pythagoram, seu post floruerit, dicebat:

Ὁ νῦν εἰ μὴ ἔστιν ἀποτετμημένον εἰσιότητον
τῷ θεῷ, ἀλλ' ὡσπερ ἠπλωμένον καθάπερ τὸ τῷ
ἡλίῳ φῶς.

*Mens igitur (dicit) non est pars diuinæ substantiæ,
sed uelut lux solis ab illa explicata.*

Sunt qui credant, Pherecydem illum Syrum, Pythagoræ discipulum, Philosophum admirandum, primum extitisse, qui ausus sit de animi immortalitate disputare, cū antea cæteri potius assentirentur, aut affirmarent, quàm defendere rem auderent: ob hoc fuisse publicè interdictum, ne quis de animorum immortalitate uerba faceret. Verū cū is diuinus propè haberetur, primò ei permissum: inde licentiā peruagata. Itaq; ut ad ordinem reuertar, idem Trimegistus ante illum denuò dicebat:

Ἄνθρώπος διπλῶς διὰ τὸ σῶμα θνητῶν, ἀθάνατος
δὲ διὰ ψυχὴν, τῷ εἰσιώδη ἀνθρώπων.

*Idest, Homo duplex, nam parte corporea mortalis,
animo immortalis, qui hominis ipsius substantia est.*

Ergo post ipsum & Anaxagoras (hic Pherecydis ætate fuit) cū ille Pittaci esset auditor, qui unus fuit è septem sapientibus: at Anaxagoras Anaximenes, qui Pythagoræ coætaneus erat. At Pythagoras septem sapientibus paulò fuit posterior, & ipse quasi ab illorum ætate originem ducens, Aristotele referente dicebat:

πολλακῶ μὲν γὰρ αἴτιον τὸ τῷ κελεύει καὶ ὀρθῶς
τοῦ

τὸν νοῦν λέγει. ἐτέρωθι δὲ τοῦ νοῦ ἐῖναι τὸν αὐτὸν τῆ
 ψυχῆ ἐν ἀπασί γὰρ ὑπάρχειν αὐτοῦ τοῖς ζώοις.

Idest: Sæpius enim mentem boni, atq; recti causam
 esse dixit, alibi uerò animam ipsam esse mentem, nam
 animalibus omnibus illam inesse ait.

Inde inferius de mēte sic habet, de anima primo,

Μόνου γὼν φησὶν αὐτὸ τῶν ὄντων ἀπλῶν εἶναι
 καὶ ἀμγῆ καὶ κελάρου. ἀποδίδωσι δ' ἀμφω τῆ
 αὐτῆ ἀρχῆ, τὸ, τε γινώσκειν καὶ τὸ κινεῖν, λέγων νοῦν
 κινῆσαι τὸ πᾶν.

Quasi dicat: Solam nanq; omnium rerum existentium
 dicit simplicem & immixtam, ac puram esse, illi ambo
 hæc tribuens principio, cognitionem scilicet, atq; mo-
 tum, dicens uniuersum hoc à mente ipsa moueri.

Ergo Anaxagoras hæc: post illum illico & De-
 mocritus, nam paulò iunior hic extitit Anaxago-
 ra, in eadem sententia fuisse uidetur, cum dixit:

Ἐκείνθ' μὲν γὰρ ἀπλῶς ταυτὸν τὴν ψυχὴν καὶ
 τὸν νοῦν. τὸ γὰρ ἀληθῶς εἶναι τὸ φαινόμενον. διὸ κα-
 λῶς πῶνισαι τὸν Ὀμηροῦ ὡς ἔκτωρ καὶ τ' ἀλλο-
 φρονέων.

Quod est: Ille enim simpliciter eandem mentem, atq;
 animam. nam uerum esse existimauit, quod apparet: Pro-
 pterea Homerum pulchrè dixisse inquit, iacere Hectora
 alia sapientem.

Ergo non in sepulchris habitauit, ut ostenderet
 extinctos fuisse animos, sed quòd crederet cum Py-
 thagora ex hoc in illud eos commigrare animal.
 Successit his Alcmeon, & hic dicens explicatius.

Φησὶ γὰρ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι διὰ τὸ εἰκέναι

ἡμῶν ἀθανάτοις. τῶν δὲ ὑπάρχειν αὐτῆ, ὡς αἰεὶ κινε-
 μένη. κινεῖσθαι δὲ καὶ τὰ θεῖα ἀπαντα συνεχῶς ἀπὸ
 σιλήνης, ἡλίου, ἀστέρων, καὶ τοῦ ὑδατοῦ ὄλου.

Est autem hoc: Dicit enim eam immortalem esse, quòd
 immortalibus similis sit: hoc autem ipsi competere, quo-
 niam semper mouetur: mouentur enim omnia diuina con-
 tinuò, semperq; Luna, Sol, astra, & cœlum totum.

Sed uix hæc sententia exactè Latinè transferri
 potest, ut integrum sensum retineat. Manifestum
 est igitur, hos Philosophos sensim ad immortalita-
 tis non solùm opinionem, sed & ad modum, quo-
 nam pacto tueri posset, descendisse: donec Plato
 clarius, inde Aristoteles rem tractauerunt. Sed an-
 tequã ad illos accedamus, meritò quis forsan dubi-
 tabit, quorsum hæc tractatio tendat: aut quã nam
 utilitatem præstet: nam ijs, qui fide immortalita-
 tem credunt, prorsus superflua est, ac etiam dam-
 nosa, fidei scilicet meritum auferens: alijs uerò, qui
 hanc non sunt consecuti gratiam, præstat sic ta-
 men credere, Ciceronis argumento, Nam si à
 morte nihil superest, coargui tamen non potes:
 nec qui animum mortalem dicit, laudari. Sed
 si supersit, credenti quidem non exigua laus est,
 præuidisse: neganti uerò dedecus maximum im-
 minet: tutò igitur quisq; hoc debet affirmare.

Verùm non aliter mihi uidentur hi nobis
 consulere, quàm uiatoribus latrones, qui ut in
 eos incidèrint, iubent arma deponere, ex equo
 descendere, atq; sic non arma solùm, & equum,
 ac pecunias, sed uitam etiam eripiunt. Mentis
 oculus nobis datus est, ut cognoscere, atq; intel-
 ligere

ligere possimus, ac hæsitantes in fide confirmare, retrahereq; periclitantes. Dulcis res est ueritas, etiam si nostro desiderio aduersaretur. Nonne matres nuntios sciscitantur ex bello reuertentes de filiorum fortuna, etiam si existiment illos cecidisse? at cur non illis dicas, uiuos emisistis, cur quærere uultis? Sed nemo horum, qui uel anxie quærunt rationes naturalium rerum, malus est, uerùm qui credere simulat: etenim & illud simile his euenit, qui terriculamentis, umbris, ac spectris detinentur, horum enim miserrima uita est, timere quod nescias: alij supra modum audaces, tanquam nullibi pœnas daturi scelera admittunt. Ergo dulcissima res ueritas, atq; iocundissima, quam si forsan tenerent multi, pauci mala admitterent. Quem tu sensum immortalitatis animorum his esse putas, qui sponte, & aduersus etiam maiorum instituta, tot hominum infontium capita inferis deuouerunt? Non parui est momenti intellexisse, quid nobis à morte futurum sit, cum religioni semper locus suus relinquatur.

XIIII.
I. ad Corint. 15

Plures argumento beati Pauli mouentur, est autem tale: Quòd indignum hoc uideretur diuina iustitia: cum homo, si animus mortalis ponatur, omni bellua esset infelicio: nascitur, aliturq; per annum in immundo stercore, cum cætera animalia pura degant: inde quot conatus, quot labores, ut ambulare discat, cum cætera animantia sponte eant: puer traditur magistro, ibi illius conditio miserrima, timere, discere, uapulare ab eo, qui insanit, ob studium, ob iram, ob laborem:
Adole-

Adolescens efficitur, quàm brevis est illa ætas, quæ si effrænis duriores nanciscitur parentes, traditur exercitationi, uel militiæ, uel arti, uel studijs: quàm immēsi ibi labores: quā dura cōditio: adde quot in ea pericula à coætaneis: nulla enim ætas incontinentior. Subit Iuuentus, eam exercēt curæ, labores, certamina, pericula uicissim: inde Senectus homini tristissima, soli illi dentes penè cadūt, incuruatur, uix potest se sustinere, quòd duos tantum habens pedes, alis careat, rugæ, & cani, & oris fœtor: omnia hæc soli homini senescēti priuilegia, ob quæ despicitur, irridetur, reijcitur: solus inermis nascitur, solus natandi expers, ad frigora, & calorem omnium animantium impatiens maximè, ad omne discrimen inualidum, cum reliqua corium, aut etiam cum illo pili tueantur: ille solus cum senex est, mortem propè adesse nouit: cum iuuenis, quocunq; momento imminere. Quæ nam igitur cœlestium diuorum inuidia, hominem creasse, si propter hoc æuum tantum gignitur? Ad hæc quid dicet Alexander? Neminem, ille inquiet, uel sic tamen uelle cum boue, uel asino, uices commutare, tanta est dulcedo sapientiæ: tum uerò in uno quoq; genere omnia ob perfectissima esse: nam tales sunt reges, ac diuites, qui sapientia pollent: quis enim adeò excors est, ut malit se belluam, quàm regem, præcipuè eruditum: nam eorum uita, dum uiuunt, Deorum beatitati parum uidetur absimilis. Superaddidisse uerò in omnibus etiam naturam homini maiores uoluptates, solus harmoniam sentit, solus uarietatem picturæ cognoscit, so

lus odores, ac sapes iucundos rerum, quæ mi-
 nimè esui parantur percipit: in uenere maiore frui-
 tur uoluptate, uita longiore potitur: periculo op-
 ponat obliuionem, uel fortitudinem: qualicunq;
 fato pereat, satis est hominem fuisse, non bel-
 luam: imitetur Thaletem, hic gratias agebat
 Deo, quòd hominem, non belluam eum fecisset.
 Quid etiam, & si deterior sit hominis conditio,
 habet homo, quod queratur? nam ipso uel Pau-
 lo teste, non iure conqueri potest aduersus figu-
 lum uas, etsi ad turpes usus illud effinxerit. At
 uerò illud planè certum est, uel regibus ipsis Ele-
 phâtes, ceruos, ac cornices, aquilasq; esse feliciores,
 si animi tollatur immortalitas: nam & diutius ui-
 uunt, & minore cum periculo longè, & nulla cum
 suspicione multis in regionibus uagantur. Illud
 tantùm me torquet, quòd eadem ratio etiam que-
 relæ leporibus relinquitur, ac pecudibus: insou-
 tia enim, & immortalitatis animi expertia, pa-
 rum uiuunt, cum aquilæ omnibus infestæ, longio-
 re uita multò fruuntur: ob hoc existimo Plato-
 nem etiam belluis animorum immortalitatē con-
 celsisse. At homo ratione ac deliberatione hæc fa-
 cit, cum cætera animalia natura ferantur. Quomo-
 do igitur fieri potest, dicebat Paulus, ut si Deus
 habeat prouidentiam, qui iustè, sanctè, pieq; in-
 ter ærumnas uixerunt Dei contemplatione, cum
 aliàs beatam, ac iucundam uitam agere potuis-
 sent, ut hac spe, hoc merito munere frustrentur?
 Nam quantum ad hanc pertinet uitam, tantùm
 qui optimè uiuunt, ac religiosissimè, miserrimi
 omnium

omnium sunt mortalium. Hæc ratio Dei prouidentiam docet, quam Alexander & si neget, nos tamè longè certiorè animi immortalitatem esse ducimus, etiam dico de singularibus: quare Pauli ratio ex nobis notioribus deducitur. Quòd & si cum Aristotele aliqui longè facilius animorum immortalitatem, quàm huiuscemodi prouidentiam tueri se posse sperent, non tamen hoc illis concedendum: quod à nobis tamen aliàs cum sit ostensum, hîc iam prætermittetur. Sed nec magis animi immortalitatem ostendit diuinatio, quam diximus per somnium: nam si animus natura diuinus est, nobis dormientibus melius intelliget, externo sensibili quiescente: nec enim turbabitur, uel impiedietur. Quiescunt autem sensus non toti, sed magna ex parte (ut Galenus dicebat) in libello de Odoratus instrumento: huius indicium est, quòd uocati expergiscimur: nam si nihil audiremus dormientes, uocibus exclamantium non excitaremur: solus oculus ex toto functione priuatur, non per se quidem, sed obducta palpebra, quæ illi ad munimen, quòd expositus esset, fuit necessaria. Ergo cur non intelligit multò melius per somnum animus: quoniam etiam interiores sensus sunt hebetiores, ipse uerò dum corpori immiscetur, ab illo excitatur. Porro per somnum alligata est omnium ratio: nam imaginari contingit dormientibus, discurre, & uti intellectu multo minus: non igitur diuinatio per somnum ab animo procedit collimante, seu mortalis sit, seu immortalis, sed quod-

dam accedere extrinsecus est necessarium, quod ideo per somnum facilius sentitur, quia animus exterioribus causis minus est impeditus.

55 At longe difficilius esse uidetur, quod in opo-
positum adduci potest: Si enim nulla est opera-
tio propria animæ, non contingit eam separari:
at manifestum est, eam non dari: quæcunq; enim
fit illa, cum animus supponatur immortalis, post-
quam ea potiri contigerit, non fatigabitur, labo-
ris enim expertia sunt æterna: non igitur animus
noster in ea fatigatur. At uerò compertum cuiq;
est, in omni intellectu, ac cognitione nos fati-
gari, imò non secus, ac in uisione: ex fixo enim
intuitu magis oculus patitur, quàm in uarietate,
quæ ob uoluptatem laborem minuit. Sic intel-
lectus plus laborat in adeptaiam cognitione, si
diutius ei institerit, quàm in permutatione: quan-
quam permutatio ipsa auxiliij corporei expers
non sit. Quid igitur uoluit Philosophus, cum
dixit:

3. De anima
cap. 4.

Ὅτι δ' ἐκ ὁμοίας ἢ ἀπάθειας τὸ αἰδητικὸν, καὶ
τὸ νοητικὸν, φανερόν ἐπὶ τῶν αἰδητηρίων, καὶ τῆς
αἰδήσεως ἢ μὲν γὰρ αἰδησις ἔδύναται αἰδιάνη-
σαι ἐκ τῶ σφόδρα αἰδητῶ οἴου ψόφου ἐκ τῶν
μεγάλων ψόφων, ἢ ἐκ τῶν ἰχυρῶν χρωμάτων
καὶ ὀσμῶν, ἔτε ὀρεῶν ἔτε ὀσμῶν, ἀλλ' ὁ νῶς
ὅταν τι νοήσει σφόδρα νοητῶν, ἢ ἤτορ νοεῖ τὰ ὑπο-
δεύερα, ἀλλὰ καὶ μάλλον. ἢ μὲν γὰρ αἰδη-
τικὸν ἐκ ἀνδρ σώματος, ὁ δὲ νῶς χωριστῶς.

Hoc autem est Latine: Quod autem non similis
est

est non patiendi facultas sensui, ac intellectui, patet in sensuum instrumentis, atq; in ipso sensu: namq; sensus non potest sentire post uehementia sensibilia: nam nec à uehementi sono sonum, nec ex colore, aut odore forti uidere, aut odorari potest. Sed mens quando uehemens intellexerit ens, ac diuinum, non minus inferiora intelligit, sed magis. nam sensituum sine corpore non est, mens autem separabilis. Hæc ille.

Sed nunquid omnium sensus animalium ab excellenti corrumpuntur sensibili? nam oculi aquilarum in Sole non conuiuent, & carniuoræ aues pleræq; tū etiam aliæ Solem absq; offensa intuentur, num illorum animi ob hoc erunt separabiles? Sed an sensus ipse corrūpitur, quem etiam negat fenescere? an potius instrumentum? uel, cur ratio hæc illi erit absimilis? tactus ex toto corrumpitur à uehementi sensibili, oculus autem solum fit debilior, ergo oculi uirtus ab instrumento separari potest? Si igitur hoc solum concluditur, quod minus sit immixtus: fatebor, inquam, & intellectum sensu minus immixtum fore. An forsitan hoc concludit solum, qd sensus & corpori sit immixtus, & ex eo ortum habeat: intellectus autem & si à corpore exoriat, operatione separari potest, quoniam ex ijs, quæ iam separata sunt, procedit? nam imagines rerum imaginatione à sensibilibus abstractas, atq; seiunctas contemplatur: at non idem de imaginatione & intellectu practico concludit. Itaq; si ob hoc tantum intellectus immortalis censetur, quod à uehementi obiecto perficitur, non alius immortalitatis modus tribuendus illi erit,

quàm uniuersalibus formis, quæ solùm per intellectu
lectum consistunt, intellectus autem in habitu non
solùm perfici non uidetur, sed ad reliqua redditur
x v. occupatus, ac segnis. Ergo quod ad laborem,
aut senectutem pertinet, nihil dignum uera habemus
immortalitate: quòd enim dicat Philosophus
in primo de anima,

Ὁ δὲ νῶς ἔοικεν ἐγίνεσθαι ὅσα τις ἔχει καὶ ἐφθεί
ρεσθαι μάλιστα γὰρ ἐφθείρεται ἂν ὑπὸ τῆς ἐν τῷ γή
ρα ἀμαυρώσεως νυνὶ δὲ ὡσαυτε ἐπὶ τῶν ἀδικοτήτων
συμβαίνει γὰρ εἰ λάβοι ὁ πρεσβύτης ὄμμα ποντί,
βλέποι ἂν ὡσαυτε καὶ ὁ νέος ὡσεὶ τὸ γῆρας, ἢ τῷ τῆν
ψυχῇ πεπονθῆναι τι ἄλλ' ἐν ᾧ καθατέρ' ὀδυμέθαις
καὶ νόσοις καὶ τὸ νοῖν δὲ καὶ τὸ θεωρεῖν μαρταίνε
ται, ἄλλοι μὲν ἔσω φθειρομένοι αὐτὸ δὲ ἀπα
θῆς ἐσὶ.

Hoc est: Intellectus autem uidetur aduenire substan
tia quædam existens & non corrumpi: præcipue enim
corrumpetur in ea quæ fit in senectute obfuscatione:
nunc autem quemadmodum in sensitiuo accidit, si enim
accipiat senex oculum talem, uidebit uelut & iuuenis,
unde senectus non ex eo quòd anima quicquam passa sit,
sed quia id, in quo est, quemadmodum in ebrietatibus, &
in morbis, & ipsum intelligere quidem, ac contemplari
marcescit, alio quodam interius corrupto, ipsum autem
detrimenti expers.

His locis Aristoteles uoluit argumentis respon
dere famosissimis, quorum unum erat, ut dictum
est, Epicureorum, Senescit intellectus, prout & re
liqua omnia nostra. A maiori redarguit Philoso
phus

plus hoc, nam quantum est hac ratione, ne sensus quidem ipse marcescit, nedū intellectus. Quamobrē si ob eam causam interire intellectus credatur, nō solūm hic, sed etiam sensus interitus expers erit. Sed per hanc rationem animi immortalitatē non tamen nititur astruere: clarum est enim, non solūm quia hic locus non est, sed quia de omni anima sensitiua concluderet. Sufficit igitur Philosopho declarasse rationem, non ostendere. At quoniam facillimē quisquam propter hoc existimare poterat, etiam intellectum interire, uelut & animam, inter sensum & intellectum differentiam postmodum adiecit: similiter quia hoc nouum erat, sensum ab intellectu differre, cū ambo cōprehendant, ambo quoquo modo à materia sint separati, ut omnes ante eum, etiam Plato, aut ambos dixerint esse corruptioni obnoxios, aut immortales: subiecit differentia ut ex animæ sensitiuæ interitu intellectiuam mori nō credamus necessarium: nā sensus adeo est corpori immerfus, ut à maxime sensibili lædatur: nō sic intellectus, quia ex uno in reliquū trāsire nō licet: quāquam hoc nō sit argumentū immortalitatis animorū, neq; enim ratio ipsa (ut diximus) ostēdebat de agēte intellectu, sed de patiente tantūm, qui nō uerē est immortalis, cū sit actus ipse intelligēdi. Sed nec argumētū pro Alexātri opinione probat: nā sensus ut duplex est, sic & intellectus, ut ipse Alexāder fatetur: dū enim recipit, patiēs est: dū sentit, agēs: sic & intellectus. At uerò dū agit, recipit: dū recipit, formas rerū contēplatur, actioq; sua ab omni corporis uī absoluitur; at patientē præsū-

ponit intellectū, hic autē corruptibilis est, ut etiam
 Simplicius ait, ea exponēs uerba Philosophi (ὁ μνη-
 μονόλομος δὲ, ὅτι τὸ πᾶν μὲν ἀπαθείς) seu nō reminiscitur au-
 tem: quod interpretatur rectē, nō uerē corrūpi, sed
 agenti iterū uniri; uelut si in sensibilibus nauta mo-
 ueatur à nauī, desinat autem mouere etiam nauīm,
 simul desinet & nauta esse, & motu nauīs moueri,
 hoc autem nulla facta iactura in nauta: igitur ad
 patientem intellectum necessariae sunt imagines,
 hae uerò à corpore prodeunt, sensui autem accedūt
 exterius: quare & si intellectus minimè patiatur, &
 sensus corruptioni obnoxius sit, longè tamen plus
 corpus in intelligendo, quàm in sentiendo debilita-
 tur, quoniam mouens causa in corpore est dum in-
 telligit, actiueq; uis corporea concurrat: sentiendī
 principium ab extra est, & sensus passiuè concur-
 rens minus affligit: quòd uerò actiue operatur, sine
 motu omnino agit: ob id plus intelligendo, quàm
 sentiendo patimur. Forsan & illud dubitatione di-
 gnum est: An, quod sentire Galenus uidetur, ani-
 mus ex æthere sit: utq; æter purior sit ignis, qui
 Lunæ ad intra cœlo tãgitur, & cōtinetur, ut tertio
 Pronosticorū de æthere loquēs, ac mūdi ornatu, iux-
 ta initiū sentire uidetur, sit ita: nūquid respōden-
 dū est ad Philosophos illos antiquos, qui aquā uel
 ignē ponebāt animā. Deinde, quid habet æther ut
 sit splēdidus, cum sit tantum lumini peruius? & si
 ignis est, quorsum ætherē appellauit: si nō est, nun-
 quid datur quintū elemētū? deinde, cur tā leue exi-
 stēs hic manet? & quis illum huc aduocat? & si hic
 manet, cur non ignis potius, ut reliqua tota ignis
 materia

materia, quàm æter est appellandus? Mitto omnia
 Aristotelis fundamenta primò de Anima scripta:
 Sed audétior fuit in his, quid mirū? cū in eis etiā,
 quæ sensui subiacent, multa mentitus sit, cūm lice-
 ret ea uidere, uel saltem silentio prætermittere: uir
 sanè ingeniosus, & eruditus, ac qui maximam uti-
 litatem medicinæ adiecerit: sed tamen adeò gloriæ
 cupidus, ut multa cōscripserit, quæ cum illi explo-
 rata non essent, refelli tamen non posse sperabat: &
 tamen hīc nouo commento gloriam spernere glo-
 riatus est, ut nec hoc cumulo deesset: quandoquidē
 etiam sine titulo libros omnes edidisse sui nomi-
 nis affirmat: & tamen librū, in quo & omnia, quæ
 conscripsit, nulla alia utilitate seorsum commemo-
 rat, edidit, ac forsā etiam quædam est e mentitus.
 Doleo occasionem datam mihi de principe medi-
 corum maledicendi, cū in cæteris sim illius non
 parū studiosus: sed tamen ille nos impulit, qui suos
 fines transgressus, in quibusdam ridiculum se præ-
 buit. Quis non rideat iactantem Geometriam, at-
 que Arithmeticam? deinde pusillis quæstionibus
 adeò implicitum, ut ferme nec illarum elementa sa-
 tis benè tenere uideatur. Quis hæc in Aristotele, uel
 Auerroë, uel Auicena arguat? Quamuis Aristote-
 les maximus fuerit geometra, Auicena maximus
 philosophus, Auerroës medicus non uulgaris: om-
 nes tamen ab aliarum disciplinarum professio-
 ne abstinerunt: & quanquam gloriæ essent stu-
 diosissimi, nihilominus iactantiam effugerunt. Ga-
 lenum amamus, colimus, uitam illius adeò diligen-
 ter scribēdo studiosè sumus prosequuti, ut nullum

mortalem ei, illum fermè cunctis eruditis prætulimus: & quamuis hac in parte ob ueritatem, quæ nobis magis etiã quàm ille amica est, ab eo dissentiamus, nullus tamen ardentiore uoluntate illum, quantum per uires licuit, extulit. Sed cum adeò cupidum illū gloriæ, ambitionis, inanisq; auræ properantem aliqua perperam scribere uidemus, quæ multis ob authoritatē iacturæ esse possunt, necessarium duximus, omnes admonendos, ut tantū cuique credant, quantum ratio ipsa coegerit: nec sufficiat illis dixisse, Aristoteles dixit, uel Plato, aut Archimedes, uel Ptolomæus, aut Galenus: sed uires argumentorum pensitent: quod & in nostris placitis, si aliqua unquam futura est nobis autoritas, nō solum libenter permittimus, sed requirimus. Quis non illius inconstantiam, aut nugacitatem admiraretur? cum toties de eadem re, nec unquā aut clare, aut plenè, aut saltem constanter scripserit. Quoties in eundem lapidem impigit? Nam & in libro de Tremore & rigore inquit, Ex Hippocratis placitis est, calidum innatum primum esse animalis, & generis principium: atque nihil aliud esse naturam ipsam aut animam, ut essentiam semper mouentem, semperq; mobilem existimās, non erres. Priuatim autē hæc omnia sunt examinata, & alibi disci possunt. At quantum nunc intersit propter sermonis seriem quærentur. Qua enim mobilis semper est innatus calor, nō intra tantū, extrāue mouetur, sed alius alium excipit motum semper: nam intra firmus, immobilis ocyus euadat, extrorsum dissiparetur, ac periret: modicè uerò auctus ac succensus

perpe

perpetuò mouetur. Succeditur autè ad ima lapsus, quo alatur appetens: at expansus & auctus affatim fermè extinguitur. Quòd autem extrorsum exeat, & ut sic dicā explicetur, à principio proprio, quia calidum erat obtinuit. Interiorem autem, & infirmum locum possidet, quia frigoris sit particeps. Quandoquidem ex calido ac frigido mixtum existit. Hæc inquam Galeni anima est, qua ille maxime dignus extitit. Rursus uerò in secūdo de Locis affectis prope finem: Si quidem anima est forma in corpore existens, uelut nos in domo aliqua, forsan nullam ei noxam inferri meritò illi posse putaremus: at si à corpore inseparabilis est, eam lædi non inficiabimur, ob corporis noxam suscipientis. Porro quòd lædatur, ab ipsa experientia discere licet. Etenim ubi fracto capitis ossi, terebra adacta est, si quis uehementius comprimat, protinus sensum omnem amittit laborans. Sed audi iterum illum in tertio de Locis hæc scribentē, super uerba illa Hippocratis sexto de Morbis uulgaribus (Si enim morbus in corpus repit, Epileptici fiunt: si in mentem, melancholici) Altera uerò Hippocratici sermonis pars non exiguum contemplandi locum desiderat: quippe cum anima sit temperamentum primarum qualitatum, aut ab ipsarum temperamento permutetur. In secūdo uerò de Symptomatum causis nō procul à fine inquit: Ipsius nāq; animæ substāciam uel alio quouis opere definisse fortasse sit audacia: in eo uerò quod nunc proponitur, non audacia solūm, sed etiam superuacuum. Videtur tamen quæcunque ea fuerit duorum alterum,
uel

uel primis ad omnem actionem instrumentis sanguine, calore, ac spiritu uti, uel in his ipsis esse. Licet autem ipsius motus contemplari, tam in alijs multis, sed precipue in ipsis perturbationibus. Hic porro indiscussum relinquit profecto quod sepius iam determinauerat. Sed & in quinto de Simplicium medicamentorum facultate, ubi de pus mouentibus tractat, inquit: At Stoici nunc ipsum spiritum animæ substantiam existimant esse. Nos autem non admodum quippiam de animæ substantia nunc pronūtiare audemus, & ad præsens superuacuum arbitramur. Quāquam nos ante iam spiritum innatum, etiam si non sit animæ substantia, saltem illius instrumentū primum, in cōmentarijs de Hippocratis & Platonis placitis ostendimus. At inde Formatione foetus, Jōgè fermè secus, cūm in fine dixit, sentire uisus est: Sed de his peculiariter in quodam libro à nobis scriptū est, ubi ea quæ à Chrysippo in libris de Anima dicuntur cōsideramus: atque in altero, in quo ea referimus, in quibus Plato, dum de anima agit, sibi uidetur contradicere. Cæterum ut iam dixi, cūm nullam inueniam opinionem, scientiam efficiente demōstratione confirmatam, fateor me de animæ substantia dubitare: nec habere probabile aliquid quod asseram: fateor & nihilominus de formatrice causa foetuum ambigere. Iam ergo quoties demonstraui quod demonstrare omnino iam se posse negat. Simile fermè est quod scribitur in libello de motibus manifestis, & si nō pauci illum Galeni esse negent, cūm dixit: Inquirere autem de animæ substātia an sit corporea, neque

neque cesset quando corpori aliquid accidit, quin animalis uirtus afficiatur: aut sit potius cōiunctum aliquid corpori adueniens, aut uis aliqua feminis, cui cū corpus gignitur, qualitates eius cōueniāt: illis relinquo, qui se demonstrare posse hoc persuadent. Num forsā imitatur Hippocratēs: ille enim, seu qualiscūque fuit autor, in initio libri de Carnibus: prolapsam è cœlo refert. At in alio libro de Nutritione, qui uigesimus septimus habetur, igne & aqua immixtum corpus ingredi animam affirmat: consumpto autem humido, non secus, atque ignem fomentis exhaustis euanescere. O' quā re-ctè dixit Auerroës, locum consequentis Galenum decepisse: cū enim omnis ratio homini propria sit, ac rursus intellectus: rationē ideo credidit eandem esse cū intellectu. Quid igitur mirum est hallucinari Galenum: qui cū sibi ipsi nō constet, etiā in primis principijs, in ipsorum nominum interpretatione decipitur. Non ne dum præceps in huiusmodi rebus rapitur, egregium illum, ac admirandum Platonem, quem sequi profitetur, longè magis arguit, quā æmulus ob gloriā illi Aristoteles: Quid, arguit: imò uituperat: illi imponēs, quòd tres in homine animas locis distinctas esse senserit, atque triplex hoc erit animal, & abscisso etiam capite, quemadmodum anguillæ, uiuet: non hoc ei Aristoteles, qui in minimis quibuscūque illum arguit, insectatur, multatq; imponit, ausus est adscribere, cū palàm foret, Platonem nō animā, sed illius uirtutes per mēbra segregasse, ut Rationalem in cerebro, Irascibilem in corde, at Voluptatis

tis uim, atque impetū in iecore: illam uerò quasi nucem tribus constare putat inuolucris, ut extimus cortex nutritionem & uoluptatem habeat, interior autem sensum atq; iræ uim, ipsa medulla rationē: qua in re non solum ab eo Aristoteles non dissentit, uel illum nō oppugnat, uerūm si Themistio credimus, ijsq; quæ in primum de Anima Aristotelis scripsit, cum illo planè consentit. Quinetiam Trapezuntius, qui Platonis quæque minima usque ad insaniam, qua tunc iam manifestè laborabat, cum librum conderet, obseruabat: hoc illi quod maximum fuisset, nō ausus est imponere, uir acutus, eruditus, Græcus, cuius nullum aliud erat propositū, quàm criminari Platonem, seu uerè, seu falsò, sed tamen apparenti flagitio, uel errore: nam cum (ut diximus) Plato non hominum tantum, sed & beluarum animam statuisset immortalem, mutuoq; uel ex hominibus in illas, uel inter ipsas uicissim cōmigrare statuisset: inter hæc animalia etiam orbata reposuit Trapezuntius, uelut muscas, uermes, crabrones, cum tamen aliq; Platonem de perfectis tantum animalibus sensisse uelint: unde Proclus Platonis expositor, qui penè singula eius opera cōmentarijs illustrauit, super his Timei uerbis, *Μὴ πανόμηνος τε ἐν θύραις ἐστὶ κακίας πρόπωρος ὅν κακύνουσιν κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τῆς τοῦ πρόπου γενέσεως, ἕς τινος κινήσεως αὐτὴ μεταβάλλουσθαι φύσιν*: hæc habet,

τῆν εἰς τὰ ἄλογα ζῶα κἀδοδὸν τῆ ψυχῶν ὁπῶς λέγεται, ζητεῖν εἰώθεαι, καὶ οἱ μὲν ἀνθρώπων ὁμοιώσεις πρὸς θερία νομιζοῦσιν εἶν, τὸς λογικῶν

ἡμετέρας θηριώδους βίως. ὃ γὰρ εἶναι δυνάστον ἢ θη-
 εῖς ἡγεῖσθαι ψυχῶν, ὅσων λογικῶν. οἱ δὲ αὐτό-
 θεον ἢ ταύτῃ εἰς τὰ ἄλογα συγκλωροῦσιν εἰσκει-
 νεῖσθαι. καὶ γὰρ εἰν πάσας ὁμοειδέεις τὰς ψυχὰς,
 ὡσεὶ αἱ λύκος καὶ παρδαλεῖς ἢ πνεύμονας γί-
 γνεσθαι ταύτας. ὃ δὲ ἀληθὴς λόγος, εἰσκεινεῖσθαι
 μὲν, εἰς θηρία φησὶ τῆ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, ἔχον-
 τα ἢ τῷ οὐκείῃ ζωῇ αἱ αὐτὰ ταύτη τῆ εἰσκει-
 θεῖσθαι ψυχῇ, οἷον ἐποχρημίνῃ, ἢ τῆ πρὸς αὐ-
 τῇ συμπαθείᾳ δεδεμίνῃ. καὶ τὸτο δεδεικῖαι
 μὲν ἡμῖν γὰ τὰς εἰς φάιδρον σενδοσίας διὰ πολ-
 λῶν λόγων, αἱ ὅτι μόνος ὁ τρόπος ὅπως εἰσι εἰ
 εἰσκεισεσθαι.

Hæc in quinto libro, quasi dicat: In rationis expertia
 animalia transmigratio animorū quomodo fieri dicatur,
 queri consuevit: et quidam similitudines ad feras putant
 esse eas uitas, quæ ferinæ appellantur: non enim fieri po-
 test, ut substantia rationalis anima feræ fiat, Alij uerò et
 illinc ipsam in rationis expertia ingredi uolunt, ut quòd
 omnes animas eiusdem speciei esse credant, atq; ita eadem
 animæ modò lupi, modò pardi, uel alterius spirantis ani-
 malis fiunt. Verissima autem sententia est, quòd dicat, ani-
 mam quidem humanā feras ingredi, sed nihilominus quæ
 propriam uitam habeant, et post ingressum non secus, ac
 si ueheretur, ac ea de causa uincta foret, quod cū illa eis-
 dem affectibus reddatur obnoxia. Et hoc quidem à nobis
 in Phædri expositione longo sermone declaratum est, nec
 id tantum, sed quòd hic solus modus ingressus esse possit.

Igitur non hic mihi præcisè de hac re agendum
 erit, aut breuiter, sed clarè, ac copiosè: quādoquidē
 Platonis

Platonis opinio celebris hac in causa semper fuerit, nec possimus in tam obscura dubitatione, uel sine philosophis pertractare quicquā dilucidè: aut si philosophorum placita enumerare uelimus, diuini Platonis posthabere sententiā. Itaque Platonis mentem libet prius declarare, inde ex proprijs illam cōfirmare libris. Nunquam ille de animi immortalitate dubitare uisus est, sed quòd perennis existens, unī agglutinetur à morte, uel ex bellua in belluam, aut hominem transfiret, donec annus ille maximus finiretur, censuit: uerūm resectam ex uno, ac denuo redituram in idem, quidam ex opinione eius fuisse putant. Vnde Auerroës in disputationibus Platoni adscribit unitatem intellectus: & Plotinus ipse dum Puteolis esset, laboraretq; in extremis, Eustochio interroganti, quid ageret: respondit,

Ἐγὼ δὲ νῦν σὲ περιδοκέω, καὶ δὴ τὸ ἐμ' ἐμοὶ θεῖον, πρὸς τὸ, γν' ὅτι καθόλου θεῖον ἀναγκάζει ἐπιχίρω.

Ego autem nunc te expecto, & quod in me diuinum est, ad id quod in uniuerso diuinum est, redigere adnitor.

Hæc ille. Sed aliàs plura, cū sententiā illius tractabimus, nunc ad Platonis uerba uenio. Is decimo de Republica immortalitatem animorum, & post obitum iusti, ac iniusti nō solum memoriā, sed & retributionem, facinorumq; conscientiam, tum tartari, ac cœli sedes his uerbis fermè declarauit: Equidem tibi non Alcyni apologum, sed præstātissimi uiri Eri Armeni, genere Pamphyli, referabo: qui cū occubuisset in præliō, sublati de-

cimo

cino die cadaueribus iam corruptis, integer, ac incorrupto corpore repertus fuit, domumq; ut sepeliretur relatus: duodecima iam ab obitu die, dum pyræ impositus esset, reuixit, & quæ interim uiderat retulit: inquit igitur: Postquam anima fuisset à corpore separata, unà cum pluribus quendam in locum dæmonum peruenisse, in quo terræ duos proximos uidit hiatus, duos etiam alios è directo in cœli regione suprâ conspexit: inter hos autē hiatus iudices sedere, qui postquã animos iudicarunt, iustos quidem ad dextrâ per cœlum ascendere iubent, in aduersa eorum parte signa quæ iudicauerint suspendentes: iniustos contrâ ad sinistram infra, omnium quæ in uita peregerant signa post tergum ferentes. Cùm uerò ad iudices ipse quoq; accessisset, illos aiebat respondisse, redire eum nuntiũ ad homines eorum, quæ illic uiderat oportere: iussisseq; illum intueri, ac audire omnia, quæ in illis locis gererentur. Viderat igitur illic per utrâque cœli, terræq; portam animas lata sententia abeuntes: per alias item duas, ex terra quidē ascendentes, animas puluere, macie, squaloreq; confectas, è cœlo autem alias nitidas descendentes: uideriq; inquit, animas undique uenientes, tanquam longa peregrinatione fatigatas, libenter in prato, quod ibi est, tanquam celebri in conuentu recubere, ac se inuicem, quæ mutuo se cognouerint, salutare: easq; omnes, tam quæ è cœlo, quàm quæ è terra conuenissent, sese ultrò, citroq; de his, quæ in his locis uiderint, percunctari, sibiq; uicissim ad singula respondere: has quidem dolentes, ac flentes memoria malorũ,

f quæ

quæ in præterito sub terris itinere, & perpetuæ
 sunt, & uiderunt: esse autem iter illud mille anno-
 rum. Illas uerò, quæ de cœlo descenderant, narrare
 delicias, pulchritudinisq; ingentis spectacula: inde
 paulopost, quoscunque alijs iniurias intulisse con-
 staret, pœnas sigillatim pro quolibet decies reddi-
 disse: id est, spacio annorum centum: quasi hæc ui-
 tæ humanæ meta foret, ut animæ decuplam iniu-
 riæ darent pœnam. Itaque si qui cædis multorum
 causa fuerint, ciuitatesq; & exercitus prodiderint,
 uel homines in seruitutem egerint, uel alicuius alte-
 rius flagitiij, uel sceleris conscij fuerint, in his omni-
 bus pro quolibet facinore pœnas decuplas pende-
 re: atque iterum, si qui beneficia quædam contule-
 rint, iustitiamq; ac pietatem coluerint, eadem ratio-
 ne præmia reportare. De ijs uerò, qui statim ut na-
 ti sunt decessere, aut breue tempus uixere, quædam
 parum memoria digna recensebat. Erga deos au-
 tem & parentes pios uel impios, & homicidas, qui
 cæde manus proprias polluerunt, maioribus &
 præmijs, & pœnis affectos esse, narrabat. Inquit
 enim se interfuisse, cum alium interrogaret quispi-
 am, ubi nam Ardæus magnus esset: hic autem
 in quadam Pamphiliæ ciuitate tyrānus fuerat, an-
 nis iam mille ab hoc tempore exactis, qui senem
 patrem, & maiorem natu fratrem occiderat: aliaq;
 plura impia scelera perpetrauerat: interrogatumq;
 illum respōdisse: non uenit Ardæus, neque ueniet.
 O' dirum spectaculum! dum enim egressuri hiatū
 peteremus, cætera omnia perpessi illum protinus
 uidimus, aliosq; cum eo, omnes fermè tyrannos,
 inter

inter quos & priuatos nonnullos, qui magna scelera perpetrauerant, quos ascendere iam propemodum ausos, hiatus ille minimè permittebat: sed horridè mugiebat, quoties aliquis eorum, qui uel insanabiles essent, uel nondum purgati, egredi niterentur. Aderant igitur illic uiri quidam feroces aspectu, ignei, qui cum mugitum subito perpendissent, hos seorsum rapiebant, Ardium scilicet, atque sui per similes, manibusq; ac pedibus, & ceruice deuinctis, prosternebant eos, excarnificabantq; & secus uiam ad exteriorem partem raptatos, tribulis lacebant, prætereuntibus indicantes, quã illi ob causam talia paterentur, quod ue in tartarum proijcendi agitarentur: ubi cum multa alia eos terrerent, hic pauor uehementissimè uexabat, cum in ascensu mugitus excitabatur, quo silente, quisque libentissimè ascendere uidebatur. Hæc ille. Cæterum quoniam pacto reuiuisceret, atque in belluarum transfirent corpora, obliuiscerentq; præteritorum, post pauca his penè docuit uerbis. Enimuerò qui tunc redijt illinc nuntius ostendebat, hoc pacto prophetam in edicto adiecisse, si quis postremus etiam accedit, eligat modò prudenter, constanter uiuat, uita occurret expetenda non mala. Primus ne oscitanter eligat, ultimus ne desperet: cum hæc dixisset, eum, cui primò fors obuenerat, tyrannidem illico, inquit, properantem elegisse, ac propter inscientiam, auiditatemq; haud satis singula prius examinasse, & iccirco etiam illud ignorauisse, quòd in ea uita fato decretum erat, ut filios suos uoraret, aliaq; plurima mala sustineret: postea uerò, ubi per ociũ

f 2 electam

electam uitam considerasset, eiulasse, noxiam electionem deplorantem, quod non cauisset, quæ propheta prædixerat: neque seipsum, tanquam malorum causam damnantem, sed fortunam, dæmones, reliquaque omnia potius, quam seipsum. Deinde paulo post subiungit: Hoc quoque consideratione dignum spectaculum esse dicebat, quomodo singulæ animæ singulas uitas eligebant. Miserabile quippe istud, ridiculum, uisumque mirum, electionem secundum uitæ prioris consuetudinem siquidem ut plurimum facientes. Animam, inquit, quæ olim Orphei fuerat, uidisse cygni uitam odio muliebris generis eligentem, nolentem uidelicet ex mulieribus, à quibus occisus fuerat, nasci: Thamiris uero Philomenæ: cygnum etiam conspexisse ad humanæ uitæ electionem conuersum, aliaque musicalia animalia, ut consentaneum est, similiter: quandam etiam, cum oblatae sortes essent, Leonis elegisse uitam, & hanc fuisse olim Telamonij Aiacis detestantem homines, quoties iudicij illius in mentem uenisset, quo pro armis cum Ulyssæ cõtenderat. Post hunc Agamemnonis animam propter ærumnas odio humani generis uitam aquilæ elegisse: Atalantes autem animam, cui media quædam fors contigerat, intuitam dixit, quam maximis honoribus athleta afficiatur, athleticam uitam quin eligeret minimè se cõtinerere potuisse. Animam deinde Epei Pæopenis ad artificiosæ protinus mulieris naturam migrasse. Longè uerò inter nouissimas animam ridiculosi Therfitis simiam induisse: casu uerò Ulyssæ animæ fortem ultimam cõtigisse, quocirca

circa & ad eligendum ultimam aduenisse dicebat. Præteritorum autem laborum memoria ab ambitione cessantem, diuq; priusquam eligeret circumeuntem, quæsisse priuati hominis, minimeq; curiosi uitam, eamq; uix tandem alicubi iacentem, & ab alijs neglectam reperisse, dixisseq;, non aliam se uitam electuram fuisse, etiam si sortem primam nacta esset, quare uitam illam libenter fuisse complexam. Ex feris item alijs in homines transire animas assererat, & inuicem commutari: iniustas quidem in feras agrestes, iustas autem mansuetorum animalium uitam capessere: atque omnes hunc in modum confici mixtiones. Cum uitas omnes animæ gradatim, ut fors dederat, elegissent, longo ordine ad Lachesium eas accessisse narrabat. Lachesium uerò cuique dæmonem quem cœperat quæque ipsius uitæ custodem præscripsisse: electorumq; operum executorem: hunc in primis ad Cloto animam ducere, & sub illius manu, reuolutioneq;, ac uertigine fusi approbare quam sortitus fortunam elegerat. Hanc ubi tetigit, mox ad Atropon nentem, quæ immutabilia stamina reddat. Illinc postea properè Necessitatis thronum adire, per quem cum transierint, omnes sub uehementi æstu in Letheum campum proficisci, arboribus, & omnibus, quæcunque terra nascuntur, destitutum. Recumbere igitur ipsas aduentante nocte iuxta Amelitam flumen dicebat, cuius aquam uas nullum contineat, atque ipsius aquæ bibere aliquantum cuique necessarium. Eos autem qui Prudentiam ducem non habent, ultra quàm deceat bibere, semper

uerò bibentem omnium obliuisci: ubi uerò ad
 mediam noctem dormiuerint, subito motu, & ter-
 ræ motu excitos, repente alium aliò sursum ad
 generationem confurgere, stellarum instar prosi-
 lientes. Ergo tam longa fabula exemplum opinio-
 nis suæ nobis explicuit. Sed iam non alia serió tra-
 ctat: nam & in Timeo dixit, Tria adhuc morta-
 lium genera nobis generanda restant, absque ho-
 rum generatione cœlum imperfectum erit, omnia
 enim animantium genera ambitu suo non conti-
 nebit: contineat autem oportet, si est mundus o-
 mnino perfectus futurus. Hæc uerò si à me solo
 fiant, uitaq; donentur, Dijs adæquabuntur. Qua-
 propter accedite uos ad animalium generationem
 secundum naturam, ut uim imitemini meam, qua
 in ortu uestro sum usus, atque eius quidem ani-
 malis quod in ipsis tale futurum est, ut cum im-
 mortalibus appellatione conueniat, diuinumq; uo-
 cetur, ac teneat principatum, & iustitiam, simul ac
 uos ultrò colat: ego uobis semen, & initium tra-
 dam, cætera uos exequimini, ut immortalis natu-
 ræ mortalem attexentes faciatis, generetisq; ani-
 malia, subministrantesq; alimenta augeatis, & con-
 sumpta rursus recipiatis. Hæc fans in eodem rur-
 sus cratere, in quo mundi animam temperauerat,
 superioris mixtionis reliquias perfudit, eodem mo-
 do miscens: non tamen similiter, sed secundo mo-
 do, & tertio gradu à primis deficientes. Ergo hic
 nō tam clarè ea docuit, quinimo quemadmodum
 uidebitur animorum quidem immortalitatem nō
 solum hominum, sed & belluarum hac lege, quæ
 ferme

fœmè Aristotelis sententiæ fauet, docere uifus est: ut tamen cum omnes ab anima mundi decidantur, quæ proculdubio æterna est, gradus tamen diuerios assequi possint. Sed de hoc clarius, dum Aristotelis sententiã prosequemur. Forsan illud Plato uoluit, si sibi consentiens est, ut anima quidem dum in belluis est, immortalis sit, atque in homines transire post obitum possit, sed alium temperamenti modum accipiat: quod in Phædone etiam his quasi uerbis explicare uidetur: Ponderosum, ò amice, id putandum est, & graue, terrenumq; , ac uisibile, quod anima secũ trahit, ideoq; ab eo grauat, & ad uisibilem trahitur locum, metu inuisibilis, atque occulti, & quemadmodum fertur circa monumenta, sepulchraq; uersatur, circaq; nonnulla apparuerunt animarum iam umbrosa phantasmata, qualia præferunt simulachra tales animæ, quæ uidelicet non purè à corpore decesserunt, sed uisibile trahentes aliquando, sic ut uideri possint.

C E B. Consentaneum est, ò Socrates. S O C. Consentaneum est, ò Cebes tamen, ne hæ animæ sint bonorum, sed malorum, quæ circa hæc oberrare coguntur, pœnas improbæ actæ uitæ dantes: itaque tandiu circunuagantur, donec cupiditate naturæ corporeæ comitante, rursus induant corpus: induunt autem, ut decens est, tales mores, quales in uita exercuerunt. C E B. Quales dicis mores, ò Socrates? S O C. Eiusmodi: eos quidem, qui uentri dediti, per inertiam atque lasciuiam uitam egerunt, nec pensi quicquam aut pudoris habuere, decens est in asinos, ac similia, ingredi. An non putas?

C E B. Consentanea loqueris. S O C. Qui uerò iurias, tyrannides, rapinas secuti sunt, in luporum, accipitrum, ac miluorum genera pertransire par est. Num aliò has migrare dicendum est? Ita potissimum, Cebes inquit. Similiter & in cæteris: abeunt enim in genera illa, quibus in uita mores similes contraxerunt. C E B. Manifestum id quidem. S O C. Non ne horum felicissimi sunt & in optimum proficiscuntur locum, quicumque popularem, ciuilemque uirtutem, quam Temperantiam uocant, ac Iustitiam exercuere, absque philosophia quidem, atque mente, sed ex consuetudine, exercitationeque acquisitam? C E B. Quo nam pacto hi felicissimi sunt? S O C. Quoniam decens est, hos in tale quoddam genus iterum ciuile, miteque demigrare, quale apum, uesprium, ac formicarum, atque deinde in idem rursus genus humanum, atque modestos ex his fieri homines. C E B. Ita decet. S O C. In Deorum uerò genus nulli fas est peruenire, præter eos, qui discendi cupiditate flagrantes, & philosophati sunt, & puri penitus decesserunt. Horum quidem gratia, & amici Cebes, atque Simmia, qui rectè philosophantur, ab omnibus corporis cupiditatibus abstinent, atque ita perseuerant, nec se unquam illis tradunt, neque familiæ iacturam, paupertatemque formidant, quemadmodum multi pecuniarum cupidi: neque rursus contemptum, atque ignominiam, quemadmodum qui magistratus, & honores ambiunt. Hæc ille diffusè satis, sed tamen clarè, ut non iam de Platonis opinione dubitare fas sit, ille enim immortales animos statuit, communesque

nisq; cum belluis, atq; ab una mūdi totius anima
 segregatos: forsitan etiam aliquando, cūm mun-
 dus totus ad perfectam reuolutionem redierit, in
 eandem reuersuras, ut sic etiam cum Stoicis consen-
 tiret. Quicquid de hoc sit, à morte illas meminisse
 putat, numeroq; seiunctas, unāquanq; malorum,
 ac bonorum retributionē sentire. Ille etiam idem
 in Alcibiade sic Socratem cum illo loquentem in-
 ducit. s o c. Nū reperire possumus aliquid in ani-
 ma diuinius illo, circa quod intelligētia, sapientiaq;
 uersatur? A L C. Nequaquam. s o c. Id igitur ani-
 mæ diuini simile est, in quod sanè quis intuens, &
 omne diuinum, Deum scilicet, & sapientiam cer-
 nens, ita & seipsum agnoscet. Alibi autem de redi-
 tu hæc habet:

Εἰς τὸ ὁμοίαν αὐτὴ τὸ θεῖον ἀπέρχεται τὸ θεῖον τε
 καὶ ἀθάνατον καὶ φρόνιμον.

*Idest: In sui simile, quod diuinum est, abit, immortale,
 ac sapiens existens: dum scilicet recedit animus.*

Plutarchum igitur ne auscultemus in libro de
 Placitis Philosophorum, quem paucis immutatis,
 etiam Galeno tribuunt, adeò corruptis mortalium
 iudicijs, dicentem Platonem sensisse, animam qua
 parte rationis particeps est, haud interiturā: nanq;
 & si Deus non sit, æterni tamen Dei illam opus ef-
 se: rationis autem expertē morti obnoxiam, ipsam
 tamen semper mouentem esse. Apud illum credi
 debere putat, rationalem etiam immobilem, motu
 qui ex loco ad locum est: substantiam autem intel-
 lectilem sponte moueri, ac ad numerum harmoni-
 cum modulatam in toto cerebro sedem habere.

f 5 Quid

Quid est, quòd expertem rationis morti obnoxium putet? cum omne genus animæ apud illum sit immortalè: quoniam omne id perpetuò mouetur, & principium quoddam est, uicissimq; modò in unum animal, modò aliud, seu rationis capax, seu non, transmigret. Tria etiam genera immortalium animorum cum conserituerit, omnia tamen & si in alijs dissideant, in immortalitatis natura conuenientia. Sed quanquam diuersa genera animorũ sint, belluas tamen animam putat habere rationalem, substantiaq; cum hominibus eandem, uerũ uelo quodam obsitam, opere, ac moribus tantũ, non ui, aut dignitate ab humana differre. At ipse Plutarchus potius in hoc suam, quàm Platonis sententiam expressit, dicens:

Φὸς τῆ δόξα νομίζοιμι. Ἐ αὐτοῖσι. Ὁ νῦν γὰρ ἡμῶν
ὁ θεός.

Mens quidem nostra Deus, et substantia animæ lux.
Actalia quidem de illa prædicat. Diogenes autem Laërtius, qui Philosophorum uitam scripsit, hæc de Platone habet, Immortalem esse animam, & de corporibus ad corpora perpetuis uicibus migrare, eiusq; initium numeris constare, quemadmodum corporis principium geometrica ratione. Diffiniebat autem eam esse idem penitus differentis spiritus, se ipsam mouentem, & motum corpori præstantem: & esse tripartitã, rationalem ipsius partem in capite constitutam, irascibilem in corde, concupiscibilem in iecore, ac umbilico contineri: corpus uerò ipsum per gyrum circumambiens, uelut ex medio distinctis per harmoniæ interualla

verualla duobus orbibus, atq; iniucem coniunctis, mundi animam elementis ipsis constantem continere. Hæc etsi perperam de mundi, ac mortalium anima ab ipso Diogene scripta sint ex Platonis sententia, cum nec mundi animam elementis constare affirmet, nec humanam sedibus diuidat, sed humanæ tantum facultates; in reliquis tamē ab his, quæ nuper diximus, non dissentit. Psellus uerò & ipse Platonicus Philosophus, hæc habet:

Ἐπιδή δὲ ἀπὸ ἀπερμάτων ἡ ψυχὴ τὴν ὑπόστασιν ἔλαβεν, οὐδ' ἐν σώματικαῖς ὑφαισῆκει κρᾶσισι, ἀλλὰ ἀνωθεν ἀπὸ θεῶ τὴν ὑπαρξιν ἔχει πρὸς ἐκείνοιν κ' ἐπιστρέφθω.

Posteaquam, dicit, nō ex seminibus substantiam anima ipsa accepit, neq; corporeis subsistit temperamentis, sed à Deo supernè habuit esse, ad illum etiam conuertatur.

Hic igitur animum diuinum, ac diuinæ originis esse duxit: in qua sentētia hæc etiam à plethone Gemistone, Platonico uiro, scripta sunt:

Οἷς καὶ συγγνωῖ πῶς τὰ ἔργα ἀποδίδωσι τῶν αὐτῶν; ὡν περ καὶ ἐκείναι ἐφαπτομένη καὶ αὐτὴ τῆς τῶν ὄντων δὴ γνώσεως, καὶ θεωρίας, ἄχει κ' αὐτῶν ἀνωτάτου θεῶ, καὶ διὰ τῶν ἀνώλεθρον.

Id est: Quibus similes operationes efficit attingens ad eadem atq; ipse, nempe rerum notiones, & contemplationes usq; ad ipsum supremum Deum, eoq; incorruptibilis.

Omnes igitur Platonicos huius opinionis fuisse perspicuum est, ut animus diuinus sit, atq; immortalis: quanquam non omnium uerba recitare liceat

liceat, aut etiã in reliquis, quæ ad immortalitatem animi pertinent, quod etiam ab initio præfati sumus, concordare uideantur. Quamobrem Epicteti clarissimi Philosophi, ac Plotini opinionem declarasse nunc sufficiat: nam reliquos, ob inutilem longitudinem, præterire decet: neq; enim aliquid ad rem ipsam addunt, & lectorem iandiu longa Platonis narratione defessum, tædio afficient. Igitur Epictetus sic inquit:

Ἄλλ' αἱ ψυχὰὶ μὲν ὅπως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι, καὶ συναφῆς τῷ θεῷ, ἅτε αὐτῶν μέρη εἶσσι, καὶ ἀποσπάσματα, ὁ παντὸς δὲ αὐτῶν κινήματος, ἅτε οἰκίστος καὶ συμφυῆς ὁ θεὸς αἰδάνειται.

At animorum dicit, qui eo usq; connexi sunt, ac copulati Deo, ceu sint particule eius, & abscissiones, non ne motum ceu proprium, & coniunctum Deus ipse sentiet?

Vnum igitur amplius hac ex sententia superlucrati sumus, quàm quod per aliorum dicta patuisset: siquidem, animum nostrum à Deo proflue
 x v i. re, ac quasi illius partem esse. Plotinus uerò etiam argumentatione utitur, uerba eius subiungere libet, cum de animo loqueretur: Credetq; se immortalem, cum se ipsum uiderit in natura intellectuali, ac pura. Videbit enim mentem aspicere, nosseq; nihil sensibile, neq; rem mortalem ullam, sed cum re sempiterna sempiternã rē intelligentem, omniaq; in natura intellectuali, ipsumq; mundum intellectualem ac luminosum esse: uerum hæc tamen à discessu. Aliam subiungit ante discessum, dicens,
 x v i i. dum de animo loquitur: Quomodo non naturæ illius

ius erit, qualem esse rei diuinæ, ac sempiternæ omnis, dicimus: nam sapientia, & uera uirtus, quæ diuina sunt, haudquaquam rei uili, atq; mortali insunt, sed necesse est diuinum esse eiusmodi, ut cui soli sit cum diuinis societas, propter affinitatem generis, atq; substantiæ. In eandem fermè uim redit Ciceronis argumentum, dicentis in oratione pro C. Rabirio: Itaq; cum multis alijs de causis, uirorū bonorum mentes mihi diuinæ, atq; æternæ uidentur esse: tum maximè, quòd optimi cuiusq; atq; sapientissimi animus, ita præsentit in posterum, ut nihil, nisi sempiternum spectare uideatur. Sed hic tamen nihil, tamen etsi piè omnia, præter autoritatem cōcludit intentam ab illis propositionem, nanq; quod ad pietatē attinet, adeò religiosè scripsisse Phocylidem, atq; Epicharmum antiquissimos poëtas refert Clemēs Alexandrinus, ut etiam hæc illos quāquam præstitisset numerosa oratione, si modò illi hæc scripserant, usum fuisse, memoriæ monumentis mandauerit:

XVIII.

Ἐυσεβῆς νῶ πεφυκῶς ὁ πάθους ὁ δὲμ κακῶν κα-
 ταθανῶν, ἄνω τὸ πνδύμα διαμένει κατ' ὄρανόν,
 Ψυχὰὶ δὲ ασεβῶν ὑπεράνιοι ἐπι γαία πετῶν ται
 ἄλεσι φονίοισι, ὑπὸ ζάγλαις ἀφύκτις κακῶς ὀυσε-
 βῶν δ' ἐπεράνιοι νεῖσι καλωῖς μακάρων, μέγαρ
 ἀείδουσι ἐν ὕμνοισι.

Quæ ille etiam sic uertit: Si pietatem animo coluisti, defunctus mali nihil patieris. Sursum in cælo permanet spiritus. At impiorum animæ sub cælo uagæ, doloribus seuis, cruciatibusq; æternis exagitantur. Animi piorum cælestes

cœlestes, sinui beatorum recepti, iubilant hymnis.

Ceterum ut ad rationes redeam, nihil ad rom-
 bum: nam prima ab obitu initium sumit, atque ideo
 ex ignotis proficiscitur: lux autem non omnis per-
 petua, sed Solis quidem, ac stellarum: lucent enim
 & ipsæ lumine quodam proprio, & si forsan ex
 Sole illustriores reddantur, uelut in Lunæ deliquijs
 uidere licet: at ignis lux, quanquam splendidissi-
 ma, extinguitur. Quare non ex luce, sed ex re, quæ
 lucem habet, argumentum immortalitatis sumen-
 dum erit. Quod uerò in animo sit sapientia, eadem
 etiam in homine est: homo igitur immortalis. Sed
 quænam sapientia? quæ uirtus? an umbra potius
 horum, etiam si in anima illas esse constanter affir-
 mes? uidetur enim non secus, ac de luce iam dictum
 est, puram quidem in æternis substantijs esse, seu
 lucem, seu uirtutem, & sapientiam spectes: impuram
 autem mortalibus communicatam. Quo fit, ut ue-
 rear, ne hoc argumentum potius obsit immortali-
 tati probandæ, quam conducatur. Quid autem Cice-
 ro in hac causa habet autoritatis, qui inferos, & di-
 uinationem deridet? Sed habet ratio sua autorita-
 tem. Quam? Quod animus præsentiat? Nimirum
 si hanc ob causam. Prætermitto nunc temporum
 mutationes, quas fermè nullum animal aliud non
 melius homine ipso præsentit: Palma immortali-
 tatis animi equis debetur: nam hi, ut qui historias
 bellorum, aut equorum scripserunt, uictoriam, aut
 cladem præuidere creduntur: atque inter auspicia
 etiam cædis C. Cæsaris numeratum est ab histo-
 ricis, equos illius sacros fleuisse, cum nihil horum
 homo

Homo præuidere queat. Sed hic tamen præsentit animi immortalitatē. Quo nam argumēto id licet coniectari, cum adeo stupidus in manifestis rebus deprehēdatur, ut multis etiam belluis sit inferior?

Ergo ne nulla ratione Platonis opinio nobis ostēdi potest: Certè sic, atq; adeo ualida, ut omnem conatum Philosophorum ad se trahat: ea autem est: Quoniam non obscurum est, omne, quod nullo corporis uitio, non morbo, aut senectute languescit, ac debilitatur, à ui corporea, atq; ideo ab omni corruptione fore immune: namq; omnem generationem, corruptionemq; mutatio quædam præcedit, nec esse potest, ut quicquam statim corrumpatur: accedit, quòd tale cœleste esse oportet, quod nulla prorsus corporis iniuria afficitur: tum uerò quod in omnibus experimur, facultates, uirtutes, partesq; ac corporum accidentia illis uitiatis, quamquam per se ipsa non corrūpantur, per accidens tamen, ut dici iam solet, deficere. Quare quod nullo modo uitiatur corporis interitu, atq; langore, id nullo modo pars est corporis, aut facultas, aut ab ipso pendet. Anima autem nulla prorsus corporis contagione afficitur, non senio, non langore, quanquam extremis: quare prorsus anima ipsa immortalis erit. Vt autem intelligamus, animam neq; senescere, nec ullo morbo aut temporis ulla diurnitate uitari, illud primò non ignorare nos decet, quod non solum ab Aristotele, cuius etiam hæc tota ratio est, sed à populo etiam dicitur, & quilibet in seipso quotidie experitur, siquidem, hominē esse qui audiat, qui uideat,

deat, qui sentiat, nec magis tactu certi sumus, quàm uisu, uel auditu, imò minus, etsi tactus instrumentum per totum corpus diffusum sit, auditus uerò, ac uisus in una tantum parte, atq; ea per exigua, constet. Huius ratio manifesta est, quòd oculus, auris, & nerui non sentiunt, sed simul homo ipse per aures, oculum, atq; neruum, tanquam organa, seu instrumenta: non uerius dicimus, tonsor tondet, quàm nouacula tondet: at uerissimè, ut nihil iam possit euidentius explicari, uel significantius dici, Tonsor nouacula tondet, & fullo aqua abluit, & homo oculo uidet, aure audit, neruo sentit, ut iam non in recto, sed obliquo casu instrumentum ipsum ponatur. Cæterum si quis roget, quàmnam principalis parte, an animo, an corpore sentiat? Quis dubitabit respondere, quòd animo: cum non solum mortua, & inanimata, & plætæ etiam, uerum & ipsa animalia dum dormiunt sensu careant: quòd anima somno sit obuoluta, ac planè impedita. Igitur homo anima ipsa, tanquam principe, per aures audit, uidetq; per oculum. Hæc igitur cum ita sint, fenes primò animaduertamus, qui curam aliquam partis cuiuspiam habuerunt, in ipsa extrema ætate optimè uti: uelut cum pater meus Fatius Cardanus ab ineunte ætate summam curam oculis, ob illorum imbecillitatem adhibuisset, octogenarius minutissimas literas non secus, ac puer legere solebat. Ergò cum reliquæ omnes facultates ad summam, confecta iam ætate, imbecillitatem redactæ essent, sola uidendi uirtus manserat illæsa: uidebat igitur ut iuuenis, cætera agebat, ut hi solent, qui in decrepita

derepita ætate sunt constituti, quoniam reliquarum functionum instrumenta uitiata erant, nec spiritus præsto illis erat, ob caloris innati paucitatem. Concessum uerò est, uisionem homini secundum animam competere; anima igitur tunc, cum in ultimo senio esset, æquè perfecta erat, ut in iuuentute: sed solo uidendi munere exactè, atq; incorruptè fungebatur, quoniam id solum organum illæsum manserat, atq; ob consuetudinem magna solum ad id spirituum copia deferebatur. Quamobrem & membra, quibus magis utimur, modo moderatè illis, ac citra noxam utamur, tardius senescunt. Atq; ideo in eruditis memoria tardissimè, ac mētis robur, uires uerò corporis celerrimè: at in stupidis contrà accidit. Quare si cui uitam diutius seruare in animo est, omnia corporis membra, omnesq; partes æqualiter exerceat: si unum tantum membrum, illud curet, assiduaq; exercitatio ne foueat: sic salaces quidam etiam citra noxam in senectute uenere utuntur, quanquam ei ætati nihil possit esse infensius. Et nos, cum iam quadragesimum tertium agentes annum, aliquo modo uires corporis debilitari sentiamus, memoriam tamen augeri percipimus: id fieri minime posset, si anima ipsa cum corpore ipso uires amitteret. Sed nec dicendum erit, in patre meo omnia membra exteriora consenuisse, præter oculos, animam autem cum corde adhuc fuisse in ætate constituta: nec illud negandum experimentum ob id, quod non ad unguem æquè benè tunc uideret, ut puer iam facere solebat; nam ariditas totius corporis, quæ siccitatem

tem cordis consequitur, iam aduenerat, et si paruo interuallo à uidendi uiribus, quas in iuuetà habuerat deficeret, nihil nos impedit: quãdoquidem constat, cor celerius cõsenuisse, atq; plus quàm oculos. Quamobrem si anima, quæ in illo sita erat, cordis est uel temperamentum, uel pars, uel uis, aut facultas: necesse prorsus fuit, ut fermè æqualiter in omnium membrorum operationibus læsus esset: quod cum non ita foret, nec cõtingat, manifestum est, animam quid diuinum esse, ab omni corporea uis, quo ad substantiam immune, atq; ideo perpetuum, atq; incorruptibile. Similiter & in morbis, cum plures iam ad mortem proximè accesserint, laboratq; iam cor extrema lassitudine, nec ulla ibi temperies est, audiunt tamen, & uident, ac intelligunt. Quare si anima cordis est temperamentum, uel ex eius temperamẽto procedit, esse non potest, ut eo iam corrumpi incipiente, quicquam sanum existat: quinimo eos, qui ob uitium cordis laborant, sentiendi omnes functiones magis deserent, quàm qui cerebri. At cõtrà res se habet: quoniam cerebrum, cum sit harum functionum instrumentum, sui uitio eas corrumpit. Quare necessarium fuit, uel animæ sensibilis sedẽ in cerebro, tanquam unius tantum constituere, quod nemo adhuc ausus est: uel, ut Galenus facit, imponitq; Platoni, tripartita anima, illam quæ sensu, & ratione pollet, in cerebro collocare.

Ergò ad hoc aliter, atq; aliter alijs respondebunt. Galenus enim animam, cum corpus cerebro toto sparsum credat, diuersis partibus diuerso modo affici

affici non negabit, igitur iam senescente anima, quæ in corde est, ob caloris, ac siccitatis magnitudinem ea quæ in cerebro manet, nondum senescit: atq; id ad finem optimum constitutum uidetur, scilicet, ne animal mancum, atq; mutilum maneat, sed prius uita priuetur, quàm reddatur inutile. Verùm cum iam ostenderit, tres esse animas in homine non magis posse, quàm ipsum tria animalia: nec animam corpus unquam credere sani fuisse hominis: erat hæc responsio, etiam si nihil aliud obstar, relinquenda. Sed cum nec his admisis satisfaciat, non obscurum est, nihil ad rem illam pertinere. Namq; si anima ipsa cerebri non senescit, aut tota quidem uidet, aut per partem, sic ut singulis sensibus sua portio adscribatur: si secundum, alius audiet alius uidebit, alius tanget. Hæc si quis mihi sponte fateatur, iam & ego, ne cum homine tam absurdo contendam, animorum potius obitum libenter concesserim. Sin autem dicat, totam illam animam uidere, atq; ut in neruo absq; spiritu, illico per totum diffundi dolorem, aut uoluptatem: quæro ego, postquam anima ipsa, ac cum illa cerebrum bene se habet, nec consenuit, cur reliquæ omnes uires interiores illæ sæ non manent: quare eum, qui iam uel senio, uel morbo confectus delirat, uisu, & auditu carere necesse est: atq; eo modo non iam tres homines, ut Platoni imponit, sed uel plusquàm decem, si secundæ innitatur responsioni, imò penè innumeros in uno collocabit. Hac igitur prætermissa responsione, alia excutienda erit.

Sentire quidem, ut iam ex Alexandro dictum est, patiēdo primum, inde in actione quadam constat, actio in anima, quæ sentit: pati autem organo conuenit, eo rectè disposito sentiendi facultas benè habet: sed non tamen quod actione perficitur, illæsum est: ergo & subtiliter, & procul uideri, uel audire, sensibus est concessum: at benè uideri, aut audire nequaquam: uerùm sentiendi actus ipse obtusus est, ac inualidus. Subtilis planè hæc est responsio, uerùm difficultatē non euadit, nanq; tam agere, quàm pati in anima fit: sed tamen ad hoc dicitur, pati quidē posse etiam oblæsa anima, actiones perficere minime. Verùm si quis rectè animaduertat, senum diffidentia potius in causa esse uidetur imperfectarum actionum, quàm animi læsio: nam cum aliqui delirarent, audaciores facti sunt: indicio igitur est, conscientiam imbecillitatis potius in causa esse, ut actionum uideantur imperfectarum, quàm debilitationē. Quin etiam in morientibus ob cordis intemperiem rectrices facultates meliores, nedum sanis æquales esse uidentur, quod etiam pro A. Cluentio Cicero orans confirmare uidetur his uerbis, Longius prospexisse morientem. Atq; id clarius in libris de diuinatione, dum etiam Possidonij exemplum enarraret: quamquam id non eò nunc tendat, ut sensus sint uegetiores, sed ad animi potius explicandam diuinitatem, ut ex hoc aliud argumentum immortalitatis animorum sumere liceat, Sed tamē nihil ad rhombum diuinatio hæc, aut subtilitas ingenij, ac in posterum acuta præsensio, cum diuinationem perficiat

ciat rationis interitus: nam belluas, & stultos, ac pueros melius diuinare, cum etiam ex his aliqua non dubie certimus: prospicere autem in futurum melius morientibus concessum, quoniam intētius animum figunt ob maximam sollicitudinem: & quoniam tunc ad pauca respiciunt, de ijs, quæ solum maxima esse ducunt, cogitantes. Alij magis ad philosophi mentem, neminem cordis senio interire fatentur, sed iam calore euanescente, morbi ex cruditatibus confurgunt interimentes: ob hoc in senio, nemo ex senio, sed ex morbo mori uideatur: fiuntque in his lætales hi morbi, qui in iuuenta leues extiterant. Ob id cum senectutem quis ingreditur, cruditatibus coaceruatis, caloreque inclināte, facile cuius morbo exponitur, prout natura in illum paratus est, facileque ab eo extinguitur: tum maxime id euadunt diutius discrimen qui corporis exercitio plurimo, mentis minimo utuntur, paucisque utuntur cibis. Ob hæc igitur studiosi ad longam nunquam euadunt senectam, nisi uictu utantur exquisito: quicumque autem morbos omnes effugerint, siccitate tamen pulmonis, ut Aristoteles censet in libro de Respiratione ac inspiratione, non ob senium cordis moriuntur. Quare non animam senescere dicendum est in his, in quibus nondum cor consenuit. Sed cur senes tamen iuuenibus minus ægrotāt, ut Hippocrates inquit: decebat enim illos facilius morbis corripī, ob caloris imbecillitatem. Galenus intelligit hoc in ijs, qui moderato uictu utuntur: nō ergo senectutis hoc est beneficium, sed moderationis. Aliud autē sensit Hippocrates,

etiam præter uictus & laborum moderatione, in senibus: nanq; calor minor, & humidum minus est, ad febres itaq; & putridos miasmicos, naturali temperamento resistente, minus sunt parati: nanque experimentum nos hoc docet, iuuenes epidemiæ tempore facilius corripi senioribus, & plerunq; propter solam aëris æstiuu qualitatem febres incurrere, quòd iuuenes & si fortiorẽ habeant calorem, rariorem tamen habeant cutim senioribus: nec fortior calor omnibus causis cum ab intemperie ortum habuerint, debili fortius resistit. Adde, quòd senis membra duriora sunt, & solidiora. Ergò si his omnibus exquisitiorem uictus rationem, & moderatiore addideris labores, sermo Hippocratis clarus, ac completus euadet. Sed ut ad rem redeam, responsio hæc non satisfacit, cum anima si senescat cordis senio, quamquam non ad ultimum cor senescat, inualidum tamen efficitur, ac longè debilius multis sensibus: quin etiam Alexander, qui animum etiam humanum interire putat, fatetur tamen in suo libro de Intellectu, senes iuuenibus melius intelligere, & ad eruditionem aptiores esse. Cum igitur palam sit, animam si cum corde afficitur, in senio decrefcere uiribus, at sensus, & intellectum augeri, non erit anima sensus, & intellectus fundamentum. Sed interim in mentem uenit, ut quod Angelo Cardano affini meo accidit, enarrem: is annos agebat sexaginta, amisitq; totam penè uidendi facultatem, atque sic, absq; tamen morbo, ut uidebatur, usq; ad septuagesimum annum

num uixit: postmodum cum ad eam usq; diem cum uxore spiritali uixisset, atq; ideo Andream in familiã adoptasset, mortua ea uxore, aliam superduxit, suscepitq; tres filios, quorum ultimus, iam illo agente septuagesimum septimum annum natus est, quanquã Aristoteles septuagesimum annum ultimum generandæ prolis terminum in masculis statuerit: à nouis autem nuptijs, uisus aciem sensim adeò benè recuperauit, ut ad nonagesimum quartum prouectus annum literulas absq; conspicijs legere consueuerit: sed nec responsio ista in morbis satisfaciet, cum palam ibi necesse sit animam corrumpi spiritu, ut uocant, complantato iam corruptioni obnoxio: attamen nullo melius tempore, aut subtilius audiunt ægrotantes, quàm sub extremo uitæ tempore.

Aliter Galenus etiam responderet, siccitatem dicens sensibus non obesse, quinimo stellas sapientissimas affirmat, quod sint siccissimæ. Si de siccitate loquitur, erubesco certè illius causa, cum nec stellæ sint sapientes, nec siccæ, quin potius omnis extraneæ qualitatis expertes. Verùm utcunq; sit, in senio non tantum siccitas, sed etiam frigiditas dominatur, quam palam est, etiam ex illius decretis omni functioni animali obesse: nam & obliuiosos senes ob frigiditatem esse dicit. Forsan quispiã negabit, senes sensibus æquè perfectis uti posse: uerùm de intellectu alia ratio, quæ etiam de prudentia assignari in senibus solet, præferri poterit: non sentire autem illos, detrimentum temporis longitudini, & diminutioni, quæ adeò sensim

fit, tribui queat: uerùm hoc in agris defendi non potest. Vidimus etiam quosdam, qui leues cibos in iuuenta concoquere non poterant; extrema etiam senectute durissimos subegisse. Alexãdrum Cardanum uidi annum septuagesimum superantem probè curatum ab oculario medico per acum à suffusione, in posterum tam benè uidisse, cùm paucis superuixerit annis, ut longius agnosceret uenientes, quàm ego, qui tunc eram adolescens: sed id tamen beneficio ille adiutus perspiciliorum, nanq; sine illis parum ritè uidebat.

Ergo ne hoc argumentum tam parui momenti esse duxerim; cùm Aristoteles fermè uideatur affirmare, omnem animam esse immortalem: nam neq; dicendum est, ad extremum usq; manentem uelut flammam omni non solum oleo, uerùm & licinio absumpto protinus extingui: nam dum flamma ad extremum deducitur, minus etiam illumminat: cùm uerò liciniũ depascitur, collucet: quod etiam exemplum ad morientes, qui paulò ante reuiuiscunt, quidam transferte solent. Igitur uerba Philosophi secundo de Generatione animalium abscribenda mihi erũt: ea autem sunt, Græcè enim prius adijciam quæcuncq; ex Aristotele sumuntur, quoniam multi illius authoritatem, nec immeritò, pro ratione habent:

ἔχει δ' ἀποείναι πλείσθην, καὶ δεῖ προθυμῆσαι
 κατὰ δύναμιν λαβεῖν, καὶ καθ' ὅσον ἐνδέχεται. τὴν
 μὲν ὄν θρεπτικὴν ψυχὴν, τὰ σπέρματα καὶ τὰ κυ-
 ῆματα τὰ χωριστὰ δηλονότι, δύναμει μὲν ἔχοντα
 δευτέρου

θείον, ἐνδργεία δὲ εἰς ἔχοντα, πρὶν ἢ καθεὰ πόρ
 τὰ χωρίζουσα τῶν λυπημάτων ἑλκεῖ τὴν τροφήν,
 ἢ ποιεῖ τὸ φηριαντικῆς φυχῆς ἔργον πρῶτον μὲν
 γὰρ ἅπαντ' εἰοικε ζῆν τὰ βιαντα φυτῶ βίον. ἐπο-
 μνίως δὲ δκλονόπι κὺ πόρι φη αἰδητικῆς λελτίον
 φυχῆς, καὶ περὶ φη νοητικῆς. πάσας γὰρ ἀναγ-
 καῖον διωάμφ πρότερον ἔχειν ἢ ἐνδργεία ἀναγ-
 καῖον δὲ ἢτοι μὴ ὅσας πρότερον ἐγγίνεαι πάσας,
 ἢ πάσας πρῶταρχάσας, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ μὴ
 κὺ ἐγγίνεσαι ἢ γν' τῆ ὕλη μὴ εἰσελθάσας γν' τῶ φ
 ἀρρῆν^θ ἀπέρμαλι, ἢ γνταῦθα μὲν, εἰλεῖθεμ ἑλθά-
 σας. γν' ἢ τῶ ἀρρῆνι, ἢ θύραθεμ ἐγγινομνίας ἀπά-
 σας, ἢ μηδεμίαν, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ μὴ ὅτι μὲν
 φίνυμ ὄχ οἶον τε πάσας πρῶταρχεμ, φανέρον
 ἐσμ' ἐκ τῶν βιαντων. ὅσων γὰρ ἐσμ' ἀρχῶν ἢ ἐνερ-
 γεία σώματικῆ, δ' ἢλον ὅτι τὰύτας ἀνευ σώματος
 ἀδιώαθμ ὑπάρχειμ. οἶον βαδίζεμ ἀνευ ποδῶν
 ὡσεῖ ἢ θύραθεμ εἰσιέναι ἀδιώαθμ. ὅτε γν' αὐτὰς
 καθ' ἑαυτὰς εἰσιέναι οἶον τε ἀχωρίστος ὅσας, ὅτ'
 γν' σώμαλι εἰσιέναι. τὸ γὰρ ἀπέρμαλι περίττωμα με-
 ταβαλλόσης τῆς τροφῆς ἐστ'. λείπειται δὲ τὸν νῦν
 μόνον θύραθεμ ἐπφσέναι, καὶ θεῖον εἶν' μόνον. ὃ δὲ
 γν' αὐτὸ τῆ ἐνδργεία κοινωνεῖ σώμαλικῆ ἐνεργεία
 πάσης μὲν φυχῆς ὅν διωάμφς. ἑτέρη σώματι^θ
 εἰοικε κοινωνηέναι, ἢ θειότερον τῶν λαλομνίων
 στιχείων. ὡς δὲ διαφέρουσι λιμότητι αἰ φυχαὶ καὶ
 ἀπμῖα ἀλλήλων, ὅτω κὺ βιαντη διαφέρει φύσις,
 πάντων μὲν γὰρ γν' ὑπάρχει τῶ ἀπέρμαλι, ὅπορ

ποιῆ γόνιμα εἶναι τὰ ἀπέρματα, τὸ καλῶμενον
 θερμὸν τὸ το δ' ἔωυρ, ἔδὲ τοιαύτη δύναμις ἐστίν,
 ἀλλὰ τὸ ἐμποδιζανόμενον γν τῷ ἀπέρματι, καὶ
 γν τῷ ἀφρώδῃ πνδύμα, ἢ γν τῷ πνδύματι φύ-
 σις, ἀνάλογος ὅσα τῷ τῆν ἄσφρω σιχείῳ. διὸ πῶρ
 μὲν ἔδὲν γυνῶ ζῶων, ἔδὲ φαίνεται συγιτέμενον
 πυρσμελίοις, ἔτ' γν ὑγροῖς ἔτ' γν ξηροῖς ἔδὲν. ἢ
 δὲ τὸ ἡλίσι θερμότης καὶ ἢ τῆν ζῶων, ἔ μόνον δὲ
 τὸ ἀπέρματι, ἀλλὰ κἀντι περὶ τῶμα τύχη τῆς
 φύσεως ἔ ἕτερον, ὅμως ἔχει καὶ τὸ πρ ζωικῶ ἀρ-
 χλῶ ὅτι ἢ ἔν ἢ γν τῆς ζῶοις θερμότης ἔτε πῶρ,
 ἔτ' ἀρ πωρὸς ἔχει τῶ ἀρχλῶ, ἐκ τῆν τοῖστων ἐστὶ
 φανερόν. τὸ δὲ εἰ γονῆς σῶμα γν ὡ σωμαπῶρ-
 χεῖται τὸ ἀπέρμα τὸ εἰ ψυχικῆς ἀρχῆς, τὸ ἢ χω-
 ρισόν ὁμ σῶματός, ὅσοις ἐμποδιζανόμενα τὸ θεῖον.
 τοῖστων δὲ ἔστιν ὁ καλόμενον νῶς. τὸ δ' ἀχώριστον,
 τῶ ἀπέρμα τ' γονῆς διαλύεται καὶ πνευματοῖται
 φύσιν ἔχον ὄζραν ἢ ὑδατῶσιν. διὸ πῶρ ἔδὲ δ' εἰ
 ζῆσιν ἀεὶ θύραζε αὐτὸ ἐξίεναι. ἔδὲ μόριον ἔδὲν
 εἶν τῆς συστάσεως μορφῆς, ὡσπερ ἔδὲ τὸν ὁπῶν τ'
 τὸ γάλα σπυρισῶντα. καὶ γν ἔτος μεταβάλλει, ἢ
 μόριον ἔδὲν ἐστὶ τῆν σπυρισμελίων ὄγκων, περὶ μὲν
 ἔν ψυχῆς πῶς ἔχει τὰ λυήματα καὶ ἢ γονῆ, καὶ
 πῶς ἔκ ἔχει, διώριται. διωρίμῃ μὲν γὰρ ἔχῃ, ἐνεργ-
 γεία δὲ ἔκ ἔχει.

Tam longa uerborum serie hic utimur, quoniam
 disputatio nostra ex hac famosissima autho-
 ritate quidnam Aristoteles censuerit, exordium su-
 met

met: Latine igitur prius cōuertemus quasi ad uer-
bū, ne uel fidelius aut melius, sed ut facilius, quàm
Gaza et ceteris simus transtulerit, legētibz euadat.
Ergo sic habet:

*Est autem dubitatio magna, & quam pro uiribus tra-
ctare, animoq; ad eam intēto oportet, & omnibus ratio-
nibus perquirenda.*

Dixerat autem eam esse hanc, ὅδ' καὶ περι νῦ πό-
τε, καὶ πῶς μεταλαμβάνει, καὶ πόθεν τὰ μετέχοντα τῆς
τῆς ἀρχῆς. Id est: Propter hoc, & de mente quan-
do, & quomodo, & unde eam recipiant quæ hoc
participant principio. Ergo respondens dubitatio-
ni, subiungit quæ Græcè sequuntur, scripsimusq;
superius in hunc modum:

*Animam igitur nutrientem semina quidem, ac conce-
ptus seorsum accepta manifestam est potentia quidem ha-
bere, actu autem non priusquam eo modo quo conceptus,
qui iam separantur, cibum trahant, & officio eius animæ
fungantur: principio enim hæc omnia uitam stirpis uiue-
re uidentur: pari modo de sensitiua anima ac rationali di-
cendum est: manifestum enim est, necessarium omnes po-
tentia prius haberi, quàm actu. Necessarium est autem
omnes prius non existentes innasce, uel omnes prius exi-
stentes accedere, uel aliquas, sic aliquas nō. Et si innascun-
tur, aut in materia ipsa, non ex maris semine uenientes:
aut ex illo quidem uenientes. Si autem ex maris semine
ueniant, uel extrinsecus omnes adueniunt, uel nulla, aut
aliqua sic, aliqua non. Quòd autem omnes præcedant, his
rationibus ostenditur esse non posse. Quorum enim prin-
cipiorum actio cum corpore est, eorum etiam existere
absque corpore esse non posse, manifestum est: uelut am-
bulare*

bulare sine pedibus: itaque extrinsecus ea aduenire non possunt, nec enim ipsa per se accedere possunt, cum inseparabilia sint: neque cum corpore, est enim excrementum alimenti mutati. Restat igitur, ut mens sola extrinsecus accedat, eaque sola diuina sit, nihil enim cum illius actione communicat actio corporalis. Igitur omnis quidem animæ uirtus alterius corporis particeps esse uidetur, atque eius diuiniore, quam eorum, quæ uocantur elementa: uerum ut nobilitate, ignobilitateque animæ differunt inter se, sic et natura illius corporis differt: omnium enim seminibus inexistit, quod facit, ut fecunda sint illa uocatus calor. Hic uerò non ignis, non talis facultas aliqua, sed qui continetur in semine ac spuma spiritus, et eius spiritus natura proportionalis existens elemento stellarum. Quamobrem ignis nullum animal generat, neque calidis, aut humidis, siccis uel ulla res constat. At uerò Solis calor, atque animalium, non solum qui in semine continetur, uerum qui in excremento, quanquam natura diuerso, similiter habet uitale principium. Quod igitur calor, qui in animalibus est, neque sit ignis, nec ab igne ducat originem, apertum ex his est: corpus autem genituræ, in quo semen animalis principij contentum unà prouenit, separabile quidem à corpore in ijs, in quibus diuinum comprehenditur, tale autem est, quod mens appellatur: hoc autem inseparabile, taleque est genituræ semen, dissoluiturque, ac in spiritum uertitur, cum naturam humidam, et aquosam habeat. Quapropter cum id semper foras exeat, querendum non est, neque an pars ulla sit formæ constitutæ, quemadmodum nec de succo, à quo lac cogitur: nam et is mutat, et nulla pars constitutæ magnitudinis est. De anima igitur quemadmodum eam habeant conceptus, ac genitura,

Et quomodo non habeant definitum est, potentia enim habent, sed non habent.

Ergo Philosophus animam omnem diuinum aliquid esse putat, ac ut breuiter dicam, substantiam elementarem cœlesti uirtute formatam, atque impressam: non solum ob id, quod neque senescat, nec morbis uitietur: sed quod uim illam generandi, ac formandi in se contineat. Non igitur tantum abest à Platonis opinione Aristotelis de belluarum anima sententia: sed tamen quod immortalitatem illi deneget, ex multis, quæ adducemus inferius clarum erit. Quamobrem nec elemento stellarum, id est substantia illarum constare, sed proportionali, neque corpus aliud, sed alterius corporis uirtutem dixit, manifesteque corruptibilem pronuntiauit, cum in se parabilem nullam præter mentem affirmat. Manifestum uero est, cur non senescit, aut morbo uitietur: nam uirtus illa diuina est, quæ nec imminuitur, nec augetur, dum corpus manet: & tamen illo soluto ipsa per accidens interit, uelut & Solis lumen, quod in aëre est: perpetuum quidem natura sua est, uerum tamen subiecti corruptione destruitur: ex se igitur inuiolabile, subiecti autem natura singulis momentis interit, alio succrescente. Anima igitur corpus non est: nam ubique, & omni inesse non posset, alioque indigeret mouente: nec accidens, posterior enim esset corpore ipso, nec dignum esset, ut uiuentis principium foret, essetque uiuens ipsum unum per accidens, ut album, quia substantia est incorporea, nec elementaris esse potuit, solum, nec alio corpore constare cœlesti, quoniam tota uis

in

in femine est, nec ullam habet proficiam functionem, quia cœlesti tantum uirtute completur, qua duce opera sensuum, ac nutritionis exercet. Atque hoc modo quaestionem, quam in initio capituli Aristoteles proposuerat, quamque nos prætermisimus, absoluit. Vnum uerò habet argumentum contra Platonis opinionem, non esse separabiles, quia sensitivæ animæ, ac nutritivæ corpore indigēt ad operationes. Docuit uerò nos, quod maximè desiderandum erat, animam scilicet in spiritu ipso contineri: ergo membra uasa sunt animæ non solum, sed eius, qui animam continet, nec membra nisi propter spiritum creata, non solum ut illum custodiant, sed etiam ut operationes illius perficiant. Ergo opinione Platonis copiosè, ac clarè demonstrata, ad Aristotelis sententiam descendamus.

Aristotelis de animi immortalitate sententia.

XXI. **S**Eclusa omnis animæ à philosopho de immortalitate sententia, opportunū videtur, quid nam ille de intellectu senserit, declarare: ergo ne longius discedamus, in præcedētibus uerbis tres mouit de anima quaestiones. Primā, An omnes animæ prius essent, quàm in corpus ipsum illaberentur, an simul ex ipso prodirent corpore, an reliquæ sic, aliquæ non: ut non obscurum sit, illum uelle, quod innascitur, etiam simul gigni: quod accedit, prius esse. Altera quaestio est: Si innascantur omnes, uel plures, an ex femine maris, an in materia, scilicet sanguine menstruo. Tertia: An si prodeant ex maris femine

semine, in ipso gignantur, uel extrinsecus accedant. In omnibus his tria illa intelligit, scilicet, An omnis, an nulla, an aliqua. Nec tertia quæstio mēbrū est diuisæ secundæ, sed primam, atque secundam amplectitur, aliter sibi contradiceret: ergo quæ extrinsecus accedunt præcedunt. Tertiam igitur soluens quæstionem, dicit, nō omnes extrinsecus posse accedere: nam uel cum corpore, uel sine, de quibus nunc nulla cura est. Mentem uerò solam extrinsecus affirmat nobis accedere: ex quo fit, ut etiā præcedat corpus. Et ne mētem existimaremus uirtutem quandam cœlestem, sed substantiam, declarauit post, omnem animam uirtute cœlesti participare, nec tamen ullum genus extrinsecus aliud accedere dixit, quare mens ipsa substantia erit quædam corpore prior, diuina, extrinsecusq; accedens. Rationem etiam huius docet: quoniā eius operatio cum corpore non communicat. Vnde solutio argumenti, quod ultimo ex Aristotelis autoritate Cap. 1. primo de Anima induxeramus, manifesta est: aliquam enim intellectus operationem à corpore omnino seiunctam habet. Quæris, quam? Illam, quā Cap. 7. duodecimo primæ philosophiæ descripsit his uerbis: Degentia autem nobis qualis paruo tempore optima illi est, de Deo loquens. Subiungit autem post: Seipsum autem intelligit intellectus assumptione intelligibilis: intelligibilis fit nanque attingens, & intelligens, ita ut idem intellectus & intelligibile sit: susceptiuum autem intelligibilis & substantiæ intellectus est, operatur autē habens. Tunc uerò propria est operatio, quæ & delectabilissima est

est, & sine labore, corporisq; auxiliio. Quòd uerò substantiam appellauerit intellectui, nemini dubium esse puto, tum in primo de Anima, ubi argumentum hoc superius dissoluimus, dum dixit, ὁ δὲ νῦν ἰοικεῖν ἐγγίνεσθαι ὕστατα πρὸς ὕστατα. Id est, Intellectus quidem aduenire uidetur, substantia quædam existens. Et in tertio de Anima etiam:

Ἀλλὰ μὲν ἔσδὲ τὸ λογικόν, κὴ ὁ καλὸς μὲν ὁ νῦν ἔστιν ὁ κινῶν ὁ μὲν γάρ θεωρητικὸς, ἔσδὲν νοεῖ πρακτικόν, ἔσδὲ λέγει πρὸς φεύγει κὴ διώκει ἔσθμ. ἄε δὲ ἢ κίνησις ἢ φεύγειν ἢ διώκωντός ἐστιν. ἀλλ' ἔσδὲ ὅταν θεωρητικὸν πειθῶν, ἢ δὲ κελδὺ φεύγειν, ἢ διώκειν. οἶον πολλάκις δῖανοεῖ τι φοβερόν, ἢ ἢ δὲ ἔσδὲ κελδὺ δὲ φοβεῖσθαι. ἢ καρδία δὲ κινεῖται. ἄρ δὲ, ἢ δὲ, ἔσδὲ πρὸς μόνον. ἐπὶ καὶ ὑπὸ τῶν πρῶτων τῶν νῦν κὴ λεγόμεν τῶν διανοίας, φεύγειν πρὸς, ἢ διώκειν, ἔσδὲ κινεῖται, ἀλλὰ κὴ τῶν ἐπιθυμίας πρῶτον, οἶον οἱ ἀκρατεῖς.

Id est: At uerò neque ratiocinandi uis, nec quod intellectus uocatur, motuum est principium: contemplatiuus enim nihil eorum, quæ ad actiones contemplatur, neque de fuga aut persecutione quicquam dicit: motus autem semper est, uel persequentis, uel fugientis: sed neque quando speculatur aliquid, iubet fugere, aut persequi, ut cum sepenumero agnoscit terribile, uel iocundum, non tamen fugere iubet, cor autem mouetur, si autem iocundum alia pars. Præterea intellectus nonnunquam iubet, & ratio appellata, aliquid fugere, aut persequi: sed non mouetur homo, uerum secundum cupiditatem agit, ut incontinentes facere solent.

Inde paulo post:

Νῦν δὲ ὁ κινῶν ὁ φάνεται κινῶν ἄνδρ' ὀρέξεως ἢ
 γὰρ βῆλῃσις ὀρέξις ὅταν ἢ κατὰ τὸν λογισμὸν κινῶ-
 ται, καὶ κατὰ βῆλῃσιμ κινεῖται.

Quod est: Hunc autem intellectus quidem non uide-
 tur, sine impulsu mouere, uoluntas enim impulsus qui-
 dam: cunq; secundum rationem mouemur, & etiam se-
 cundum uoluntatem mouemur.

Ergo intellectus ipse substantia est: nam mentis
 est, in qua uoluntas etiam. Aut dicendum est, uo-
 luntatem in intellectu esse, quare intellectus, cum
 uoluntas principium sit actiuum, & ipse substan-
 tia est. Quamobrem fabulosa est opinio Alexan-
 dri, atq; Pomponati, qui intellectum nihil aliud
 tandem statuunt, secundum Aristotelis opinionem,
 quam ipsum intelligendi actum, qui quidem cum
 sit consimilis actui diuinorum, atq; æternorum,
 ideo ab Aristotele æternus, ac diuinus merito
 nuncupetur, talisq; etiam natura propria sit, quan-
 quam in animi interitu intereat. Sed nō animadu-
 erunt, præter reliqua, intellectum ab Aristotele sub-
 stantiam uocari. Sed infrà hæc responsio, atq; opi-
 nio declarabitur quantum ualeat: nam nunc cum
 tractemus solum Philosophi mentem, atq; uerba,
 à quibus est remotissima, prætereunda uiderur.
 Nec uerò minus respōsiones, quas qui oppositam
 tuentur partem afferunt Alexander, & Pompona-
 tius, ostendunt, hæc de animi immortalitate auto-
 ritatem Philosophi sententiam clarissimè ostende-
 re, Alexander enim in libro de Intellectu, mentem
 h extrin

extrinsecus aduenientē Deum in se pretatur, cum perfectissimo iam facto intellectu intelligitur: ille enim mens est, atq; immortalis: cumq; intellectus, & quod intelligit unum fiant, tunc mens ipsa pars nostri fit, atq; intellectus noster immortalis. Sed hæc responsio adeò absurda est, ut claritatem immortalitatis ostendat, atq; ideo recte à Themistio reprobatur: nam præter reliqua non una mēs, sed plures essent: quandoquidem x i i. primæ Philosophiæ, substantiæ illæ cœlestes, atq; diuinę, numero orbium numerentur: ad omnem igitur illarum intellectum mens accedit, cum semper ex Alexandri supposito quod intelligitur intellectus fiat. Præterea uel prima causa uerè fit intellectus noster, eua detq; corruptioni obnoxia, quod nephas est uel cogitare: uel intellectus noster fit prima causa, atq; sic erit uerè immortalis, non autem per accidens: eritq; hæc operatio ligno uitæ Moſis admirabilior, cum mortalis existens, esu illius immortalis efficeretur. Vel dicendū, quòd ut Proteus quidam intellectus iste noster modò mortalis, modò immortalis euadat: quare nunquam immortalis factus est, si mori potest: nec rursus mortalis, si non mori potest: uel unum sūt utroq; seruato, idemq; simul mortale erit ac immortale, atq; hoc admirabilius longè sacrificio Eucharistiæ, nos enim in cœlo, ac in terra CHRISTVM esse credimus, ac sub accidentibus panis contineri: hi uerò mortale atq; immortale unum esse dicunt. Est etiam illud aduertendum, intellectum nostrum secundum Alexandri mentem esse accidens quoddam: non enim aliud

aliud est, quàm operatio animæ, fundaturq; in ani-
ma ipsa, potest dici substantia corporea, nec in-
corporea: sed Deus undequaq; est substantia, ut
nullo modo admittat accidens: quomodo igitur
intellectus Deus efficietur? Sed illud postmodum
etiam admirabilius est, quòd Deum ponat nos in-
telligere, mortales omnino existentes: namq; si de
intellectu confuso, & per nomen interpretamur
omnes, in hac sumus unione: si autem de perfecto,
quis Deum intelligit, nisi Deus ipse: nam qui im-
mortalem, ac diuinum nostrum animum esse cre-
dunt, fabulosam cognitionem illam de Deo exqui-
sitam existimant. Vellem equidem, si uiueret ipse
Alexander, paululum ab illo percunctari, an ipse
unquam ad hanc tantam sapientiam accessisset, ut
Deum agnosceret? Ego sanè cum multa difficilia
ferè in omnibus disciplinis inuenerim, nec quic-
quam frustra quæsierim quantumuis arduum,
atq; abditum, de Deo tamen me tantum scire fa-
teor, quantum ex fide, atq; religione accepi, pre-
terquam quòd sit. Quid igitur impulit hos Philo-
sophos, ut talia dicerent, atq; mentirètur? Nil nisi
gloriæ cuiusdam inanis immensa cupido, ut uide-
rentur omnibus mortalibus ingeniosiores, cum ea
dicerent, quæ aliq; intelligere nunquam possent. At
uerò quàm futilis sit in multis, quæ clara sunt, cau-
samq; habent manifestam, uelut cum de herculeo
lapide nugatur, meum nunc non est dicere: mores
enim cum nostro tempore communes prosequor
odio, non homines: euexerat illum Antoninus Im-
perator, uir certè dignus: sed (ut nunc fieri solet)

Cap. 60. col. 5

principum aut clementia, aut imperitia, prauis homines abutuntur. Ergò cum hanc responsionem Pomponatius rubore dignam uidisset, cum aliàs in omnibus illum sequatur, aliter respondet, dicès primò, intellectum, qua intellectus est, extrinsecus uenire. Secunda responsio est, q̄ intellectus etiam, qua humanus est, extrinsecus adueniat, quando-
 quidem ut secundo de Anima, & tertio eiusdem habetur, anima sensitua ab Auerroë censeatur fieri ab intelligentia agente: & ad hoc etiam adducit uerba, quæ nos addidimus ex secundo de Generatione animalium, dum de illa loquitur. Non conuenit igitur, & multo minus, quàm sensituiam, quæ palàm apud Peripateticos mortalis est, & tamen extrinsecus uenit, intellectuiam extrinsecus uenire, & tamen morti obnoxiam esse. Tertia responsio est, quòd mens extrinsecus uenit, quoniam cæteris animæ partibus diuinior est, indiget enim corpore ut obiecto in sui operatione, non ut subiecto; non enim organo ullo utitur. Quis non uidet, has omnes responsiones uoluntarias, inanes, & sensus Aristotelis corruptiuas, cuius etiam causa in earum nulla perstat: nanq̄ quòd intellectus, quo intellectus est, de foris uenit, non est uerum, cum præcedere illum uelit seminis generationem: nam Alexander hūc diuinum solum perfectò iam homine affirmat aduenire. Deinde iam & uirtutem illam cœlestē, quæ nusquam ex mistione prouenit, non extrinsecus accedere dicit, quanquàm & ipsa diuina sit: nam non mentem, sed solam mentem uerè diuinam, & extrinsecus accedere uult. Item, ut diximus,

mus, hanc mentem substantiam uocat, primo de Anima: hic intellectus nequaquam est substantia: quare nec corpus, aut semen potest antecedere. Altera responsio prima deterior est: nam cum Aristoteles omnem animam originem cœlestem ducere affirmet, sensitiuam dico, ac uegetatiuam, nullā tamen de foris, ut ille uertit, aduenire, aut diuinam esse, sed solam mentem dixit. Manifestum est igitur, mentem substantiam diuinam, & æternam, secundum Aristotelem esse, atq; extrinsecus accedentem. Ultima responsio uerū supponit, sed nihil ad rem: si enim anima intellectiua diuinior est, quia in sui operatione non indigeat instrumēto, non tamē necesse est, ut extrinsecus ueniat: quādoquidem illud extrinsecus uenire dicitur, quod non educitur ex maris semine: tota autē anima, secundū Pomponatium, ex semine educitur, nec quicquā illi aduenit, nisi accidens: hoc autem nō potest dici extrinsecus aduenire: nec etiam dicendum est, q̄ cognitio æternorum diuinitatē, aut æternitatē arguat, uel ostendat: nā & oculus Solis lucē uidet, ac Solē, & stellas nec ob id simpliciter, aut per similitudinē diuinus, aut immortalis à Philosopho appellatur: nec est, quod intellectū agentē, mentē exponas, nā Alexander adeptum, & nō agentē interpretatur, Pōponatius intellectū ipsum: hoc autē, quia nimis absurdū erat, nullus illorū ausus est dicere, Deū siquidem in semē humanū ingredi: quod si per intellectū agentem aliquid à Deo tanquā radiū fluēs exponas, cum id intelligat, & sit sempiternū, manifestū est, immortalē animū nostrū apud Aristotelē censerī.

Secunda autoritas habetur primo in partibus animalium cap. 1. in qua cum adducat tres rationes, si ad naturalē spectaret considerare de omni anima, igitur & de mente, quare etiā de omni intelligibili: referuntur enim inuicē quare ceteræ scientiæ à naturali Philosophia essent superuacua. Item de abstractis nō considerat naturalis Philosophus, quoniā in ordine ad materiam omnia considerat, à qua illa sunt abiuncta, quare non de intellectu. Tertio naturalis considerat de motus principio: nam omnis animæ pars est principium motus: nam qua uiuunt stirpes, augendi principium est: qua sentiunt belluæ, sentiendi, ac mouendi: Sed qua intelligunt homines, nullius autor est motus: ideo subdit,

Δῆλον ἐν ὧς ἔχει πᾶσι ψυχῆς λεκτέον. ὃ δὲ γὰρ πᾶσι ψυχῆ φύσις, ἀλλὰ ἡ μόριον αὐτῆ ἐν ἢ ἢ πλείω.

Idest, Manifestum est igitur, non de omni anima dicendum esse, neque enim omnis anima natura est, sed aliqua eius pars, una uel etiam plures.

Manifestū est igitur, hic nō intelligētias uocatas eum intelligere, quādoquidē animas illas nōdum constet esse: quæ etiam ratio uni cōuenit, omnis ratio illi eidē cōuenit: at primā palā est humanæ menti cōuenire: de illa igitur & reliquæ, & cōclusio dictæ sint. Ad hæc nō habet, quid respondeat Pomponatius: fingit autē Aristotelem loqui de intelligentijs, quare non obscurū est, illum nihil habere quicquā ueri, uel apparētis, quod adducat, cum aperto mēdacio insistant: multa tamē arguit contra illā, more quorundā Philosophorū nostri tēporis, qui cū paruo studio uideri uolūt multa scire. Sed aliud

aliud est respōdere, aliud arguere dicta Philosophi:
 sed de arguendis suo loco dicetur. Multa etiā toties
 reperit, ut singulissimus euadat, inde Sueffano, quōd
 uerbosus sit, obiicit: sed nec sibi omnino cōstat, cum
 quæstionē de animi immortalitate problema neu-
 trū statuatur. Inde uult, oblitus sui, quōd animā intel-
 lectiuā immortalem esse, de humana loquendo, re-
 pugnet principijs naturalibus: uerum tamē hoc di-
 xit iratus, quoniā de heresi accusabatur. Mirum ta-
 men est, cur dicta manifesta Aristotelis, argumētis
 ex autoritatibus suis sumptis, conetur oppugnare:
 nam si fides habēda est dictis Philosophi, cur non
 credendū adeō claris autoritatibus illius, quas cum
 multis modis eludat, peruertat, non tamen omnes
 effugere potest? Si uerō fide sunt indignæ, quanto
 minus est fidei tribuendū argumētis ex autoritati-
 bus illius, longē etiā à sensu, in quo scriptæ sunt, ab-
 stractis, fundamentū uimēq; recipientibus: Sed hæc
 senex scripsit, & diuturno legēdi labore mēte nu-
 tans, cuius iudiciū est, quōd miracula nō solum ad-
 mittit, sed aniles etiam fabulas, deinde naturalibus
 causis omnia tribuere conatur, ut in altero leuis, in
 altero impius habeatur. Nos autē dicimus, quan-
 quā etiā animi immortalitatē tueremur, miracu-
 la quidē ad Deū pertinere, sed nō esse Philosophi,
 qui secundū naturā loquitur, ea admittere: de reli-
 quis autē licere historicis, tū maximē, quōd Philo-
 sopheri nō sint, multa admiranda uoluptatis gratia
 scriptis suis inserere. Quāobrē Pōponatius, alioqui
 præclarus uir, ac nostri æui nō leue decus, in hanc
 opinionem uoluntate magis, quā iudicio, & ob

nouitatem gloriæ studio delatus esse uidetur. In eandem sententiam adduci solet autem etiam secundo
 1.Co.26. Physicorū, quæ cum ad idem tendat, & obicurius multo sit hac, ne morem hominum sequar horum temporum, qui nugis libros replent, cum contēdisse diu fat uideatur illis, eam prætereo. Tertia
 Cap.11. autoritas habetur primo Ethicorum, ubi quærens Philosophus, an calamitosa, & prospera ad mortuos pertineant, sic ut ex his beatiore illi, uel calamitosiores euadant? Respōdet tandem post disputationem in hæc uerba ex propria sententia:

συμβάλλεται μὲν ἔν τε φάεινον τοῖς κεκμηκόσιν αἰ
 εὐπραξίαι τῶν φίλων ὁμοίως ἢ καὶ αἰ δυσπραξίαι. καὶ
 αὐτὰ ἢ καὶ πικραῖνται, ὡς τε μήτε τὸς δυσδαίμονας,
 μὴ δυσδαίμονας ποιῆν, μή τ' ἄλλο τῶν φίλων μηδ' ἑμ.

Idest: *Afferre quidem igitur uidentur mortuis felicitates amicorū, similiter autem & calamitates: talia autem, ac tanta, ut neq; felices, nec infelices faciant, neq; aliud horum talium quicquam.*

Respōdet ad hoc Pōponatius ex expositione Eustrathij, Burlæi, & Thomæ, illā autoritatē loqui de hominū opinione, & secundū esse, quod habent in mente uiuentiū, sic ut calamitates uiuentiū amicorū & pronepotū gloriā, & opinionē, quæ de felicitate defunctorū manet, infringāt, & minuāt, uelut Cābyſis filij Cyri. Sed nō uidet, hāc respōſionē, etiam cum sit impudētissima, extorquēs omnem sensum Philosophi uerborum, nihil satisfacere: nam hoc non de pronepotibus tantū quærit, sed de amicis magis, ut etiam de illis concludat: deinde non ui-

tia illorum, seu calamitates adducere: cum tamen constet, uicia longe plus ad gloriam prædecessorū lædendam facere, quàm calamitates, ut de Tiberio, ac Augusto, Cōmodo, & Antonino Philosopho. Sed bene illud non uidet, quod ante dubitat, an hæc calamitates ad defunctos perueniant: inquit enim paulò ante,

Ἔοικε γὰρ ἐκ τούτων εἰ καὶ συνῆται πρὸς αὐτὸς ὁπίω εἴτε ἀγαθόν, εἴτε τὸναντίον.

Id est: Videtur igitur etiam si quidpiam ad ipsos perueniat, seu bonum, seu contrarium.

Non igitur de fama & gloria, uel opinione dubitat, nec si non erant omnino defuncti, dubitare decebat, sed ob id, quod recordabatur dixisse tertio de Anima, mortuos non reminisci: uidebatur igitur difficile, quò nam pacto mortui possent uiuorum amicorum miseria affici. Quare Pomponatius cum nihil habeat, nec opinionem Aristotelis intelligat, conuertitur ad argumentandum: nos autem ostendemus, quoniã ut primo Physicorum

Cap. 71.

dicitur, sermo demonstratiuus omnem ambiguitatem ac difficultatem tollere aptus est, Aristotelem undequaque sibi esse concordem: de Eustrathio, & Burlæo, sibi similes adduxit autores: Thomam uero miror, quòd inducat, quem nò modò quatuor interpositis uerbis damnat, quoniam non in suam sententiam in alijs exponendis locis uenit, sed ambiguum etiam textum tertij Ethicorū ad immortalitatis sensum de Anima traducat. Alij respondent, autoritates philosophi in libris Moraliū, esse ad institutionem rectè uiuendi, atque ob id mi-

nus habere ponderis, nam & Platonem hac causa multa ementitum esse, apologosq; illi potius utiles, quam ueros esse. Sed hæc responsio non omnino est, nisi apud illos, apud quos aliquid dicere, est bene dicere: & qui honestam taciturnitatem, atque uerecundam, impudicis postponunt responsionibus: nãque ut reliqua præteream, nullibi locus minus aptus uidebatur, quam hic, ubi de felicitate loquitur: sed ad locum potius de fortitudine, aut temperantia transferenda erat hæc tractatio: nec dici potest, hoc callidioris consilio factum, ut dolus lateret magis: nam ad imperitos si scribatur, nihil hac rechina opus est: doctos autem nec hic latebit. Deinde hoc adeo ex contextu claret, ut etiam nihil ad rem talis immortalitas pertinere uideatur: nam Plato ultra immortalitatem præmia addit, & pœnas: hic uero philosophus illud dubitat, nec admodum aperte fatetur, illos incommodis aut commodis nostris affici, superesse tamen pro cõperto supponit: at tertio eiusdem negat mortuos pœna, uel præmio triftari, aut lætari: unde sic inquit, Et nihil post mortem homini bonum, aut malum esse uidetur: quare etiam hic auget mortis timorem, cum hæc præterire potuisset. Manifestum est igitur ex his, hoc dixisse de animi immortalitate, quoniam ita sentiret.

Cap. 2. Quarta autoritas habetur secundo de Anima, cuius contextus talis est,

περὶ τὸ νῦν καὶ τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως, ὃ δ' ἐπι-
φανερὸν ἀλλ' ἔοικε γενέσθαι ἕτερον ψυχῆς εἶναι. καὶ τὸ

ἢ μόνου ἐνδὲχεται χωρῆσθαι, κατὰπερὶ αἰδίου
τῶ φθαρτῶ τὰ λοιπὰ τῆς ψυχῆς μέρη, φανερόν
ἐκ τούτων, ὅτι δὲ ἐστὶ χωριστὰ κατὰπερὶ φασιν.

Hoc est: De intellectu autem & contēplatiua potētia
nihil adhuc manifestum, sed uidetur alterū genus animæ
esse, & hoc solum separari potest, tanquam perpetuum à
corruptibili: reliquæ autem animæ partes, manifestum est
ex his, quoniam nō ut quidam dixerunt, sunt separabiles.

Hæc cū dixisset Philosophus, Pomponatius
ad intelligentiarum intellectum suis rationibus ea
transtulit, non animaduertens sermonis proprietatem
repugnare: nam dixit, ἐνδὲχεται χωρῆσθαι.
quod est, licet, uel contingit, aut potest separari: at
diuini intellectus nequaquam possunt separari, sed
si uel ut intellectus cōsiderentur, separati iam sunt:
si ut motores, omnino inseparabiles: quare hæc se-
paratio, quam cōtingere dicit, de humano tantūm
uera esse dici potest. At uerò ne quis duorum alte-
rum existimaret, scilicet uel intelligentias ipsas ra-
tione tamen separari posse ob diuersam considera-
tionem, aut hanc separationem intellectus huma-
ni, solum esse ratione, non re, subiicit statim, τὸ δὲ
λόγῳ ἐπὶ ἑτέρα, φανερόν. id est, ratione autem alias esse,
manifestum: de partibus reliquis animæ loquens.
Igitur si partes omnes animæ differre possunt ra-
tione, atque ita, ut subiungit illico, ut etiā quædam
animalia alias habeant, alijs careant, nec tamen uo-
cat separabiles illas, manifestum est, illum de huma-
no intellectu, quòd uerè separetur, intelligere: atq;
adeò manifestum est, hoc de uera separatione, ut

Pompo

Pomponatius pro effugienda auiditate, non de illo suo intellectu chimerico, audeat Aristotelem interpretari, sed ad intelligentias protinus confugit, quas nisi omnem sermonis Græci uim conuellamus, intelligere nemo potest, sed quod uerissimilius dici potuit, dicatur dubitâter dictum. Verùm quòd perpetuum sit, quod separatur, affirmare, ac tueri potest: quòd autē non separetur, nequaquam. Quare cùm ad separationem consequatur immortalitas, in eadem retia incidere uidetur. Illud etiam in rem facit, quod dixit, cæteras animæ partes non licet separari à corpore, ut quidam crediderunt, Platonem digito indicâs, qui sensitiuam etiam ponebat separabilem, atque immortalem, hoc autem dicit soli competere intellectuæ: quare cùm nō in modo separationis, sed in re tantum illum arguat, quæ separari potest, manifestum, quod ad immortalitatem & separationem intellectus pertinet, Aristotelem eadem, quæ Plato senserit, etiam sensisse.

Cap. 4. Quinta autoritas habetur in tertio eiusdem:

Τὸ μὲν γὰρ αἰσθητικὸν ἔκ ἀνδρ σώματι, ὃ ἢ νῦν χωριστός

Hoc est, *Sensituum quidem sine corpore non est, intellectus autem separabilis.*

Hoc dictum sua opinione eludit Pomponatius, differentiam dicens inter sensum, & intellectum haud obscuram esse in separationis potentia: nam intellectus sui natura separabilis est, quia omnes præter humanum uerè sunt separati, ut etiam cœlestium intelligentiarum. Humano autem accidit,
& li

& si natura sua sit separabilis, ut tamen ob subiectum eius quod ab anima p̄det, ac deinceps à corpore, ut leparari nō possit: at sensus omnino est inseparabilis natura, cum nullus absq; instrumento, & corpore esse possit: quare ad alias ibidē auctoritates existētes ueniamus: etenim dicit philosophus,

καὶ αὐτὸς ὁ νοητὸς ἐστὶν ὡσαυτὸς τὰ νοητά. οὐδὲ μὲν γὰρ τῶν ἀνδρῶν ὕλης, τὸ αὐτὸ ἐστὶ τὸ νῆμ, καὶ τὸ νόμενον.

Quod est: Et ipse autem intelligibilis est, uelut et intelligibilia: in his enim quæ sine materia sunt idem est intelligens, et quod intelligitur.

Quare iam ipse est substantia aliqua antequam intelligatur, aliter ratio nulla illius est, cur sibi ipsi sit idem, cum per alia manifestissimum sit, intellectum intellectui idem esse: omne enim quod est, sibi ipsi idē est: uoluit igitur, ut intelligeremus ipsum esse, sed materia omni carere: uerum nec hoc aduersus Pomponatium concludit, cum esse possit, ut sine materia existat, sed tamen nihil aliud sit, quam ipsum intelligere, quod etiam ex præcedentibus uerbis apertū est: propter hoc optime Simplicius, ac longē melius Aristotelem interpretatur de intellectu passiuo, quod corruptioni sit obnoxius, quam Themistius, & Auerroës, qui duos æternos in homine intellectus statuunt, agentem alterū, alterū autem patientē. Sed nec autoritas hæc aduersus nos est, postquam in hos sermones incidimus, qui agētem intellectum tantum, quam etiam mentem dicere solemus, uerè æternum secundum philosophum ponimus: quare de illo philosophus sic scribit

Cap. 5. scribit paulò post,

Χωριθεὶς ἢ ἐστὶ μόνου, τῶδ' ὅπερ ἔστι καὶ τὸ
μόνου ἀθάνατου καὶ αἰδίου.

Quod est: Separatus autē est hic solus, hoc quod est,
atque id solum immortale ac perpetuum.

Impudens sit, hoc exponere de ficta illa immortalitate: neque enim intellectus ipse, qui in homine est, si talis est, qualem Pōponatius prædicat, separatus est, sed separabilis tantum: nec oportuit ultra immortalitatem addere perpetuum, si natura tantum, ac imaginatione, non re immortalis erat. Sed si hæc uerba ad immortalitatem explicandam non sufficiunt, quæso quibus nam uerbis aut melius, clarius uel ipsi explicabunt, ut non modò uideantur hi contendere Aristotelem hoc non dixisse, sed etiam adimant illi facultatem, ut nullis uerbis hoc dicere potuerit: quandoquidē ego non sciam, quoniam pacto uera immortalitas clarioribus, aut significantioribus uerbis possit explicari. Sed si hæc non sufficiunt, clariora etiam, si fieri potest, antea adiecta uerba interpretemur,

Ὅ ἢ τὸ πάντα ποιῆν, ὡς ἔφισ τῆς, οἷον τὸ φῶς τὸ
ποῦ γὰρ πῖνα καὶ τὸ φῶς ποιῆν τὰ ὄντα δυνάμει χρώ
ματα ἐνεργεία χρώματα καὶ ὅτι ὁ νῶς χωριστὸς καὶ
ἀμειβῆς καὶ ἀπαθῆς τῆ ὁσὶ ὡρ ἐνεργεία αἰετὶ γὰρ ἡμε
ῶτερον τὸ ποιῆν τὸ πάχοντ' καὶ ἀρχὴ τῆς ὕλης.
τὸ αὐτὸ δὲ εἶναι, ἢ κατ' ἐνεργείαν ἐπιστήμη τῶ πράγ
ματι. ἢ ἢ κατὰ δυνάμει χρόνω πρότερα ἐν τῶ ἐνί.
ὅλως ἢ ὁδὲ χρόνω, ἀλλ' ἔκ ὅτε μὲν νοεῖ, ὅτε ἢ ὁ νοεῖ.

Hic autem omnia facit, ut habitus quidam, ut lumen:

nam quodammodo lumen existentes postea colores, actu colores facit, & is intellectus separabilis est, et immixtus pati q; non potest, substantia cum sit actus, semper enim honorabilius est quod agit, patiente, & principium, materia: hoc autem est ipsum scientia actu existens, quod res: quæ autem potentia tempore, prior in uno: absolute uerò neque tempore, sed nō nunc quidem intelligit, nunc autem non intelligit.

Argumentum est clarum, intellectus passiuus, seu patiens, separabilis est, & immixtus: igitur multo magis agens, quod est nobilius patiente. Non tamen sequitur, Separabilis est, & immixtus: igitur separatus & immortalis: nam per patientem intellectum intelligit ipsum lumen, quod quamuis natura sua sit immixtum & separabile, subiecti tamē interitu corrumpitur, sic patiens intellectus: ergo cum idem de agente intelligi posset subiecit uerba illa, quæ antè exposuimus, scilicet declarantia, ipsum esse separatum actu: non separabilem tantum, & immortalem: quo fit, ut illum inesse nobis manifestè declarat, cum separabilem dicat: nam si in nobis non esset, non iam separabilis dici posset, sed separatus: uelut Sol oculi comparatione. Cum uerò ultra id, quod est separabile, & immixtum, addit quòd sit separatus, & immortalis, ac perpetuus, declarat ueram separationem, ueramq; substantiam, ac perpetuitatem: nam nullum accidens separatum dici potest, uix autem ratione ipsa separabile: ergo per patientem intellectum, qui corruptibilis est, intellectum, ac animā rationalem Pomponatij intelligit, in qua ille decipitur: nam agentem

tem uult esse rationalem animam. Melius tamen Pomponatius Auerroë, Themistio, & Simplicio, Aristotelem interpretatur: qui ambos immortales uerè, ac separabiles, quasi separatos posuere: cum patiens apud philosophum uerè corruptioni obnoxius sit, & si secundum quid, ut dicunt, separabilis sit, atque immixtus. Verùm Simplicius propinquius accedit ad ueritatem, cum et si corrumpi illum non fateatur desinere, tamen eum non neget. Hoc autem cum sit nimis superstitiosum, inferius quomodo intelligi debeat clarissimè declarabitur. Verùm si hæc adhuc non sufficiunt, ultima tadem illius uerba consideremus, ea autem sunt hæc:

Ὁν μνημονόμην δὲ, ὅτι τὸ μὴ ἀπατῆς,
ὁ δὲ παθητικὸς νὸς φεαγτὸς, καὶ ἀνό τὸν
ἄδεν νοῦ.

Quod est: Non recordamur autem quia hoc expers est affectus, patiens autem intellectus corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit.

Quali dicat, agens intellectus est affectus expers omnis, patiens autem corrumpitur in morte, ideo agens recordari non potest: nec merito sui, quia pati, aut recipere quicquam, non est aptus: nec patientis ratione, quia ille corruptus est. Ex his uerbis plura debent intelligi, quæ nunc partim dicam, partim suo loco referuabo, inferius tamen dicenda. Primum quidem, constare nostrum intellectum agentem uerè esse immortalem: absurdissimum enim, & cerdone, non principe philosophorum dignum, quærere, an recordemur post mortem, si à morte

morte nihil esse superest. Deinde in responsione patientem intellectum mori affirmat, ac corrumpi: qui tamen, si de corruptione, ut intellectus est, loquamur, illi non est obnoxius, nec secundum Pomponatium, nec secundum Alexandrum. Agens igitur intellectus, non quatenus intellectus est, sed vere superest. Deinde quid hoc est, quod nihil intelligit: cur aliena est quærenda causa, si ipse non est? Meminit Augustinus Eugubienfis uidisse codices, quibus annexa erant hæc uerba, **POST MORTEM**: ut legatur sic, Non recordatur autem post mortem: atq; id iure legi debet, cum Simplicius etiam sic interpretetur, & ratio ipsa suadeat: namq; quomodo patiens intellectus corruptus esse potest, nisi in morte? quare non multum refert, addantur ne illa uerba, cum ex ipso sensu necessaria appareant, Alterum quod sequitur, est: Intellectum agentem nostri esse partem: nam cum dixisset, nos non recordari: respondit, quia intellectus agens nihil intelligit: quare nostri reliquum putat esse agentem intellectum, tanquam partem principaliorem. Adducit etiam causam, ipsum per se nihil intelligere, nec adiuuari à patiente: quæ questio prorsus nulla, si intellectus agens nostri pars non esset: namq; uitiosum est, causam assignare deficientem, ut in Analyticis habetur: quæ tamen si adsit, nihilominus adhuc quæstionis ueritas non uarietur. Igitur etsi patiens maneret, & agens per se intelligeret, non tamen recordaremur ubi agens intellectus non esset nostri pars: aut si id fieret patientis merito, quorsum attinet dicere, agentem sine illo nihil intelligere

ligere: sufficiebat enim dicere, *patiens corruptus est,*
quare non reminiscimur. Neque uero belluis hoc
quaerit, quarum tamen anima solum per accidens
corrumpitur: nec de luce solis, corrupto oculo, &
si per illam oculus uideat, an animal uideat, quia lux
solis uideat, uel non uideat oculo eruto, quia lux
solis ipsa non uidet. Tertium est, quod passiuus, seu
patiens intellectus non uere est immortalis, sed ut
intellectus est: unde mala interpretatio Auerroem
fefellerit, si namque solus agens immixtus est, atque sepa-
rabilis, ut secundo de Anima habetur, patiens et si
sit immixtus, & separabilis, corruptioni tamen est
obnoxius. Quartum est, cum dixit, agentem esse
separabilem, ab homine intellige: cum autem sepa-
ratum, a materia, non ab homine. Haec sunt autori-
tates firmissimae, immortalitatem animi ex uerbis
Aristotelis ostendentes: quae subsequuntur, non
adeo clare id ostendunt, neque duae illae primi libri
de Anima, quae responsiones potius sunt, quam
determinationes, nihil enim ibi tanquam determi-
natum sumi debet, nisi quantum ad antiquorum
pertinet opiniones. Ceterum cum rationes eius ibi
ambas superius tractauerimus, non adeo fauentes
parti immortalitatis tantum, quantum Pompona-
tius mortalitati, qui ex una autoritate obiter ibi di-
cta, tanquam diuino quodam oraculo innumera
erigit fundamenta, quae tamen, admissio etiam illius
intellectu, secundum Pomponatij interpretationem
immortalitatem concludunt, ut inferius in declara-
tione opinionis Aristotelis ostendam. Verum nunc
satis sit dixisse, Pomponatij fundamenta de patiente
intel

intellectu esse, non nos, quod nititur probare, libenter adhibemus: agentem autem intellectum nullo modo per se corpore, uel ut subiecto, uel ut obiecto indigere, sed patiente tantum, ad hoc ut intelligat: hic uero corpore ut obiecto tantum opus habet.

Sexta autoritas habetur x i i. primæ Philosophiæ, ubi Philosophus declarans formas non præcedere composita, quærit etiam, an manere possint post illa: & ostendit ad hoc his uerbis, ἐπὶ ἐνίῳ καὶ ἄδύνατον καὶ ἄνθρωπος. οἷον ἂν ἴ, ψυχὴ κινήσῃ, μὴ πᾶσα, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πᾶσα καὶ ἄδύνατον ἴσθαι. Idest: In quibusdam enim nihil prohibet, ueluti si anima tale sit, non omnis; sed mens, omnem namque fortassis impossibile. Huius textus difficultates callidè extulit Pomponatius, ut qui uideret pro sua opinione illos esse: nam si mens non antecedit hominem, nec uerè subsequi potest: quod enim ingentum est corrumpi nequit, atq; uersa uice incorruptibilia etiam omnia apud Aristotelem æterna. Si igitur mens cū homine exoritur, solum post mortem manet ea ratione, qua intellectus est, quare sic concluditur propositum. Sed nunc planè uerum est, quod Galenus dixit, eos, qui sectis addicti sunt, constantiores esse discipulis CHRISTI, ac Moysi: an ne adeò cæcus est Pomponatius, ut non uideat, eam autoritatem, quanquam pro nobis non sit, nulli tamen opinioni magis, quàm suæ aduersari: nam si de intellectu loquitur, & sua ficta immortalitate Philosophus, quid attinebat aduersarium ἴσθαι, quod est fortassis, addere: an non declarauerat, omnem animam ea ratione superesse

Cap. 3.

corpori, ac immortalem fore: tum uero quid hoc
 uti dicendi modo, $\delta \delta \epsilon \nu \chi \sigma \lambda \nu \epsilon \iota$. nam apud Aristotelem
 poterat illam manere, nisi & illud in dubio uertatur,
 an intellectus ipse, qua intellectus est, corruptionis
 expertus sit, quod tamen nec Alexander, nec Pom-
 ponatius negat. Deinde quomodo talis intellectus,
 cum sit accidens, forma substantiæ dici potest me-
 rito ab Aristotele? nam qui talem ponunt intelle-
 ctum, non eum debent hominis formam uocare:
 imò si Alexandro credimus, talis intellectus, ut
 etiam patet experimento, si nihil aliud est, quàm
 operatio, non nisi iam perfecto homini accidit,
 quo nam pacto illius forma esse potest? nunquam
 enim ab Aristotele conceditur, formam postero-
 rem esse composito, sed natura præcedere, tempore
 autem simul esse. Illud uero inexcusabile est,
 quod si de intellectu intelligit, ut huius hominis,
 non antecedit sanè ipsum hominem, sed nec subse-
 quitur: si autem ut intellectus est, incorruptibilem
 illum esse fateor, sed etiam eadē ratione æternum,
 atq; ideo corpus præcedere: quare dubiè loquutus
 est, illud tamen uolens, quòd mens, seu agens in-
 tellectus ut forma est, non præcedit, sed tamen præ-
 cedit. Fit autem hominis forma, & manet non am-
 plius forma existens: Sed tamen hæc propositio
 uera est, Forma hæc (mentem demonstrando) ma-
 nebit: non tamen est completa forma: nihil autem
 interest inter hoc, quod subsequatur, & quod præ-
 cedat, nisi quia nondum nomen, aut relatio acqui-
 sita sunt, antequàm homo generetur, post autem
 ambo acquirit. Quæstio igitur logica est, nec
 multi

multi ponderi, quæ etsi multis argumentis tentari possit, qui tamen & Philosophus eam leuiter, ac dubiè agit, ideo nobis hæc sufficiant; tum maxime, cum nulli magis opinioni, quàm Alexãdri, & Pomponati, hæc autoritas aduersetur.

Septimam autoritatem quidam ex secundo de generatione & corruptione afferre solent, ubi Aristoteles contra Empedoclem de anima disputans hæc habet, uolens illam docere nec elementum esse, nec ex elementis: Porro absurdum est, animam ex elementis constare, aut elementorum aliquod unum esse: quomodo enim animæ alterationes, ut musicum esse, & rursus non musicum, aut memoria, uel obliuio erunt? Perspicuum enim est, quod si anima ignis sit, eadem illi quæ igni, ut ignis est, affectiones competunt: si uerò ex elementorum mistura corporeæ, at harum nulla corporea existit. Liceat admirari hîc Sueffani leuitatem, qui hanc autoritatē pro intellectus immortalitate adducat, adeò impertinentem, ut risum Pomponatio moueat; nam ratio hæc (ut reliqua prætermittam) non de intellectu tantum, sed de omni concludit anima: at nec de illa immortalitatem ullam, sed solum, quod nec elementum, nec ex elemētis. At nos iam declarauimus, uirtutem esse mistam, nec tamen ob id sequitur eam esse immortalem, imò etiam cum illud ostenderit hanc temperaturam seu actum cœlestem iam recepisse impressionem, ut in prima autoritate docuimus: quare inanes has nugas horum profitentium prætermittamus, qui ut uelint scire uideri, adeò impertinentes in medium autori

Cap. 6.

tates adducunt, ut non solum non probent, uerum
 aliarum fidem infirment: quis enim forte putet, in
 tanta copia manifeste probantium autoritatum,
 his omnino ad rem ipsam nihil facientibus opus
 fuisse? Similis autoritas, sed tamen magis ad rem,
 habetur x x i x Particula problematum: quærit
 enim, Cur iustius habeatur apud homines, defun-
 ctis opem adferre, quam uiuentibus? Respondet:
 quoniam uiuentes sibi ipsis præsidio esse possunt,
 defuncti nequaquam. Igitur & per præsidium af-
 ferre, & non posse mortuos, uidetur mortuos su-
 peresse Philosophus affirmare: uerum hic quia seu
 mortui sint, seu non, pietatis tamen ratio constat,
 atque ideo problematis solutio nihil concludere uide-
 tur. Attamen si mortuos esse non existimabat, dicere
 potuisset in responsione, quoniam uiuentes retribuere
 beneficientibus possunt, mortui nequeunt. Verum
 quia problemata potius à discipulis, quam ipso col-
 lecta Aristotele uidentur, nil mirandum, si minus dili-
 genter scripta habeantur: quo fit ut nec in illis enar-
 randis Græco sermone uti uoluerimus, satis ducen-
 tes, emendatam esse interpretationem: quod uerò
 in rem facit ex x x x. particula hic subiiciam.

Probl. 4. Octaua igitur autoritas ex problematibus, Ale-
 xandri & Pomponatij figmentum oppugnat. Quæ-
 rens enim Philosophus, cur senes sint mente ualidio-
 res, iuniores autem promptius, ac celerius discant? Re-
 spondet hoc ideo esse, quia natura duo nobis dedit
 instrumenta, manus, & mentem: & ne obliuisci nos si-
 neret, iterum repetit his quasi uerbis: Est enim mens re-
 bus à natura nobis datis annumeranda, uicem sanè in-
 stru

strumēti geren, præteræ omnes scientiæ, atq; artes, nostra opera sunt, mentē ipsam naturę opus esse fatendū est. paulò infrà adhuc: Est enim mētis instrumentum scientia, mēti nanq; utilis scientia est, ut tibi cini tibia. Ultimo quæ subiungat in rē addere his cōueniens esse puto, dicit enim, Mens igitur ea de causa nobis senioribus potius contingit: discimus autē ocyus iuniores, quia rem fermè nullam tenemus: cū enim res plerasq; scimus, non æquè præterea res alias capere possumus: quomodo etiā meminisse melius ea ualemus, quæ mane primum percepimus, deinde procedente die memoriā hebetamur, quia multa iā perreptauimus. Vult autem nos melius ualere seniores mente, quoniā scientia, quæ mentis est instrumentum, senibus iam melius accessit. Igitur intellectus noster, quē in Græco, codice $\nu\sigma\nu$, ut etiam alibi dicit, opus naturæ est, non ipsa operatio, & operatione prior, nec nobis senescentibus senescit. Et qui hunc Aristotelis textum considerat, planè mētem rem naturalem, & instrumentū, atq; substantiam, non intelligendi actum, aut animam forma intelligendi iam absolutam esse uidet: tum uerò maximè, cū dicat, naturam dedisse $\sigma\acute{\alpha}\mu\alpha\lambda\epsilon\ \mu\eta\ \kappa\acute{\alpha}\rho\alpha\varsigma, \tau\upsilon\chi\eta\ \delta\ \nu\sigma\nu$. Vel igitur animam, uel perfectionem intelligere necesse est: animam quidem non: nam illi dari mentem dicit, igitur perfectionem: hæc autem scientia esse non potest, tum quia scientia non est opus naturæ, sed hominis, tum quia dicit mentis instrumentum esse animam.

Nona autoritas habetur septimo Ethicorum iuxta finem.

ad Eudemum: quærens enim, quænam pacto fortuna aliquibus suffragetur, principiumq; docens esse ex anima, sic inquit:

Τὸ ἢ ζητούμενον, τὸτ' ἔστι τις ἢ τῆς κινήσεως ἀρχὴ ἐν ἢ ψυχῇ. Διήλωσθαι δὲ ὡσαύτως ἐν τῷ ὅλῳ Θεός, καὶ παρ' ἐκείνῳ, κινεῖ γὰρ πῶς πάντα τὰ ἐν ἡμῖν θεῖον, λόγος δ' ἀρχὴ τὸ λόγῳ, ἀλλὰ τὴ κρεῖττον. τί δ' ἂν κρεῖττον καὶ ἐπιστήμης εἴποι, πλὴν Θεός.

Est autem sic Latine: Hoc autem quesitum tale est, quale de motus animæ principio. Manifestum est autem, quemadmodum in uniuerso Deus, & omnia in illo, mouet etenim omnia, quod in nobis diuinum est: rationis autem principium non ratio, sed præstantius aliquid. Quid igitur scientia præstantius dicitur, præter Deum?

Non obscurum est ex his, aliud rationem, & scientiam, aliud principium quod in nobis est omnium existimare. Hoc autem principium diuinum esse uult: nanque qui dicunt, intellectum sic uocatum diuinum esse, ad id agunt Aristotelem, ut nihil doceat: aliud enim intellectum, & mentem, aliud scientiam & intellectum, quo intelligimus, facit. Stultum enim est diuinum toties appellare, quod corruptioni obnoxium sit, cum nemo tam absurdus sit rusticus, qui non intelligat intellectum ipsum in homine diuinitati cuidam esse simile, uel hoc saltem, quod omnes mortalium, animaliumq; facultates, atque cognitiones superet: quomodo igitur euadet tanti Philosophi ratio? Simile penè

penè habetur Eusebii de Decem, cum dixit: Perfecta felicitas hominis sumpta si fuerit, profecto etiam à longitudine uitæ perfecta, nihil enim felicitatis imperfectum est: talis autem uita naturam hominis superat. Non enim hoc ipso, quo homo est, ita uiuet: sed quo in ipso quid diuinum est. Quantum igitur hoc ab ipso cōposito differt, tantum & huius operatio ab ea distat, quæ à uirtute alia proficiscitur. Quòd si mens diuinum ad ipsum hominē est, & uita quæ ab ipsa manat, diuina est, ipsius humanæ uitæ comparatione. Ego cum hæc cogito, tum aduersantium huic opinioni pertinaciā, nihil aliud intueri uideor, quàm illos, qui paupertatem plusquam diuitias laudant, stultitiam supra prudentiam, & morbos super bonam ualitudinem extollunt: quāquam enim ingeniosi uideantur, nemo tamen est, qui non apertè intelligat, illos mentiri: & si facilius sit, eas causas defendere, quàm Aristotelem in sententiam mortalitatis animi trahere posse. Nemo igitur Parisiensem synodum, aut Scotum, uel Britonem, Gregorium Nicenum, uel Augustinum, aut Gregorium Nazianzenum, Alexandrum uel Aphrodisium obijciat: quin etiam Conciliatorem huius opinionis fuisse puto: nam quòd dixerit animum humanum esse mortalem, accusatum ipse se refert: sed & Galenus, sed & Plinius hoc existimant, quamuis de Aristotele quòd hoc senserit, nihil prorsus dicant. Sed audi quæso, unde hi uiri in lapidem impegerint, quantaq; fides his circa Aristotelis interpretationem sit adhibenda. Nanque Augustinus putat, Aristotelem crede-

re animam humanam esse corpus, facile est ex hoc intelligere, illum ne Aristotelis membranas uidisse. Nec magis oculati duo Gregorij, quamuis sancti alioqui: quid enim cum uitæ sanctitate doctrinæ peripateticæ? Porro quis hos homines tueatur, aut ferat? qui tot existentibus difficultatibus in tanta causa, qualis de immortalitate animi habetur, tam inconsultè iudicium ferant? ut homines illos Aristotelem totum euoluissè existimarent. Parcendum est Alexandro, parcendum est Scoto, ac Pomponatio, qui etsi aberrauerint, plurimum tamen laboris insumpsisse in exquirenda ueritate uisi sunt: sed Alexandrum gloriæ cupiditas impulit, ut cum Plato immortalem dixisset animum, Theophrastus quoque idem ex Aristotelis sententiâ affirmasset, melius Aristotelem discipulo suo Theophrasto intelligere uideri uoluit, ac simul Platonicos in certamen cum Peripateticis committere, ut fora singulis diebus in re tam magni momenti resonarent, Alexander dixit, Argumentatur Aphrodisæus. Verùm Ioannem Scotum nihil magis adiecit ad immortalitatem negandam, studio contradicendi beato Thomæ, ac et si nunquam illum legissem, ut primum scirem Thomam immortalem illam pronuntiasse, illico quid Scotus dicturus esset, diuinarem: maluit etiam hac in re Auerroï contradicere, tum fermè nouæ opinionis inuētor esse, cum Albertus & ipse immortalē asserat, & Aphrodisæus, qui uix nūc in lucem exesus, ac paucis cum membris euasit, tunc nullius pretij haberetur. Verùm decebat tamen, ut Alexandrum, & Pomponatium

natum rem hanc lucidius explicare: sed confusus ingenij sui perſpicuitati, cum longè melius propria moliretur, quam interpretaretur aliena, ſententiam uerifiſimilem prætermiſit, abſurdam amplexatus eſt: erat autem uerifiſimilis ſententia Scoti, hoc modo ſi probata fuiſſet: Si principia Ariſtotelis ſequamur, animam potius cogimur humanam mortalem dicere, quam immortalẽ. Veruntamen ſi ex uerbis illius ſententiam uenamur, proculdubio credendum eſt philoſophum animam intellectiuam immortalẽ exiſtimãſſe: ſed nõ ſic protulit ſententiam, uerũm his uerbis penè. Non omnia uerba, etiam aſſertiuè prolata à philoſophis, ſunt probata per rationem naturalem, ſed frequenter non habebant, niſi probabiles perſuaſiones, uel uulgarem opinionem præcedẽtium philoſophorũ. Iam enim dixerat antè, rationes illas apud philoſophum pro mortalitate cõcludere, unde mortalitatem demonſtrationibus tribuit, immortalitatem illi, tanquam ex præcedentium philoſophorum ſententia, non propria loquenti: cum tamen, ut oſtendimus, manifeſtè pateat, & clarè, Ariſtotelem hoc dixiſſe, & ſæpius, nec ex ullius philoſophi præcedentis opinione, cum illis aduerſaretur. Cauſa tanti erroris fuit, quòd hæc duo quæſita confuderunt, quid ſenſerit Philoſophus: quid ex ratione naturali ſit manifeſtum. Peccauerunt autem in utroque, timentes dicere, Philoſophũ aliquid aduerſum rationes naturales ſenſiſſe: nam & de philoſopho aliena exiſtimauerunt, cum alij in opinionẽ mortalitatis illum traxerint, alij ambigũ eum fecerint, dubiãq; ſententiæ

tentiæ: cùm tamen, ut sæpius etiam diximus, ne uel
 unum locum possint ostendere, in quo uel intelle-
 ctus mortalitatem agentis, uel obscure uerit, uel
 illum esse animæ nostræ opus, aut ab animæ no-
 stræ substantia alienum. Herueum autem Brito-
 nem, & Cõciliatorem ne mihi commemorares, nam
 si de autoritate certandum est, Ioannem Chryso-
 stomum longè plus his omnibus magnifacio. De
 synodo Parisiensi nihil mirum: pontifices hoc ui-
 deant, qui dum per impulsum homines ad sum-
 mos euehunt honores, non ex uirtutibus, synodos
 etiam constituunt ex his, qui ut diuitijs, & gratia,
 ac magistratu pollent, sic etiam in eruditione pri-
 mas sibi uendicant partes, inde grauissimi errores
 exoriuntur. Sed iam penè suo malo plectuntur.
 Hæc enim quanquam (ut Philosophus rectè dice-
 bat) parua in principio sint, maxima tamen eua-
 dunt in fine: sic minimo errore legati tota Germa-
 nia à religione abalienata est: sic supra synodos sy-
 nodus, & super concilia concilia. quare ne illud
 etiam nobis periculum adiicitur, ut pro fidei arti-
 culo credendum cõstanter sit, Aristotelem uoluisse
 animum humanum, uel unum in omnibus homi-
 nibus tantùm esse, uel esse mortalem. Plinium relin-
 quo, qui Solem & astra putat ignes à terra eleua-
 tos. Dñi boni, ne huic homuncioni naturalium re-
 rum iudiciũ crediderim: cùm etiam Aristotelem
 legisset, adeo obesæ Mineruæ fuit. Pomponatius
 de gloria decertat. Sed ne his meritò contuleris
 Theophrastum, Themistium, Simplicium, Ioan-
 nem Grāmaticum, Auerroẽm, Auicennam, Alga-
 zelem

zelem, Thomam D. D. Albertū, Michaelē Ephe-
 sium, & denique Peripateticos alios: ac ut Pla-
 tonicos, de quibus iam satis dictum est, nunc præ-
 teream, philosophiæ principes, qui omnes unā sen-
 serunt, animam intellectuā non solum apud Ari-
 stotelem, quod manifestissimum est, immortalem
 censerī, sed etiā secundū Peripateticorum prin-
 cipia dici debere.

Ergo Theophrastus ex Themistij relatione *ὡς κε
 ἢ ἔν ὡς ἀρίστη*, *ἕπερ ἀφάρτος. ἐν ὑπάρχων ἢ ἔν,
 διὰ τὶ ἔκ αὐτῆ ἢ διὰ τὶ λήθη καὶ ἀπάτη ἢ διὰ τὴν μίσην,*
 Nimis superstitiosum existimo Græca ex his refer-
 re, quos non obscurum est, quid dicant, sed potius
 repetentes claram de hac re sententiam proferunt
 tum maximè, cum præter id etiā diligentissimè
 Latinis reddita sint. Sufficiat igitur nunc hæc in-
 terpretari, reliqua Latine addantur. Dicit igitur
 Theophrastus, Videtur igitur tāquam ingenuus,
 si incorruptus, assistens uerò cur non semper mo-
 uet, aut unde obliuio, & deceptio, an ob permixtio-
 nem? Et rursus ex eodem: Cum intellectus homini
 extrinsecus accedat, cumq; tanquam appositus, in-
 uectusq; sit, quæritur, quemadmodum cōgenitus
 nobis dicatur? demum, quæ nam confirmatio, na-
 tura uel illius sit? Certè id quod dicitur, nihil esse
 actu intellectum, ad potestatem si referatur, omnia
 rectè hætenus dicuntur, quatenus & in sensu. Non
 tamen eò usque ad uiuum res est rescanda, neque
 tam nihil actu probandus, ut neque ipse sit calu-
 mnia hæc esset, & oratio cauillo proxima. Sed in-
 telligendum, ut in animo talis sui generis potentia
 sit pro

sit pro formarum gremio, qualis in rebus materia
 constantibus facultas illa est, quæ compositioni ea-
 rum infertur. Porro quod dicitur, mentem ex-
 trinsecus accedere: non ita statuendum est, ut uerè
 appositus, inuectusq; habeatur: sed qui statim ab
 ortu comprehendere nos solet. Item, quò nam pa-
 cto res efficiuntur intellectæ: & qualis passio ea ui-
 detur: necesse est enim, ut afficiatur animus, ac qua-
 si patiatur, si prodire debet ad gestionem, quem-
 admodum sensus: sed cum incorporeus sit, quò fie-
 ri potest, ut patiatur, uel immutetur à corpore:
 utrum etiam ab illo, an ab ipso principium esse pu-
 tandum est: Planè cum nihil à se ipso patiatur,
 ipsum pati à corpore uideri potest ortum habere.
 At uerò causam præstare omnium actionum, id est
 ut res intelligatur, uel non intelligatur, quemadmo-
 dum & in sensu perspicitur, ab ipso intellectu uti-
 que proficisci uidetur. Illud Hercules perabsurdum
 forte sit, intellectum, qui naturam materiæ refert,
 nihil ipsum esse, sed tantum potentia omnia conti-
 nere. Hæc cum Theophrastus dicat, qui tãdiu Ari-
 stotelem audiuit, quem ferunt etiam à pedibus il-
 lius cubare solitum, cui scholam ille reliquit: nun-
 quid etiam ad hæc habet Pomponatius quid re-
 spondeat, intellectus ille agens de foris uenit, & no-
 biscum connascitur: non igitur anima est intellecti-
 ua actibus formata intelligendi, cum ea non nisi
 tempore perficiatur, nec tamè sit agens intellectus,
 hunc tamen solum mentem Aristoteles uocat, hunc
 de foris, ut ille uertebat, uenire affirmat: non passi-
 uum intellectum de foris uenire dicit Theophra-
 stus

stus. Sed in re deò clara longiusculi facti sumus ob hominum stultitiam, qui magnis nominibus, non rebus ipsis fidem habent.

Sequuntur autem Themistii & Simplicii autoritates, quæ de agente non discrepant, patientem uerò etiam faciunt immortalem. Sed cum nemo neget, illos cum nouis de agente concordare in immortalitate, extentque eorum libri apud omnes, tam clare hoc affirmantes, superfluum duxi ex his quicquam adijcere. Michaëlis Ephesii uerba tantum subiungere libet: ea autem x. Ethicorum super illud Philosophi, βέλτιον μόνον ὁ νῦν ἢ μὴν. Sic Latine translata se habent: Particulam inquit meliorem, & hominem dicit mentem nostram. Siquidem uerum, & maxime hominem in rationali uita constituit, eumque duplicem: alterum ex rationali anima, & corpore, cuius beatitudinem definiuit in magnis Moralibus, & in primo huius operis libro, uere secundum uirtutes. Alterum autem qui primo, & uere homo sit, mens nostra, de qua prosequens differet: quicquid autem hoc est, à corpore segregatum est. Et ex his item fit perspicuum, Eos, qui dicunt, Aristotelem opinari animam mortalem, nihil uere loqui. Sed tamen hic forsitan & Philoponus, ac Thomas, tum Albertus parum nobis fauent, quoniam nimis aperte tum etiam, quod ne religionis amore moueantur, suspicari quisquam posset: nam Thomam, & Albertum, ut qui in diuos referantur, nemo est qui ambigar, illos fuisse religiosissimos: Ioannes Philoponus Alexandrinus contra Proclum, & Seuerum multa pro christiana

na fide scripsit, ausus etiam munitum assertere, quod quam piè, nemo dubitat: quam peripateticè, omnes intelligunt: mihi unus Theophrastus sufficere pro omnibus in Aristotelis sententia declaranda, alios autores ad pertinacium uirorum retundendam petulantiam adiecimus, quanquam adeò clara sint in hac disputatione uerba philosophi, ut nullo (ut diximus) iam interprete indigeant: quin & ipse Aphrodiseus quasi ueritate ipsa rei cõuictus, in hunc modum problema conscripsit, uolens rationem reddere, cur temperatura corporis ad animæ operationes sit necessaria. Animam rationalem per se quidem immutabilem, facultate manentem, assequutam actum propter immortalitatem, nactamque rursus organum aptè dispositum, facultatem ad actum probè deducere. Hoc autem, ut uisum est, de omni concludit anima, dissolutumque prius: sed tamen non id uerum est, Alexandri pace: nisi hoc intelligatur, quòd anima ipsa rationalis habeat impressionem illam cœlestem, per quam semper manet, nec uitiatur organi intemperatura. Hoc autem ex animæ substantia pendet, & (ut declaratum est) cõmune omni animæ: quare non ad uim rationis, aut immortalitatem referri debet, quæ ex opinione Alexandri soli intellectui competit, atque ei, ut actioni, uel affectui cuidam, non substantiæ, nec uerè, sed secundum similitudinem: quamobrem plus ad Alexandri inconstantiam ostendendam, quàm ad declarandam Philosophi mentem, hæc autoritas facit. Sed iam tempus uidetur, ut rationes, quibus ad tantam rem asserendam

asserendam Philosophus deductus, imò compulsus est, in medium proferam.

*Rationes Aristotelis pro animi
immortalitate.*

ET enim quid eum coëgerit, cum tot, tantasq; X X I I.
uidisset difficultates, neque enim quicquam eorum, quæ diximus, aduersus animi immortalitatem Aristotelem præterijt, confiteri tam apertè animi immortalitatem, non enim leue aliquid existimandum est, dicendum nunc puto. Nanque plurimos, imò omnes expositores hac in re, non solum inter se discordes, sed etiam indigna tanto Philosopho sentire uideo: illorū autem neminem, pro superi, illius mentem intellexisse. Alius mortalem eum credidisse affirmat, alius inconstantem, cum nemo firmior, nullus cautior extiterit in scribendo. Mortalitem uerò adeò semper in hac causa exhorruit, ut ne unquam in scriptis suis uestigium reliquerit. Quid igitur mirum, etiam nunc philosophos nostri æui supercilio intolerabili nihil scire, sed perstrepere, nullisq; conuinci rationibus, etiam si demonstratiuæ sint. Sufficit enim ne quis in hominum turba, aut coram adolescentulis posterior dicat, aut ut nugetur copiosius: quin etiam, ut admirabiliores uideantur, ea dicunt, quæ nec intelligunt ipsi: nanque alios quis credat intelligere, quæ illi, qui dicunt, haud percipiunt, consulteq; nullo consensu proferunt, ut docti uideantur, imitantes obscuritate uerborum meliores, sed non inanitate sententiarum. Alij ex his, prauos
k semper

semper,ambitiososq; ac nugaces appello, non putant se philosophos,ni primum hæreticos,ac flagitiosos se ostendent,adinuenêre etiam uerba inusitata, ut postquam nihil sani,nihil ueri proferunt, barbarie incondita ab eruditis se tueantur. Qua de causa non purum dicendi genus nos seruare uoluimus,ne illorum socordiam atq; ignauiam imitati, non tam eorum imperitiam arguere, quam reprehendi ab illis posse uelle uideremur. Ergo ut ad tractationem ueniam, cum non tantum flagitiosa horum ignauia,atque superbia à proposito, quantum me fatum quoddam, quo adigi me sentio, reuocauerit, non secus Aristotelem in animæ rationalis enucleanda immortalitate,quam Archimedes in Sphæræ, atque Cilyndri hemiolia ratione demonstranda processisse uideo. Hic enim admirandum Theorema,ac basim multarum contemplationum omnibus neruis, multisq; problematibus ac rationibus construxit: ille omnium naturalium cõsiderationum finem, ac perfectionem, cum uideret esse rationis participem animam, ad illam declarandam omni studio, & multis demonstrationibus conuersus est: neque enim diuina, nisi tenuiter nobis patent, neque in humani nostri intellectus substantia quicquam nobilius est, aut scitu iucundius. Quamobrem nil mirum, non solum diligenter, atque studiosè de illo, sed etiam longa præter suum morem oratione tractasse. Quid enim, ut quidam fabulantur, illum adegit, ut tam admirabilis rei inuentor diceretur: an timor legum: an populi uerecundia: an ambitio nouitatis: Cum
Plato

Plato ante ipsam iam animum dixisset esse immortalem: ipse uero nec Deorum, nec originis mundi, quæ ac pietatem tunc pertinere uidebantur, ullam rationem habuerit. Secundo etiam primæ philosophiæ leges irridet, puerilia, & fabulosa illas continere dicens: quod quæ maius est, referunt, sacra Cereris illum pellici mortuæ factitasse, ob quod etiam crimen in exilium actum in Euboeam ex Athenis: sed certum uidetur, ob religionem spretam Academia pulsus. Itaque quod sensit, scripsit, neque in gratiam cuiusquam, aut ob spem, uel metum: quandoquidem nec felicitatis, nisi tenuiter, aut miseriam post mortem meminerit: & palam secundo primæ philosophiæ atque audacter in omnes leges inuectus sit, fabulas eas appellando.

T. cap. 14.

Quæ autem in rem faciunt hæc sunt: Inspectum quod haud dubium est in homine plurimas esse facultates, uiuendi, sentiendi, imaginandi, memoriæ, rationis, impulsus, uoluntatis, intellectus: atque hæc omnia quidem homini inesse propter animam, cum inanima omnia prorsus his careant: cernebat etiam, quæ uiuebant, principium habere quoddam in se, quo alerentur: at contra, quæ anima ipsa carerent: ob id igitur, libro de Animalium motu, Inanimata exteriori principio moueri dixit, animata interiori: mouentur etiam quæ animam habent ad omnes differentias, atque in ambitum quasi circulari motu, seu cum augentur, seu cum nutriuntur: quod fit, ut uel ex omnium elementorum uiribus constent, uel etiam cœlestem

Cap. 8.

k 2 aliquam

aliquam habeat facultatem. Sed per modum cum in unoquoque uirtus sibi simile generandi indita sit, ubi tot instrumenta, tot functiones necessariae erant, diuinam quandam, ac coelestem in omnibus uirtutem affirmauit, ut in secundo de generatione Animalium ostendimus, quam etiam in secundo Naturalis auscultationis asserere uidetur. Itaque haud dubium est, cum coelestia omnia natura sua sint immortalia, hanc uirtutem alicuius immortalitatis esse participem. Sed quia non secus, ac in aere Solis lumen coelestis illa uis est in corpore nostro, cum quoddam sit accidens, nec per se subsistat, subiecta re corrupta corrumpitur: sic lumen aere permutato, uel corrupto, uel obice interiecto: sic uis illa diuina corpori quadam solum similitudine inhærens, eo corrupto dissipatur, atque dispergitur. Hoc igitur primum est eorum, quæ Aristoteles non dubie animaduertit.

Post sensus ipsos exteriores contemplatus aliquid etiam dignius, quam quod uiuerent, habere cognouit: nam sensum à materia seiunctas formas comprehendere pronuntiauit, secundo de Anima, atque ob id non sentire plantas, nihil enim habent illæ, quod à materia uel separari queat, aut sit separatum, nec tamen ab omni materia illi separant, sensus dico, sed ab ea tantum, quæ corruptioni subiacet: nam longitudinem, latitudinem, ac cætera accidentia, quæ etiam cum materia coniunguntur, sensus apprehendunt: diuinius igitur aliquid habent sensus, quam animæ uiuentium: quam ob causam non solum Plato belluis animo-

rum

rum concessit immortalitatem, sed Philosophus ipse illis meliorem immortalitatis rationem tribuit, quæ eam, quæ uegetatrici est ab illo concessa. Dicit igitur, (nec enim repetere piget) primo de Anima: Si oculus iuuenis senex accipiat, non secus ac iuuenis uidebit. Quasi dicat, anima nihilo ob senectutem deterior eo, quod prius erat, facta est: eandem enim rationem cum intellectu subit sensus, neque in ullo differre uidetur, si ad animam tantum referantur: uterque enim uiolari per se nequit, uel imminui, sed illi uel ob instrumentum deficiunt ab operatione, uel anima sublata corrumpuntur. Ob hoc igitur non solum sensus corruptionis expers est, quod nec in morbis, nec in senectute anima languescat, id enim posterius est eo, quod demonstrari debet, quamuis apertius: sed quoniam & ipse sensus à materia abiunctas res apprehendit, quod & Alexander ipse non semel declarat. Atque huius forsitan locus esset demonstrationis, sed cum omnes id fateantur, ille uero inter cæteros pulchrè hoc docuerit, multa atq; alia sint iam declaranda, cum quilibet in se hoc experiri possit, prætermittam: atque docebo iam, quid sit inter sensum, atque intellectum similitudinis, nempe maxima, atque multiplex: primum quod uterque (ut dictum est) res à materia separatas agnoscat, uterque etiam ab alio mouetur, ab obiecto siquidem: sensibilia enim sensus, & quæ intellectus intelligit ideo uterque apprehendit, quoniam ab illis mouetur: quod etsi agentem constitueres in hoc sensum atq; intellectum, facilius esset animi immortalitatē ostē-

dere: sed tertium est, in quo cōsentitur, non solum sensus, & intellectus, sed imaginatio: omnes enim, (ut in libro de animalium motu dictum est) eandem habent sedem, siquidem animam: atque hoc ea ratione (ut ibi docet) demonstratur, quod omnes hi, de his quæ agnoscunt diiudicant: nam quod magnum sit uel paruum, idem an aliud, agnoscit imaginatio & sensus, ac multo melius inter hæc rerum differentias intellectus agnoscit: non sic autem memoria, neque enim illa diiudicat. Porro quod ibi rationem per mentem, quam etiam *vñ* solet sæpe appellare, intelligat, nemo est qui dubitet. Rationem autem dico cogitationem ab Auerroë dictam: sed siue hanc, siue intellectum patientem, uel materialem intellexerit, nihil hoc nos torquet, quandoquidem hoc solum ad demonstrationem Aristotelis pertineat, quod inter intellectum, ac sensum plurima intercedat similitudo, quæ tamen ad immortalitatem nos nihil iuuat docendam, sed ad sensum tamen Aristotelis interpretandum est necessaria.

Vnum uero adiecit se operæ pretium est, animæ sedem omnis in ea parte cordis esse, ut ibi ille subtili demonstratione ostendit, quæ quiescit: quod enim mouet immobile esse decet, & eo in loco, in quo omnis motus origo esse cernitur: tale inquam est cor, atque eius pars, maxime quæ in se quiescit: anima igitur illic est in magnitudine, non tamen magnitudinem habens. Sic inquam philosophus elegantissimi, atque admiranda disputationis serie nos edocens etiam quomodo per conatum moueat spiritum, & quomodo membra assuetudine etiam sine spiritu

ritu pareant uoluntati, non secus ac in bene ordinata ciuitate. Sed & illud animaduertendum, reliquas corporis partes animatas dici debere, non quoniam in his sit anima, nāque in solo corde sita est, uel etiā maximē in eo, quod ibi cōtinetur: uidentur enim propter contenta esse uasa, non propter uasa quæ in eis cōtinentur: nobilius enim est, cuius causa alia sunt, quàm quod alterius causa est: igitur in cordis medietate ad complantatum spiritum, non solum in hominibus, uerum etiam in belluis, quæ corde non carent, anima ipsa sita est. Manifestū est autem, quod iuxta Hippocratis sententiā, in sinistro illius uentre mens ipsa habitat, inquit enim in libro περι καρδίας, seu de corde:

Γινώμη γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου πρῶτονκεν ἐν δὲ λαίῳ
καίλιν. καὶ ἀρχὴ τῆς ἄτης ψυχῆς,

Id est: *Cognitio enim hominis genita est in sinistro uentre, & principium reliquæ anime.*

Sed ad sensus rationem denuò reuertor. is sua natura medio modo se habet: mortalis enim est, quoniam non sine corpore, nec quod sentiat ullum, mortis expers inuenitur: qua autem ratione à materia res seiunctas sentit, & qua in anima est, immortalis quasi est, atque nobilior, cum sit proculdubio sensitua anima ipsa, qua uiuimus: liceat tamen, ut inferius docebimus, eam sub eodem gradu nobilitatis, seu actus collocare, atque cum his etiam imaginationem, memoriam, & rationem: sed de illis ut humana sunt, inferius dicemus.

Merito igitur patiens intellectus huic sensitivæ

k 4 facul

facultati succedebat: atque cum similes illi esse uideretur, Philosophus in secundo de Anima inuicem eos distinxit, ne tandiu in hoc errore moraremur: nam plerique ex antiquis, tum Epicurei omnes, & Pyrrho, intellectum sensum esse credebant; itaque illud subiunxit, De intellectu autem, & contemplatiua potentia nihil adhuc dictum est. Rationem autem differentiae subiungit dicens, aliud nos opinari, ac sentire non obscure esse, quod utriusque ratio principij sit diuersa intelligere, uerum posterius hoc (nam locus admonendi non demonstrandi erat) edocturum. Igitur cum ad initium tertij libri peruenisset, nil amplius docere se cupere ostendit, quam sensus atque intellectus differentiã: capite enim tertio inquit, Cum autem duabus Prisci differentijs animã, motione scilicet accommodata, intelligendoque ac discernendo, & sentiendo diffinierint, considerandum est, quid inter intelligere, sentireque intersit. Unde etiam alij iuxta id initium tertij libri statuunt: sed hoc nihil ad rem: Illud potissimum ostendere nititur, patientem intellectum sua ac propria natura esse talem, ut pati non possit, & ideo immortalis etiam, atque similis cæteris diuinis substantijs. Hoc autem maxime nititur fundamento, quod cum sensus à forti sensibili lædatur, dico autem excellens sensibile, etiam si organum sensus nulla ex parte lædat, intellectus à nobili intelligibili perficitur: nam cum intellectus nequaquam in materia ipsa fundamentum tanquam in subiecto habeat, imò nihil sit eorum, quæ ante ipsum intelligere: haud dubie patet, illum à materia esse sua, ac propria

propria natura iunctum, atq; ideo diuinis per-
mitem. Et hæc ratio minimè cum possit infringi,
nihilominus Alexandrum, atq; Pomponatium
auxiliatores habet: nam & ipsi fatètur, intellectum
hunc patientem materia subiecta carere, ac sua na-
tura immarcescibilem, tum deniq; diuinis per-
mitem: atq; nos hoc uoluisse Aristotelem concedi-
mus, tum & omnia, quæ insuper addunt, scilicet,
quòd uerè tamen corrumpatur in morte, & quòd
forma sit hominis, & quòd à corpore, ut obiecto
pendeat, & quòd nihil sit eorum quæ sunt ante in-
telligere, Aristotelè proculdubio sensisse fatemur:
quare nec in his, nec in differentia, quam cum sen-
su habet, eam autem nunc dicemus, nullo modo
aut de rationibus, aut de sententia Aristotelis aut
dubitamus, aut inter nos ulla est dissensio. Est
autem multiplex differentia inter sensum & intel-
lectū: Prima igitur, quòd sensus semper est in ma-
teria, tanquam in subiecto: intellectus semper ab
illa remouetur. Altera, quòd sensus ab excellenti
sensibili corrumpitur, etiam si organum non læda-
tur, intellectus ab excellenti intelligibili perficitur.
Tertia, quòd sensus instrumento indiget, intelle-
ctus autem nullum habet propriū instrumentum.
Quarta, quòd sensus est aliquid antequàm sentiat,
intellectus autē nihil est eorū quæ sunt antequàm
intelligat, si illius auferas præparationem. Quinta,
quòd intellectus ab omni materia res seiungit, non
in illis magnitudinem, aut motum, aut situm con-
siderans: sensus quanquam absq; materia compre-
hendat, non tamen absq; his materiæ conditioni-
bus

bus. Sexta, quòd intellectus unitus, & ipse in-
 tuetur, at contra sensus singulare, quibus aliæ non
 pauca conditiones, ac differentiæ succedunt. nam
 intellectus infinitus quodammodo est, sensus ter-
 minū habet, tum maximè qui in belluis, aut etiam
 in homine, si sit exterior. Est etiam intellectus suc-
 cessione quadā perpetuus: namq; scientia, qua Con-
 choyses ego noui lineas semper approximari re-
 ctis, ac nunquam cū illis tamen concurrere, eadem
 illa est, qua etiam Nicomedes earum inuentor il-
 las nouit: namq; medium est idem, angulos opposi-
 tos inuicem æquales esse, & duas rectas nullam
 posse concludere superficiem: at sensus, quo uidit
 has in tabella depictas alius fuit, quàm is, quo ego
 illas descripsi: nam nec necesse est, easdē lineas, aut
 eiusdem speciei, uel magnitudinis conchoyses ab
 illo, & à me in tabella esse depictas. Quare cog-
 nitio quidem per intellectum una est in omnibus ho-
 minibus, manente obiecto eodem, ac modo intel-
 ligendi, At sensus operationes quo nā pacto omni-
 bus possunt esse eadem, cū alter altero melius ui-
 deat, audiat ue, nec sint eadem, quæ uidentur, aut
 audiuntur, numero, imò neq; similia: quòd fit, ut sen-
 sum suum in alium transferre nemo possit, intelle-
 ctum certè possit. Atq; id si intellectus patientis im-
 mortalitatem, ac unitatem appellassent Auerroës,
 & Themistius, certè parum à uero aberrare pote-
 rant: Sed cū substantiam quandam, nec formam,
 (ut multi putant) nec patientem, sed materialem in-
 tellexissent, ne uel Cicero orationibus, uel Chrysi-
 pus illos defenderit syllogismis, atq; fallacijs. Acce-
 dit

dit ultimò, q̄ intellectus hæc ex illis struit, atq̄ continuo à materia magis recedit: uelut si quis in altū extruat molem, sensus nihil horum efficere potest: sed ut primùm à materia recessit, eadem semper in distantia manet, nec ab illa plus solito recedere potest: quò sit, ut nec augeri alia alijs superstruendo ualeat ipsum ad modum intellectus, qui ex prioribus alia semper inuenit, nullum sibi itatuens talis functionis limitem, nisi uel morbum, aut debilitatem, aut mortem, aut obliuionem, uel impedimentum: quare etiam super se ipsum retorquetur, ac se met comprehendit, cùm nullus sensus hoc efficere ualeat: ad diuina etiam penetrat, omni sensuum generi abdita. Quæ omnia, cùm ab omnibus, etiam qui animum uolunt apud Philosophum esse mortalem, ex quo concessa sint, atq̄ demonstrata, nullum mihi nec in ostendendo negocium exhibent, aut controuersiam excitant aduersus quenquam, omnia igitur hæc tanquam non solum ab Aristotele demonstrata, sed ab illis etiam confirmata admittimus: cùm certum sit, intellectum, quatenus intellectus est, patientem natura immortalem, uerè mortalem esse, ad amussim medium diuinorum, & corruptibilem. Nec his cōtentus, nam illis mortem gerere cupio, quantum possum, qui mortalitatem animi testantur: homines enim clari sunt, atq̄ eruditi. Fateor igitur, hominem etiam mortaliū rerum esse medium, ac diuinarum: nam intellectus, qui suprema illius pars esse uidetur patiens, ut uisum est, eiusmodi est: necq̄ uerò, si materialem uelis, hunc esse non patiētem digladiabor tecum

tecum: quemuis ex his statue, nam naturalis est antequam recipiat, cum receperit patiens: qualēcunq; igitur ex his talem statueris, qualem nuper diximus, nostra nihil refert: nam de ipso contentio non est: quæ si esset, diligentius hoc discuteremus: nunc satis sit, quendam esse intellectum præter agentem, quem quilibet esse intelligit, ac uidet, qui natura quidem materia caret: quoniam tamen ab obiecto pendet, non uerè potest separari, sic ut mortuo homine per se maneat: at uerò de intellectu agente, quanquam quòd sit, concordēs simus: quia tamen imperitorum more disputantium, cum ex hoc sequi aliud præter opinionem cernerēt, negare possent: tum quia non ex uerbis nunc deducendæ rationes sunt, sed illud demonstrandum, quid Philosophum ad immortalitatem credendam impulerit: ideo quomodo hoc Philosophus ipse ostendat, paulò altius est repetendum. Igitur cum in omni natura agens & passum inueniatur, tum uerò actus, atq; potentia: nam actus, quo Deus est purus, eiusdem generis, tum potentia materiæ, quæ actu caret, cum aliorum actibus atq; potentijs non est: ergo in sensu non solum est quod patitur, uerum & quod agit, primaq; impressio patiēdo fit, nam formas rerum recipit sensus, atq; eas, ut dictum est, absq; materia: neq; enim oculus, dum albū cernit, candidus: aut auris, dum concentum audit, sonora, & harmonica: Communis autem sensus, qui diiudicat, quiq; uerè sentit (ut Philosophus censet in libro de Somno & uigilia) actiue concurrat, & cum illo anima; organum igitur uerius, quam sensus

fus patiendo concurrunt: tum uerò quæ potētia sensibilia sunt ad actum per aliquid aliud reducuntur: nam colores per lumen ex potentia in actum procedunt: similiter & in generationibus omnia quæ in potentia materiæ sunt, ad actum saltem per calorem cœlestem deducuntur: & generaliter, quæ cūq; imperfectionem sortita sunt, ut passiva potentiæq; ad hoc ut perficiantur, mouente, agenteq; indigēt: nec æqualis est necessitas imperfectorum ad perfecta, ut perfectiorū ad imperfecta: similiter & in intellectu accidit. Quapropter tertio de Anima cap. v. rectè inquit, Cum autem in omni natura sint quædam, quorum alterum quidem unicuiq; generi materies est, ac id etiam patere potest, cum potentia cuncta sit: alterum uerò causa est & efficiens, omnia nimirum agendo, atq; efficiendo, talem subiens rationem, qualem ad materiam cōditionem ars subit: necesse est in anima has differētiās easdem inesse. Atque quidam est intellectus talis, ut omnia fiat, quidam talis ut omnia agat, efficiatq;: qui quidem ut habitus est quidam, ac perinde, ut lumen: nam & lumen colores qui sunt potentia, actu colores quodammodo facit. Nisi anima haberet actiuum aliquid, imperfecta omnino esset, & multis alijs deterior rebus, quæ tamen illa genere sunt inferiores. Hæc ratio est prima atq; clarissima. Altera, Sensibilia quæ solum potentia sunt intelligibilia quomodo intelligentur, nisi ab aliquo efficiente, seu agente intelligibilia actu efficiantur: uelut colores, cū non sint actu colores, nisi à lumine illustrentur, si uideri debeant, lumine proculdubio
indigent

indigent: igitur intellectum aliquem agentem esse
 necesse est: huiusque cum nulla sit cum alijs discor-
 dia, qui animum censent esse mortalem, negligenti-
 us paulò egimus, tum maximè cum argumentū
 id ostendat, quod quilibet in se manifestè agnoscit,
 esse scilicet in nobis actiuam quandam uim seu in
 sentiendo, seu in intelligendo. Omitto quòd Auer-

Ca. 37. & 149. roës, maximus Aristotelis interpres, hoc in expo-
 sitione secundi libri de anima concesserit, tum Ale-
 xander in paraphrasi, & cæteri expositores, è qui-
 bus unus Magnus Albertus, quis hoc iure negare
 possit in sensu: cum aliud sit iudicium sensus, aliud
 sentire: sentimus: nec nisi sensu nos sentire, atque cum
 hoc ad eò in sensu sit manifestū, in intellectu etiam
 clarius est, ut Auerroës affirmat: quare ut sensum
 agentem, sic intellectum ponere nobis necesse est.
 Sed cum (ut diximus) hoc nemo nobis neget, ad
 alia transeamus, ostendentes quod superest, Intelle-
 ctum agētem hunc in nobis esse: sed prius obicem
 quendam discutiamus, ne more Philosophantium

XXIII. nostro tempore in facilibus nugantes, in difficillimis
 conuiueamus. Itaque iam dictum à nobis est,
 animam esse in spiritu, atque id ratione confirma-
 tum, quod illi membris sint nobiliores. At uerò & id
 rationi consentaneum: sunt enim spiritus, ut actus,
 & artifices ab anima ad membra ipsa delegati: at
 contra membra instrumenta, atque ad animæ facul-
 tates in potentia se habentia: quare animam in spi-
 ritibus cordis, firmioreque parte habitare consenta-
 neum esset, nisi illud obstaret, quòd cum spiritus
 perpetuò generentur, corrumpanturque, anima au-

tem non solum: n illis resideat, sed etiam eorum sit forma, atq; actus, necesse erit animam singulis momentis permutari, nec ullum hominem eundem esse, qui pridie fuerit. Hanc uerò difficultatem Galenus mouisse uidetur in libro, cui titulus est, de utilitate respirationis: respondetq; in hanc ferme sententiam Asclepiadi, qui hoc (ut puto) argumento ductus, singulis momentis alium hominem fieri affirmabat, anima (ut dixi) permutata. Ostendimus autem animam, & si non una per totam uitā permaneat, longo tamen tempore eandē esse. Itaq; hoc argumēto (ni fallor, nam aliud fortius ad hoc demonstrandum inuenire non queo) adductus est Galenus, ut fateretur, uel hominem eundem permanere non posse, aut animam corpore ipso non secus ac nautam nauī uti, unde in v. digestorum Iurisconsultus Alphenus, sub titulo de Iudicijs, lege proponebatur: sanxit, Hominem quamuis tempore secundum omnem partem transmutetur, uelut & senatum, qui perpetuo successu reparatur, etiam post aliquot secula eundem dici debere. Quare & ex exēplo, quòd totus homo immutetur, clarum est, & quòd sentētia ea sit iurisconsulti uerba declarant, & quòd hæc opinio olim celebris fuerit autoritas, ostendit cum inter leges ab Imperatore relata sit: que tamen omnia quis non uidet ex hoc unopendere fundamēto, quòd animus ipse mortis legi obnoxius sit. Quare ne aded neglecta ratio pro Platonis opinione, atq; pro cōmuni omnium animorum immortalitate fuerit hæc, quòd necesse sit, si anima mortalis sit, etiam idē animal per totam ui

Cap. 20.

tam

tam non idem numero esse: nec tu de mihi duco, si
 ambitiosus Galenus argumentum hoc, quod, ad-
 uersus opinionem suam apertè militat, diluere non
 est ausus, quod ego & ipse nunc ad ingeniorum
 experientiam pretermittam illud: tum presertim,
 quòd in libro Floridorum dissoluere aggressus
 sim. Id tamèn nūc non silebo, esse aliquid medium
 in corde inter spiritus ac membri substantiam, quo
 corrupto, uel minimū uitiato exhalat anima, sub-
 stantia quidem spiritu durior, ac perennior, facul-
 tate non illi absimilis: nanq; quod quisquàm ani-
 mam membris, aut cordis substantiæ infigat, non
 est, cum & ipsa ut reliqua motum recipiat, nō det,
 uirtus uerò per eam partem uniuerso corpori di-
 stribuitur, per quam totum dicitur corpus anima-
 tum, arteriæq; sponte uelut & cor mouentur?

Ergò ut ad intellectus agentis rationē accedam,
 duas de nobis mouet quæstiones Philosophus ad-
 mirabiles, ac quasi inuicem pugnantes: Alteram,
 Cur cum uolumus intelligimus; alterā, Cur non
 semper intelligimus? Videntur autem inuicem pu-
 gnare: nam si agēs intellectus intra nos est, cur non
 semper, ut reliquæ intelligentiæ intelligimus? nam
 proprium munus est intellectus intelligere, uelut
 animæ, ut uiuat: nec uerò anima sine uita esse po-
 test. At si extra nos est, cur uolūtatis arbitrio subi-
 citur? experimento enim deprehenditur, nos lon-
 gè melius cum uolumus intelligere, quàm sentire.
 Itaq; hanc tanquàm clarissimam silentio præter-
 misit, contentus docere, agentem intellectum ean-
 dem rationem subire cum sensu, quòd in nobis sit,
 & quòd

& quòd non alijs sit à patiente: nam patiens imago est quaedam agentis. Soluit autem primam, docēs, agentem intellectum non esse eum, qui intelligat, cum iam patientem præsupponat: sed facere, ut patiens ipse intelligat, Propterea lumini illum comparat. Itaq; postmodum quærit, Cur non reminiscitur hic intellectus post mortem: hunc igitur, ut declaratum est, manere uult, & nostri esse partem: nam si alteram istarum conditionum sustuleris, quæstio nulla est: Nam si nō uerè manet, quomodo recordatur: si non est nostri pars, quī potuit scire? Sed hæc per transfennam, neq; enim nunc necessaria ad probandum intentum rationis Aristotelis sunt. Nec duo solū animaduertere decet, illum docere, agentem intellectum non semper intelligere, quia nec patiens semper intelligit: at patiens non semper intelligit, quia nō semper est, pendet enim à corpore, nec ullam habet substantiam, nisi semetipsum: ut igitur in morte cessat, sic & cum non operatur. Reliquum quòd intellectus noster agens in nobis est, quia cum uolumus intelligimus. Propterea etiam quærit, qui prior sit: & manifestum est, quòd quomodo patiens prior est, natura autem agens: nam intellectus agens non intelligit, nisi iam patiente existente: patiens autem mouetur à sensibus, sensus ab obiecto, inter quos etiā memoria adnumeratur. nam ut habetur in libro de Animalium motu, memoria mouet mentē spe media, iocūdo, ac tristi simulachro proposito: nam bona, & sperata (dicit) appetimus, & ad ea accingimur, fugimus mala, si adesse crediderimus: sed hæc,

XXIII.

ut dicunt, potius in practico intellectu. Verum memorie (ut in libro de Memoria docetur) sensus suggerunt similitudines, atque inter sensus imaginatio annumeratur, est enim sensus interior: quare agens intellectus non semper intelligit, quia patiens non semper. Ridiculi igitur sunt, qui agentem intellectum Deum esse statuunt: nam nec ille in nobis est, nec nunquam non intelligit, nec patiente indiget, & si ille sit, iam nos non actiue intelligimus, sed passiuè tantum. Quamobrem bene dixit Auerroës, de agente sensu filuisse Aristotelem, non de intellectu, quod hic obscurus non esset. Nunc igitur quid intersit inter nos, & Alexandrum, facile est intelligere: nam agentem hunc nos declarabimus immortalem, aliumque à patiente intellectu, non quidem, ut duo omnino sint, sed quoniam patiens separabilis inquam est, sed agens separatus, hunc etiam esse substantiam aliquam, neque ipsummet tantum. Est uero illud apud Alexandrum difficilimum, quod si agens intellectus nulla natura est, sed actus tantum eius qui intelligit, quo nam pacto primam formabit intelligendi actionem, nullus iam actu existens. Verum fortasse Deum agentem constituit, qui illuminet: alium uero facit agentem, qui in nobis sit, & qui diiudicet: quare melius sic defendi poterit, quanquam hoc non ipse dixerit. Sed si Deum facimus agentem intellectum, aut semper faciet uniuersalia hæc, aut non: si sic, iam ad ideas Platonis necessario confugimus, nec ex singularibus uniuersalia colliguntur: si non semper, quo nam pacto intellectus cum uolet, intelliget: hanc ob causam

sam agentem in intellectu Deum noluit (ut existimo) ponere Alexander His tandem declaratis, videtur argumentum ipsius Philosophi demonstrandum, si prius tamen quædam quæ in nobis sunt, edocuerimus: ea autem sunt hæc: Cùm nobis, ac belluiscōmunes sint sensus exteriores, interioresq̃, maxima tamen in interioribus hominum, & belluarum differentia intercedit: nam imaginatio, & ratio ipsa ad infinitum se extendunt, cùm nullis limitibus in homine circumscribantur: at belluæ solum ea imaginantur, quæ uiderint, aut senserint, nec infinitam uim habent illorum uirtutes: existimant & belluæ, sed in paucis illarum hæc uis apparet, & obscurissima est: maximam enim creduntur habere elephantes, & simiæ, post quas canes: nam & dum hæc emendaremus, quidam simiam circumferrebat equos regentem, multaq̃ alia uisu atq̃ auditu mira faciebat: hæc tamen animalia uelut implum s aues à nido, sic ipsa à præsentis sensu discedere non queunt: uerùm memoria adiuuantur, quæ in illis adeò eminent, ut non fœcus, ac sensus exteriores communis, ac sine discrimine ullo hominibus, & belluis impartita uideatur, atq̃ id ratione: nam reminiscenciam solis hominibus natura dedit, quæ memoriæ uice in nobis fungitur, & huic quemadmodum imaginationi, & rationi sine termino uim, ac potentiã largita est: nimirum igitur homines nulla in parte facilius lædi facultatum animæ interiorum, quàm in memoria, quòd ea maximè corpori annexa sit: est enim memoria quasi etiam in membris ob consuetudinem sita:

nam nulla cogitatione citharam pulsamus, & rectè, ut digiti absq; memoria moueantur: nam memorantes etiam aliquando nihil comprehendimus, uelut pueris accidit, cum longas orationes recitant uelociter, ubi nec intelligunt quicquam, & si illos morèris obliuiscuntur. Igitur nihil mirum, memoria pollere belluas, & pueros, quòd ea uis rationi nullo pacto misceatur: quinimò si mentem exhibeamus, obliuiscimur multorum: at contra remi- niscentia uiris melior est optimaq; mente magna præditis, cum etiam ab illa iuuetur. quare quòd homo alijs in partibus internis uim quandam diuinitatis præferat, si memoriam excipias, abunde ostensum est, cum uideatur memoria non solum cerebro, sed omnibus corporis partibus manifestè inesse. At exteriores sensus nihilo secius alijs longè sunt in homine, ac belluis. Nam ut ab auditu incipiam, Homo solus harmoniam, & concentum percipit, nulla bellua huius est capax, quanquam uocibus sui generis aut consuetis, uel etiam clarioribus delectetur, uelut equus tuba, & ceruus fistulat similiter & in pictura, nec enim uarietatem colorum, ac pulchritudinè, nec cœli sereni uenustatem, nec pratorum florentium amœnitatè sentiunt aues, uel belluæ ullæ: sic & in odoribus, nam preter odores ciborum, nullos, quamquam suauissimos, sic percipiunt, ut ullam ex eis capiant uoluptatem, & si incertum sit, an eos, qui ad cibum non pertinet, sentire possint: nihil tamen in rem facit, cum manifestè constet, atq; hoc certè magnum est, nullum genus auium, uel piscium, aut quadrupedum harmoniam

moniam, uel colorum uarietatem, uel odoris suauitatem, quæ præter ciborum usum est, sic percipere, ut illa delectentur. Possem & hoc ad gustum, tantumque extendere, sed cum difficillimum sit, ac magis curiosum, quam utile, nunc id prætermittam, ad argumentum Aristotelis properans, contentus solum id ostendisse, homini cum belluis & si multum similitudinis, parum, aut nihil ueræ affinitatis naturæ intercedere. Quamobrem rectè dixit Auerroës in fine libri de Sésu ac sensibili, homines medullam sensibilem comprehendere, belluas autem quasi illorum tantum cortices, atque omnia hæc & ipse iuxta ea, quæ diximus, edocet. Igitur his suppositis, declaratisque, ad Philosophi argumentum deuenio. Intellectus agens perfectio est patientis, atque omnium eorum, quæ sunt in homine, imò perfectior ipso patiente: cum igitur patiens iam sit separabilis, agens inquam ipse erit separatus. In uno quoque enim entium genere, in quo multa secundum ordinem constituuntur, quæ propter aliud, & ad consequentiam talia sunt, necessarium est ad unum, quod sit per se tale, deuenire. Ostensum est autem, omnia in homine, quæ cognoscunt, quodam immortalitatis, ac diuinitatis genere participare: igitur oportet illud esse, quod per se tale sit. Neque uerò est ulla perfectio maior patientis intellectus dignitate, quæ non sit absolutè immortalis: ille enim iam separabilis esse conceditur, nec quicquam obstare, quin separetur: utitur toto corpore, ut organo, quia nullam partem habet illius præcipuam, est enim absolutus: quia tamè nec substan-

tia quædam est, nec sine corpore, tanquàm obiecto intelligit, & si natura propria sic immortalis, non potest à corpore separari: quam nam igitur maiorem agenti perfectionem dabimus, ut intellectus hîc non sit uerè immortalis: manifestum est etiam, omnia illa ex hoc pendere, igitur hic ipse per se talis erit, uel ex alio rursus pendet: at si pendet & substantia est, nihilominus æternus est, quod enim ab æterno profluit, si substantia sit, æternum est: nam si lumen solis esset substantia, sicut est accidens, indubiè æternum esset, periret tantùm quia substantia non est. At uerò intellectum esse substantiam declarat hoc quòd mouet, & agit non tanquàm instrumentum: si enim calor per se ageret, utiq; esset substantia: sed non calor agit. uerum calidum. Est etiam homo absolutum animal, nec ullius exterioris indigens, quare intellectus suus per se talis est, & non alterius causa: hic autem agens quo nam pacto, etiam si ab alio pendet intellectus agens, in nostra hic erit potestates quare relinquatur, ut hæc substantia in nobis sit, & immortalis.

Hanc ob rationem, quæ certè si non est demonstratiua, attamen omnibus argumentis, quæ in contrarium sunt adducta, ualidior, etiam simul sumptis, longè est, ac plusquàm probabilis. Philosophus quasi gloriabundus toties repetit, ubiq; tanti inuenti memor, mêmem solâ uerè immortalè esse, solam immarcescibilem, ex trinfecus uenire, nec unquàm mori inde Auerroës, Theophrastus, Themistius, Simplicius, omnisq; Peripateticorum turba cū hoc unū scirent, illū animū censuisse immortalem

talem, nec satis qua ratione inductus hoc ille dixerit perciperent, sed pro uno tantum argumento multa subijcetes, quodq; sic erat ualidissimum, in plura dissecantes, infirma singula reddidere: sed iam de modo, quo illum tueri possent, maxime solliciti, in diuersas abiere sententias: attamen omnes ferme, quæ in illius unitatem descenderent. Quam obrem nunc de illa propositum esset tractare, nisi prius reliquas rationes, quæ ab alijs adduci solent, annectere propositum esset: non quod cum hac una Philosophi illæ sint conferendæ, sed quod, ut in cæteris plerumq; homines ineruditi, uel ingenij hebetioris his magis rationibus persuasius, quàm demonstrationibus moueantur, quod & cõfirmat Auerroës. Verum non tam propositum est, illos persuadere debilioribus rationibus, quàm docere, ne multitudini rationum confidant, sed ponderi: ergo una ex his argumentatio est.

Rationes reliquæ pro animi immortalitate.

SI homo medius esse debet inter mortalia, ac immortalia, necesse est cum corpus uerè corruptioni obnoxium sit, ut animus uerè sit immortalis: namq; cum Deus purus sit actus, Materia prima pura potentia ille diuinus, & immutabilis: materia prima corruptio- nis subiectum, ac mortis, proximæ Deo intelligen-

x x v.

DEVS.

Intelligentiæ cum suis ordinibus.

{ Intellectus agens
Intellectus patiens
Sensitiua & uegetatrix.
Elemētum uel mistum
Materia prima

l 4 tiæ

tiæ. Materiæ uerò elementa, & mixta inanimata, ut æterna corruptibilibus, materialia immaterialibus copularētur, homo factus est ab utroq; æqualiter distans : nā perfectissimā mortalium, imperfectissimā immortalium adeptus est: ut uerò etiam hæc iungerentur, intellectum patientem quasi illorum medium sortitus est, natura immortalē, & immaterialem, at uerò dispositione morti obnoxium, & qui alicui tanquā fundamento inniteretur : animæ quidem dico, ac formis, & simulachris sensibilibus rerum. Ergo hunc hominem, qui sic constat, quis non uidet medium esse, atq; participem diuinorū, atq; humanorū, qui si agente intellectu careret, uel nō omninō medius esset, uel nō particeps, essetq; querendus alius quispiā medius ab hoc, qui utriusq; particeps naturæ esset, quæ cum inuenire non queamus, lōgè melius ipsum hominem talem esse fatebimur, qui ab utroq; extremo æqualiter distat, quiq; eorundem æqualiter etiā sit particeps.

XXVI.

Est etiam illud magnificandum, quòd si animus noster non esset immortalis, nulla est à morte pœna, uel gratia, quare nec hîc uerè bonum, aut malum : nam omnia inania erunt, & ad nihilum redigentur. Quid enim proderit fuisse, uel non fuisse : aut in quo homo mortuus à figmento distat ? uiuens etiam quid habet, cum uerè sit nihil ?

XXVII.

Tum uerò illud ad rem facit, quòd nunc sum, & esse me intelligo, cur nunquam aliàs fui, aut futurus sum ? & modò nunc sum hoc intelligens : nam intellectus cum sit res necessaria, non potest contingenter esse, quis distulit ? quis seruauit ?

At

At uerò idem, dicent, de lapide & boue obijci potest. Nequaquam: nihil enim horum se intelligit, nihil uerè actu est, sed omnia sunt partes suarum specierum. Propterea & qui intellectum unum esse dicunt, nihilominus huic argumento satisfaciunt: ob id igitur nunc sum, quoniam materiæ huic contingit, ut huic perenni substantiæ copuletur.

Considerandum est etiam, hanc nostram animam unde quæq; infiniti argumenta prodere, tempus æternum non solum intelligimus, sed imaginamur, magnitudinem quoque infinitam, ac numerum: ipse intellectus perpetuò progreditur, & si uitæ breuitas non impediret, nihil non aggredere-
tur, omnia illi peruia, ac patentia, sine limite, sine meta, omnis expers concussionis: sensu utimur, qualis datus est nobis, intellectu uerò etiam aliorum adiuuamur, quod in sensibus efficere non possumus. x x v i i i.

Illud quoque nos admonet, quòd diuina intelligit, nec mortalia nisi sub diuinitatis forma quadam: quod esse non posset, si ipse diuinus non foret: nam quòd promiscuus: & sine differentia, uitiorumque capax esset, defendi potest: quòd uerò mortalia concipere non queat, nisi sub immortalitatis effigie, ipse mortalis existens, omni rationi, omniq; experimēto repugnat. x x i x.

Cessaret etiam ratio omnium horum inferiorum: nam elementa quorsum facta sunt? ob mixta nempe, hæc ob animata, hæc autē propter illa, quæ sensu prædita sunt, animantia propter hominem. x x x.

At uerò hic, si mortalis est animus, cuius causa esse potest, nisi sui ipsius. En præclaram responsionem: nam qui animum fatentur esse mortalem, diuinitatem hominẽ faciunt, quàm qui immortalẽ: nempe illum sui ipsius causa tantum esse fateri coguntur, quamuis propter se esse soli Deo competat. Euertunt igitur, qui sic dicunt, uniuersum ordinem.

XXXI.

Adde quod à Cicerone inducitur, Frustra ne tot sacra, ceremoniæ, obseruationesq; Deorum, religio, pietas: omniã ne hæc, in quibus tandiu uniuersum genus consentit, quanquã ob ignotas causas diuerso ritu, pessum eunt.

XXXII.

Est ne etiam quicquam aut menti nostræ cum Deo dissimile: aut cum mortalibus simile: Cur tanta celeritate mens mouetur: cur cœlestia penetrat: cur fundamētum tot uirtutibus exhibet: cur adeo sapientiæ auidat: cur tot disciplinas nouit: cur sine medio ullo ab animalibus cæteris recedit, si potest esse mortalis: Denique cur solus super seipsum flectitur: non ut oculus, qui cum reliqua uideat, se ipsum non cernit.

XXXIII.

Dubitabat etiã, & merito, Petrus Manna Cremonensis, nam si animus noster mortalis est, uelut & belluæ, cœlo subiicimur, nec liberum est uelle, quæ nolumus. Respondet ad hoc Pomponatius, Ideo non subiici, quia natura sit æternus, quamuis per consequentiam alterius corrumpatur. Hæc responsio est uoluntaria: nam illud ego quæro, Unde hoc nanciscatur, unde illam naturam immortalem, cum undequaque mortalibus circunsepatur, adeptus est. At dicit, ab intellectu agente, qui exterius

rius est, abstrahitq; hic intellectus ducit originem. Quomodo iam abstracta ista recipit, ac intelligit, & quando uult Respondet, illis se applicat iam uerò istud declarauimus, quòd si diuinus aliquis intellectus uniuersale colligit ex singularibus, nec nobis sensibiles formæ, ac idola erūt necessaria, erūtq; uel ideæ cum Platone sciendæ, aut cōcedendum intellectum diuinū singularia intelligere. Sed quid opus est uerbis, cum unusquisque hoc in se percipiat, quòd propria mentis ui uniuersale colligit ex singularibus.

Simile fermè est, quod dicitur à Sueffano: Si xxxiiii.
 animus noster mortalis est, ex potentia materiæ educitur, quare esse à corpore habet: habet igitur & ut operetur, ac generaliter, non secus, ac belluæ, à sensibus dominabitur, nec suis actionibus præerit. Est etiam aliud, sed quasi iam dictum, illius argumentū: Vniuersalia quæ ex indiuiduis sumuntur æterna sunt, nō autem per essentiam: nam ideæ essent Platonis, participatione igitur tales sunt intellectus humani, qui per essentiam æternus est.

Verum sunt & qui existiment has rationes aliquid momenti habere, Anima inquam est impartibilis, forma igitur etiam immarcescibilis erit: nam quod impartibile, nō pēdet à materia, omne enim materiale est quantum. Si dicas quòd corrumpitur ad corruptionē corporis, non quia ipsius pars, sed quia terminus, ut etiam punctus contra quia punctus est solūm in potentia, & posterior natura corpore anima prior illo, & actu. xxxv.

Similiter, quod separata iungere potest, separa- xxxvi.
 tum

tum est: anima iungit separata, nam & in materiis
libus ex pluribus hominibus unum facit hominē
specie, ex pluribus animalibus unum genere ani-
mal: sic etiam separata quæcunque coniuncta sunt,
ut in lacte dulcedinē ab albedine distinguit: agno-
scitq; perinde differentia, ac si in duobus essent cor-
poribus. Anima etiam se separatis substantijs intel-
ligendo assimilat primò, deinde iungit, quod (ut
dictum est) Aristoteles xii. primæ philosophiæ fa-
tetur, ut superius docuimus, & Aphrodiseus conce-
dit, quia anima separata est. Nemo autem est, qui
non intelligat harum duarum Plotini rationū pri-
mam etiam belluarum animis conuenire.

cxvii. Auicenna etiam sexto Naturalium sic pro ani-
mi immortalitate argumentatur: Anima non cor-
rumpitur per se, cum per se cōtrario careat: nec ad
consequentiam alterius, cum opus habeat extra il-
lud, cuius corruptione corrumpi deberet, ipsa nun-
quam corrumpi non potest, nisi ad corporis conse-
quentiam extra quod operatur: nam intelligere, ut
sæpius dictum est, nullo modo fundatur in corpo-
re, tãquam in subiecto, sed in anima tantum, ut ab
illo separata intelligitur.

cxviii. Sunt etiam morales rationes Girardi de Odo-
nis, quarum prima est: Si animus humanus mor-
talis est, nulla est felicitas: quia non post mortē, to-
to homine dissoluto: nec in uita, nam sic in uirtute
maximè esset. At uirtutes uel propter se, uel pro-
pter spem sunt desiderandæ, ac exercendæ: spe igitur
sublata, relinquitur, ut sint propter se expeten-
dæ: hoc autem esse non potest, cum uirtutes sensi-
bus

bus repugnent, ut tēperantia, liberalitas, sed omnibus magis fortitudo. Quis mente sanus, si omnia simul intereunt, spōte morti se obiiciet? Ergo quis iure præsēntia fugiat bona, si nulla est spes futuri præmij melioris, atque maioris? Reliquas autem illius rationes, quòd ex Aristotelis dictis originem sumunt, non absque causa prætermisimus: superuacuum enim esset ambiguus, ac detortis sententijs eadem ostendere, quæ iam clarissimis uerbis expressimus.

Solet etiam argumentum fieri de circulari animæ operatione, reddit enim intellectus supra se, ac perfectò quasi in circulo reuoluitur in operando: hoc autem non est facultatis, quæ prodierit ex elementis, sed ut uidemus, diuinorum proprium, & ab omni animalium potestate ualde remotum. Et quanquam fateatur Pomponatius, hoc etiam u egetatrici accidere, nam nutriendo corpus seipsam alit: peccat tamen aperte, nam anima ipsa nusquam alitur, nec incōueniens adducere est soluere: sed hoc illi adeò familiare est, ut non obscurum sit, illum minimè potuisse satis commodè tueri positionem suam de animorū interitu: uerùm in illam uel gloriæ studio, uel ui rationum aduersus immortalitatem recitatarum declinasse. Sed ad rem redeamus: Intellectus si reuoluitur supra se, nō potest esse corporea uirtus: nam ut habetur ab Auicenna sexto Naturalium, instrumentum medium est inter uirtutem, & obiectum: at si obiectum idem est quod uirtus, quomodo poterit esse medium aliquod: si etiam est reflexiuus supra se, est indiuisibilis, quoniam

niam quod habet quātitatem, si reflectatur, non poterit sibi ipsi uniri: constat etiam organo illum non uti, cum sit determinati generis ea uirtus, quæ organo utitur, ut uisua ad colores, & audiendi uis ad sonos.

X L. Alij sic arguunt: Intellectus omnia comprehendit materialia, igitur ipse est immaterialis: nam recipiens debet esse denudatū à natura recepti. Quod si quis dicat, per hoc idem probari, quod cum omnia immaterialia cognoscat, non erit etiam immaterialis: quare nec materialis, nec immaterialis erit. Respondemus, quod propositio illa assumpta generali, scilicet quod oportet recipiens esse denudatum à natura recepti, in materialibus tantum uera est: quia ratio ab Aristotele adducta, & sensus docet hoc: ratio inquam, quia intus existēs aliquid materiale ex eo genere impediet, & obstruet, ut color in oculo, & sonus in aure: unde experimēto patet, quod si splendidum colorem fixè intueamur, inde conuersi nihil rectè uidemus: idem de ingenti sono, at immaterialia non obstruunt.

X L I. Cum etiam intelligat uniuersale, intelligit quod se paratum à loco ac tempore: quare nō solum hīc, sed in omni cognitione intellectus liber est, & in ijs, quæ recipit, & in sua natura, non tantum omnia materia, sed omni eo quod ad illam consequitur: nam simulachra colorum nō sunt materiæ partes, neque tempus, aut locus, & tamen impediunt alter sensum etiam, alter intellectum: manifestum est igitur ex his, intellectum penitus esse absq; omni materia, ac conditione, quæ ad illam pertineat.

Duas

Duas etiam ex uoluntate rationes non uulgares X L I I.
 Albertus princeps Carpi, nam titulum libro non
 ascripsit, addidit. Docet autem quemadmodum in
 intellectu duplex est cognitio, altera principiorū,
 circa quæ nec decipitur, nec laborat, aut hæsitat: al-
 tera circa orationes, ac rationes, in quibus nõ adeò
 firmiter hæret, nisi uideat illarū cum primis prin-
 cipijs necessariam connexionem: sic & de uolunta-
 te, nam primus eius actus erga finem est, secundus
 erga illa, quæ ad finem sunt: in horum utroq; im-
 mortalitatis ratio apparet: nam in finis desiderio,
 cum summum bonum appetat, atque desideret, hic
 uerò nullum tale sit: nam scientia nos nõ satiat, sed
 quantò plura scimus, multò plura adhuc scire cu-
 pimus: ueram igitur beatitatem, ac summum bo-
 num consequi naturaliter appetit: appetitus natu-
 ralis frustra esse non debet, ideo cum illum hic con-
 sequi nequeat, oportet alium post mortem esse sta-
 tum, in quo, quod desiderat, assequatur.

Eadem ratione in ijs, quæ ad finem sunt, uesti- X L I I I.
 gium immortalitatis apparet: nam cum triplex sit
 appetitus, Naturalis, qui sine cognitione, & dire-
 ctione est: Sensitiuus, qui sine directione, sed tamen
 cum cognitione est: & Rationalis, qui cognitionē,
 & directionem habet: Naturalis cum simpliciter
 corporeus sit, Sensitiuus uerò medius, ac mixtus,
 Rationalis omnino incorporeus, ac immaterialis
 erit: nam Sensitiuus ut cognitione utitur immate-
 rialis est, ut sine directione similis Naturali atque
 materialis: purissimus igitur appetitus est, seu uo-
 luntatis opus, quo ad ea quæ sunt ad finem dirigi-
 tur

tur. Hæ rationes satis probabiles sunt, ac aliquid ut Græci dicunt *ἰσχυραὶ* in se continent.

Quòd si quis ad primam dicat, Cætera animalia quiescere absque illo fine. Respondemus, quòd uerum est, quia nec alium habent, nec homini datum agnoscunt, atque ideo non frustrantur, nec inquietata fiunt ob id, aut manca: homo uerò cum cognoscat, & naturaliter appetat, nec quiescere sine illo potest, nec frustrari naturali fine debet. Et hæc ratio est, quòd belluarum plures quietè uiuunt: & sua sorte contentæ: solus homo sua cōditione non contentus existit, nec ab orbe cōdito historijs mandatum ullis est, quēquam fuisse, nisi stupidum, aut læsa mente, qui nil amplius cuperet: quod ex hac causa apertè ducit originem. Est autem roboris huius argumenti indicium, quòd Pomponatius cum innumera uerba effundat, tandem per interemptionem (ut dicunt) arguendo, respōdet suo more: tandem cum nihil sani habeat, quod dicat, concludit, Quòd uoluntatis finis nō est, qui omnia bona contineat, sed qui conuenientia tantum. Inde redit ad conuicia, quòd tunc solet facere, maximè, cum pro rationibus uerba danda sunt: utitur igitur nō parua arte in re difficili illam uerbis obruēs: quare (ut dixi) magis studio, quàm iudicio uidetur in eam adductus sententiam. Verùm quòd responsio non satisfaciatur, apparet: nam dictum est, uoluntatē summum bonū naturaliter quærere, in quo nihil mali sit: hoc autem non potest esse, nisi Deus: quòd uerò à sensibus illecta, ac quasi illaqueata, modò in id, modò in illud inclinēt, nunquā ea deserente primum

num institutum: id non facit: ut propterea uoluntatis alius finis à summo bono censeretur possit.

Est etiam illud mirum in hoc uiro, quod de intellectu asserit: nam uel per illum animam intellectiuam informatam intellectu intelligit, uel antè quàm intellectu utatur, uel intellectum ipsum uult formam esse corporis humani. Si intellectum tantum, erit modò corpus humanum sine forma, modò cum illa: si compositum ex utroque, id est animam intellectiuam informatam, erit, dum puer est, corpus illud absque forma: si uerò animam intellectiuam formam facit, intellectum autem perfectentem rem, uel ille erit animæ intellectiuæ pars, uel non: si non, sed separatum aliquid, nos ipsi non intelligimus, sed est aliud quoddam separatum, si est perfectio quaedam ipsius animæ intellectiuæ, & eius opus: igitur in prima operatione res materialis intelligit: nam in prima operatione nondum est formata illa perfectio: igitur in re omninò materiali recipitur immateriale: præterea tale nullo modo poterit dici immateriale, cum sit ipsamet anima quæ operatur, & quæ intelligit: & si quis rectè consideret, hæc opinio difficillimè potest sustineri, & multò minus intelligi. Sequitur etiam, quòd ante operationem talis sit potentia: quare etiam tunc immortalis, in eodem enim genere sunt actus, & potentia, non igitur intellectus tantum.

Experimentum etiam Auicennæ sexto Naturalium ad hoc facit: dicit enim ille, Si quis seipsum consideret facillè intelliget, se non esse oculos, aut cerebrum, uel cor, aut manus, neque hoc totum, sed
 m aliud

X L I I I I.

X L V.

aliud quoddam, quod omnia hæc agit, mouet, regit, atque gubernat.

X L V I.

Est etiam argumentum Scoti secundum ab alio sumptum, quod ab eo recitatur tale: Simplex forma in diuersa distrahi non potest, nec à sua natura separari, per quam consistit: anima est forma simplex, quoniam non ex elementorum confurgit mixtione, non enim sic supra seipsam, ac supra mixtum ipsum corpus dominaretur: igitur anima à sua natura, per quam consistit, non potest separari, atque ideo nec interire: formæ enim mixtorum compositæ sunt, ideoque soluuntur: ipsum etiam mixtum à forma sua derelictum corrumpitur. Non obscurum est autem, hoc argumentum pro Platonis opinione facere, cum de omni concludat anima secus quam primum, quod ab illo inducitur, quod nos iam cum esset Auicennæ sub illius nomine recitauimus, nam id de hominis anima tantum concludit. Hoc uero non ut Scotus recitat, sed locupletius declarauimus, atque ad mentem (ut existimo) autoris, quicumque ille fuit nam mirum, quam oscitantèr has duas rationes tradiderit uir ille alioqui tam egregius, & quam frigide totam quæstionis partem, quæ pro immortalitate facit, cum uix præter eas duas rationes, unam, atque eam uulgatissimam, ex tanta copia superaddiderit: quid causæ fuerit in hoc, præter sancti doctoris inuidiam, inuenire (ut dixi) nequeo.

X L V I I.

Est etiã famosissima ratio illa à miraculis, præcantationibus, ostentis, futurorum prouidentia, somniorum prædictione, necromantia, umbris, prodigijs sumpta: quæ omnia ad hoc tendere uidentur,
ut Dei

ut Dei de inferioribus curam ac animi comprobēt
nostri immortalitatē: quæ omnia cū in libris de
Arcanis luculēter tractauerimus, hic tantūm quæ
necessaria sunt, atq; ibi prætermiſſa loco suo subij-
ciemus.

Extremum est, ut duas etiam Leonici rationes
ex dialogo suo sumptas adijciam, quas ille suo mo-
do Platoni adſcribit: est autem prima, Animus uel X L V I I I.
à meliore se, uel à deteriore, uel ab æquali, si corrup-
pi potest, corrumpetur: à deteriore quo nam pacto
uincetur? ab æquali etiam uinci nequit: imò quis ei
æqualis, nisi ipse sibi, aut sui similis: an ergo ab alio
animo, uel sibimet infensus exitiū sortietur? omnia
autem ex illius genere, cōtrarietate, & noxa carent
uitæ, cū sint causæ: à meliori etiam corrumpi ne-
quit: nam etiam eorū, qui illum interire affirmant,
opinio, quæ animo meliora sunt, æterna, ac in-
noxia sunt, illiq; fauent.

Altera: Quod à seipſo mouetur, immortale est: X L I X.
animus eiusmodi est, quare animus *ἀυτοκίνητος* exi-
stens, perennis est. Declarauimus enim in Platonis
rationibus, animum seipſum mouere, atq; ideo
sic à Græcis uocatum: quare & ipse à seipſo moue-
bitur: sed nō ea ratione immortalis est, qua seipſum
mouet, & qua à seipſo mouetur, quāuis hæc uicif-
ſim haud dubiè se inferant: nāq; quod seipſum mo-
ueat, ostensum est, illum esse principiū, atque ideo
desinere non posse: quod uerò à seipſo moueatur,
facit ut perpetuò moueatur, abesse enim causa sui
motus nō potest, tale igitur æternū est, atq; immor-
tale: quod autem à se moueatur, id magis ex nutri-
m 2 cis

cis animæ ui patet clarissimè, quæ spōte trahit, non impulsu aliquo alieno, cum sensu careat: unica em fuga à Peripateticis inuenta est, dicētibus, animum à sensibilibus moueri. Porro hīc non existente ullo sensu, non ne ipsa à seipsa mouebitur, impelleturq̃: hoc autem æternum esse decet, non secus ac cœlestia, quæ & ipsa sponte, & à seipsis mouentur.

Nec me præterit duas alias rationes pro animorum immortalitate adiecisse, alteram quidem in libro de Consolatione, à principij interni, & externi comparatione sumptam, quod in homine quidem intrinsecus, in belluis extrinsecus uideatur: alterā à diuina iustitia, in libris de Arcanis, cui plures alias, etiam probabiles adieci argumētationes, quas huc transferre nolui, non tantum ne quis repetitū quicquam in nostris libris arguere queat, sed quod ratio à iustitia Dei sumpta prouidentia illius de singularibus præsupponat, quā Auerroës negat. Aristoteles non adeo aperte docet, ut illius autoritate, tanquam clara, hīc uti possimus: ibi uerò cum longa oratione pertractetur, inconsulti hīc esset illam præterire, & addere quid sequatur ex ea: multo uerò magis nugacis integram libri, ac magnam partem huc transferre, tum præsertim, quod hæc non pauca sint ad ostendendū propositum, neque debilia si cum ijs, quæ subiiciemus, adiungātur, unum tamen subiicisse uelim, Pomponatiū in suo libro, de Fato, non alia magis causa, quam prouidentia diuinæ laborare. Porro cum hæ rationes maxima ex parte nihil concludant, solutionē his adiiciam, nec tamen quisquā operam in illis, tum in respon-

sionibus

tionibus perlegendis lulisse fe putet: nam ex utrifq; tandem uera omniũ natura deprehendetur animorum, & humani intellectus immortalitas quãtum ad agentẽ folũ extenditur, clarẽ elucefcet: ex quibus cõiectari, quid Philofophus de animo noftro, ac cæteris, tum de intellectu ftatuert, quid ue fecũdũ naturalia principia credendũ effet, facilẽ licet. Nec uerò in his quicquã ftatuimus, cum ueritatem ipfam folus Deus ad unguem teneat, impar-tiens quibus uult per legem, ac prophetas. Nos uerò naturales fumus, non Theologi: æqueq; perab-furdum eft, in naturalibus Theologũ agere, ut in Theologia philofophum. Quòd fi per hæc non ad exquisitam rei huius fcientiam peruenerimus, cum Galeno dicemus illud, περὶ χρείας ἀναπνοῆς, fatis effe in difficillimis quæftionibus propius accelfiffe.

Refponfiones ad argumenta præcedentia.

ITaque animum humanũ qua parte agens non eft intellectus, corrumpi iam, ac definere, philofophorum Peripateticorum fententia docuimus, atque id uerẽ: nam quod fuper eft, reliquarũ intelli-gentiarũ munere fungi debet, quare pati nõ potest: defunt etiam fimulachra rerum, quæ ab imagina-tione, ratione, ac memoria fuppeditantur: quare ne propria careat functione, interire illum necelfe eft: hoc autem pati mortalibus cõmune eft, agere im-mortalibus: quare prætermiffio argumento de or-dine, in quo nihil difftiens à philofophi fententia concluditur, ad fequens refpondeo, bonũ effe in or-dine uniuerfi, quãdo omnia in finem ordinis mũdi

sunt cōstituta: illa tamen portio infinitæ paruitatis est, si ad totum cōparetur: idem autem de partibus terræ dicendum erit, quæ in toto non per se ad curam diuinam pertinent, idem de belluis, atque alijs mixtis succedens argumentum pro immortalitate agentis intellectus rectè concludit. Cùm uerò dicimus in sequente nostra, habere infiniti uestigium, quanquam nihil aduersus nos cōcludat argumentum, sitq; pars argumenti philosophi, animaduertendū tamen, hæc omnia esse potentia infinita, atq; ob id solūm de agente probare, à quo ortus est. Quod succedit etiam in rem nostram facit, nec tamen sequitur, ut patiens sit immortalis, quia ratio illa, qua nō potest intelligere singulare, ut singulare est, pendet ex agente intellectu, sine quo nihil intelligit. Sequens etiā, & si nihil probet à nostra opinione alienū, attamen non uidetur cōcludere, cū multa animalia sint, quibus homo nō indiget: non igitur homo est finis omniū, sed perfectio uniuersi: homo autem apud illos est propter intellectum, ut Deū intelligat, qui hæc fecit: & hæc est necessitas in specie, & nō in indiuiduo, uelut quod generet: propter hoc autem uelut ad generationē calcar uoluptatis additū est: sic ad hanc cōtemplationē sciendi inextinguibilis cupiditas, quæ per totū genus sparsa humanū facit, ut nūquam frustretur hoc fine, ad quem productus est. Ad id Ciceronis respōdemus, in uia Philosophorū esse eam rationē imperfectam præcedentis cōtemplationis propter rudes inductā, qui uia Philosophorū Deum nō possunt, nec eius opera admirari, quibus per hæc auxilia etiā ultimi

finis

finis perfectio impartitur: nec quantum ad hoc est necessarium ponere animi immortalitatem, cum nec nos, etsi illam admittamus, possimus confiteri multam, & penas separatis animis incubere, quamquam de hoc dubium sit hic, nec locus dicendi uideatur. Sequens etiam innititur probabilibus usque eo, quod supra se reflectatur: hoc autem ei per se non contingit, sed uelut oculus se uidet in speculo, sic intellectus simulachrorum aliorum auxilio: ideo potius concludit oppositum, cum intelligentiam semet per seipsas intelligat. Quod uero a Petro Manna adducitur, difficile est, non ratione coeli, sed obiecti potius: nam sensitua necessario ab obiecto mouetur: quia tamen est pro opinione nostra, nam actiuus solus est qui deliberat, ideo non laborabo, sic & ad sequens, ut dictum est, illud tamen de uniuersalibus falsum est: nam si intelligit per uniuersalia species immateriales, prout ueræ sunt, corrumpuntur, & decidunt intellectu non considerate: sed dicuntur æterna propter propriam naturam, sicut & patiens intellectus: eadem enim est ratio utriusque in ambobus. Ad aliud cum de omni anima concludat antecedens primum est dubium, ut patet de anguillis, quæ diuisæ habent partes uiuentes, & sentientes etiam, & de omnibus arboribus: nec tamen ualet argumentum, quia impartibile, quod a materia non pendet tale est per se, & etiam ad consequentiam omnium aliorum, nec causa, quod materia careat, est quod diuidi non possit, sed quod prior sit corpore: quid enim uetat, ut sit tamquam punctus, & tamen in actu: hoc autem inferius melius declarabitur. Quod si quis dicat, uirtus in non quanto est infinita, ut facile demonstrari potest:

sed anima gubernat corpus existens nō quanta, igitur infinita. Breuiter dico, quōd oportet fateri illā ad consequentiā corporis esse diuisibilē, licet per se nō talis sit: ad id de separatione dico, quōd in materialibus sensus, & maxime ratio hoc facit, nec ideo est separata: de cōiunctione cū separatis substantiis dico, ut docui in argumentis ad oppositum, quōd quantū ad huius uitæ actus pertinet, quōd est cōiunctio ualde abusiua: sicut nō ualet, oculus uidet Solem & stellas, illæ sunt æternæ, igitur & oculus: sed oporteret ut uideret tāquam æterna, & intellectus intelligeret Deū, ut Deus est: at hoc esse non potest, aliter fieret Deus, & hoc superius etiam declarauimus. Ad id Auicēnæ dicimus, quōd nō habet illā operationē, quæ à corpore, ut obiecto nō pendeat, nā de hoc est tota lis. Cū uerō subiicitur in argumento Girardi, quōd non assequemur uirtutē: dicimus ad id de fortitudine, tanq̄ ad difficilius, quōd postquā homini mors necessariō aduenit, maxima felicitas est in maxima uoluptate, etsi sit breuissimī tēporis, hæc autē est in opere perfectissimo secūdū uirtutē: nemo est enim qui nō dicat, Hectorē & Achillem fuisse Iro feliciores, etsi illi iuuenes mortui sunt: nec uidetur felicitas uitæ lōgitudine cōstare: nā Alexander Magnus trigessimūquartū agens annū mortuus est, quē tamē felicissimū fuisse cōstat apud oēs. Idē uidetur in amātib, qui ut potiātur ea incredibili uoluptate, manifestissimis se exponūt uitæ periculis, & fortis uir nō certē morti se obijcit, sed ingēti periculo. Et quanq̄ Martius ille, qui se in hiatū præcipitē dedit, manifestæ morti se obtulerit,

nihilomi

nihilominus forsan erat aliqua à Dijs spes, quæadmodū de Iphigenia fabulatur Euripides, nā pro sacrificio à Dijs postulata à Diana uiua in Tauris trāslata est, sacerdote qui illā maçtabat eluso. Aristoteles autē diceret, quòd ille nō fuit actus fortitudinis, sed amētiæ potius, quādoquidē fundabatur in responso Deorum, quos ille esse negabat, nec potest casus ullus fingi Dijs sublatis, in quo certa mors patriæ salutem sit allatura, sic ut aliter seruari nequeat, quanquam innumeri de manifesto discrimine nec etiam Dijs positis, ut patet de Isaac cū sacrificaretur à patre: postquam enim leges sequimur, incertum est, an talia responsa sint tentandi gratia, quia multò minus certū erit de illis, quàm de ijs, qui ob naturalem rationē periculo se exponunt, cū etiam Lacedæmonij tam pauci innumeram Persarum multitudinem expectarent, solus Leonidas Dux periculum maximū intelligebat, & cū nec illi omnino spes sublata foret salutis, nam & poterat Xersem pœnitere itineris ad Thermopylas, tum etiam poterat ille prohiberi, quod & significauit, cū dixit, Virtutem, non multitudinem in bello spectandam: quare omnes fuere fortes, & in omnibus spes aliqua, in multis etiam multa, salutis erat, nec tamen ulla in historia euentioris periculi exemplum liceat inuenire: at ex his liquet fortes uiros uel esse stupidos, uel sapientissimos, medijs nanq; timidi sunt. Sequenti autem argumēto iam respondimus, ad aliud responderetur, quod illud arguit, uerūm non tamen sequitur immortalitas: nam ultra hoc, quòd sit immaterialis,

requiritur etiam quod sit substantia quædam, uel quod nullo modo dependeat ab obiecto, quorum neutrum uerum est, de patiente loquendo: unde miror, quod tales concedant, intellectum esse substantiam, nam sic esset magna difficultas, nisi per intellectum intelligant animam intellectiuam. est enim sic uocatus intellectus accidens quoddam immateriale, & talia etiam sunt uniuersalia, quæ uocantur secundæ substantiæ, intelligendo substantiam uerè, sola prima substantia talis est per idem: ad sequens argumentum ad id de uoluntate, quia uoluntas secundum Philosophum non est intellectus agentis, sed practici, ut dicunt, uel patientis, sed uerius ex sententia Philosophi, rationis. Ideo respondemus, quod uoluntas, uel capitur pro naturali desiderio absque electione, etenim nihil est absque illo: nam & belluæ, & elementa uidentur quadam uoluntate prædita, quanquam elementa uideantur ab anima mundi contineri in suo loco, & ferri ad illum, si sint extra ipsum: & hoc modo uoluntas naturalis est ad bonum, non ad summum bonum. Si uerò loquamur de ea uoluntate, quæ sit præuio discursu, illa non est naturalis, prout naturale à rationali distinguitur: non est autem inconueniens rationale desiderium frustrari: quod si contendas illum impulsu naturalem esse ad summum bonum, quanquam uix hoc uerum esse possit, dico intellectus agentis tanquam principalis hunc esse: namque ut diximus, & intellectus agens, ut substantia quædam aliquo impulsu mouetur, adeo autem hoc est generale, ut materiam primam, quæ solum potentia

est, di

est, dicant appetere aliquid, scilicet formam: quid igitur mirum est de agente intellectu? Argumentum sequens est ualde probabile, stat enim sensitiuam facultatem, imò (ut dixi) Aristoteles concedit habere duos impulsus: & quamuis non concedat solam esse sensitiuam in homine, rationi tamen uoluntatem, non contemplatiuo intellectui, qui solus uerè est intellectus, tribuit. Ad sequens non respondemus: concludit enim supposito, quòd intellectus agens sit corruptioni obnoxius, aliter dicimus animam totam esse formam, sed pars immortalis perfectio est mortalis: nec est uerè forma intellectus agens, nam non maneret: post compositum aduenit extrinsecus, unitur tamen homini sic, ut fiat unum per se: & quia hoc requirit longam declarationem, ideo suo loco reseruabitur. Experimentum Auicennæ concludere uidetur, quòd non sit uirtus in corpore, tanquam in subiecto. Attamen Galenus diceret, quòd uidetur esse in cerebro: illud etiam omnino non excludit, quia uirtus, qua hoc experimur, est ratio, non intellectus, cum sit de singulari: bellua etiam si hoc posset considerare, non secus diiudicaret, cuius anima mortalis est. Argumentum ex Scoto factum æquiuatione peccat, nam forma est simplex, non tamen ita simplex, ut non sit aliud quàm esse, suum autem esse corrumpitur cum ipsa: illud clarum est etiam in elementorum formis, quæ corrumpuntur, ut partes compositi, idest materiæ, & formæ, non autem in partes, unde duplex corruptio. Ad sequentem suo loco dicemus, tum de causis horum: ad aliam, anima
corrum

corrumpitur per alterius consequentiam quod corrumpitur à fortiore, aliter non corrumperetur, si quod corrumpit esset debilius: unde ensis, & uenum, & tegula fortiora sunt corpore in eo, quòd illud corrumpunt, nō autem anima. Ad illud quod sequitur responderi potest dupliciter, uel ut Albertus tenet, quòd anima uegetatrix habet sensum conuenientis, & contrarij, unde trahit humorem radice, & expellit lachrymam, non tamen habet sensum delectantem, uel contristantem, sicut canes sentiunt odores florum, non tamē ut delectabiles, aut ingratos, & sic trahit anima mota ab obiecto, & est responsio magis ad rem: uel dic, quòd mouetur ab anima mundi, ut elementa. Quòd si quis argumentaretur, Intellectus est in corpore secundum esse, non quātum, & indiuisibile, nec ullo modo mouetur, ut alteretur: igitur esse illius est ex toto abstractus, & immaterialis: dico, quòd ut intellectus est, talis est, uerūm ut est in anima, & dependet ab obiecto materiali, corruptibilis est: & hoc est clarum, quia concludit de patiente: neganda igitur est sequela, cū sit à non absoluto, nec per se tali ad per se tale, est enim non absolute immobilis, nec absolute in non quanto, sed ut intellectus est: cū igitur concluditur, ergo absolute est immortalis: plus assumitur in conclusione, quā sit præmissum in antecedentibus propositionibus.

Opinio unitatis intellectus cum suis fundamentis.

HIs tot difficultatibus Philosophi coacti, cū necq; intellectū mortalem fateri possent, nec
 si im

si immortalem ad corporum multitudinem numerarent, facile erat tot obiectis respondere, ad illius unitatem confugerunt: Fundamenta autem erant hæc:

Primum, quod cum mundus esset æternus, hominum multitudo erat infinita, atque ideo etiam animorum numerus: ostensum est autem in tertio Physicorum, quod ad infinitum in multitudine sequitur, multa etiam esse infinita, & unum altero maius: sequebatur etiam alterum duorum, uel sine facultate substantia, uel sine opere facultas, si numerus ille infinitus admittatur: tum uero, ut omnino non cognoscentes animæ, & ociosæ essent, uel ut in finitæ cognitiones, infinitæque alterius ad alteram orationes, ac significationes, auditiones uel, manebat & difficultas de illarum ad corpora inclinatione: relinquebatur etiam ambiguum, cur Philosophus nec in libro de Anima scripserit de intelligentiis, nec dum de prima Philosophia tractat loquatur de intellectu: supererat & causa distinctionis illorum toties quesita, an à corporibus ipsis sumenda esset: erat & illud difficile, quo nam pacto ad corpus esset in potentia, edocere: nam in omnibus, quæ fiunt, actum potentia præcedit: & quomodo ad illud ueniat, an per motum, subitam uel mutationem: & si prius est, quam corpori iungatur, quo nam pacto homo sit unus: inæqualitas etiam, comparato tempore, quo solus manet ad id, quo corpori iungitur, obstabat: namque ratio ea est, quæ infiniti ad finitum, ac magnitudinis ad punctum. Erant & argumenta uerisimilitudinis, ut quoniam eadem
uidea

uideatur scientia discipuli & præceptoris, ex uno in alium migrante, quod unum est: quod non contingit in sensibus, namque in illis alio modo uidet unus, ac alter, nec ex uno in alium transit imago illa: omnes etiam homines, ut in adagio est, omnia sciunt: quò fit, ut omnes simul intellectum unum habere uideantur: uniuersum etiam genus humanum procedit, perpetuò artibus ac disciplinis proficiens, homo singularis nequaquam, sed ut effloruerit, intercidit. Est autem perfectio formæ ultimum, tum maximè eius que materia caret: Sic etiã tuemur, hominum speciem non esse intelligentis locupletiores, uel digniores, quandoquidem & homines omnes simul tantum unum habeant intellectum, atque illum ultima intelligentia imperfectiorem, qui uniuersis præteritis, presentibus, & futuris satisfaciat. Itaque multorum opinione Theophrastus primus, inde Themistius, ac Simplicius, tum Auerroës in hanc sententiam descenderunt: sed non unanimes. Platonem etiam in eorum sententiam trahere conati sunt, uel inuitum: iudicio quoque magno fuisse putant, quod Aristoteles, tam acer antiquorum insectator, Anaxagoræ mentem omnia miscentem non prosequitur oppugnando, sed quòd non admodum explicitè locutus sit, illum arguit. Accedit, quòd Mentem ipse Philosophus singulari numero semper, plurali autem nunquam appellat, uel eam uocans, ut eam non plures, quemadmodum intelligentias, sed unam tantum esse intelligamus. Maximum autem argumentum

Cap. 5. in fine pro intellectus unitate est, quod Auerroës adducit tertio

tertio de Anima, Si intellectus essent numero plures, & specie unuissent, & formæ intellectæ numero plures, specie autem una, igitur ab his denuo per intellectum alia forma uniuersalis excipi posset: uerò formæ exceptæ pariter numero differrent, conuenirent autem in specie, quare sic in formis intelligibilibus eiusdem rei processus in infinitum esset. Verùm inter hos unitatis intellectus defensores non satis benè conuenit: nam quidam unum, quidam duos esse uolunt æternos, atq; uniuersis mortalibus communes. Nam & Theophrastus ex Themisti recitatione, ut supra retulimus, & ipse Themistius, & Simplicius, ac Auerroës agentem & patientem immortales, ac communes omnibus hominibus statuunt. Sed nec inter ipsos satis conuenit: quidam patientem tantum nostri partem faciunt, ut uidetur innuere Theophrastus: quidam neutrum, ut Auerroës sentire uidetur: quidam ambos, ut satis apertè Themistius. Auerroës namq; primo de Anima, & ex uerbis etiam Philosophi tertio Cœli, quòd omnis forma naturalis cū composito initium & finē habeat, inquit, animam in quibusdam partibus nullo modo moueri nec per se, nec per alterius consequentiam, quamuis cū nullā in parte per se moueatur, alterius tamen causa moueri possit: formas autē omnes aliorum causa, idest subiectorum moueri, haud obscurum est. Quamobrem animam, quæ est intellectus, assistere potius, quàm hominis esse formam iuxta illud existimandum est. Quòd uerò Themistius patientem, aut potius (ut dicunt) possibilem etiam pro

Cap. 66.
T. Cap. 1.

pro

pronuntiauerit immortalem, atq; ideo unum, patet ex illis uerbis, dum declarasset ea Philosophi uerba,

Ὅτι δὲ οὐκ ὁμοία ἡ ἀπάθεια τῷ αἰδηλικῷ καὶ νοητικῷ inquit ἀλλὰ μὲν πρὸς γὰρ τὸ δυνάμει νῦν, διαφέρουσιν φησὶν ἀπαθὴν εἶναι αὐτὸν καὶ χωριστὸν καὶ δεκτικὸν τῷ εἶδος, καὶ δυνάμει τοῦτου ἀλλὰ μὴ τὸτο, καὶ μὴ μετέβαιναι αὐτὸν τῷ σώματι. μὴ δὲ ὄργανον ἔχειν σωματικόν. μὴ δὲ ὁμοίαν τῇ ἀπάθειαν εἶναι τὸτο τε καὶ τῆς αἰδησεως.

Cap. 4.

Dixerat Philosophus tertio de Anima,

Quoniam autem non similis est patiendi immunitas sensitiui, atq; intellectiui.

Themistius ex his colligit patientis, aut potius potentia existentis intellectus perpetuitatem illis uerbis hoc fermè significantibus.

Sed de potentia intellectu quidem disputans, pati illum dixit non oportere, esseq; separabilem, & formarum capacem, & talem esse potentia intellectum, sed non hunc, & non mistum corpori neq; corporeo instrumento utentem, neq; huius ac sensitiui similem patiendi immunitatem.

Nullibi uerò clarius quid sentiret Auerroës, quàm in disputationibus quas senex, ac quasi maturus composuerat nulli interpretationi alligatus, de ipso intellectu intellectiuaq; anima declarauit: disputatione enim prima, inquit, aduersus Algazelem differēs, Ideo anima Petri, & anima Gulielmi, quodā modo una, atq; eadem anima dici possunt,

Dub. 8.

si con

si considerentur ex parte formæ: & sunt multæ alio modo, scilicet ratione subiectorū. Inde paulò post subiungit, Ideo dicimus, quòd anima uerè est similis luci, quia sicut lux diuiditur diuisione corporum lucentium, postea unitur lux remotis corporibus lucentibus: sic ad unguem est de anima cum corporibus. Simplicius autem agentem mentem uocat, seu illum ex quo, uel à quo procedit, potentia autem procedentem, ut duo sint tantum quasi ratione, unde ille ἄπερ καὶ αὐτὸ πρόσει τῷ προίον-
 τῶ. Themistius uerò unum fermè alteri immisceri putat, nanq̄ (ut dixi) ambos homini inesse credidit, & illos simul mentem constituere: unde ait,

Μικτὸν γὰρ πῶς ὁ νῶς, ἐκ τε τῶ πινυκῶ,
 καὶ τῶ συνάμεσ.

Idest, Mistum quidem quomodo intellectum? ex agente & illo, qui potentia est.

Satis dictum esse de his iam puto, quandoquidem non satis dicere quid sentirent ausi sint: sed per ambages, ut admirabiles uiderentur, multa & inuicem sibi contradicentia iunxerint. Quid mirum igitur, nullum in his finem ad hanc usq̄ diem inuentum: sed ex ambage in ambagem, ex uorticem in uorticem profundiore descendimus. Unitatem certè intellectus, si de natura, origine, & essentia loquimur, illis concedimus: nam non plus homines inter se differunt, quàm equi, uel canes: uideatur etiam una omnium origo, quoniam omnes indita ab ineunte ætate eadem habent principia, uelut & hirundinibus nidum construendi ratio

omnibus eadem. At uerò si per intellectum scientiam intelligamus, quæ intellectus potentia dicitur apud aliquos, quamquam nos patientem à natura, & rei proprietate potius appellemus, hunc, ut iam diximus, eundem in omnibus esse fatemur hominibus: namque scientia Pergei Apolloniæ, quod hyperbole quamuis perpetuò continentibus trigoni lateribus approximetur, nunquam tamen coniungatur, eadem est cum nostra: nam res scita, atque cognita una est, atque iisdem medijs intellecta, ueluti quod quadratum aggregati ex dimidio lineæ, & addita superat rectangulum ex addita in aggregatum eiusdem & lineæ diuisæ: sed hæc scientia est accidens quoddam sui natura perpetuum, atque sic unum, ut autem in singulis hominibus diuersa, nec perpetua, cum in dies accipiat incrementum: nam quod ex illa post hæc nos inuenimus nemo intellexit: nec est dubium, quin antè Archimedem latuerit quod ad secandam sphaeram in partes, quæ sub ratione data essent, necessarium esset scire cubi, & numeri dati ad latus ipsius proportionem. Ergo manifestum est, scientias rerum non esse uerè perpetuas, nisi extra nostram ponantur mentem, sed augeri, minui, ac deleri, subireque uicissitudines, uelut & mortalia omnia reliqua: nam & subiecto numero differunt, quod & ipse Auerroës, dum de dissectione loquitur, confessus est. Ergo unitatem hanc in intellectu potentiaè ponere superuacaneum est, cum non ob aliud unus intellectus censeatur, quàm ob uitandam multitudinem formarum, quæ post mortem

manent: illo igitur corruptibili existente, quorsum attinet unum facere: nam formas materia exortas pro subiectis compositis numerare nullum est inconueniens. Relinquitur igitur, ut de agente denuo altercatio supersit: itaq; cum multa à beato Thoma rectè, & à Pomponatio aduersus hanc opinionem, tum à recentioribus omnibus dicta sint, & nos illam in secundo de Cōsolatione oppugnauerimus, hoc unum tantum dixisse ante illius declarationem sufficiat, quod neq; Scotus uir tanti ingenij, neq; nos, quibus nihil ex arduis quæstionibus Philosophiæ, aut mediçinæ uel Archimedis, aut Ptolomæi, uel etiam difficillimis alijs inuentionibus negatum fuit, nec ullus alius ingenuus uir ex ipsius Auerrois expositoribus intelligere, uel multò minus explicare potuit: sed inuoluentes uerba sententijs, ac sententias uerbis, in idem semper, ut mulierculæ, cum de religione ac fide interrogantur, redeunt: nunquàm uerò uel explicare, uel docere hanc suam unitatem ausi sunt. Nam si per intellectum lucem quandam intelligunt, diuersum hoc est à lucis similitudine: nam cum similitudinem intelligi uolunt, ut lucis imago Solis, quæ in pluribus est oculis, duo sequuntur inconuenientia, imò tria: Primum, quòd intellectus hic substantia non erit, nam similitudo substantiæ, substantia non est: intellectus uerò substantia quædam, ut docuimus, existit: & imagines illæ, etiam quòd lux una sit, diuersæ tamen sunt: non enim imago, quæ est in meo oculo, est imago quæ est in tuo, quamuis lux, quam uidemus, eadem sit: illa etiam

Lux non erit in nobis, neque scientia in nobis erit, sed
 in re exteriori, uelut si lucis imago, quæ à nobis uide-
 detur, seu uidendi medium est, si ipsa uideret aliud,
 non tamen nos per illam uideremus. Quòd si lucis
 imago & ipsa substantia est, nihil amplius quæri-
 mus: nam quòd omnes animæ intellectiue ex una
 principali substantia exoriantur, pendeant, nec re-
 probamus, nec uolumus reprobare: at si una est,
 eademque lux in omnibus, si ponatur forma homi-
 num & indiuisibilis, profectò erunt omnes ho-
 mines unus homo, nec esse potest, ut quod unus
 sciat, alter ignoret: sin autem non est forma, quo-
 modo nos per illam intelligimus, non autem ma-
 gis sentire, quàm intelligere, nosmet percipimus.
 Porro hoc ipsum quòd esse non possit, infra osten-
 demus: quia unus est uerè homo, ac ita unus, ut in-
 diuisibilis sit, nec nisi per instrumèta successionem
 admittat. Hæc autem *παράδοξα* sunt, & incredibili-
 lia, dignaque his Philosophis, qui solo fastu, ac no-
 mine Philosophiam exercent: nec enim esse potest,
 ut eiusdem speciei accidentia in uno sint subiecto,
 quomodo ergo plures erunt Geometræ, aut Ar-
 chitecti? Sed quorsum hæc nō, qui nihil sibi impu-
 dens fateri arbitrantur. Porro quomodo intelli-
 gentiæ cœlum moueant, & quomodo in illo sint,
 non est presentis negocij explicare, quanquam
 frustra quæ tam longè absunt quæramus, cum
 nos ipsi ignoremus, neque enim gloriosum, & lau-
 de dignum est, maximas aggredi quæstiones: sed
 longè laudabilius est, quas præ manibus habe-
 mus soluere, etiam si tenuiores non parum illis
 fue

fuerint. Vnum tamen constat, ibi unicam esse intelligendi operationem, atq; eam omnino indiuisibilem, & inuariabilem: uis autem, an natura quædam toto cælo sparsa sit, quæ illud ad intelligentiæ contemplationem moueat, uelut ad boream magnetem, nondum liquido constat, & si constat, non est presentis negocij, tum maxime sine ratione demonstrare.

*Declaratio quorundam præmissorum
ad demonstrationem intellectus humani.*

Igitur tanquam ab initio rem tractaturi, illam non leuibus argumentis tentemus, Galeni methodo, ac dialectica utentes: nemo enim ubi animum intendit acrior, aut subtilior, uel intentior fuit: ubi contemptim, eò periculosior, quò audacior: quare hinc à manifestissimis exordiamur. Principiò illud supponimus, Homine esse unum, nãq; specie homo unus est, singularia igitur unum sunt numero: est etiam homo unus, quia omnia uoluntati subiiciuntur, ac parent: & est illius una forma, unaq; diffinitio: & si homo non esset unus, esset hoc ob animam rationis participem, nam illa in belluis non adest: igitur nec belluæ unum erunt, cum ad plantas comparabuntur: omnes etiam operationes in eum referuntur, idem est qui uidet, intelligit, memoratur, audit, tristatur, desiderat, dolet, ratione utitur. Est autem adeo unum illud, ad quod omnia referuntur, ut si sentiat, nō duo simul percipere possit: atq; primò de his, quæ uno sensu

n 3 sentium

Cap. 7. sentiuntur, docet Philosophus libro de Sensu, ac sensibili, tum de pluribus dicens,

Οὐκ ἄρα ἐνδέχεται δύοιν ἅμα αἰσθάνεσθαι τῆ μιᾷ αἰσθήσει ἀλλὰ μὴ εἰ τα ὑπὸ τῆ αὐτῆ αἰσθησι ἅμα αἰσθύνεσθαι ἐὰν ἢ δύο δεικνύσιν ἢ ἴσον πρὸς κατὰ δύο αἰσθήσεις ἐνδέχεται ἅμα αἰσθάνεσθαι, οἷον λευκὸν καὶ γλυκύ.

Idest: Non igitur contingit duo simul sentire uno sensu. At uerò si quæ sub uno sensu cadunt simul duo sentire non queat? manifestum minus quæ sub duobus sensibus sunt simul sentire eam posse, uelut album, & dulce.

Forfan quis obiiciat, illum inferius sentire contrarium, fuisseque hanc argumentationem, non sententiam. Verùm inferius de coniunctis agit sensibilibus: simul autem illa sentire, quæ iam in unum conuenerunt, nullum est inconueniens: itaque illud ipsimet experimur, aut succedente altero alteri non per insensibilia tempora, uel simul in unum pluribus coeuntibus plura nos sentire, atque ea de causa longè difficilior per plures sensus id agere, quàm per unum: nam album nigro coniungitur facilius, quàm dulci, aut quàm consonantiæ. Quòd si duo simul aliquando sentire uideris diuersa, nec mista celeritas temporis te ipsum fallit non animaduertentem, uelut cum trifurcam linguam uiperæ uideri arbitramur, aut rotundam ignis imaginem, cum lignum ardens circuncuoluitur: nec hoc negat Auerroës, nam & in aqua celeriter currente duas solis

solis imagines spectare nos posse affirmat, cum an-
tequam prioris sensus exciderit, alia aqua subter-
fluente, secunda excitetur: atque ideo, quod unum
est, duo sensus esse diiudicat. Idem etiam in imagi-
natione, & sensu, & ratione contingit, nam nemo
simul uidet, & imaginatur, aut audit, ac intelligit:
imò cum lego, scriboque, ac intelligo, magna hoc, ac
celerrima cum spirituum fit permutatione, ac ui-
cissitudine: unde hæc si ab insuetis fiant, corpus, &
robur non parum exhauriunt. Quòd si quis inten-
tus uideat, aut cogitet etiam, uehementibus sonis
aut doloribus non commouebitur: felicemque arbi-
tror tum alias ob causas, sed ob has præcipuè Ar-
chimedem, quòd patriæ miseriam morte præuen-
tus non uiderit, & quòd mortis sensum contem-
platione fermè totum effugerit: namque magna ex
parte iam uita considerat, cum ad sensum doloris
ex contemplatione animus est reuocatus: ob id
etiam, qui noxios in equuleo examinant, non per-
mittunt, ut sileant, sed uerbis illos perpetuis stimu-
lant: qui uerò consuetudinē secuti sunt, existimant,
ob id tantum illos uerbis detineri, ne tempus su-
mere possint ad compositam respōsionem molien-
dam. Plurimum igitur facit ad dolorum remissio-
nem intenta cogitatio: sed plures nō sciunt, pauci
nouerunt. Verum in tormētis publicis plus obest
miseria, & circumambiēs calamitas, tum uerò uel
grauissima iniuria, uel conscientia sceleris, quàm
dolor: at in morbis non difficile est, quod nunc di-
cimus cuiuscunque experiri. Causam habet hoc, quòd
anima (nam & id Aristotelem confiteri palàm est,

etiã si in alijs dissentire illum contendas) una est, atq; omnino indiuisibilis. Est etiã huius rei, quam diximus, argumentum, quòd quæ uidemus imaginari nequimus dum ea uidemus, sed cùm absentia fuerint, imò si protinus mentem adhibere uelimus, cùm oculos subtraxerimus non succedit imago. Quod uerò nos fallit, est iam constituta impressio quædam, quæ omnibus membris, omnibusq; uirtutibus concessa uidetur: oculo enim inspectante, imago non illico, etiam si oculum claudas, excidit: hoc in medio tempore si audiendo animum admoueris, simul uideberis uidere, ac audire, cùm tamen solùm audias. Hanc ob causam qui initio cytharam pulsare discentes tentant, multum fatigantur, coguntur enim in multa, ac diuersa animum partiri: cùm uerò iam didicerint, impressio illa in digitis ad motum aptum retenta relinquit aures liberas. Facillimæ igitur operationis argumentum est, dum scribis, aut cytharam pulsas, posse loqui: unde etiam multi cytharistæ, & choraules, pauci cytharædi. Horum omnium causa est, animæ indiuisibilis unitas, quæ quidem celerrimè spiritus distribuit ad omnia munia: illa, cùm una sit, pluribus simul sufficere non potest: sed tamen dum imaginatur, intelligit: dum per sensus operatur, communi sensu inter sensibilia diiudicat. Porro uidetur intellectus ad imaginationem quasi se habere, ut communis sensus ad singulares: nihil autem prohibet, quæ sunt ut imperfectum, & perfectum simul in anima esse, uel quæ sunt ut actus ac potentia.

Ordo

Ordo autem in rebus octo gradibus finitur. Primus quidem est, quo res ipsæ sunt materiæ, ac magnitudini coniunctæ, existentes pro naturæ cuiuslibet qualitate. Secundus, quo in medio sunt, neque prorsus materiæ iunctæ, nec prorsus seiunctæ, sed medio quodam modo se habentes. Tertius, quo sunt in sensu iam à propria materia, & magnitudine separatæ: neque enim, ut inquit Auerroës, si colores cum materia ac magnitudine essent, simul candidum, ac nigrum, oculus per idem medium uideret: nam unus alterum impediret, uel alter alteri tum in medio, tum in oculo misceretur, nec oculus tam paruus turrim posset intueri, si turris imago cum illius magnitudine oculum ingredi deberet. Quartus est, quo sunt in sensu communi, & sic etiam magis à materia separantur: nam inter unum sensibile, & reliquum diiudicat, necesse est etiam ut res sensibilis sit ibi sub puriore modo, quàm ulla quæ in sensu ullo exteriori, id est puriore, quàm in oculo. Quintus est in imaginatiua: nam hæc concipit sensibile, postquam recesserit, quod facere nequit cõmunis sensus: & propterea hæc virtus est uerè media inter intellectum, & sensum exterioriorem, ideoque quodammodo comprehendit infinitum, & quodam modo non: & quodam modo uniuersale, & quodam modo non: & quodam modo infinita, & quodam modo non: & idem dico de immaterialibus. Et hæc fuit causa, quòd Galenus secundo De arte medendi, credidit, Cap. 7. belluas cognoscere uniuersale: nam belluæ habent imaginationem, Sed errauit, quia, ut iam diximus,

n 5 sola

sola hominis imaginatio, intellectus beneficio adiu-
 ta, hoc facere potest: experimētum autem suum do-
 cuimus qua de causa illum fefellerit. Verūm tanta
 est imaginationis ad intellectum similitudo, ut qui
 in mathematicis solūm exercētur, ambo ea in unū
 confundant, idem esse existimantes. Sextus est,
 quo res sunt in ratione: hęc uerō resilit, ac compo-
 nit, quod imaginatio facere nequit. Est autem tan-
 ta inter intellectum, & rationem affinitas, ut nō ra-
 rō Philosophus nomina illarum in unum miscue-
 rit, tum maximē, cūm nō ex proposito de eis agit:
 atque ob id etiam multi antiqui rationem credide-
 rint esse intellectum: debemusq; hoc primo benefi-
 cium Aristoteli, qui unus ante alios illa distinxit,
 sed & nunc nisi maximē exercitati differētiā in-
 ter eas facultates agnoscunt: nam ratio de singula-
 ribus agit, cūm intellectus de uniuersalibus. Est ta-
 men multiplex inter hos similitudo: nam uterque
 cōponit, ac diuidit, resilitq; ex uno in alterum ne-
 cessaria connexionē: nam sine ea etiam imaginatio-
 ni, & sensibus ipsis exterioribus hoc facere conces-
 sum est: utraque etiam uirtus imagines, quas Græ-
 ci *φαντασμα*, præsupponit. Septimus est in pa-
 tiente intellectu, seu materiali, seu qui potentiæ est:
 quomodo hic purior sit præcedente, iam satis di-
 ctum puto: ad perfectionem tamen deest, quod ipse
 ille non est qui hanc efficiat puritatem, quod reci-
 piat, quod ab altero moueatur. Igitur Octauus
 modus solus perfectus erit, quo in agente est, sed nō
 ibi est quicquā præter seipsum: esset enim patiens,
 dum reciperet, & materialis postquam recepisset:

igitur

igitur tunc ille ipse suo modo in rem conuertitur, & intelligit. An par est his tot functionibus, cum per unam administrentur animam, totidem substantias, an potius unam tantum substernere, cuius diiudicandum relinquo: uerum si illa una tantum, est negocium peractum: sin plures, aut coniunctæ sunt, uel una alteram assumpsit: nam unum hominem, unamque illius animam, atque indiuisibilem esse docuimus. Porro quid ex his sequatur, inferius demonstrabimus.

Post hæc uidendū, quæ nam sint animæ, quotque illius genera, hoc unum supponentes, quod omne quod mouetur, ab aliquo mouetur: at nunc de motu, qui è loco ad locum est, loquor, ueluti manifestissimo, quippe quem solum ex omnibus belluæ cognoscant: in reliquis autem potius quod per motum fit, quàm ipsum motum agnoscunt. Ergo elementa ipsa mouentur, atque ea à forma sua cum extra locum suum fuerint: & quamuis motorem in illis extrinsecus assignent, illum tamen medium esse uolunt: & est dupliciter medium, & in quo mouetur, & quod motum à forma mouet ipsum elementum, uelut lapis in aëre sua forma aërem diuidit, hic ne uacuum detur lapidem inferius trahit: quare si in uacuo esset lapis, nec moueret, nec moueretur: hanc tamen uim formæ elemēti tribuit cœlum, ut primo Meteororū apparet. Clarum etiā est illud in aqua maris, quæ astrorum cursum sequi uidetur, & ignis in sua sphaera circunagitur: omnia etiam hac uirtute contineri est existimandum, ut etiā Auerroës fatetur in disputationibus: 3. cœli. ca. 28.

atque

atque hæc uirtus non materialis est, sed à Deo benedicto in intelligentias, & cœlum, deinde in hæc mortaliâ diffusa est: itaque uerè dicimus, elementa ipsa à mundi anima agi, tendunt enim omnia ad ordinis uniuersi conseruationem per se, quâquam per consequentiâ uel impediuntur, uel secus agant. Verùm post hæc in quibus primò appareat hæc uirtus clarior, uiuentia sunt, quæ solùm nutriuntur, in eis uerò, cum artificiosè ac eodem modo semper natura procedere uideatur, non casu, sed ratione quadam ipsa gubernari necesse est: nam non uideamus quòd ex lapidum proiectione domus erigatur: sed & si semel hoc accidat, nemo tam duræ ceruicis est, qui hoc semper accidere fateri uelit. Triū igitur unum concedere necesse est, uel quòd uirtus hæc in ipso uiuente latitet, alioqui excellentior, sed non nisi ad hanc perfectionem possit educi uel materiæ obumbrantis: uel quòd extrinsecus hoc principium sit, uel quòd sola consuetudo, seu iam facta ab initio impressio hoc agat: nam & quidam scripserunt, columbos in insulis nouis repertos, desertis tamen, homines nō timere: quòd si uerū est, apparet nō ob aliud nostros fugere, nisi quod à parentibus uestigium traxerint, quo illi homines formidare soliti erant, neque id rationi admodum repugnat. Sed quocunque modo statuatur, indignum est, eam uirtutem, quæ longè excellentior sapientia humana uidetur, in uermis, aut plantæ corpore collocare: neque enim ullus homo tam sapiens est, qui uermem absolutum undequaque effingere sciret.

T. cap. 18. Quamobrem Aristoteles duodecimo primæ philosophiæ

ſophiæ, & ſecundo Phyſicæ auſcultationis, & ſecundo de Generatione animalium, cœleſti imprefſioni meritò illas tribuit: neque enim quicquã eſt in iſtis inferioribus, quod ſi ab omni intellectu, ac illius operatione, auxilio ue ſcludatur, quod talia efficere poſſit. Hanc uirtutem paſſim diſſeminatã eſſe ait, quæ cum corporibus natura mixtis temperatè iuncta anima uocatur, unde ille omnia animarum plena dixit, περι ζωων γενήσεως & Γ. his uerbis:

T. cap. 16.
Cap. 3.

Ἐν ᾧ τὸτῶ μαντὶ θερμοπιτα φυλικὴν ὡς τρώων τινὰ πάντα φυχῆς εἶναι πλήρη.

Quod eſt: In hoc autem omni calor animalis, ut quodammodo omnia animæ plena ſint.

Ergo & in generatione, & in ſenſu principium cognitionis extra eſſe uidetur, ſed non eodem modo, nam ſemen generat nihil prorsus cognoscens, animalia ſentiunt, atque cognoscunt. Non igitur ex conſuetudine tantum ad hoc mouentur, quæ tamen agunt, cum non cognoscant ſe agere, ſed impetu ferantur, à ratione quadam dirigi neceſſe eſt, nec tamen illam eis ineſſe: ut enim puer, qui ichnographiam pingit, ex architecti ichnographia ſimilitudinem ducens, rectè quidem, ac quaſi melius exemplum exemplo refert, cognitione carens, quàm ille exemplo rem: ſic in artifice artem, ac ſcientiam, in puero ueſtigium rectè operandi ſine ratione eſſe dicemus. Animalia igitur hæc cum nidum in orbem, aut ſpeciem multiplicem faciant, cum paleas & puluerem aqua madefaciant, non lutum, quoniam per ſe hæreat, proculdubio à ſapientiſſimo agente gubernantur

bernantur, cuius origine cōtractum est uestigium rectè operandi: neque uerò in illis rationem esse putet, cum uiliora ex ipsis artes tamen calleant pulcherrimas, uelut apes, ac bombices, quinimo si picam, aut psitacum loqui edoceas, nihil tamen corū quæ agit unquam uerbis ad hoc etiam edoctis applicare sciet. Est igitur in omnibus uis quædã cœlestis, per quam ad operationes sibi utiles, ac necessarias diriguntur: uerum quia extrinsecus est principium, ideo ipsa quæ ratione carent, quid agant non intelligunt, finem tamen ipsum desiderio sequuntur: nam creptis filiis, uel diruto nido ciulant, ac conqueruntur. Quid ergo est? Aliud longè principium talium operationum, aliud cognitio ipsa, nam hæc sensu beneficio perficiunt: quare anima illorū & ipsa huiuscemodi impressio capax est, sed tamen nullum illorum ratione uel mente participat, nullum mouet se, sed ab obiecto mouetur. Si igitur pars animæ mūdi, si qua talis est substantia hominibus ac belluis communis esset, quanquā in cæteris cognitione belluæ carerent, nihilominus quid agerent, intelligerent: adde quòd (ut dixi) anima hæc tam nobilis abdita lateret uilissimis rebus.

T. cap. 82. Cur igitur philosophus primo de Anima, animam dignissimam appellauit? quia illa tanquam intrinsecus existens, principium moueret, & agnosceret. Sed cur non sponte mouet, sed ab obiecto titillationem sentiens? Quoniam ex se nō est perfecta: quicquid enim actu & actione participat magis, apud Philosophum diuinis etiam magis assimilatur: quòd uerò patitur, & in potētia est, imperfectissimæ materię

teriae. Porro, tamen materia æterna est, sed ob id æterna est: quia potentiam æternam esse necessariū erat, ut actus etiam æternus foret. At ab ipsa potentia, materia in nullo differt. quid est hoc igitur, materiam esse æternam? Potentiam rerum generabilium semper esse: hæc si tolleretur, etiam generatio ipsa periret. Porro ut ad rem ipsam reuertar, subiunxit Aristoteles, diuiniorem etiam anima esse intellectum: sed iam illud ostēderat superius, longè melius esse intellectui ut à materia ipsa separaretur: at animā necesse est corpori iunctam: quo nam pacto igitur hæc esse simul possunt, considerandum erit: nam sic unū esse intellectus, & anima nequeunt; nec uerò posterius accedere quisquam illum nobis iam adultis dicat, quemadmodum enim & in alijs sensim ad intelligendum procedimus, nec ulla est dies, in qua primò dixisse liceat, hodie cœpi intellectu uti: quare cum sensim prorepat, ab initio illum nobis inditum esse necesse est. At mortalis anima, immortalis intellectus: necessariū igitur est, ut quæadmodum Auerroës inquit secundo Collectaneorum, anima nutritiua loco materiae sit sensitivæ, illa quoque menti denuò: at uerò istæ permutato ordine eis formæ erunt, modum tamen coniunctionis singularem habere necesse est, cum & ipse homo in sua compositione talis sit, hoc est, quod dixit Aristoteles, animas imperfectiores inesse perfectioribus, tanquam trigonum in tetragonò, nō tamen eodem modo sensituiua in potentia est ad intellectiuam, uelut nutritiua ad sensituiam, si per animam intellectiuam intellectus intelligatur: nam non ille,

sed

Cap. 3.

sed intellectiua anima, id est sensibilis, iam intellectu illustrata, in potentia est in ipsa sensitiua, antequam intellectus adueniat: nam nisi talis potentia esset, non posset unquam euadere intellectiua: nam si intellectus humanus animæ equi aduenire posset, non tamen efficeretur equi anima intellectiua, quia non talis potentia natura prius erat: nam de tempore, an una alteram præcedat, incertum est. Igitur ut translucida corpora, uelut cristallus, & uitrum, radios Solis intra se possunt recipere, ac sola ipsa etiã iridis formam in adiacentia emittere, sic fiet de humana anima cum intellectu: quare animæ huius ad intellectum unio, assumptio quædam est, & ipsius ad illam quædam illustratio: nimis uerò absurdū fuerit, tantam uim elementorum mixtioni soli tribuere, cum uix immortalis parte addita, quantam homo habet tueri ualeamus, præsertim cum nullius horum, quæ homini insunt tam multiplicia, uestigium in ulla bellua, uel uolucris, aut alia mortali re deprehendamus. Ergo intellectus noster, quod anima mundi non sit, quodq; nec accidens diuinæ substantiæ, quod non ex ui elementorum, quod non in potentia animæ intellectiua iam præfuerit, quodq; anima non eadem sit qua parte intelligit, ac sentit, iam abudè declaratum est: tum quomodo animæ nostræ uniatur, atque quod multas facultates habeat sibi quidem proprias, animæ autem partibus communicatas, etiã apertè ostendimus, ut non mirum sit, philosophum nec simpliciter plures appellasse animas, nec facultates uires eas, quæ in anima hominis essent, sed semper animæ

mæ partes. Huius autem cõmunis uirtutis, quam Deus in mūdum influit, nullum familiaris exemplum sumere me posse credo, quàm ex Herculeo lapide, ex hoc enim in ferrum, quod illo oblitum sit, ac etiam ei superpositū, uirtus profluit, qua ferrum ipsum ad septētriones dirigat: igitur quid mirum est, eam ex Deo in uniuersum eadem ratione posse emanare: nulla tamen subiecta alia substātia, quæ uirtutem eam deferat. Sed tamen ex hoc oritur dubitatio, cur nam lapis dirigat ferrum? nam si ea uirtus in ferro est, & tamē agit, esse potest etiā, ut animus noster sit uirtus sola sine substātia, & tamen intelligat. Respondemus causam esse cur nihil seipsum moueat, quod idē actu erit, ut mouet, & potentia ut mouetur. Quamobrem aliud mouere nihil prohibet formas substātijs proprias, uerū seipsas per se est impossibile, igitur intellectus æterni mouēt, sed immoti sunt: at corpora mouentur, & nō mouent: intellectus igitur noster seipsum mouet consequentia obiecti: nam obiectum illuminat, ab ipso intellectus mouetur, atque sic intelligit: Hercules autem lapis impresionem in ferrum facit, à qua ferrum mouetur, non à lapide, sed à cœlo, uel parte cœli terminata, ita quòd hic lapis ferrū præparat ad motum, sed non mouet: nunc non loquor de motu, quo illud attrahit, & hæc est una ex rebus, quam si quis quæsiuisset ab Alexandro Aphrodiseo, uel Galeno, respondissent, esse planè impossibilem, & super hoc suas, quas uocant, demonstrationes attulissent, & non paucas. Experimentum autem docet ita esse, cū multa alia in eo lapide mirabilia

rabiliora etiam lateant, quæ omnia simul cum motu, quo ferrum impellit ad septentriones, illos philosophos latuerunt, & nunc etiam pauci, uixque nulli omnes illius uires agnoscunt. Sed ad reliqua transcamus: Forſan aliquis poſſet (ut Platonici exiſtimate) credere, intellectus noſtros particulas eſſe animæ mundi, ſic tamen ut illa non ubique diſfuſa ſit, nec ſubſtantia ſua mortalibus communis, hoc enim demonſtrauimus eſſe non poſſe: ſed nec ſic, nam deciduæ illæ partes aut comminuēt animam illam, fietque quanta, ac etiam cōminuta ſimul: utrūque autē inconueniens: ſi enim intellectus eſſet cum quantitate, unius eiufdemque rei eſſent infinitæ intellectiōnes, ut rectè inquit Ariſtoteles: multo autem turpius, atque abſurdus eſt, illum comminutum facere, cum præter quantitatem ſuperaddamus, quod etiam in belluis, & lapidibus damnamus: at ſi nō comminuitur, quod deſluit ſi tantum uirtus eſt, non ſubſtantia, in eoſdem incidimus laqueos, omni enim rationi repugnat, accidens eſſe quod intelligat, & nos ipſos eſſe id accidens: quilibet enim, uel quantumcunque ſtupidus, agnoſcit ſemet quandam eſſe ſubſtantiam, non accidens, ſed qualis ſit ignorat: cauſam huius inferius aſignabimus. Sed neque anima hoc lumine illuſtrata ſic poſt intelligere: nam quæ actu intelligit, cum ſemet agnoſcat, lumen illud erit, uel non crit: ſi quidem lumen, in idem reuertimur: ſi non eſt ex re materiali, & diuiſibili, res immaterialis, & indiuiſibilis efficietur. Oſtenſum eſt autem, quando non neceſſarium ſit, tunc animam eandem eſſe cum lumine

idem

primo d' Ani
ma, (ap. 3.

idem belluis accidere, nec tamen intelligere: reuertimur etiam ad eam difficultatem, quo nam pacto abstrahimus, quando uolumus, si anima tantum illuminatur, & non est ipsum lumen: at si substantia quædam deciditur, nec comminuitur, quasi iuxta Auicennæ sententiam manifestum est, quod creationem, & nouitatem, & infinitatem admittere cogimur, quæ omnia non solum philosophis, sed magna ex parte etiam legibus repugnant, cum substantiarum creatorem Deum solum, & merito statuunt: neque tamē ob hoc, quin omnes ex una pendeant, credere prohibemur, at magis cogimur: nam & quæcunque plura numero sunt, atque ea mortalia, aut ab uno omnia originem ducunt, uel inuicem ordine quodam disposita referuntur. Igitur hæc de animorum substantia dicta sint, nunc de affectibus illorum dicere iam tempus est: sunt animi etenim affectus plurimi, Iracundia, Dolor, Amor: sed qui pertinaciter hæreant illi, eumque transmutent tres, Cupiditas, Spes, ac Fides: quæ enim desideramus, partim sub manibus nostris sunt, eaque cupiditate prosequimur: nam amor insperatæ rei, amentia potius pars est, quam ullius animi affectus, quæ aut sub manibus nostris non sunt: si præsentia, uel præterita fuerint, fidei subiacent: quæ futura sunt, spei: in omnibus autem incertum est, ac minimè firmum quod subiicitur, præterquam in cupiditate. Cupiditatis igitur fortissima esset uis, si paria essent quæ affectibus subiiciuntur: uerum fidei, ac spei plerumque nobilissima ac *μακρότερα* præmia sunt, ob id homines maximè his tribus

O 2 ducuntur

ducuntur affectibus : horum rōrtior spes, fides au-
 tem firmior: cū uerò in unum (ut plerunque ac-
 cidit) iunguntur, animum ipsum sic in se transfe-
 runt, ut totus in illis esse uideatur : uacuas autem
 mentes spes, & fides, totas occupant : & ob id ma-
 ior in stupidis idiotis, ac plebe, quàm in eruditis,
 nobilibus, ac ingeniosis : cū uerò uelut habitus
 quidam confirmatæ paululum hæ opiniones fue-
 rint, adeò in immensum euadunt, ut primò homi-
 nem ipsum totum arripiāt, inde etiam alios secum
 trahant, tum demum in hominum corpora, atque
 in res ipsas etiam inanimatas, tum in corpora ani-
 malium prodigiosos effectus pariunt. In homi-
 num quidem corpora quomodo agant, non diffi-
 cile est intelligere, immutatis prius illorum ani-
 mis: concessum est enim, animam fortī fide, ac spe,
 tanquam proprijs quibusdam instrumentis cor-
 pus immutare: nam in uehementi terribilium ima-
 ginatione multi mortui sunt, alij ex toto permu-
 tati, uelut Laurentius Sannutus patritius Vene-
 tus, qui captus à Gallis cum classe, inuolutusq;
 uelis cum alijs pluribus ut mergeretur, dum diu-
 urna mortis expectatione torquetur, horarum
 quatuor spatio canus euasit, inde periculo solutus,
 ab adolescentia talis semper permansit. Alij ob
 uehemens gaudium à morbis liberati, alij autem
 ob tristitiam insani facti sunt. Porrò ad fortem
 imaginationem dilecti scorti in uenerem incita-
 mur, plurimis etiam, si firma manserit, semen spon-
 te effluit. Mouent spiritus fortes affectus animi
 iam illi parere diu assuetos, unde ex parte in partē
 trahuntur

trahuntur spiritus, humor, ac sanguis concomitantur. Verum de Fide, quod necessaria sit huic negotio, in alijs quid mirum est, cum apud Lucam in Euangelio legatur, Christum pauca signa in patria sua edidisse ob illorum incredulitatem: ob id igitur, si mente mens immutatur, imaginatione imaginatio: nam haec uirtus (ut docuimus) intellectui maximè inferuit, nil mirum est, ex eodem principio corpus illud immutari. At in belluis cum animus noster diuina natura sit praeditus, inferiores animas mouet, atque ideo in equos maximè operatur, quoniam sensibilis illorum anima plurimum excellit, & corpori etiam dominatur: non sic in capras, aut oues: inde praecantationum ratio, quanquam plurimis illarum doli, uel medicamenta immisceantur. Ergo ut ad initium reuertar, hinc summa patientia ad tormenta, summa constantia ad pericula exoritur, quod animus his affectibus immutatus, à corpore totus separetur, & abscedat, aliusq; fiat. Sunt porro & in belluis haec affectuum differentiae, sed minimè adeo euidentes, cum in caduco, & subiecto mortali sitae sint: nam canibus erga dominos fides, ac spes, uerum non affectus ipsi, sed potius illius effectus, amant enim eximie, & nil amplius cogitant, quoniam hoc ei natura negatum est: at inanimata, & arbores difficiliter fide moueri possunt. Attamen si in nobili anima fides, ac spes fortis extiterit, etiam illa immutare potest: unde apud Romanos lex erat, Fruges ne excantato: sed de his tertio de Varietate rerum libro diximus: nunc solum id attigimus

Cap. 4. 6. 7.
&. 9.

gimus, ut intelligant omnes, hominem fide, ac spe ingenti munitum, corpus quasi seponere, & diuinum, aut demoniacum effici: at de his seorsum etiã dicemus: inde ueneficarum malefica origo ortum habuit. Neque uerò mortuos resurrecturos, aut montes transferendos hac fide, & spe credas, hoc enim leges naturæ transgreditur: sed ea efficit hæc animi uis, quæ magna arte etiam, ac plurimis auxilijs indigent, effici tamen possunt. Verùm Cupiditas mentes, ut creditur, prudentiorum agit: nam diuitias primùm, post honores, ac magistratus, & uoluptates adeò ingenti desiderio tractant, & amplectuntur, ut miseriam humanã hoc errore subterfugiant, nanque ad mortis usque ianuas tuto accedunt, uelut qui per montium periculosos calles iter habent, securius progrediuntur, si faciem ad montis summũ cacumen uertant, quàm si ad profundam, & confragosam conuallem. Ergo de affectibus animæ principalibus hæc dixisse sufficiat: nunc uerò de totius hominis communi opere, seu affectu (nam quod nam illorum Somnus dici debeat, Galenus in libro de Odoratus instrumento satis dubitat) iam dicendum arbitror.

Est igitur Somnus, ut Aristoteles inquit, affectio quædam sensoriæ partis, qua communis sensus immobilis redditur, ac uincitur, quam diuaporatio committit alimenti: etenim in animi defectu, & syncopa, & morbo comitiali, magisq; in attornito, sensus ipsi uinciuntur, sed non ab alimento, uerùm à morbosis causis. Rursus, cum omnes sensus simul concidant in somno, & tamen maneat
 imagina

imaginatio, & memoria, necesse est, ut non singuli uinciatur, sed omnes propter unius uinculum redantur immobiles: at illud uinculum anima non est, neque enim imaginatio, & memoria nobis in somno relinquerentur: igitur uinculum hoc est communis sensorij. At uero Sensus, ut ille inquit, est motio animæ facta interuentu corporis: nam ad idem pertinere actum, ac potentiam, satis clarum est. Sensus autem communis nil aliud est, quam uis sensibilis in anima existens, quæ à sensibus exterioribus mouetur: in hanc autem, uelut in centrum, concurrunt ex circumferentia lineæ, sic ex quinque sensibus formæ omnes: cum uero indiuisibilis sit hic sensus: plura tamen comprehendere potest, non quidem una actione, sed si debet inter sensibilia iudicare iam illi oportet seruatim præcedentium sensibilibus formis componere inter illas tanquam præsentem, diuidereq;. Sic & intellectus per hunc modum facit, sed tamen indiuisibilis est, cum illas comprehendit, aliter nulla complexorum sciētia, uel cognitio, nihilominus ut unum quæ plura sunt in illo sunt. Quare autem sensui communi nullum instrumentum, cum imaginationi pars cerebri concaua anterior, memoriæ postrema, rationi media inseruiat: hoc ideo est, quia ultima perfectio cuiusque in anima est: anima autem organo (ut docuimus) per se non indiget, imaginatio enim, & ratio non in anima, sed ab anima fiunt, quare organo indigent, & parte cerebri singulari: sensuum enim ultima perfectio est anima,

ac sentire: imaginationis uero, & memoriæ ac rationis, quæ in homine est intellectus, ac intelligere. Verùm hæc uirtutes etiam in belluis sunt, sed (ut docuimus) ab anima in illis proficiscuntur, in homine ab intellectu, ob idq; nomine solo, non re ipsa conueniunt: sed uelut ab igne, & à Sole lux prodit, ac lumen, nomine, & etiam quadam imagine rei similia, altero mortali, ac elementari, altero diuino ac immortalis: sic etiam de his uirtutibus dicendum erit. Porro quod belluis imaginari contingat per somnum, manifestum est, cum canes adlatrent. Duo igitur motus sunt in anima, Ab anima, & Ad animam: in somno, qui ad animam est, motus spirituum impeditur, non qui ab anima: necesse enim erat illum motum seruari, ob multas necessarias causas, & ob pericula non leuia spirituum, etiam qui naturali inserviunt facultati, nec sensibiles sunt: eandem ob causam motus reciprocus relictus est, ob id media parte somni exteriora calidiora redduntur. In initio igitur somni animæ sensibili inservientes spiritus ad cor ipsum contrahuntur, motus uero ab anima non cessant, nisi grauior etiam ingruat somnus: unde fit, ut benè potè rarè somnia uideant, & similiter in prima somni parte: at cum crapula deseruerit, tunc primò ab anima spiritus mouentur, & imagines uident, inde cum multiplicati fuerint in extremis partibus, ac exuberantes, motum contrariū ad animam faciunt, & tūc euigilantur. Ob id debiles, & humidi, & in hyeme longiores habent somnos, quoniā tardius exteriora

exteriora replentur spiritibus, hiç etiam sunt pa-
 cationes. Aristoteles igitur duo uidetur prætermi-
 sisse: Primum, quia nō dixit, quomodo sensus com-
 munis alligetur, anima non alligata: Secundum,
 quia causam ipsius somni in humiditatem, ac frigi-
 ditatem, tum maximè ab alimento refert. Hoc au-
 tem non sic se habet, nam somnus fit ob quietem
 spiritus à motu ad exteriora: hic autem uel ab
 anima, uel à cibo, uel à corpore accidit: ab anima,
 cum aliquid iocūdam imaginamur, nam spiritus
 intenti quiescunt, somnusç illico superuenit. For-
 tior est hæc causa, etiam ipso papauere: nam cum
 Principium quiescit, spiritus & ipsi quiescunt: non
 igitur ab humido, & frigido tantum fiet. Erunt
 autem talium imagines luci, prata florida, colles,
 flumina, herbidi compi, aura suauis: atç ideo etiā
 horum imagines pictæ somnum conciliant. Op-
 posita ratione, uehementes animi motus, ut ira,
 dolor, timor, curæ, illum impediunt, uelut & spes.
 Altera uerò à corpore sumitur resolutio spiritus:
 quamobrem post fortes labores, post tristitiam
 longam, post diurnam uigiliam, post opij po-
 tum, somnus non leuis irrepit, quoniam spiritus
 deest, qui ad animam feratur: ex his solus, qui ex
 tristitia fit, perturbatus plerunq; est, & plenus ima-
 ginibus, nam anima mouere non desinit, paucitas
 spirituum prohibet, ne redeant. Pugnantis igitur
 causis, ut primum magna ex parte restaurari
 cœperint, soluitur somnus. Tertia uerò causa ex
 humido, & alimento proficiscitur: hanc solā attulit
 Aristoteles, nam laborem ad colliquationem re-
 fert,

fert, atq; si hic esset potius ante lassitudinem in laboris initio, quàm iam exsiccato per laborem corpore somnus oboriretur. His igitur causis coëuntibus in unum placidissimi, profundissimi, ac longissimi fiunt somni: dissidētibus perturbati, leues, atq; breues. In causa etiam, quòd humiditas, & frigiditas somnum pariant, non satis conuenimus cū expositoribus: nam quòd uapor ille obstruat, sicut nubes prohibens radios solis, sic ille trāsitum spirituum, est omnino falsum: esset enim aliquādo somnus in aliqua parte corporis, & uigilia in alia: nos autem uidemus, quòd semper simul, & sine sensu aliquo ingruit, ac repente: ex quo patet, quòd necesse sit, ut motus, seu causa illius sit ab uno principio, ipsoq; indiuisibili, scilicet anima. Quòd uerò maximè superueniat hora concoctionis cibi, hoc uerū est, quia anima utitur spiritu sensibili ad concoctionem, quare prohibet motum illius ad extra, & hæc prohibitio est somnus: & ideo contemplari, dum quis cibum concoquit, cruditates affert, quia prohibet, ne quid spiritus sensibilis concoctioni auxilietur. Et si dicas, q̄ hæc obstructio fit in uia cordis, uel cerebri, & ideo potest simul esse communis toti corpori: tunc sequeretur, quòd quislibet in somno incurreret magnum periculum obstructo loco principali, cū tamen nemo dormiens moriatur, imò si maxima causa superueniat, ut casus domus, uel uulnus cordis, uel morbus, attonitus expergiscitur antequàm moriatur. Eset etiam hæc prohibitio necessario causa deterioris concoctionis, saltem in aliquo mēbro, cū tamē nunquàm melius

melius concedimus, quàm in somno. Humor igitur, & frigiditas somnum cõciliant, si spiritum non extinguant, quia motum illum spirituum sedant, & mulcent animam, ut spiritus tranquilliores efficiantur: oppleto enim uaporibus cerebro, spiritus illi conquiescunt, fitq; quædam ueluti tranquillitas (quam Græci melius exprimunt per hoc nomen γαλήνη) in ipso principio, inde omnes alij spiritus à motibus suis supersedent: nec enim omnes ad principium redeunt, ut iam aliàs declarauimus. Hac igitur etiam ex causa soni leues, ut aquæ murmur, & fabularum narratio, somnum prouocant sedato impetu spiritus animati. Ergò in corpore animalis motus omnes ab indiuisibili anima proficiscuntur, sedato uerò illi propiore spiritu una omnes, aut incitato, tanquàm ad uexillum respicientes milites sedantur, uel incitantur: quò fit, ut in grauibus illius affectibus nulla pars corporis, uelut in ira, timore, uerecundia, dolore, amore, conquiescat, & eius symptomatis, quod ex illo affectu exoriri solet, immunis sit. Insomnia uerò existimat esse sensorix partis, quantenus imaginaria est. Conatur autem horum rationem reddere per specierum in sensibus conseruationem: unde quæ uiderimus in uigilia, per somnum etiam nos uidere existimamus. At uerò hoc difficillimū est, & ab omni experientia remotum: nancq; conseruari in sensu, puta oculi lucem, momento temporis, uerum est, & ita de tonitru in aure: quòd autem per plures horas, nimis hoc est à fide remotum. Impedirētur etiam omnes illius sensus operationes, quæ inter

ueram

ueram sensationem, & imaginem somnij caderent. Sensus etiam tactus non uidetur esse absq; præsentia rei quæ tangitur. Homines etiam non quæ pridie uiderint, sed illos quos amāt, uel oderint uehementer, uel à quibus plurimū uexātur, frequentius per somnium uidere se existimant. Præterea si conseruata imago in sensu hoc agit, ut uideamus imaginē per somnium, cur homines, & alia uidemus, quorum uix memoriā retinemus? homines etiam semper somniarent, & tum maximè in prima somni parte, cuius oppositum è directo contingit. Galenus autem uidetur uelle, imaginem hanc potius in spiritu seruari: nam & cæci, qui non tales sunt, à natiuitate uidere se somniant, cum tamen tunc facultate uidendi sint omnino priuati: igitur neq; sensus exteriores, nec communis, quicquam cum in somnio commune habent, cum & hic obiectum præsens requirat. Si igitur in spiritu sunt, & in uigilia latent imagines ob fortem motum, quibus igitur interior sensus fortis est, nec spiritus multo humore obrutus, sensibilisq; impressio uehemens, his multa, & clara apparebunt insomnia, tales melancholicos, & atrabile laborantes esse uerisimile est: sensum, nunc imaginationem dico. Qui igitur imaginationem debilem habent, ac impressiones leues recipiunt, hi tum precipuè si humidioris cerebri exiterint, pauca leuia, & incerta uidebunt insomnia, ut ebrij, ac pueri. Verum cur iam tot annis imagines uisas somnus reuocet, si in spiritibus sitæ sint, difficile est intelligere. Denuo igitur ad Aristotelē reuertor; is particula trigesima Problematum

insomnia

infomnia ad mentem refert. Hoc autem optimè di-
 ctum est: illud uerò ambiguum, quòd qui suauif-
 simè dormiunt, ob id non uideant infomnia, quòd
 in illis maxime concitus sit motus animæ ac spiri-
 tum ob caloris motum: neq; enim hoc uerum ex
 toto esse uidetur: sed (ut iam diximus) ubi somnus
 profundissimus, ibi non solum spiritus à motu
 uersus cor quiescunt, hoc enim omni somno com-
 mune est: sed etiam à motu à corde, quem necessa-
 rium est adesse his, qui imagines per somnium ui-
 dere debent. Quamobrem etsi forsan paucula pro-
 pter impressiones in spiritibus factas uideantur,
 maximam tamen illorum partem à mente, seu ani-
 ma ipsa prodire necesse est: seruato enim leui motu
 spirituum comprehensas imagines ex anima in
 imaginationem referunt: ab humoribus etiam ex-
 citantur, cum halitus formam aliquam indiscretam
 pro discreta & perfecta retulerint, uelut in nubibus
 uidemus, in quibus oculus serpentes, & equos fin-
 git, cum imaginatione adiuuatur, quanquam in
 eis nihil horum distinctum appareat. In instrumen-
 to igitur imaginationis, ut in tranquillitate maris
 spiritus leuiter mouentur, sunt enim ex aëria,
 igneaq; substantia, uel etiam si qua melior est, unde
 animæ repræsentant rerum imagines. Sed cur ui-
 dere nos per somnum, non imaginari arbitramur,
 sic & audire: nam quod imaginamur non adeo
 clarè nos uidere putamus, uelut quod per somnium
 apparet. Ratio autè huius satis est manifesta. nam
 in somno imaginationis functio spiritibus iam sen-
 sibus delegatis perficitur, in eo etiam anima magis

gis libera est, quò fit, ut perfectè operari se credat, atq; id indicium est, animam per se omnium sensuum perfectionem continere. Sed cur magis nos uidere, quàm audire, minimè uerò tangere arbitramur? Hoc ideo est, quòd loco instrumenti imaginationis propinquissimi sint oculi, tactus uerò remotissimus, ob id plures spiritus ad imaginationis locum ex oculis reuocantur, quàm ex ullo alio sensu: plus etiam anima in uidendo oblectatur, quàm in audiendo, uel odorando, tangendo uel.

Illud uerò sciendum est, spiritus sensibus delegatos impressionem ex suis instrumentis recipere, qua ad munia illius sensus obeunda potius, quàm alterius sint promptiores: ob id etiam spiritus uisioni apti decidunt his seruatis, qui ad audiendum sunt opportuni. De somni uerò fine illud quærendum est, quoniam uita est propter operationem in animali, somnus autem propter uitam: nam in uigilia, ut secundo Cœli habetur, animam ob corporis resistantiam fatigari necesse est: somnus autem est quidam retrocessus, nam belluis homines, plantis belluæ, inanimatis plantæ per somnum efficiuntur similes, ut hyeme apparet. Sed iam non paruæ exoriuntur difficultates, an formæ rerum in spiritibus, an in membrorum substantia, an in anima ipsa referuentur: similiter & de anima, an in uno, uel pluribus spiritibus sit: tum uerò, quid cogat, ut hoc magis, quàm aliud per somnium uideamus? Deinde quomodo si imagines in anima sunt, cur contingat obliuisci, uel decipi? tum etiam quomodo memoria antiquas res reuocemus, præsentium

sentium penè oblitiscamur: cur etiã, & quando, & quomodo, undeq; & an uera insomnia sint: Ergo ad harum primam dicimus, formas rerum in uia Aristotelis in anima conseruari: nam illis reponi illas consentaneum est, ubi locus ultimus est earum, ac summa perfectio, & ad quem locum tandem perueniunt. Anima autem talis proculdubio est, erit & Intellectus patiens aliquo modo uniuersalium subiectum, Sed duo uidentur obstare: primum, quòd cerebri posteriore parte affecta memoria patitur, ut inquit Galenus tertio de Locis affectis, igitur formæ illæ in anima non esse uidentur: item quomodo obliuio accidit, & deceptio in intellectu, Respondemus, quòd (ut Theophrastus inquit) ex permissioe deceptio oritur, obliuio uerò quia organo indiget ad hoc ut possit repræsentare, patiens enim intellectus corruptibilis est, & est lumen illud in anima ab agente profectum, seu lucis similitudo, quia quædam perire, quædam seruari necesse est. At uerò cur accidit, quòd memoria per medicamenta reuocata multorum reminiscimur, quæ ante illius amissionem cognoueramus: nam si ob id illorum obliti sumus, quòd subiectum corpus corruptum sit, necesse est post reparationem illius ea quæ exciderant, nisi denuo discantur, ex toto euanuisse. Quòd si dicat, seruari quidem hæc in parte illæsa, uerùm ad actum exire propter impedimentum: quid igitur obstat, ne idem de anima dicatur: uerisimilius autem est in anima hæc sita esse, ut diximus, quoniam actu nulla penè existant, potentia autem quasi infinita. Hoc autem

autem in loco scientes differentiam memoriæ & reminiscentiæ, ob breuitatem prætermittimus: factis hoc unum rei argumentum ducentes, quòd qui casu aliquo repente deciderint, ut quasi mortui iaceant, reuiuiscetes quomodo ceciderint non recordantur, nondum enim in anima impressio eius facta fuerat: eorum uerò quæ iandiu didicerint, memoriam illico recipiunt, quoniam anima morbo non læditur. Sed cur scalpētes cerebri posteriorem partē recordamur celerius? hoc in causa est, quòd (quemadmodum inquit Philosophus) memoria per consimilia reuocatur: ex illo autem motu multa, ac magna fit spirituum cōmotio, unde ex multis imaginibus aliqua persimilis excitatur, cuius similitudine ad quæsitæ recordationem peruenimus: inde etiam contingit, ut nimis celeri spirituum motu transeat res ipsa, cum iam apprehendisse illam putauerimus. Ex quo dignoscitur, quòd nam pacto in memoriam reuocemus: nam necesse est fisci spiritum coram anima, ex illa uerò cōceptam formam elucescere: igitur si transeat spiritus concitato motu, reminiscitur, simul ac obliuiscitur, quod frequētius in eadem re contingit ob multos spiritus: atq; ea de causa fit, ut qui celeriter discunt, celeriter obliuiscantur. Senes autem obliuiosi sunt, quoniam frigus tarditatem motus spiritibus ingerit: & hoc est quod optimè Galenus dixit, non siccitatem memorię senum obstare, sed frigiditatem. Melius igitur est dicere, animam esse, formam suscipientem penè infinitas similitudines rerum, sed non ad actum reducuntur, nisi cum lux illius ea
ad

ad hoc conueniens quod in omnibus illius operibus commune est, ac sæpius dictum, in spiritibus refulserit. Velocis igitur memoriæ, quorum spiritus celeres: tardæ, quorum lenti. Non igitur hoc ex animæ ratione, quâquam nil prohibeat, animam animam esse meliorem: hoc autem tribus modis, uel quia anima ipsa ex temperatiore corpore prodeat, uel quia nobiliore intellectu illuminetur, hoc autem solum erit demonstrandum: uel quia melius illuminetur. Dicere autem, animam in spiritibus esse, omnino est impossibile: nam in pluribus plures habebit partes, & corrumpetur etiam secundum illas: in uno autem tantum, multo minus est uerisimile. Est igitur, uelut Sol in mundo, in una parte: radij uero illius per totum corpus extēduntur, ut solis radij per orbem. Anima autem plantarum ex toto est diuersi generis: nam substantia illius & ipsa in una parte est, & uirtus propter imperfectiōnem per totam disseminata anima est potētia, quæ cum à toto diuellitur anima actu fit: insectilium autem anima non diuiditur, necq; enim unquam duæ partes insectilis simul uiuunt, sed potentia animæ remanet in una parte, & in alia substantia, aliter pari ratione innumeras constituere oporteret in eodem insectili animas: non est autem anima, nisi possit in debitas operationes exire: nā & boum linguæ, & partes circa caput diu mouentur post bouem occisum, corq; illius immobile redactum. Verum inter animam, & solem, uel saltem inter intellectum & solem differentia est, quia sol habet esse cum quantitate, intellectus autem non: est igitur

intellectus indiuisibilis: indiuisibile autem duplex, uel ut punctus, uel ut intelligentia: quod autem ut punctus est, pars est, ac terminus corporis: tale autem omitto, quod corporeum dici debeat, nequaquam corpori posset imperare: est igitur intellectus indiuisibilis, uelut intelligentia: at uero qui talis est, etiam ut punctus est indiuisibilis, ad hunc sensum, quod caret quantitate, non autem quod sit terminus alicuius lineæ, sicut dicit Euclides de puncto: igitur existentia intellectus in corpore est, secundum modum magis indiuisibilem, quam puncti in linea: nec propter hoc inconuenit, quod sit magis in corde, quam in alia parte: nam & Deus (iuxta Philosophi sententiam, si illum secundum Auerroem interpretemur) est in extrema cœli parte ultimi, cum tamen Deum constet longè magis nostro intellectu esse à materia separatum. Ut autem hoc magis, quam illud, per somniū uideamus, duplex quidem responsio est: nam si credamus somnia tantum casu cœnire, respondebimus, ut de memoria dictum est, quò nam pacto obliuiscamur præsentium, & recordemur iamdiu præteritorum, ob spirituum ad animam conuersionem, ea parte, qua imaginem similem continet. Sed dubitabit merito aliquis, quia in uigilia hoc causam manifestam habet, scilicet uoluntatem, quæ iam imaginem uniuersalem animæ subiicit, uelut uolo recordari carminum Vergilij illorum, in quibus loquitur de Didonis morte, iam subiicitur animæ, quæ ex Vergilio sumenda est hæc res, non ex alio poeta: secundo, quod mors Didonis tractatur in quarto libro Aeneidos:

Aeneidos : non ergo ex alijs quæreda libris erunt. memini etiam quod ante mortem cœpit conqueri de Fortuna fuitigitur his tribus imaginibus à uoluntate rationis medio ab anima spiritibus propositis illi mouentur, atq; adeò aliquando celeriter, ut etiam hæc ipsa generalia excidant. Porrò spiritus in quibus relucent iam hæc tres imagines quiescūt, & si aliorum spirituum motu perturbētur, etiam hoc ipsum excidit uniuersale quod subiiciebatur: huius quietis causa forsā etiam aqua illa uentriculis cerebri indita est, nam reticularem plexum adesse negat Vesalius in hominibus : & si adesset, potius nutritionis cerebri, quàm memoriæ causa factus uideretur. Ex hoc quoq; manifestum est, cur uerum sit, quod dixit Philosophus, Anima sedendo, & quiescendo fit prudens. Verum in somno & si uoluntas nulla sit, est tamen animæ affectus quidam, atq; ob id non magis aliud, quàm de quo per uigiliam impense sumus solliciti, in somno uidemus: alias autem rerum formas uapores suggerunt, seu à cibus, seu ab humoribus eleuentur: unde cepas, & caules, mala ac terribilia somnia parere falsim creditum est, & qui illarum assiduo usu tenentur, in ueneficij opinionem ob frequentia in somnis spectra transeunt. Sed cur nam atra bilis, aut talia formas potius horribiles, quàm iucundas excitet, in libro Floridarum disputationum declarauimus, quæstio enim hæc non tantum naturalis est, sed etiam ad medicum spectat de illa pertractare. At uerò qui somnia à superis immitti putāt, etiam longè facilius quæstioni huic satisfaciunt.

Quamobrem huic & ultimæ propositæ quæstioni respondere non ab re esse puto. Igitur Auerroës illud primo existimat non solum aliqua, sed partem maiorem somniorum ueram esse, eaq; quæ uera sint, hoc signum relinquere, quod cum experrecti à somno fuerint, anima quasi timet, & admiratur, cum id etiam in ipso somnio contigerit. Addunt reliqui somniorum interpretes quod sub diluculo uideatur, & iam discussa crapula, & ab homine cui euentus frequentes uisis simillimi succedere soleant. Cum igitur intelligentias solum uniuersalia cognoscere crederet, multis uerbis, quorum tamen sententia clarior paucis subiicietur, id tentat ostendere: est autem horum hic sensus, Generales formæ cum plures fuerint simul iunctæ impressione in anima singularis efficere possunt. Id exemplo satis claro est manifestum, nam tres superficies planæ omnes uel etiam regulares ubi se dispescant simul solum in puncto coeunt, ut ab Euclide in un decimo libro demonstratum est. Est autem superficies ad lineam, uelut uniuersale ad singulare, & linea ad punctum ut uniuersale etiam, siquidem in superficie infinitæ lineæ, in linea infinita puncta esse possunt. Similiter & in numeris proportionis consimilis tres infinito inuenire licet, licet & inuenire infinito, quorum secundus in se ductus tertium producat, atq; rursus infinito tres numeros, quorū producta ex primo in se, ac secundo in se simul iuncta producto tertij in se sint æqualia: tres autem numeros inuenire, quorum secundi ad primū eadem sit ratio, quæ tertij ad secundum, quorumq; secun

secundus in se ductus tertium producat, & rursus quod tertio in se ducto tantum fiat, quantum coniunctis productis primi, ac secundi cuiuslibet, scilicet in se, non nisi uno modo licet, atque in his tantum tribus numeris unitate scilicet tum dimidio unitatis, latere quadrato illi unitatis, ac quartæ partis eius adiecto, ut sic maximus constituatur seu tertius, hic numerus, cuius quadratum latus, secundus seu medius numerus erit: manifestum est igitur quàm paucis uniuersalibus in unum iunctis, quorum singulum infinita sub se continet, in unum singulare perueniant: hæc autem infinita ferme esse, seu potius innumerabilia declarat: additur insuper cœli uarietas, quam ex motu singulis refert momentis, nam sine cœlo nihil intelligentias in hæc inferiora influere putat. Manifestum est igitur, & quomodo sine motu, & quanto magis cum illo generales causæ futurorum in singulare ipsum tãquàm superficies tres illæ in indiuiduum punctum reducantur, atque hoc modo futura per somnum præuideri licet iuxta Auerrois sententiam, cum simulachra illa per cœli motum tãquàm per causam uniuersalem ab intelligentijs in humanam animam immittuntur. Ego uero hæc causam ualde dubiam esse existimo: nam oportebit, ut uel uniuersalia imprimantur in anima, & hoc nemo uidet, aut si uidet, intelligere non potest: si autem singulare querendum est, à quo agente illæ formæ uniuersales in unum redactæ sunt & nam in rebus ipsis materia est illa, quæ ea in unum cogit, ita quod si illa sentiret, & intelligeret, & loqui posset, diceret, recepisset

formam huius pomi, quia in hoc loco, in hoc tempore, ab his causis talia, & talia passa sum. Anima igitur necessario prius uniuersalia ipsa sentiret. In somnijs etiam intelligimus nouas demonstrationes, ut nobis accidit quandoque, dum libros nouæ Geometriæ scriberemus. Abstracta autem cælo non subiiciuntur. Sed forsan ad hoc dici posset, quòd simulachra tantum imaginatiuè repræsentata sunt, intellectus autem ut etiam in uigilia ex opportunis formis demonstrationem collegit, sicut accidit etiam ex figura oculis proposita, quòd si in ea nulla desit linea ad perfectionem demonstrationis, facilius inuestigamus quæsitum: unde multum solemus laborare in erigenda figura apta, antequàm inueniamus demonstrationem. Sed dimittamus hoc, Cur est, si somnia à cælo & intelligentia immittuntur, quòd per flumina cogamur iudices intelligere: quoniam libera sunt, nec cuiquam subiiciantur: & per montes, saltus, ac ualles, tristitias, timores, ac perturbationes: quòd uix uitæ assimilentur: anfractuosæ, & asperæ, ut circa prædicta esse solent, uitam infelicem, ac duram. Quomodo igitur, si cælum causas habet difficultatis, parit imaginem montis: aut si iudicium sim subiturus, flumen mihi ostendit: an ab eisdem causis iudices in mundum, & flumina prodeunt: & paupertas cum labore, & montes: si igitur solum ex operatione nostra hæc fortiuntur similitudinem hanc, quònam pacto simile pro simili cælum subiicit: nam si natura similia subiiceret, uerisimile hoc forsan esset, sed hæc casu potius subiiciuntur:

ſciuntur : nam eſſe difficilem nobis montem , accidit, quia crura æqualia habemus, ideo capræ, & quæcunq; longiores poſteriores anterioribus habent pedes, facilius per montes, quàm per plana currunt: hoc igitur nobis contingit caſu, ſeu per alterius rei conſequentiam, non natura ipſa. Præterea quid agunt cœli, cum nondum res ipſa ſit, nam eiufmodi providentia eſt de futuris: an igitur iam cauſæ ipſæ ſunt, an non? Si non, quomodo imprimunt in animam? ſi ſunt, uel in materiam imprimunt, quia igitur effectus nondum eſt, aut nondum imprimunt, quia nondum exactæ ſunt in materiam? cur igitur in animam, quæ eſt remotius ſubiectum, celerius quàm in materiam ipſam agere poſſunt? omitto quòd præteritorum nulla ratio poterit aſſignari, tum eorum, quæ ut erunt, ad unguem uidetur, uelut de Calpurnia cum confodi Cæſarem in gremio ſuo uidit nocte, quam illius cædes ſecuta eſt. Sed non in gremio dices, ac in ſenatu conſoſſus eſt. Illud respondeas quæſo, quò nam pacto cædes cæde oſtendi potuerit? & quanquã, ſed tamẽ ægrè, hæc opinio, ut pleraq; talia, quæ falſis innittuntur principijs, defendi poſſit, clariorem tamen, nec tam longè expetitam huius rei cauſam nunc ſubiiciam. Primum, in omni re, quæ fortunæ ſubiicitur aut naturæ, homines circa ingentia pericula, atq; ingentes ſpes ſoliciti admodum eſſe conſueuerunt: illa quidem, ut ſi poſſint deuiſent, hæc ut celerius, ac tutius conſequantur. Ergo tunc minimis quibuſcunq; rebus mentem adhibere ſolent, atq; ideo multa quæ caſu con-

tingunt, seu auguria, seu somnia tanquam illorum demonstratiua interpretantur, cum in cæteris temporibus innumera talia non animaduertentes, præterire soleant: hanc ob causam cum pestis sæuit ob multitudinem animos adhibentium ac morientium, & terroris magnitudinem, tum in cladibus magnis, aliquibus uera somnia, & auguria contingunt non secus diuinantibus, quam in frequenti talorum iactu: sed si modo aliquid in his diuinum inest, id etiam ab animi nostri diuinitate proficiscitur: ille enim diuino coniunctus (nec enim talia bobus, aut asinis insomnia futuri præfaga su perueniunt, quod non per somnum, ut homines, terreantur: aut si terreantur, fortuito, & sine euentu id contingere solet) ab eo illustratur, quod diuinum est, tum maximè, cum incipit à corpore separari: habet autem aliam quandam uim separatus ab ea, quam dum coniunctus est possidet: uerùm de his in fine dicendum erit, dum problema- ta soluemus, quæ ex hac pendent quæstione: nunc illud satis sit adiecisse, memoriam in uacuas mentes rerum, ac uerborum melius ingredi ob hoc, quod spiritus nō sint imaginibus alijs occupati, sed quieti, animaꝝ ad hoc unum sit intenta, uelut nuper à somno excitatis. Verùm aliud ex dictis emergit dubium, quomodo esse potest, ut anima in corde collocata, principalior illius operatio, scilicet memoria, ratio, sensusꝝ in cerebro sit? Peripatetici negant hoc: sed cum cor pro uita calidissimum esse oporteret, minimè poterat spiritus animatos efficere, qui sensibili uirtuti inseruirent: ob id igitur creatum

tum cerebrū est, atq; in eo diuersæ partes. Quamobrem necessarium est dicere, spiritus qui imaginationi inferuiunt, memoriæ uel rationi aptos non esse, aliter læsa parte cerebri posteriore, non magis memoria cæteris partibus læderetur. Illud uerò argumento esse debet, quòd sensus omnes in corde fiant: quoniam inartificiosum est cerebrum, ac in homine magis, quàm in belluis, ut optimè Vesalius animaduertit, & quòd per somnum homo nec tam benè imaginatur, intelligit, memoratur, ut in uigilia, nullo autem modo sentit, quoniã non transferuntur è cerebro ad cor spiritus: hoc autem falsum est, neque enim iugulares uenæ constrictæ somnum prouocant, sed nerui reuertentes qui sub illis positi sunt, & quoniam corde male affecto omnes operationes sensibiles perturbantur, tum etiam, quod aqua quæ in uentriculis est, magis apta ad spiritum temperandum, quàm ad operationes perficiendas uidetur. Qui uerò Galenum sequi uoluerit, dicat, Operationis principiū fieri quidem in cerebro, ob causam necessariam dictam à spiritibus, uerum ipsam animam in corde habitare, quæ sentit, memoratur, ac intelligit: nec distantia obstat: nam & apud Galenum sensus tactus in cerebro est, illius autem instrumentum ad pedes usque extenditur, qui à cerebro plus distant, quàm cerebrum à corde: igitur hoc modo, uel illo anima & intellectus se habent. Sed de anima quòd patiatur, cum materialis existat, nemo dubitare debet: intellectum autem incorruptibilem existentē quomodo quis illum pati posse dicat: nanque ut docemus

bimus, agens ipse intellectus non eodem modo in hac uita, & post mortē se habet. Verūm & in æternis mutationes sunt, & quædam imperfectiones: nam Luna ipsa tenebras in ecclipsi patitur, & maculam in se non obscuram uisu continet: uidentur etiam in lacteo circulo partes cœli inæquales, quāquam optici ad multitudinē stellarum ibi existentium hoc referant: sunt etiam stellæ nebulosæ, & obscuræ, ut ea inæqualitas in partibus eiusdem cœli manifesta sit. Igitur æterna, si modo hæc æterna sunt, uarietatem suscipiunt, patiçq; possunt, uerūm non sic alterari, ut ad corruptionem uia sit hæc alteratio: talis ergo generis est, illuminari, uel non illuminari in corporibus: in incorporeis intelligere, ac non intelligere. Ex his manifestum etiam est, cur nulla planta actu calida sit, animalia autem, maxime sanguinea, calida sint: nam in plantis sensus nō est, ideoçq; non motus ullus, nec calor: omnis enim calor actu, qui ab internis procedit, à motu est, quoniam dissolueretur sic mixtum, animalia motum in se continent, ideoçq; calida sunt: & quæ calidiora, sensus acutioris: frigidiora, hæbetioris. Hunc autem calorem, hoc motus principium, cœlesti uirtute contineri necesse erat, quòd anima dicitur sensibilis. At quæ ex his sanguine carent, cum à nobis tanguntur, propter paucitatem caloris, frigida iudicantur. Simile quoddam in plantis accidit omnibus, arboribus, fruticibus, herbis ut uiridia habeant folia, flores autem, & fuctus, ac cortices nō sic: nam folia mediocri calore gignuntur, humida materia, ac terrea æqualiter mixtis. Sol insuper in ea agit. Quamobrem quod inter album & nigrum æqua-

liter est positum, uiride est: at rubeum maiori indiget calore: nam quæ uiridia sunt, ubi magis inaruerint, sanguinei coloris fiunt: foliorum autem substantia, ut dixi, aquea, ac terrea: tale autem cum soli exponitur, nigrū primò, inde uiride efficitur, quod in aquarum putrescentium exemplo patet, primò enim nigræ, ut Aristoteles inquit, post uirides euadunt in summa superficie. Virent autem semper folia, quoniam omne indeficiens humidum cum à perpetuo corrumpitur calore uiride seruetur, nec sanguinæ uideri queunt, nisi uel terra perturbatæ, uel humido deficiente. Arborum autem flores plerūque albi: nam tenuissima substantia, & concocto iam succo prodeunt: ab aëre igitur dealbantur, nisi proprium ex concoctione colorem susceperint. Fructus autem ante maturitatem uirides & ipsi existentes, indicant colorē concoctione acquiri, nec uerò corrūpi, aut degenerare tam facile in alienos colores possunt, quod eorū humidum copiosum sit, ac iam in arboris stolonibus truncosq; concoctum, horum utrūque folijs deest, concoctio uerò ab anima, uel animæ instrumento. Folia quasi superfluitates plantarū sunt. Corticibus autē terrea magis substātia ac densior inest, ob id ferruginei interius, exterius ob Solis & aëris uim quasi cinerei. Hęc igitur de anima: animatisq; dubitalle sufficiat.

Aristotelis de animorum immortalitate opinio.

Aristoteles autem in his, ut in cæteris, multa adinuenit pulchra: at de animæ successu ad dubit

dubitasse plerique putant, cum nec mortalem, nec unam, nec infinitas admittere iuxta sua principia posset. Mihi uero haud dubium est, illum hac causa numerum finitum animorum statuisse in corpora redeuntium. iuxta poetæ sententiam dicentis,

Rursus & incipiant in corpora uelle reuerti.

Atque quod hoc necessarium sit existimare, argumento à diuisione sumpto, satis manifestum est. Quinetiam cum Pythagoram & Platonem hoc dixisse uideret, belluas hominibus commiscentes, illos tantum de belluis coarguit, fabulas ob id Pythagoricas dicens: animam enim eandem ceu fabrilem artem in his, quæ tractat aliam, atque aliam operationem pro belluarum natura subire impossibile existimat: inde ortus error non leuis, quasi transmigrationem fabulosam arguerit, non autem animarum humanarum ac belluinarum unitatem: inquit enim,

primo de Anima.
Cap. 3.

περὶ ἧ τῷ δεξομένῳ σώματι, εἴη ἐτι πρὸς διορίσει, ὡσπερ ἐνδεχόμενον κατὰ τὸς Πυθαγορικὰς μύθους τὴν τυχεῖαν ψυχὴν εἰς τὸ τυχεῖον ἐνδύεσθαι σῶμα. δοκεῖ γὰρ ἕκαστον ἴδιον ἔχειν εἶδος καὶ μορφήν. παραπλήσιον δὲ λέγουσιν ὡσπερ εἰ τις φάσκει τὴν τεκτονικὴν εἰς αὐτὸς ἐνδύεσθαι. δεῖ γὰρ τὴν μὲν τέχνην χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν ἧ ψυχὴν τῷ σώματι.

Quod est, De susceptio autem corpore nihil omnino de

no determinant, quemadmodum fieri possit iuxta Pythagoricas fabulas, ut quaelibet anima in quodlibet corpus ingredi possit: uidetur enim proprium unum quodq; habere species, ac formam: simile enim dicunt, ueluti si quis in tibiis artem fabrilem ingredi dicat, oportet enim artem instrumentis uti, animam uerò corpore.

Haud dubium opinor, hanc illum transmutationem non reprehendere, uerùm corporum dissimilitudinem: atq; ideo etiam Auerroës nobiscum sentit, quod multò magis, si aliter interpretemur, cum illius, quàm cum nostra opinione repugnet. Ergo quid Aristotelem retinuit, qui minima quæque antiquorum errata redarguendo prosequetur, ne & alteram opinionis partem à Pythagora, & Platone adeò celebratam, & in omnium ore existentem reprehenderet: nisi quòd & ipse idem ratione superius adducta sentiret. Illud uerò tam apertè significat tertio de Anima illis uerbis, Non autè recordamur, quia hoc quidem expers est affectus, intellectus uerò patiens extinguitur, & sine hoc nihil intelligit. Si enim (ut diximus) perit, cur quærit, an reminiscamur? si autem manet, cur de agente nō quærit, cum expertem affectus pronunciet, nos uerò recordari negat? An non ad idem refertur, nō recordari, & affectus esse expertem? Nos igitur censet intellectum agentē esse, aut ex agente, & patiente mixtum quoddam. Si uerò unum intellectum censuit, cur non potius, quod in promptu erat, addubitauit scilicet, cur unus alterius non habet sciētiam: neque enim hoc alibi quæsiuit, qui sciam. At si nō reuertitur in corpora, manet tamen

intelle

intellectus, quis nouit, an reminiscatur post mortē? neque enim ratio illa demonstratio est: nam tãquam notũ hoc supponit: interrogat enim uelut in problematibus, cur non reminiscitur seu recordatur? nunc enim parũ ad negocium refert, uno uel altero uerbo utamur, quasi id manifestũ supponens, nos post mortem non recordari. At confugiunt, quoniam nemo affines, uel amicos inuisit, inuiserent autem si recordarẽtur. Sed cur hoc aut enim per uigiliam aliquid agentes, hoc autem intellectui puro non licet, omni enim substantia corporea caret: aut per somnia, & spectra, hoc autem cũ multis contingat, quamuis non ob mortuos, tanquam falsum Aristoteles præsупponere iure non potuit. Illud autem optimè congruit, cur cũ in corpus denuo reuertamur, præcedentis uitæ haud recordamur tamen, quod & multi aduersus Pythagoricos dubitare consueuerunt. Respondet pulchrè, neque propter agentem, quia huic pati non conuenit, memoria autẽ in patiẽdo constat: neque propter patientem, quia ille corruptus est: quare nec merito sui, nec merito agentis, quia sine patiente nihil agens intelligit, nõ recordatur. Sed dicere potes, an non adest post nouum ortum alter patiẽs intellectus? Certè sic: sed agens (dicit) nihil intelligit sine patiente: illa autem: quæ in alia peregrinamus uita, à patiente intellectu illo cognoscebatur, non ab hoc, ideoque illorum obliuiscitur: uoluit tamen & per hæc uerba, ut intelligeremus, posse etiam nõ denuo ingredi in corpora, sed in unum coire, & ad unum, ut opinio Plotini erat: sic tamen ut essent diuersa

uerfa in numero, & unum in principio, & effentia ficut partes lucis in Sole, quæ numero diuerfæ funt, ita quòd una non eft alia: habent tamen idem principium, & eandem effentiam. Quia ergo folæ hæ duæ opinioniones ueræ effe poterant, per hæc uerba utrâque declarauit, effe poffe, fed tamen ei quæ diceret, denuò animas in corpora reuertî, magis affentiri.

Accedit, quòd ille huius fuit opinionis, ut in Politicis apparet, quòd ciuilis ratio ciuitatum in idem pofft multa fecula rediret: idem de opinionibus cenfet in Metaphyficis, hoc non alio magis fundamento credendum eft, quàm quòd iidem homines reuertantur. Inde etiam Pomponatius in fecondo, & in proœmio quinto, de Fato confitetur hanc opinionem folam immortalitatē animi tueri poffe apud philofophos. Sed hæc fatis de hoc nūc, reliquum eft, ut rationem dubitationis fuperioris exponamus.

Ergo propter hoc dubitauit meritò Philofophus. Omnia quæ in anima funt hominis, aut in intellectu, aut in mortali anima funt: hoc nemo negare potefit. Horum uerò, ut iam dictum eft, accidentium & formæ fubftantiæ folum fubiectum effe poffunt: agat materialis intellectus, fei præparatio ipfa animæ, agat patiens, fei qui recipit formas, agat memoria, agat intellectus potentiæ, tandem omnia ad intellectum agentem, uel animam reduci neceffarium erat. At non confentaneum uidetur, cum omnia ad alterum duorum reducatur, maxime autem fenfibilia ad mortalem animam,
intelligi

intelligibilia ad intellectum, ut mortali sublata anima, omnia funditus interirent: maximè autem remanere duo uerisimile erat, memoriam quòd in substantia maneat, unumquodque enim uidetur uiuens, ac sentiens quodam memoriæ genere pol-
 lere: nam uix in herbis memoriam quandam, seu consuetudinem sustuleris, cum multa illarum genera & tempore cõstituto, & eodem foliorum numero, & totidem neruis, atque uenulis germinent, intellectum quod propria uideretur illius operatio. At contra uidebatur in rerum successibus: apparebat enim illum tanquam tabulam nudam esse dum homo nascitur, nec recordari præteritorum, ut aiebat Plato. Hac igitur causa subiecit, utriusque rationem simul, ut dixi, declarans, alterum illorum duorum fore necessarium, & cui magis ex illis duabus opinionibus esset adhærendum: sublato enim infinito, non aliter certo numero animorum perpetuæ, ac sempiternæ hominum successioni, infinitoq; illorum numero satisfaciemus, quàm si eundem animum infinitis reciprocationibus in corpora reuerti concesserimus: atque id etiã exemplo orbium cœlestium, nam & hi cum cursum suum peregerint paucis annis, uel diebus, denuò ad initium reuertuntur, æternitati æui breuibus temporum spacijs satisfaciētes, nec tamen idem in diuiduum reuerti uult, ut ille dicebat,

Atque iterũ ad Troiã magnus mittetur Achilles.

Sed additione corporis noua, alium, atq; alium fieri: sicq; diuinus hic Philosophus, ac admirabilis

bilis, ex omnibus de animi natura sententijs optimam, ut Philosophus nobilissimam, ac uerissimillimam elegit, ab ulterioribus abstinens, non solum quod incerta essent, sed quoniam fabulis anilibus similia forent, grauitatem suam, ac iudicij proprij dignitatem undequaque imitatur, cum meliorem non haberet. Sed iam protinus non paucae emergunt difficultates, ut primum rei ueritas patuit. Dicet quispiam iam, quid mea refert, si intellectus sine intellectu sui oblitus maneat, non ne idem est, ac si interiret. Respondeo, non de desiderio nostro nunc est disputatio: sed quænam mens Philosophi fuerit, quid ueritatem rationi naturali innitendo tenendum sit. At uerò & istud maximum est sic manere: nanque si magno morbo correptus memoriam totam præteritorum amittas, ut in Thucydidis pestilentia accidisse affirmant, an non tamē magnifacere sanari, ac superuiuere, dummodo denuò iterum discere posses, quod animo contingit, cum ad corpus iterum accesserit, neque uerò tam omnia illum ignorasse existimes, ut etiam seipsum, nanque hoc ut demonstrari non potest, sic neque firmiter improbari: unum sufficit, eorum quæ hic illi contigerint, à morte non meminisse. Sed quo nam pacto plures, cum in eadem sint specie, numero differentes esse possunt? At ego te interrogabo, quo nam pacto tot sidera uno in cælo, uix enim pauciora animis nostris esse credam: neque enim assentior astrologis, qui ea M. X X I I. affirmant esse, sed cum sacra pagina potius, Multiplicabo semen tuum (dicebat Abrahamæ Angelus in Dei persona) sicut stel-

q las

las cœli, & uelut arenam maris: ac nisi infinitum stellarum numerum constituas, abusiua comparatio est. At nec hoc à ratione naturali absolum est, cum notabilium minimæ centies terram contineant, paruas igitur, ac pusillas absque numero, (quod & lacteus edocet circulus) esse credendum est.

At hæ materia non differunt: nam materiam non continet cœlum, ut primo & octauo Physicorum, & primo Cœli, ac octauo, & duodecimo primæ philosophiæ, & in libro de Substantia orbis ab Auerroë colligitur. Sed dices materiam quæ est actu continere: illi uerò negant potentiam. At ego dico, intellectus perfectione per se differre, quæ tamen sub eadem forma cõtineatur: nam & hoc Philosophus concedit, quòd stella à stella perfectione differt, quia forma à forma: & Auerroës in secundo Cœli aperte bis confitetur, stellas sub una specie contineri, reprehenditq; Auicennam, qui illas sub eodem genere tantum collocabat. Sic dico intellectus esse: & distinctio formarum materialium facit semper diuersitatem in specie, quia est aliquid sub illis, & est prima materia, à qua fit compositum. Et ex hoc apparet, cur tam pauci homines sint eruditi, & magni ingenij: nam requiritur intellectus præstans, & corpus bene præparatum: nam ex quatuor cõiunctionibus, scilicet intellectus nobilis cum corpore nobili aut ignobili, item intellectus ignobilis cum corpore ignobili uel nobili, solum est una, in qua contingant Philosophi clari, & in ea etiam requiritur regio, educatio, ualitudo, uitæ longitudo, facultates. Esse autem sic, ostendit

Cap. 63. c. 79.

T. cap. 20. ca.

4. & 12.

T. cap. 10.

Ca. 49. & 59.

dit Aesopi fabularū auctoris historia, cuius animus excellens in corpore uili non solum fortuna, sed etiam natura habitauit: alij cum ingenio, memoria, & commodis polleant, non tamen in magnos uiros euadunt: nam illorum agens intellectus ignobilis est, licet præparatio optima sit.

Sed iam multa occurrunt difficillima: Primum quod Philosophus tertio de Anima inquit, Is igitur intellectus, qui animæ nuncupatur (dico autem eum, quo ratiocinatur anima, et existimat) nihil est eorum prorsus actu, quæ sunt antequam ipse intelligat. Subijcit rationem: quoniam qualiscunque natura ponatur, impediet, ne quicquam intelligat. Concludit igitur, quod nulla sit illius natura: nos autem lumen quoddam agentis intellectus illum esse posuimus. Rursus infra, Intellectus potentia quodammodo est intelligibilia ipsa, actio uero nihil est eorum antequam ipsa intelligat: oportet autem in ipso nihil esse, perinde atque in tabula nihil est actu scriptum, antequam scribatur. Deinde affirmat hunc eum esse intelligibilem, ut reliqua: quod uero intelligitur, si sine materia sit, idem est ei, quod intelligit: at uero iam dictum est, illum qui intelligit, nihil esse, nisi postquam intelligit, id est purum actum: igitur omnino etiam intellectus agens talis erit: nam & uniuersalia, quæ per intellectum tantum sunt, nihil sunt extra intellectum.

Tertium, quod difficiliter uidetur est in capite quinto, dum dixit,

ἰδέ τῆ δυνάμιν χρόνω προτέρα ἐν τῷ ἐνί
 q 2 ὅλως

ὅλως δὲ εἰδὲ χρόνω, ἀλλ' εἶχ' ὅτε εἰδὲ νοεῖ, ὅτε ἢ
εἰ νοεῖ.

Id est: Quæ autem potentia tempore prior in uno, omnino autem neque tempore, sed non quandoque quidem intelligit, quandoque autem non intelligit.

Igitur agentem intellectum cum semper intelligere uelit, uel unus erit in omnibus hominibus, ut Auerroës cum alijs censet; uel extra nos: nam nobis constat ipso experimento, nos ipsos haud semper intelligere.

Cap. 7. *Quartum, quod subiungit in eodem tertio, hæc uerba,*

ὅλως ἢ ὁ νῶς ἐστὶν ὁ κατ' ἐνεργειαν τὰ πράγματα νοῶν. ἄρα δὲ γινώσκειται τῶν κεχωρισμένων τῶν νοεῖν ὄντων αὐτῶν μὴ κεχωρισμένων μεγέτους, ἢ εἴ, σκεπτόμενον ὑπεροχῆ.

Quod est: Generaliter autem, Intellectus est secundum actum, ipsæ res intellectæ. An uerò esse possit, ut separatorum aliquid intelligat existentem ipsum non separatum à magnitudine, posterius considerandum.

Quæ hic duplex ratio, difficillima etiam utraque emergit, & quòd intellectus nil sit, nisi res illa intellectæ, & quòd non separetur, octauo etiam de Natura animalium dicitur: ut enim in homine ars, sapientia, prudentia, sic in nonnullis belluis inest uis quædam eiusmodi altera naturalis: constat hoc esse planè argumento puerilis ætatis, in qua futurorum habitum, & quasi semina uideris. Et tamè per id tempus animam hominis nihil differre à belluarum anima propè dixerim, Ad horum primum, negat

negat Theophrastus adeò absolute hoc debere intelligi, ut nihil omninò sit, imò nec ipse idem: uerùm nulla iam est substantia: nam nec materialis, obstrueret enim: nec materia carēs, essent enim duæ substantiæ immateriales in homine, quod neq; uerum est, nec uerisimile: & hic fuit Themistij error, quem quasi secutus est Auerroës: hunc tamen intellectum postmodum scientiam rerum philosophus infra esse docet, uelut Philosophiam, Geometriam, ac Theologiam. Sed de his paulò post clarius in terminorum interpretatione dicemus, quanquam & superius iuxta Alexandri principia non pauca ostenderimus. Esse autem lumen intellectus agētis potentiæ intellectum, si propriè loqui uelimus, nō negamus: nec hūc, sed qui postmodum perficitur, nihil esse affirmat Philosophus: clarum autem est, nihil nec hanc, nec sequentem cum dictis pugnare auctoritatem: nam in secunda auctoritate docemur, intellectum potentiæ seu patiētem, seu materialem (differunt enim plus nomine, quàm re ipsa) esse etiam intelligibilem, ut idem in seipso recipiatur: atque hoc ad propositū perinde maximè est, quòd scientia de anima intellectiua ea ipsa est: nam & intellectus est, & trahitur in libro tertio de Anima: prout tamen est in ipsa mente, non ut scripta, quia intellectum patientem sui ipsius receptiuum nemo negare potest, neque repugnat dictis, quinimo auctoritates hæc adeò illis, quæ iam demonstrata sunt, nulla ex parte repugnant, ut etiam non minimum fundamentū eis præstent. Verùm tertia longè difficilior est, ut qua nullum aduersus opinionem no-

stram argumētum efficacius inueniri possit, ut nisi omnibus parem afferret difficultatē, seu qui unum seu qui mortalem censuerint intellectum, aut duos, ambosq; immortales, aut formas hominum, aut principia tantum, uoluntariam nostram interpretationem in Aristotelis uerbis quis posset suspicari. Verum cum nullis alijs ea autoritas minus exhibeat negocium, nobis etiam penè solis nullo contorto Philosophi sensu, aut uerbo responsio clara patet. Liceat igitur, quod in singulis penè argumētis Pomponatius sibi usurpauit, nobis tantum in hoc uno difficillimo argumento facere, ut scilicet contra argumentantes argumentemur, ita tamen ne argumentatio hæc pro responsione satisfaciat. Ergo tria proponit Philosophus, intellectum agentem sine patiente nihil intelligere: intellectum agentem semper eodem modo ad ipsum intelligendū actum se habere: intellectum patientem corruptioni obnoxium, atq; ideo non semper intelligere, atq; hæc omnia intra parui spatij metā. Dicat igitur, quo nā pacto finis hic tractationis de animæ immortalitate secū non dissidebit. Auerroī certè nō licet etiam ultra suum cōmentum id tueri: nam patientis intellectus corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit agens. at uerò si dicat, semper aliquē intelligere patiente intellectu, uel igitur agens nō uerè est immortalis, uel patientis est corruptionis expers: quorū utrūq; tam cōtradicit illius opinioni, quàm etiā philosopho repugnat. Addit autē præter hæc Auerroīs opinio illud absurdissimū, quòd intellectum agentem facit Deū. Ergo Deus sine nobis nihil intelliget, quia uerba hæc

ha hęc extrensa ad potētiae intellectū cōuertit: sed
 par hic labor, & maior absurditas: nā & hūc præ-
 ter agentē facit immortalē. At sine patiēte hic nihil
 intelligit. hoc autem iam falsum, quòd prior illo sit.
 Sed prætermittatur hoc inconueniens: hic autē uel
 in uno, uel in uniuersis cōsiderādus est hominibus:
 si in uniuersis, igitur & hic immortalis, erūtq; iam
 tres in homine intellectus immortales, aut si hoc nō
 sufficit, nec erit qui potētiae est immortalis, cūm &
 ille solus respectu omnium hominū, nō unius sem-
 per uigeat: si uerò ad unum referatur hominē, pla-
 nē uterq; erit mortalis: nam non semper intelligit,
 uel nō intelligit, hęc autem ratio præcipua animi
 immortalitatis. seu agētis intellectus. Deteriora ue-
 ro, ac absurdiora, cūm ad reliquas sequātur opinio-
 nes, ad responsionē me conuerto. nam de Alexan-
 dro, uel Pōpanatio quid dicam: qui nō solum nihil
 habent uerisimile quod respōdeant, sed neq; quod
 fingant. Ergo Philosophi sentētia incōcussa, & nul-
 la ex parte sibi absimilis manet: intellectus hic im-
 materialis agens ex uno fonte proficiscitur in plu-
 res distributus, sua natura illuminat semper, & sem-
 per habet primas secū notions, quas quidā cōmu-
 nes animi sentētias, aut prima principia appellant:
 ipse uerò nec nunc modò intelligit, nec modò non:
 sed ad suam quidē intellectiōnē eodem modo sem-
 per, ad humanā autem nō semper se habet, sed cūm
 immiscetur, tūc intelligit, cūm patiēs ipse intelligit.
 At hoc neq; arguit, ut in unū omnes intellectus cō-
 ueniant, sed potius, ut differāt. Quòd uerò nihil sine
 patiente intelligat, clarū est, de acquisita scientia illū

loqui, non de primis notionibus: nam has illi naturaliter inditas esse fatentur: hoc uero tantum dum corpori iungitur dicit: nam (ut diximus) si de separato intelligat: quis illi hoc retulit: manifestum est: igitur quam clarè, quid uellet, quasi enigmate nobis expressit. Succedenti authoritati respōdeo, proprietatē sermonis Græci ostendere, si per *κατ' ἐπίστασιν*, *ἐπίστασιν* intelligamus schema esse. Ergo propriè loquēdo, quod secundum actū est actu est, & ad actū exit, nō quod antea solūm potētia, ut prima materia, uel præparatio sit: sed quoniā actu existens non exhibat ad actum: igitur antea substantia erat, quare hīc de intellectu speculatiuo loquitur, hīc proculdubio res est intellecta, quare istud cōtra Alexandrū, & Pōponatiū est, qui agentē, & patiētē nihil esse putāt, sed solam præparationē: præparatio autem *ἐν ἐπίστασιν* esse potest, *κατ' ἐπίστασιν* esse nō potest: extrema pars utrāq; amplectitur dubitationē, An in magnitudine existēs intelligat: an intelligēs possit esse in magnitudine. Alia autoritas ordinē, quē diximus docet: nam extrema perfectio intellectus humani proxima est intelligētis, minima uero materialibus formis perfectissimis, sic intellectus humanus per gradus hos distributus mortalia diuinis continuat, habetq; in altero extremorū diuinos penè homines, in reliquo, ac ex toto sibi cōtrario extremo belluinos. Porro adhuc magis in imperfectis, ut pueris, ac mulieribus hoc apparet, ut nō absurdè quidā seu fingāt, seu doceāt, Mahumethē lege sua statuisse, dixerint, Mulieres carere humana anima immortalī: nā ad operationē fermè re
ctè di

etè dictū, cū nō sit sexus, ut puerorū ætas, permu-
tabilis. Porro nō minus difficilis (ut diximus) auto-
ritas duodécimi primæ Philosophiæ, quam multi
pro immortalitate adducūt ad euadendū: sed cū
illam etiā superius interpretati simus, nunc eā præ-
terire decet: unum tantū adiicientes, hominis for-
mam esse intellectiuā animam, corporis autem ma-
teriale, utranq; corruptioni obnoxia: animæ in-
tellectiuæ formam, actum, principium, quo omnia
agimus, intellectum hunc esse agentem, atq; uerè
immortalem, & incorruptibilem.

Solutio Argumentorū cōtra animi immortalitatē.

Verū cū multa aduersus hæc pro Alexan-
dri opinione ab initio dicta sint, alia uerò
pro Themistij, & Simplicij, ac Auerrois unitate,
nam de Theophrasto cū eius libri, qui de anima
inscripti erant, exciderint, incertum est, quam ille
de animi substantia sententiam habuerit: operæ
pretium nunc esse duco, ad singula obiecta respon-
dere. Cū itaq; primo dicitur, illum in senectute
deficere negamus secus, quàm in morbis: at uerò
in morbis restituto instrumento redit, in senectute
non redit, quia instrumentum non fas est restituere,
igitur instrumenti causa perit: at hoc manife-
stum est immortalitatis argumentum, cū inua-
lidus non fiat uiribus decreſcentibus, sed ad mul-
tam augeatur senectam: non sic ulla uis corporea,
quid igitur? maius habent negocium, qui sequun-
tur Aphrodiseum ex hoc argumento, quàm nos:
nam ex superstructis iam imaginibus hoc accide-
re dicunt: Sed tamen memoria adhuc pereunte ma-

net mens in senibus, atq; prudentia? indicio sunt
acta Tiberij, & Augusti sub extrema senectute,
atq; Seueri Pertinacis, qui Getæ pater fuit. De In-
telligentijs non est quod nunc dicam: non enim
ignoro mouētes orbēs quā pauca esse docuerit
Philosophus duodecimo primæ Philosophiæ. At
uerò quispiam me doceat, quid hæc uerba signifi-
cent primo Cœli, cū dixit,

Cap. 9. Διοπερ αὐτ' ἐν τόπῳ τὰκῆ πέφυκεν, ὅτε
χρόνον αὐτὰ ποιῆ γηράσκου, ὅδ' ἐσὶν ὀδενὸς
ὀδενία μεταβολὴ τῶν ὑπὲρ τῆν ἐξωτάτω τε-
ταγμένων φορᾶν, ἀλλ' ἀναλλοίωτα καὶ ἀπαθῆ
τῆν ἀρίστην ἔχοντα ζωὴν, καὶ τῆν ἀνταρκεσάτην
διατελεῖ τὸν ἅπαντα αἰῶνα καὶ γὰρ τὸ τ' ὀ-
νομα θεῶν ἐφθεκται παρὰ τῶν ἀρχαίων. τὸ γὰρ
τέλ' τὸ περιέχον τῆς ἐκάστου ζωῆς χρόνον, ὃ μὴ
δὲν ἔξω κατὰ φύσιν, αἰῶν ἐκάστου κέκληται.

Hoc est: Quapropter neq; in loco esse nata sunt,
neq; tempus ea facit senescere, neq; est ulla ullius mutatio
eorum, quæ super extimam lationem (cœli) posita sunt:
sed nec pati, nec qualitate ulla permuari optimam ha-
bentia uitam, et sufficientissimam omnibus indefinenter
seculis. Etenim hoc nomen diuinè pronuntiatum est ab
antiquis. Quod enim finis est unius cuiusq; uitæ conti-
nens tempus, cuius nihil secundū naturam extra est, sem-
piterinitas uniuscuiusq; nuncupatur.

Hæc cū ille dicat, pluracq; extra cœlum faciat
sempiterna, non est quod de Deo tantum interpre-
tari ea uerba possimus, sed neq; de reliquis intelli-
gentijs, cū illæ non possint extra suum orbem
esse

esse. Itaq; Auerroës confusus, quid exponeret non habebat, tum maxime, quòd non tam clarè in sua uersione mentem Philosophi hæc uerba reddebãt. Sed hoc mittamus: nam suspicionem adducit, uoluisse Philosophum, quod & fides nostra sanxit, non mouentium intelligentiarum numerum esse maximum: aut forsan de animis ipsis intellexit. Quicquid sit, ego longè facilius argumentum diluero, quàm his uerbis uerisimilis adhibeatur interpretatio illorum sententiæ, qui solum mouentes intelligentias iuxta Philosophi opinionẽ statuunt. At uerò animalia quantò uiliora, tantò numerosiora, ut pisciculi, ac formicæ: Deus unus est, quia perfectissimus: nostri animi, quia medium inter æterna, & mortalia possident, illis conuenienter numerosiores, his pauciores erunt. deniq; stellas (ut iam diximus) non pauciores animis esse crediderim, etiam si octo tantum orbis statuuntur: at plures esse necesse est. quinimo si uera fateri uolumus, illorum incertus erit numerus: nouem Alphonsus statuit, Purbachius decem, Vernerius undecim: omnes rationibus uerisimilibus numerum auxerunt. Quòd si animi etiam ex uno prodeãt principio, quid absurdi continet opinio nostræ: non ne aquæ partes sunt innumeræ, nec unius substantia, cum alia eadẽ numero existit: quòd si per se etiam stare credantur, nullum incõueniens sequitur. Ego tamen nulli intellectus nostros assimilari rei magis, quàm stellis ipsis posse crediderim, seu numerum, seu naturam spectemus, seu reuolutionẽ, quã unaquæq; in suo orbe perficit. Sequenti argumen-

to di

ro dicimus propriam habere operationem intelligere, sed nō huius generis, quanquam nihil obftet cūm rediturus sit animus, uelut etiam in corpore torpere per somnum. Succedenti uerò rationi occurrimus, dū Aristorelis dicta octauo de Natura animalium interpretaremur: omnis tamen scientia quantuncunque exigua diuinæ naturæ particeps est. Neminem ad nos uenire nondum tam certum est, nisi Philosopho credamus, qui negat illos recordari: esset etiam labor, ostendere, si recordentur, quomodo nostris sensibus se ingerere possint. Ferimur ad malum, quia portio diuina non ad mores, sed intellectum instituta uidetur. Mores compositi sunt, triplex enim operatio homini, Intellectus, & est sapiētia, Corporis edere bibere, hominis totius audere, iustum esse, decuit quæ communia essent & in quibus homo probaretur, unam partem tantum sibi adscribere, gloriæ cupiditatem habemus, quia præsentia et si minora sint ijs quæ absunt, quanquam ualidioribus plus mouent. Celebramus autem Homerum, & Achillem, quia comparatio inter homines est, non inter iam exutos corpore animos: nam & pueri pueros obseruant, magis de illis curātes, quā de magistratibus, plusq; aliquos cœquales, quā reges admirantur, an ideo diminutionis regiæ Maiestatis hoc argumentum: an potius illorū imperfectionis ob ætatem: nobis autem ob missionem: Mortē formidamus, quia uel dissolutio, uel interitus, utrunq; per se malum, & est sensitivæ hoc priuilegium: plantæ non timent, & nos timere non deberemus: belluæ ti-

ment

ment solæ sis, ut meritò timeant: cur uerò non semper intelligat, & quomodo etiam semper, iam declarauimus. Porro diuersitas opinionum difficultatem parit, de pœna lex nostra tradit causam esse diuinam offensionem, Philosophi aut non concedunt, aut illam reuertente animo in corpora finiūt tempore: an non reges morte fontes puniunt, & est hæc pœna ad temporis rationem collata infinita: alij ad carceres perpetuos, qui sententiæ causa, licet non uitæ humanæ conditione, perpetui sunt. De Philosophis autem, poëtis, ac historicis, non est, ut contendat illi, qui mortalem animum statuunt, cum ijs, qui cum asserunt immortalem, neq; enim est cõparatio ulla, nec quisquàm qui sapiat, uel itaq; Aphrodisei sententiam tueri, ad calculum eruditorum hanc deducet controuersiam. Ostendimus autem hæc in libris de Archanis æternitatis. Esse autem aliquem poëtam leuem, qui de bonis maledicat, quid mirum: multò minus mirum in Platone, qui eos è republica censuerit explodendos. De belluis satis diximus, tueri illam sententiam posse, sed non adeò, ut de sola hominis intellectiua cõsentaneam, tum rationibus, tum Peripateticorum dictis. Fate-mur, hoc unum tantum esse in homine à belluis distinctum, rationem siquidem, id est intellectus substantiam: sed ex hoc uno plura pendent, propter quæ & necessarium est, eam dicere, & esse immortalem: dormientibus autem, sicut & morientibus, spirituum operatio, non intellectus substantia tollitur, quanquàm nec id perpetuò, sed in morte, uin-culo, & carcere liberatur. Infinitum numerum no-
stra

stra opinio non admittit, cum certis legibus constitutus illorum numerus satisfaciatur. Plurima uero iudicia cum immortalitatis animorum sint, nobis scire modum non est concessum, forsitan finis ratione: non enim liberi essemus, sed metu coerciti. Illud tamen constat manifestis prodigijs aduersus inualescentem hominum petulantiam, ac pertinaciam singulis æuis declaratam: unde fabulosas inuentiones pro his dissoluendis, ac commentationes ridiculas Pomponatius sæpe molitus est, quæ adeo absurdæ sunt, ut si modo historia constaret, fidem immortalitatis non parum augere possent. sed qui callidiores sunt, negant ea fuisse uera, ut referuntur: machinas uero responsionis irrident: eandem ob causam prohibemur nos ipsos, qui sumus, agnoscere: ui enim, non uoluntate boni essemus. hic autem finis. Cæterum efficiens huius causa est, quod sensus intellectum apprehendere nequit: intellectus autem sentire non potest: at ut in corpore est, sensus ui potius, quam intelligendi indiget, ut sciat ubi sit. De partitione dictum est, nullo tempore defuisse, qui animos dicerent immortales: nam & qui colunt simulachra, credunt tartara, & animos superesse: fateor plurimum interesse ob fidem, cum quis mitius mortem ingruentem, & æquiore fert animo: sed seu credas, seu non credas, superest tamen. argumentum uero ex memoria sumptum non inualidum fuit apud Academicos, qui omnia nos recordari putabant, eandemque esse memoriam, & scientiam: belluas uero ob id animum, & intellectum habere. quæ si ita essent, dilucidius quam ab
 ullis

ullis alijs animi immortalitas ostēderetur: sed non est, dicit Philosophus, hæc æterna memoria: at nec nouam hanc pro argumēto Plato commemorat, non nescius, eam aut non esse, aut uim esse corpoream. at cū uideret nobis naturaliter indita principia, atq; inter ea hoc unum magis, quàm aliud, illud etiam edocuit nos ut spectaremus, an & idem in reliquis, quæ à nobis cognoscuntur, contingeret. Aristoteli autem uisum est omnē doctrinam, & omnem disciplinam ex præexistenti esse cognitione. quare si aliæ propositiones, aut sensitiuæ cognitiones necessariò procedunt, non est memoria hoc nostrum scire: nam illos uidemus, qui aliquid memoriæ mandauerint, non alienis, sed eo ipso quod didicerint, ut recordentur, indigere. Galeni fundamenta satis iam, & ex abundanti sustulimus, Plinij ignorantiam, & Aphrodisei ambitionem declarantes. Quod de pœnis subiicitur, tribus modis, sed tamen difficulter, apud Philosophos defendi potest: primus, ut mergi corporibus pœna sit, diu abesse uoluptas: inde qui foetibus imperfectis excedunt, aut forsan qui diu hic uersantur, miseri sunt; hoc enim declarauimus in libris de Consolatione. Alius modus est, ut intellectus hi plenius, abundantiusq; perficiantur, aut tenuius, ac exilius. Tertius, ut redeundo fiant puriores, retardeturq; ultima, ac extrema perfectio, qua uni tantum copulentur. Sed Philosophis non ob pœnam, uel gratiã exorta immortalitatis intellectus opinio, sed ob illius potius substantiam. Itaq; secundum illos non dum decretum est singulariter de anima. In uniuersum

fum autem uidetur omnis æternâ substantia cruciatus, imò affectus cuiuslibet expers. Continuitatis, & affinitatis in homine omnium uirtutum causam declarauimus, quoniam medius ille sit, & participatione & mistione substantiæ inter æterna, ac mortalia: & si talis non esset, sed magno discrimine uirtutes disiungerentur, non posset esse homo perennis. At uerò ut ad belluas confertur, differentia maxima, ac tanta apparet, ut quæ in homine sint, quia intellectu afficiuntur, parum differre potius ab intellectu existimes, quàm à sensu intellectum. Quomodo autem in loco sit, & quomodo adueniat, dubitationem non paruâ habet, quàm etiam Auerroës non subterfugit: habet autem tot longè hoc uno difficiliora opinio illa, ut ad hanc dubitationem nemo aduertat: si enim in semine mens est, nec diuiditur, quomodo est immaterialis? & si non est, quomodo nobis aduenit? Parem autem habet difficultatem seu ex India, seu ex corpore matris in filium, qui in utero est, transmigret. Esse autem in loco, parem habet difficultatem, etiam si mortalis existat. Ergo & ut adueniat, & ut sit, commune aliquid habet cum contrarijs opinionibus: qua enim ratione intellectū in nobis esse dixeris, eumq; mortalem, eadem ratione ego, si immortalem dixerero, tuebor in nobis esse: nam quod ad immaterialis substantiæ modum pertinet, unde difficultas consistendi in loco exoritur, par, atq; una eadem causa, atq; conditio est. Stultum uerò est credere, ut in loco actu sit, atq; ei coæquali, nam nec quantitas est, nec ulla quantitatis ratio; non est punctus in loco, quia

co, quia indiuiduus est, multominus intellectus: neq; uerò querendū est, an sit in puncto, an in loco, an in magnitudine: est enim hæc dubitatio prorsus eorum, in quibus imaginatio abundat, & deficit intellectus: siue enim Deum, aut intelligentiam, aut intellectum, in loco posueris, seu in uniuerso, seu in puncto, inaudita sequentur inconuenientia. Quare Aristoteles dixit, Deum non esse potētiam in magnitudine: nisi quia non est nec in indiuiduo, ut punctus, nec diuiduo, ut corpus, linea, uel superficies. Sed tamen opus hęc, uel ibi manifestum est. Fateor, sicq; determinatum locum habere uideatur, hoc autem ut mouet, non ut intelligit: nam quod mouetur, corpus est, & omne corpus est in loco: neq; uerò ut intelligit, est in ambitu totius, seu in loco, ut quarto Physicæ auscultationis describitur locus. At uerò hoc durū quibusdam uidetur, qui nil nisi corporea cogitant: an uides, cū intelligis cœlum, te in cœlo esse secundum intellectum: cū mare, in mari: nullibi igitur est, cū terminos cōcipit uniuersi aut Deum. Rectè, inquam, seruator dixit, Vbi thesaurus tuus, ibi cor tuum: quæ enim intelligimus, intellectui patienti eadem fiunt: & si duo simul concipere posset, duobus in locis esse uideretur. Verū nec in aliquo, ut diximus, loco est, nec duo intelligere potest: intelligit complexa, sed unum facit: quæ autem omnino libera sunt à materia, multa quidem intelligunt, sed omnia tamen ut unum, eoque ut nobiliora, sic simplicius ea intelligunt. Deus igitur seipsum intelligit tantum, nam ipso nihil est nobilius, nobilius autem intelli-

Cap. 41.

g. ex omnibus unum si tantum intēgit: at uerò
 in hoc uno cuncta. Intellectus noster ab hac unita-
 te est remotissimus, ut qui solus successiones ha-
 beat: ergo tamen à natura generali intellectus non
 discedit, ea est, ut unum tantum intelligat: comple-
 xa autē quasi duo facit, quia duobus simulachris
 indiget, ut id intelligat: ut si hominē lapidem non
 esse intelligo, & hominis, & lapidis simulachro in-
 digeo. Concesso autem, quòd intellectus media uo-
 luntate moueret nostrum corpus, solet quæri, quo
 modo hic incipiat mouere, an ne transitus aliquis
 sit, aut quomodo contingat: neq; uerò illud, ut indi-
 scussum, prætereundum, quod Philosophus iuxta
 quorundam sententiam supponere uidetur, Indi-
 uiduum scilicet moueri per se non posse, imò nul-
 lo modo, ut quidam putant: non est enim indiui-
 duum, quia omnis forma aut corruptioni obno-
 xia est, atq; ideo & in materia, & in corpore, aut
 cœlestis, & ea corporea, aut materia caret: hanc au-
 tem declarauimus non esse quantitate diuiduam,
 aut indiuiduam: differentia enim rerum præsup-
 ponunt genera, quare non erit intellectus, cum nec
 quantitas sit, nec quantitatis principium, nec diui-
 duus, nec indiuiduus. Hoc autem non absimile est,
 de intellectu quærere, an sit indiuiduus, ac si quæ-
 rat, an albedo sit calida, frigida ue: remota enim est
 natura calidi, ac frigidi ab uniuerso genere albedi-
 nis, & colorum: at longè magis abest intellectus à
 quantitate, cum omnis quantitas quandam mate-
 riam præsupponat: intellectus autē materia prorsus
 caret. Igitur albedini calor, non conuenit, neq;
 frigus

frigus: at intellectui diuiduū esse, uel indiuiduum
 etiam repugnat. Ergo ut ad primam reuertar dubi-
 tationem, quod mouetur successione habet, & mo-
 bilis, & spaciū ratione: hæ ambę insunt his, quę per-
 fectam habent successione: nihilominus indiui-
 duum, & punctus continuo motu procedere pos-
 sunt, nec tamen linea, aut continuum ex indiuiduis
 componetur: hoc enim planè impossibile est, sed
 in qualibet temporis parte pūctus lineam perficit:
 esse autem punctum, & lineam, haud dubium est.
 Nam radij solis cum stellam, uel lunam tãgunt, ex
 Euclide in tertio libro, si radij solis omnino recti
 sunt, & lunę corpus, aut syderis exactè rotundum
 in superficie tangunt obliqua, ac exactè rotunda,
 cuius terminus circulus minor est: at uerò duobus
 radijs cõcurrentibus linea perficitur, tribus autem
 punctus, quod nos ostendimus præter ceteros in
 libris Elemētorum, ubi de solidis loquuti sumus:
 quare & punctus est, & punctus mouetur, uerũm
 successione à spacio habet, ac continuitatem: non
 autem ex se, ipsum etiã per se moueri nequit, quia
 per se esse non potest: nam omnis punctus est alicu-
 ius lineę extremum, omnis linea superficię, omnis
 superficies corporis, corpus nunc & naturale, &
 mathematicum intelligo, huius autem proprię, il-
 lius autem uerè idest corporis naturalis. Sed iam
 ad propositam dubitationem reuertor, est autem
 difficillima, quomodo nobis adueniat: & cur: an
 sibi imperet: dicere enim, quod in nobis est, quia
 operatione incipit se manifestum facere, nihil aliud
 est, quàm Anaxagoræ assentiri: nec enim quod

ad substantiam attinet, magis in nobis est, quam in uermibus, uel in cœno: hoc autem falsum esse ostensum est. ergo intellectus mouet corpus, non ad corpus mouetur, neque enim indiget illo, nec ab eo pro uocatur: sic intellectus cœlestes subiectum suum mouent, at hos, quia diuersi sunt, ab uno profluere uerisimile est: & sicut sol hoc quidem lumine domum meam, alio autem tuam illustrat: sic est de intellectu, unum hominem hic, alium alius illuminat: quod Auerroës ferme tertio de anima fateri uidetur, inquit enim, ut materia prima omnium sensibilibus formarum subiectum existit, sic intellectus materialis uniuersalium: palam enim est, materiam primam unam esse, sed tamen diuersis partibus, diuersisque temporibus formas successiue recipere, non simul omnes, nec secundum eandem partem. quare hæc opinio Auerroës opinio ni quasi similis est, nam nec ille indiuisibile dixit, sed dicit, non aliter se habet materia ad suas formas, quam intellectus ad suas, nisi quod materia illas non cognoscit, intellectus autem cognoscit. Sed hinc plures prioribus, nec minus difficiles oriuntur dubitationes. Quid enim impedit intellectum, ne alium illuminet: nam in Solis lumine manifestus est obex, corpus non peruium: at in intellectu nihil non est peruium. Declaratum est etiam, intellectum esse in anima, hanc autem in parte cordis, quæ quiescit, in spiritu siquidem substantiæ illius, intellectus igitur hoc modo & in loco est, & ad locum uenit. Veruntamen nobis magis arduum est explicare, quam docere solutiones: est autem ratio intellectus mei ad me, & tui ad te unio: ergo neque tuus me, nec meus te illuminabit unquam

unquàm: unitur autem, quia hoc placet ei, qui est illius origo secundum naturam: neque enim minus est uerisimile, intellectus distribui hominibus, quàm solis lumen, ac uirtutem illam generationis, & tutelæ horum inferiorum fontem elementis: at de illis satis constat, & quòd distribuantur, & quòd diuersis partibus ipsis assistant, quare huius intellectus eadem ferè ratio est: est autem in corde, quatenus in anima est: motor enim illius, & principium assumit eam, nec tamen illius legibus circumscribitur, nec in hoc lumini potest assimilari, non luci: nam lumen est ubi corpus est, intellectus autem non est ubi corpus est, cum nullibi sit: neque uerò est secundum imaginem ut lux. nam Solis lux in Sole est, imago inter mortalia uolat: at oculi uident luce solis, non lux ipsa est quæ uidet. Porro intellectus ipse est qui intelligit, non aliud quicquàm ob intellectum, igitur huius omnis differentiæ causa est, quòd prorsus materia uacat, atque ideo solus intellectus pro exemplo intellectus nostri assumendus erit, solusque conuenit: itaque ut intellectus, qui orbem Lunæ mouet, sic noster, nam ille nec in superficie est, non enim mouere posset: nec in parte ulla, reliquum enim uisquadam moueretur: nec in toto, esset enim diuiduus ad diuisionem cœli partium: ipse igitur per se est, uirtus illius æqualiter per totum diffusa, aut forsan non æqualiter: namque quæ iuxta polos aut non mouentur omnino, aut tardius mouentur cæteris partibus, si concentrici sint omnes orbis, ut Peripatetici sentire uidentur. An uerò in tempore aduentus hic accidat, an in instanti? quo ad ipsum

quidem neutro modo, diuina enim & prorsus æterna nec in tempore sunt, nec subiiciuntur illius terminis, aut partibus: intellectus autem ut noster talis est, ad nos uerò comparata ratione non in tempore fit, habet enim rationem potius formæ inducendæ, quàm motus: uerum & quietis primus est terminus, motus autem nullum est initium, formæ autem perfectio instanti completur: sed nunquid in discessu, ac morte: uidetur enim non dari primum hoc instans, quo aliquid esse desinit: uerum ut in motu diximus, quietis hic primus est terminus. Difficilia hæc sunt, & ob id etiam hanc tractationem difficillimam Aristoteles appellauit ob tria: primum, quòd singularis: in nullo enim alio mortale cum immortali iungitur, præter quàm in homine, ideo exemplo caret, & comparatione: secundo, quia immaterialium essentiam tractat, quæ à nostris sensibus est remotissima: tertio, propter nouitatem, quæ in elementaribus claram causam habet, in æternis deest: oportet autem & hanc, & materialia simul & immaterialia intelligere: non est autem obscureum, difficilius esse tria tractare quàm unum: ergo ut ad primam redeam rationem, causa cur motus esse in instanti nequeat, est, quoniam quod mouetur in loco diuerso, etsi in instanti esset motus, esset idem simul diuersis in locis: at formæ aduentus non talis est, antea non erat, & nunc est, ut etiam quietes: quietem uerò in instanti incipere ex hoc clarum est, quòd non mouetur in eo, etsi post desinat moueri, nec amplius moueatur,

quis

quis dubitat tam primum quiescere cæpisse? Ergo nec id dubitandum, an nobis motis moueatur intellectus, an etiam per media illum deferri necesse sit: nam cum non moueatur ullo modo loci motu, ut qui in loco non sit, nec mouetur in nobis, nec à nobis dum mouemur, nec spatia ulla cogitur pertransire. Itaque ut tandem colligam rationem, homo, & corpus in loco sunt, intellectus operatione ipsa in loco est, diffinitione etiam est in hoc homine, non in illo, nam & hoc terminum habet, nec tamen mouetur. Diuidit autem ac enumerat mutationes formarum materialium, cum hæc una sit immaterialis, nec plane forma nec tamen ut uector, sed forma quidem patiens intellectus, & anima, in qua ille est, hic uero totius animæ pars, & eam partem, quæ extra ipsum est sibi assumpsit, ob id solus sibi imperat. Miramur cur tam difficile hoc intelligitur? at non miramur quæ prorsus esse nota deberent, & non sunt, quale est, quò nam pacto ignis pabulo perpetuo indiget, si elementum est? & ubi nam illud habet, dum in sphaera sua est? ob hoc alterius rationis hic inferior esse creditur ab Auerroë, sed hoc adhuc difficilius: nam nec calidior hic illo esse potest, aut ficior. Diffundi autem illic intellectus uim ostendit Solis lumen, & reliqua diuina: & non lucis sola imago lumen est, ut quidam aiunt: neque enim calefaceret, nec clarius medium redderet, sed est aliquid maius pura ea imagine. Porro ex subtilioribus rationibus ueritatem intellectus substantiæ quærere non debemus, difficillima enim omni ex

parte, & quæ uix conciliare possis, occurrent: sed ex sensatis, ex experimentis, ex his quæ quotidie oculis subiiciuntur, ex ipsa denique intellectus substantia: nam difficilia difficilioribus quærere, nihil prorsus aliud est, quàm seipsum seducere, aliosque fallere uolentis ob ambitionem, atque temeritatem: neque enim obscurum est, cum tot quæ sub oculis iacent, ignota nobis sint, diuina alijs modis ferri, intelligere, gubernari, quàm noster hic animus corporis uinculo alligatus, & sensuum lege arctatus credat, aut existimet: & forsan hæc dubia, aut uoluntaria dici possent, nisi eadem difficultas, quo ad hoc argumentum attinet, urgeret Alexandrum: nam inter nos & illum hoc tantum interest, quòd ille accidens putat esse intellectum, nos substantiam: esse autem immortalem ex substantia, mortalem ex accidente protinus sequitur: separatus autem intellectus, intelligit ut separatus est, sed non perfecte, desertur autem ut ens naturale in hoc magis quàm illud, impulsus habet, nam nihil hoc prorsus caret, igitur non sine cognitione omnino, esset enim ut elementum, nec cum perfecta cognitione, non enim immiscetur corpori, nec minor esset natura atque perfectione intellectibus coelestibus. Morales uirtutes manere Theologi concedunt, negant Peripatetici: quid enim eis tunc opus est: cognoscit tamè intellectus reliquos, sed non exactè, quādo nihil perfecte præter Deum quicquā intelligat: atque ob id adeò uoluptate ingenti afficimur, cum perfectionis similitudinem fuerimus assecuti, quod enim in nobis diuinum est, mens quidè opifici
 assimilari

assimilari nititur, quod & cæteris substantijs separatis accidit, sed non ut intellectui: non sunt autem infiniti, ut declaratum est, sed numero plures, origine uerò unus tantum: inde illo intellecto, reliqui omnes in eo intelliguntur: intelligit autem propria natura, neque enim quicquã intercedit inter id quod intelligit, & quod intelligitur: loqui uerò & audire fabulosum, cum nec id sine corpore fieri posse Theologi affirmant. Ad sequentem rationem nulla opinio melius nostra satisfaciet, neque enim meminit, et si recorderetur: non perpetuò discruciat, etiã si optet: nos autem sic existentes mori uerè contingit, quoniã patiens intellectus moritur: neque enim imaginatur discurretque per singula, non sentit, non recordatur, uereor potius, ne hoc sit nimis interire: est enim præparatio sola in anima patiens intellectus, ut rectè inquit Alexander. Sed cur immortalem pronuntiat Philosophus hanc solam præparationem: nam omni conuenire hoc deberet præparationi Auerroës inquit, quòd Aristoteles soli patienti tribuit intellectui: nobis, non Alexandro respondere licet, quia sola ab immortalis causa procedit, scilicet agente intellectu: ergo Auerroës nos non conuincit, conuincit Alexandrum. Operatio autem, quæ non dependet ab alio, formam arguit: senes bis pueri sunt, non ob iudicium, quod plerisque integerrimum manet, sed ob impotentiam, quam ægrè ferunt, ut natura mortalium est, uelle uitæ incommoda uoluptatibus aut sopire, aut obnubilare. Sed quid Pontij pater ille senex, quid Appius Claudius, qui cæcus etiam rempublicam consilio, totque benè oculos

solus seruauit. De principum autē cōsilio quid lo-
 quar: quando nihil magis oderint, quā seipso,
 atque eo magis, ut meliores fuerint, ac generosio-
 res. Cæterū à morte nec amicitia est, nec inimici-
 tia. De Philosopho autem cur in libris primæ phi-
 losophiæ non locutus sit de intellectu, satis perspi-
 cuum est, cū ut corpori iunctus est, in libris de
 Anima docuerit: ut separatus, hoc unum habeat,
 quod intelligat, atque ideo alijs subijciatur: ut uerò
 diuiditur, neque huius, nec illius planè est conside-
 rationis, uerū forsan alijs in libris locutus de eo
 est, qui interierunt, ut in libro de Anima ad Eude-
 mum, uel in quæstionibus. Moueri autem intelle-
 ctum motu quidem à sensibilibus uero ne concesserim,
 habere autem quod re ipsa testante negare nō
 possumus, quo seipsum ex ipsis perficiat, non incō-
 uenit, quandoquidē & terra Lunæ tenebras, quod
 ad ipsam attinet offundat. Non differt autē ob ma-
 teriam, ut declaratum est, intellectus ab intellectu,
 sed ob perfectionem: & quia duo unum nunquam
 esse possunt, subijci uerò rem aliquam duobus ar-
 tificibus adeò frequens, ut nihil mirum, intellectus
 cœlestes ut mouentes ad naturalem pertinent Phi-
 losophum, ut intelligunt ad diuinum: pugnae uerò
 nullum miraculum: nam & mōstra gignuntur ob
 materiæ peruicaciam: parent autem omnia uolenti
 uti ratione, sed usus & educatio hoc facit belluarū,
 hos uirorum uestigia imitantes, inde hi sensum, illi
 intellectus uim, quæ ratio dicitur, sequuntur. Post
 discessum autem patiens extinguitur, agens nihil
 sine hoc intelligit horum quæ in hac uita; est enim
 ordo

ordo, quo sublato nihil in postremis est, mediōrum aliquo intercepto: quomodo tamen intelligat, declaratum est: quomodo etiam hoc utile esset, etiam si non intelligeret, ostensum est: vult autem memoriam esse rerum præsentium, ut qui fueris, talium autem nihil sine patiēte intelligit: nam reliquorum intellectus similis diuinis efficitur: ante uerò quàm mens ingrediatur intellectiua in semine est, non enim ut diximus mens belluæ iuncta intelligeret, ad mentem autem non est in potentia illa, qua materiæ partes ad suas formas, uerùm intellectiua nō semen iam actu existens, ut dictum est, ad mentem in potētia est: propria uerò operatio antequam immergatur, intelligere est, nec per se, sed ut in aliquo uno est: quare non eodem modo hic, & tum intelligit. Quod uerò mens nullo modo ad corpus in potentia sit, declaratum est: sed, ut diximus, anima ad mentem, corpus ad animā, utrunque autem potētia est in semine: ubi autem animā mens ingreditur, illa ei potentia fit: nec inconueniens reor, mortalia immortalibus mixta unum facere, ut ex mouente & moto, ex aëre & lumine: at lumen non est antè, actum tamen per se habet: esse autem antè, nihil impedit, sed potius actu hoc unum esse per se, anima uerò intellectiua mente seiuncta nō talis est: cæteris autem animalibus quod nobis intrinsecus est, eis est extrinsecus: neque enim ex materiæ elementaris commixtione sensus, & imaginatio exoriri possunt: propterea non omnino malè existima uit Plato, ut sæpius diximus, belluarum animas etiā immortalitatis esse participes: cū igitur corpori

Cap. 26.

pori mens adiuncta fuerit, nutritio non est principium, hoc enim omnino elemētare quasi est, & ab alijs uirtutibus adiuuatur, nec prohibet tamē quicquam, ut non una ratione, sed diuersa, imperet etiā nutritioni: nam Sol & homo hominem generant, secundo Phyllicorum, ac in sensu manifestum prebet auxilium: ob id ostensum est, in singulis humanis sensibus aliquid omnino inesse diuersum, ac excellentioris cognitionis, quā in uniuerso cæterorum animantium genere: corrupto autem interiore quodam, id est spiritus temperamento, qui in corde, non in cerebro est, corrumpitur intellectus actio: nam corrumpi dicitur, quod non reuertitur: aliter in somno diceremus corrumpi intellectum, & uidendi potentiam: abrupto autem cerebri temperamento, si restitui contingat, reuertitur: igitur internū illud est in corde, quo sublato homo dum uiuit, paululum autem superest, non amplius quicquam intelligit, operatio autē illa propria manet, sed ad actum nō deducitur: eadem est autem huic, ergo idem est, ac diuersum, uelut Luna, dum tenebras interposita terra patitur, menti dum nobis inest, assimilatur, lucens tātum proprio lumine, dum separatur clarius lucet: nec tamen duo sunt modi in mente, sed cū comparatur quod unum est duo uidetur: uelut caliditas ignis dum cærā liquefacit, & lutum cogit, una est, & duæ uidentur, & Sol dum crySTALLUM illuminat, Iridemq; spargit, Iris aliud uidetur à lumine Solis, nec tamē est unū lumen, sed aliud dum purum est, aliud esse uidetur dum corpori immergitur: animam autem quam
diffiniuit

diffiniuit mentem non cōprehendere, palàm declarant uerba illa Philosophi, de parte autem animæ qua cognoscit, & sapit, nihil adhuc dictum est: separabile igitur, imò uerò separatum, nullo modo diffiniuit: manet autem nō semper ut dixi separatum, sed corporibus denuò mergitur intellectus: at qui in me est, infinito etiã aliàs fuit in alijs, eritq; iuxta Peripateticorum sententiam: abrumpitur autem leuissima causa, quia non difficilius frangitur uitrū, quod Solis radijs illustratur, quàm quod in tenebris est: nec facilius conturbatur aqua, quæ in umbra est, quàm illa, quæ illuminatur à Sole, igitur hi materiæ casus sunt. Aut igitur mens in separatione nihil patitur, iuxta Peripateticorum sententiam, uel si patitur, iuxta Academicos, sæpius reuertitur, exireq; pro pœna illis scelerū erit: uerum hoc, ut dixi, nondum Peripateticis exploratum est, sed nec repugnat. Quod uerò ex anima & corpore, imò ex mēte & anima, unum uerius fiat, quàm ex substantia & accidente, uerum est: sed tamen diuersa ratio militat, in utroque accidens à subiecto, at contra anima à mente pendet. Irridet Philosophus de animis Pythagoricorum sententiã, ut inanem, qui diuersis corporibus specie illas tribuerent, quã obrem nos eisdem in specie diuersis in numero solum mentem eandem tribuimus: sic autem unitur, mens animo, ut eundem semper in omnibus effectum pariat: ostendit autem educatio homines hominibus, mētem menti esse simillimam: hominem igitur à belluis genere differre, haud dubium est, id est magis, quàm specie; nec tamen ob id homo

genus

genus est, sicut lapis ab homine differt genere, nec tamen sequitur, ut homo sit aliquod genus: eius igitur anima sensitiva intelligit, dum formas recipit agente, atque actiuo adiuta intellectu: duo uero non sunt anima & mens, quoniam mens animam subiungit, & copulat, illa uero nobis dormientibus non operatur, nec semper dum uigilamus. Quod autem intellectus aliud non sit, quam intelligendi actus, in actiuo quidem falsum: est enim substantia aliqua, quae intelligit, & tamen haec operatio potest impediri, ac mergi, sed non diu: at patiens secundum actum primum manet nobis quiescentibus, & impeditis, & hic est illuminatio: nam agens adest, & praesens est animae: intellectus autem uere patiens actum secundum proprie comitatur, dum est in eo: atque sic nec substantia est, nec post mortem manet. Propterea Theophrastus, optimè seiunxerunt materialem (ut uocant) intellectum à patiente, cum materialis comitetur agentem, patiens simulachra. Est autem apud Auerroem, tertio de Anima, patiens intellectus ipsa imaginatio, tum ratio, quam cogitatione uocat: materialis autem, qui recipere omnes formas potest, is cum recipit actum, speculatiuus efficitur: sed agens est, qui potentia intellecta actu intellecta facit, hic prior est patiente: nam intelligere solum ad passionem refert. Sequenti autem argumento abundè satisfactum puto: nam numero differunt, & formae perfectione, non forma. Quod autem nec irascamur, nec uoluptatem, quae corporis est affecta, post mortem capiamus, illud sanè nobis nihil detrahit, sed potius utile est liberari ab his cupiditati-

bus

bus, ab his tyrannis, neque enim diuinorum aliquod hæc habet, & tamē ea solum sunt beatissima; quimo & Aristoteles in primo magnorum moralium, Cap. 4.
Cæterum (inquit) benè uiuere, & benè agere, nihil aliud dicimus, quàm felicem esse: ergo & feliciter agere, & felicitas in benè uiuendo est: uerum benè uiuere est in uiuendo ex uirtutibus, hoc igitur finis est, & felicitas, & optimum. Et hæc quidem ille de nobis, dum in corpore sumus, existimat: quid igitur liberis iam existentibus continget? Verum nō ab simile est desiderare à morte uoluptatem, quàm si quis scabiem ob delectationem in scalpendo desideret: uel, si uelit esse puer, ut puerilibus illis ludis possit oblectari, & astragalis fallere. Homo autem sine mente imperfectus est: & potius mens totus, quàm sine illa homo, non igitur iam perfecto aduenit. Sed uis unum ab altero seiungere: mentem intelligendo confirma, inde partem aliquam corporis uellica, qui intelligit tu es, pars ea quæ dolet, pars est quæ ante mentem inerat: manifestum est autem, modò supersit quod intelligit, nihil ad rem pertinere, uel ad hominem quod sentit: contristat autem dolor, quia anima corpori, & mens animæ iungitur: cum autem separata fuerint, nulla pars tui est corpus. Ergo quod utile est totum separatur in morte, dico, sentiendi uis exterior, & interior: nam omnia hæc ut à mente prodierunt in animam, sic in mente denuò colliguntur, nec sunt tamen mentis facultates, quia non ex illa sola pendent, sicut nec Iris ex Solis radijs. Propterea etsi nunquā Iris fiat, Soli tamen nihil perit, quoniam à nube pendet: sic
sensitiua

sensitua facultas in mente est, sed non ut sensitua:
 fit autem sensitua cum in corpore est. Ergo ut pau-
 cis colligam, totum quod perfectum est, cum men-
 te discedit: quod imperfectum, ac cognitionis ex-
 pers, cum corpore corrumpitur. Quid autem sit,
 quod perfectum est, intelligere ex hoc licet, quod
 in hominibus solis est, & non in belluis, nec secun-
 dum speciem tale, nec simile: hoc uero & si non si-
 mile sit prorsus diuinis: nam nec uniuersale quic-
 quam est in re, nec diuina ex singularibus, aut ex
 sensibus intelligendi originem ducunt: at tamen à
 mortalibus differt, estque ipsis omnino aliquid præ-
 stantius. Nec uero intelligere aliud in nobis est, aliud
 in diuinis, cum illud sit nihilominus longè præstan-
 tius, quàm nostrum hoc, sed in modo planè diffe-
 runt: nam intellectus noster à simulachris sensuum
 ducit originem: habet autem se intellectus noster
 ad cœlestes, uelut sensus belluarum ad hominis sen-
 sum: medullam enim rerum diuinis quisque intel-
 lectus intelligit, noster corticem: medius est, qui se-
 paratus est: longè tamen maius discrimen est inter
 nostram, & cœlestium mentem, quàm inter bellua-
 rum sensum, ac nostrum. Igitur tripliciter hic no-
 ster intellectus à cœlesti differt, modo, perfectione,
 & magnitudine: certus enim est, nec hæsitat, aut
 hæret. Quemadmodum igitur qui scit, quoniam
 omnis figura duabus rectis lineis, & circumferentiæ
 partibus æqualibus contenta, æqualis est alicui su-
 perficiei à duabus rectis, & parte circumferentiæ
 eiusdem circuli contenta, quoniam in eodem circu-
 lo æquales lineæ æquas periferiæ partes resecant,
 & si

& si æqualibus æqualia addas, auferas'ue quæ nūc æqualia sunt, generaliter hoc nouit, & à prioribus causis: ille uerò qui eandem figuram sectori quandoque facit coæqualem: quoniam utraque portio fit ex diametro in dimidium circumferentiæ portionis, dempta proportionali linea ad residuum sagittæ, uelut dimetientis ad maiorem: & quod contingit hanc differentiam portionis dimidio alicuius partis periferiæ coæquari, is singulariter nouit: & à posteriori signo, & tamen scientia singularis eadem est in ipso singulari, sed coartata, & imperfecta. Duplex igitur scientia, generalis, & propria: singularis & à posteriori, & quæ ex his postmodum cõponitur finis ratione imperfecta: talis igitur animi nostri, & mentis ad cœlestes intellectus comparatio: aut enim ut sensus ad intellectum, aut ut sensus belluarum ad humanos sensus, aut ut posterioris demõstrationis quæ aliquem neaniscum sectori, is autem à centro est, ostendit posse esse coæqualem ad eam, quæ docet unicuique neanisco figurã conoidalem æqualem dare. Ad ultimam uerò rationem non arduum est respondere: nam nec memoria in mēte sita est, nec supplicijs, aut gratia Philosophi mentem teneri putant, quòd quiddam diuinum sit, nec si omnino plectatur, aut gratiam recipiat, hoc superuacuum est: nanque & ad exteriores intellectus, & ad perfectionē primæ causæ hoc attinere posset: bonum etiam, ac malum, talia sunt natura, & si quis cuius causa ea recipiat, ignoret. Ergo ad Auerrois argumenta, quæ non in his, quibus iam responsum est, continentur, nunc iam trã-

eamus. Obijcitur, ut uero simile scientiam migrare ex hoc in illum, omni ratione æqualitatis ac unitatis seruata, in sensibus autem non eodem modo: at si intelligis genus intelligēdi, & modum, uerum est: nam & nos substantiam intellectus unam in omnibus esse fatemur, si eius perfectionem, experimentum contrarium esse declarat: nam non æquè perfectè, nec absolutè unus atq; alius etiam iisdem medijs nouit: quod tamen magis ex simulachrorum, quàm intellectuum differētia procedit. Quod uerò humanū genus semper proficiat, falsum est, si Philosophi opinionem de æternitate mundi prosequamur: nam necesse esset nos longè plura scire, quàm sciamus, scientia etenim nostra est tenuis, uariaturq; pro æuis: nam ab Aristotele ad Cæsarem maior noticia linguarum, & mathematicarum habebatur, quàm post Seuerum imperatorē. Denuò uerò iam abhinc centum fermè annis reuixere linguæ, & philosophiæ Peripateticæ magna pars, mathematicæ adhuc torpent, præterquam quòd Ioannes Monteregeus Ephemeridum usum, rem memoria dignam, adinuenit: cætera potius ad ostentationem, & captandam gratiam principum, ac populorum, qui talibus fauēt, superaddita sunt: nam orbis totius cognitionem Auo Cæsaris, & Cæsari, ac fortunæ illorum, nō mathematicis debemus. Itaque hoc disciplinarum argumentū casu potius, quàm ratione fit, unde à pace, & dignitate principum originem ducit. Quid Platonem philosophari adhortatur? Dionysij iunioris liberalitas. Quid animalium historiam mortalibus dedit? Alexan-

dri

dri magnitudo. Quis Archimede[m] dignum po-
 fteris reddidit? Syracusanus Hiero. Nunc ijs, qui ta-
 bellas, ac tabellulas, & labores menſtuos in publi-
 cum edunt, fauēt principes: res æterni nominis im-
 menſiq; laboris non agnoſcunt. Optimi igitur de-
 terioribus cedūt: quia ab ignaris, qui in unum ad-
 uerſus eruditos conſpirarunt, principes perſuaden-
 tur, uixq; historicis iſtis locus relictus eſt: en uideas
 cui principi opus nuncupatū ſit, quod eius nomen
 in pronepotes noſtros poſſit perducere, & tamen
 liberales multi ſunt principes, atque bonorū ama-
 tores. Facilius igitur peccatur inſcitia, quàm pra-
 uitate. Itaque ut ingenia, ut pax, ut magno iudicio
 præditi principes effloruerint, ſic literæ, & artes au-
 gentur, cōtrarijs horum decidunt. Antoninus eue-
 xit Alexandrum Aphrodiſeum, & Galenum, duo
 lumina, alterum philoſophiæ peripateticæ, alterū
 medicinæ. Plutarchum euexit Traianus: en uides,
 quod maximū iudicio maximos etiam adiuuerūt:
 Virgiliū Auguſtus, Horatiū illi Mæcenās præ-
 ripuit: illud fanè in Auerroë abſurdiſſimum, quod
 ſcientiam eandem, eorundemq; apud homines per-
 petuò manere putet: ſtultum uerò, quod homine
 ſcientiam omnium abſolutam conſecuto agens in-
 tellectus illi copuletur, ut tertio de Anima inquit, Cap. 36.
 nunquam enim hæc fiet copulatio. An Ariſtoteles
 ille fuit, qui omnia ſciuit? cur igitur tam dubiè lo-
 cutus eſt? an non hæc omnino ſomnia? neque om-
 nes homines ſolius philoſophiæ eam partē tenent,
 qualis eſt arenæ granum littoris mediterranei ma-
 ris: nec ante Archimede[m] quiſquā partium ſphæ-

ræ proportionem agnuit, quod tæc ut uicissim
coniunctarum reftarum quæ ad fectionem termi-
nantur fub compofita ratione partium dimetiētis.
Ergo aniles hæ fabulæ, Alexandroq; & Auerroë
indignæ, ad quas falſis iactis fundamentis fugere
coguntur. Quanquam uerò literæ unum quaſi
corpus efficiant, non tamen id ab intellectus unita-
te procedit, fed ab imitatione: quinimo potius con-
trarium hoc argumentum opinionis fuæ probat,
cùm nulla de re, præterquam in mathematicis, o-
mnes eandem habeant ſententiã. Igitur ut hoc non
contrarietatis naturæ eſt argumentũ in animis no-
ſtris, ſic nec ſuperſtructio unitatis, tum præſertim
quod quæ ab alijs tradita ſunt, uix qui ſuccedit
unus in eodem ſenſu interpretatur: hic uerò etiam
ſi ſit unus, nihil cum intelligentiã cõmune habet ſu-
periore, dico autẽ intellectum, quia non diſtingun-
tur: declaratum eſt autem quot modis ab illo defi-
ciat, uerũm ut diſtinctus eſt tanto imperfector: nec
tamen negamus, quin ad unum omnes colligẽtur,
ſed tamen quiſq; ſeorſum eſt, ac manet: plures autẽ
philoſophos in unum cõſenſiſſe, eosq; minimè con-
temnendos fateor, ſi tamen Platonẽ & Theophra-
ſtum excipias: ille enim plures poſuit manifeſtè, hic
non negauit eſſe, ſi ſolum his quæ ſuperſunt ex il-
lius monumentis fides uerbis habenda ſit: id uerò
nec illum, nec Ariſtotelem ſomniãſſe putãdum eſt,
tum maximè, cùm à Themiftio, qui huic cauſæ fa-
uebat, in medium non adducatur, quanquam reli-
quis in rebus eum non prætereat. Quod uerò men-
tem ſingulari numero ſemper protulerit, cùm id
etiã

etiã in ratione, ac memoria obseruet, tam in nomine, num ob hoc homines, & rationes, ac memorias plures non esse putabimus? Sed non reprehendit argutus homo Anaxagoram hoc dicentem: sed nec Anaxagoras indiuisam illam affirmabat, imò ubique mixtam: quamobrem una sit hoc modo mens, seu plures, nihil refert, & sic iuaret Anaxagoram non reprehendisse: sed reprehendit tamen in primo Physicorum, an non reprehensione dignus, qui dixerit, mentem perpetuò laborare, ut separet, nec ad finem unquam perueniret: ergo multis etiam alijs locis meritò coarguitur: liceat igitur omnia potius credere, quàm quòd illius opinionẽ Philosophus secutus sit. Ad Auerrois autem rationem dicimus, formas secundas rerum in infinitum extendi posse, sed nulla ex necessitate.

T. cap. 39.

Digressio de animi immortalitate secundum naturaliter loquentes.

ERgo Philosophorum opinio Peripateticorum de Intellectu, quodq; præter lumen legis cõsentaneum est rationi paucis perstringatur. Anima quidem quòd forma sit corporis omnis mortalis est, quæ infra Lunam posita est: de hac quæsiuit Philosophus, an posset ut Plato inquit, esse perennis: respondet, si nullum opus habet à corpore omnino abiunctum, necesse est illam interire. De Intellectu autem hoc nõ dixit: quoniam animam, si debuit esse immortalis, oportuit neutro, uel saltem uno modo à corpore non dependere, ut quæ iam esset corporis forma, Intellectum, qui separa-

tus erat natura non necessarium erat: hic igitur intellectus semper manet, atque id Philosophos sensitisse omnes, qui ratione aliquid dignum dixerunt, haud obscurum est, uno excepto Alexandro. At quorsum aut scribere, aut laborare, si nihil nostram iam superest: at nobis certò existentibus cum dubium sit an hæc sciamus, imo etiam si non omnino quicquam ad nos de his perueniat, utile est optima, & digna gloria peregrisse: nunc uerò, ut uideo, quidam solùm eam gloriam quærunt, atque etiam admodum auidè quæ uiuentes comitatur religionem præferentes: at si religiosè uiuendum est, potius gloria, quæ post mortem manet, admittenda erit, ut minus efficax, & magis laudabilis: indicio est Hieronymum, Augustinum, Chrysostrum, Ambrosium illam omnino, quæ post mortem habetur, non contempsisse, quòd tam diligenter multa, totq; laboribus posteris legenda reliquerint, cum pompam omnem, & uitæ præsentis laudem refugerint: alius latitauit in ædicula, alius se abscondit in eremo: nunc uerò gloriam contemnentes nec gloriam, nec religionis exemplum sequuntur: quid enim aliud mente sua testantur, quàm animorum interitum, cum tam anxie præsentis honores, adeò neglectim in posterum superfuturam gloriam amplectantur? & nunc hic mos est, ut nomine quidem solo censeamur esse Christicolæ, re uerò ipsa Epicurei habeamur: nam & Epicurus tale quiddam docet, præsentibus fruendum solùm, delitiosam agendo uitam, nihil in posterum cogitantibus: quanquam nec ipse tamen talis fuerit, ut qui multa con

ta conscribere, ut malo certè, ac infelice inuento,
 non solum quòd exemplo suo doctrinam pro-
 priam reprobaret: sed quòd nihil etiam proficiat
 felicitas uitæ, si animus intereat, nedum gloria post
 mortem. Quid ergo laborandum, cur scribèdum?
 & ob id quia nec labor malum est, ideoq; nec eui-
 tandum: Pyrrhonica hæc sunt deliramenta, aut so-
 lus sapiens Pyrrho, & tamen nihil sciens, si animus
 ipse mortalis est: ergo quid agendum? nullus fi-
 nis, nullum initium rerum humanarum, imò nec
 uniuersi, animi immortalitate sublata. Ratio igitur
 ipsa, & in nobis diuinitas quædam mentis docet,
 illum esse mortis expertem. Non ego me ad spe-
 ctra conuerto, cum naturalis ratio, & cuique de se-
 ipso experimentum sufficiat. Quæret enim sedu-
 lus aliquis, ac curiosus, quis nam hortorum custo-
 des inquietauit noctibus occiso Caligula, si cum
 corpore unà extinctus est animus? Sed hi supersti-
 tiosi sunt, non Philosophi. Neque uerò unum o-
 mnibus conueniebat esse, nec infinitos, sed numero
 certo constitutos, aut ex uno prodire innumerabi-
 les existentes, & reuertentes: intelligentes uerò non
 ut hic, sed quasi ex uno principio omnes: uelut So-
 lis radij diuersi cum sint, ab uno tamen Sole, & in
 uno lucent, & ipse in illis. Plato uerò etiã post mor-
 tem pœnas addidit, & uoluptatem: sed hoc pusil-
 lum est, & quasi uestigium habens tantum uerita-
 tis apud Peripateticos: neque uerò nobis aduenit
 hic intellectus, nisi cum formatur homo, sensim
 enim (ut dictum est) eius operatio augetur, non ut
 uideatur semel incœpisse, aut perfecta ætate iam ac-
 cessisse

celsæ: nec quod perpetua, ut materia, non enim extrin-
 secus accederet: nec ut uis formatiua: nam & illa quo-
 quomodo æterna est, sed tamen in nobis est, quia
 substantia nulla est, sed uirtus: nec est quod cogat-
 tur ætate quasi dens, nihil enim horum conuenit
 ei, quod solum extrinsecus accedere dicitur, quare
 sedem habet aliò, quod accedit, uniuersam in uni-
 uerso, singulæ autem mētes propriā: nec uerò sem-
 per inesse hominibus possunt: nam semper certus, ac
 cōstitutus esset hominū numerus, quod perabsur-
 dum est. Longis uerò an paruīs interuallis tempo-
 rum absq; corpore maneāt, nondum est declaratū:
 est autem necessaria ad perfectam cognitionē ho-
 rum, sciētia eorū quæ in libris de Archanis æterni-
 tatis sunt demonstrata: tum uerò reliqua dicere, fa-
 to, ac monitis nunc prohibemur, cum tamen nihil
 præter religionis instituta sentiamus, sed tractatio
 tota Physica est. Existimādum est autem ut lucem
 quandā esse hāc mentē, & si reuertatur in corpora,
 nō ideo illi duo unus erūt magis, quā in unitate
 intellectus Auerrois, sed tamē ualde similes, & coæ-
 quales: uerūm nihil prohibet, maius, ac minus deci-
 di, ac quasi illas p̄misceri, sed tñ uerissimilius est im-
 mixtas esse: sed & hoc ad apparētia tuenda necessa-
 riū est, hæc uerò cum animæ copulatur, materialē
 spargit intellectū, quasi lumē à luce, unde lucē Deū,
 ut homini se immiscuit, beatus Ioānes dixit, ut nō
 multum ab eo aberrant Peripatetici, quorum pla-
 cita si uideas imaginem etiam resurrectionis uide-
 bis, quāquam non sit propositū nunc hæc illis im-
 miscere, sed solum docere, quā sunt consentanea,

quanq

quanquam prope ad religionem nostram illi solo adiuti lumine naturali accesserint. Esse uero operationem rãtũm ac manere, ut eam, quid absurdus, cum substãtiam quidem illius manere potius Aristoteles primo de Anima cõseat, operatione corrupta, non secus ac in Iride deficiente nube corrumpitur Solis operatio illa, quæ Irim facere poterat. Hoc igitur modo nil mirum est Paulum dixisse, Nos genus esse Dei, nam uel à Deo sumus, atq; is est, in quo cogimur, uel ob nostram impuritatem secũdum naturam uerissimilius est, nos in unam cogi mentem quæ & in alia sit, atq; eodem modo secundum ordinem tandem ad Deum per multa media referatur: hæc uero unitas, & infinitum tollit, & numerorum discrimẽ: nam nos seiungimur, sicut reliqua, quæ in unum nullo modo coeunt. Igitur quinque sunt capita in quibus Peripatetici omnes fermè concordant, & quæ ratio ipsa nos docet, Mentem esse lucem quandam, & æternam, & impatibilem, & ab uno principio proficiscentem in corpora nostra, & illorũ numero distributam: ex quibus cogimur etiam confiteri, quòd denuo eadem mens in alia corpora reuertatur. Est autem eius multiplex pars, Agens, qui totam substãtiam continet: materialis lumen eius, patiens cum simularum rerum recipit. Est autem lumẽ reflexum post modum illius in ratione, imaginatione, & reminiscencia. Porro mens uoluntate caret: est enim illa rationis non alicuius intellectus, ut uoluntas est quæ eligit: aliam habet uoluntatem mens, quæ illi propria est, ac naturalis, appetitq; intelligendo perficit:

nam nec materia prima adeo uilis hac tamen caret facultate: cum autem separatur à corpore fit una mens in principio ut lux, sed lux diuerfas habet partes: hæc autem non habet neque principium ipsum, sed est quasi hæc unitas media inter absolutam, & ueram unitatem, ac lucis: cum in illa nihil desit, & in hac superabundet quantitas. Nec uero dicendum est quomodo, cum astra, quæ perpetuo subiiciuntur oculis, nesciamus quomodo moueantur, etsi ad unguem ferme uelocitate, & experientiam loci illorum simus affecuti. Ergo Philosophi ad rectum fidei nostræ tramitem proximè accessisse uidentur, neque enim, nisi sicut qui prope, & acute uidet, ab eo qui procul, & obtuse, ab illis differunt: qui enim procul abest, non alia uidet, sed non distinctè uidet, umbrasque quasdam fingit, & in quibusdam dubitat. Vna igitur Philosophorum, ac religionis nostræ de anima ferme sententia est, differens solum uelut imperfectum à perfecto: uelut puer à uiro: sic delineatio à pictura. Concordant in lucis exemplo, in originis diuinitate, in immortalitate, in cognitione beata, qua cuncta post mortem nouit, in resurrectionis genere quodam, nam reuiuiscere uidetur quodcumque eandem animam ab obitu retinet: & quamuis non meminerint, intelligunt tamen: non patiuntur autem nisi merito corporis annexi: hoc autem hæretici Fræticeili existimabant: itaque paruum hoc est, in quo à lege nostra dissidet. Est autem id tale, nam singularia agnoscit intellectus, & post mortem reminiscitur, & uerè resurgit homo, non in aliud corpus intellectu transeunte,

& ini

& initium habet, finem non habiturus, & patitur etiam nondū corpori adiunctus. Quis hæc omnia non uidet potius esse conditiones necessarias eius, qui arbitrat̃ mundum non esse æternū, & mortuos posse resurgere, quàm illius, qui sponte à nobis discrepet: estq; potius hoc acutius uidere, quàm alia sentire. Est autem triplex differentia intellectus nostri, ac animæ quæ in belluis est: Prima, quoniam intellectus intrinsecus est homini, belluis extrinsecus collucet: unus etiã satisfacere omnibus, quæ in una specie sunt potest, hominibus plures sunt necessarii: tertia est, quod hominis anima tanquàm speculum est leuigata, splendida, solida, clara: belluarum autem tenebrosa, nec leuis: atq; ideo in nostra anima lux mentis refulget multipliciter contracta, inde ipse Intellectus intelligit. Ceteris autem potentijs, ut diximus, nullus limes prescriptus est: at belluarum internis facultatibus tantum licet agnoscere, quantum per exteriores sensus accesserit: ab obitu uerò mentis est una tantum operatio, ac simplicissima: sed tamen his omnibus hic simul collectis melior, & honorabilior, qua omnia intelligit. Negant Philosophi tamen singularia mētem cognoscere, Theologi uolūt, sed beatis solū omnia licere: contra Philosophi omnibus omnia: non semper autem hic intelligit, quia agēs non est, nisi cū à materia liberatur, subtrahitur enim hoc quod à communi agēte proficiscitur, sicut lumen Solis semper lucet, & æqualiter lucet, est enim illius substantia semper æqualis, in nebula non lucet: sic intellectus in seipso semper est in actu, & semper intelligit

git, sed in homine non intelligit, nisi cum adiuuatur à simulachris, hæc autem fiunt cum nebula illa aliquo modo loco cedit; ob id nec ebrii, nec dormientes, nec cibo pleni facile intelligimus, & qui obeso sunt corpore minus intelligunt: contra in aliquibus adeò clara est mens, & corpus sincerum, ut etiam per somnum ratione utantur, imaginentur, reminiscantur, intelligant denique. Quare clara est differentia, cur nam in somno non intelligamus, post mortem autem intelligamus, cum ad utrumque peruenimus nihil sentientes, aut intelligentes: nam in somno uincitur, in morte liberatur mens: sed si somnus morti simillimus euadat, & aliquo modo uinculis soluatur animus multa uidet, ut etiam per uigiliam, & quandoque melius: igitur accessus ille ad mortem, cum similis sit ei, qui ad somnum, non declarat mentem euauisse, sed septam tenebris, ac uinculis fore. Sic igitur animi natura Philosophis innotuit, sensim initio, ut diximus, factò à Trimegisto, inde per Pythagoram, Anaxagorã, Pherecidem, Alcmaeonem, Socratem, Platonem, Aristotelem, Theophrastum, Plotinum, Iamblicum, Synesium, Michaëlem Ephesium, Themistium, Amonium, Simplicium, Ioannem Grammaticum, Auicenam, Auerroem, Albertum, & Thomam, adeò res hæc proximè ad ueritatè accessit, ut in naturali lumine iam nil amplius desiderare possimus, cum ad scopum fermè peruenerint. Exemplum autem diuersitatis animorum si habere uis, non melius, quam ex operatione ipsa percipies animi: nam cum calorem intelligit, & frigus, contraria quidem intelligit: aut cum nigredi

gredinem & candorem, & candoris imago termè nigredinis imagini est contraria, cum tamen quælibet intellectui eadem sit: sic & mens menti penè contraria est, cum tamen unum sint in communi intellectu: nec quis dicat lucis speciem eandem esse cum tenebræ specie, nec tamen ulla materia differunt, at specie differunt, & si sic differre specie est, minus est, quàm solo numero differre: hoc autem quid animos impediret? cum quæ duo numero sunt, uni nunquam eodem numero esse possint, at idola hæc in intellectu eadem cum illo sunt: ut igitur Sol ipse nō potest parietem, nisi exterius, illuminare, aquam autem intrinsecus ingreditur, & illustrat: sic mēs belluarum animam, nisi exterius, illuminare non potest, at cum in peruiam, ac specularem humani animi substantiam ingreditur, sapientiam, intellectum, scientias, artes, prudentiam, industriā, uirtutes, sales, lepores, uersutias, innumeraq; alia, quorum omne belluarum genus expers est, homini impartitur. Porro uarietatem substantiæ nihil impedit diuinitas, nam & in cœlestibus rara, densa, obscura, nubilosa, lucida, illuminata, æqualia, inæqualiaq; apparent: eadem igitur & in mentibus diuersitas est, sed maior etiam, cum ad hominum animas comparantur. Forsitan autem quis puras animas principio suo, indiuiduas in posterum fieri credat, nam certum est, quæ illi hærent beatissimas esse: alij existimarunt tenuiuscula corpora hos intellectus secum habere, sed id minimè Philosophus affirmat: sinceri igitur sunt, & omnis corporeæ qualitatis, corruptioni obnoxia, exper-

tes: qui in corpore immerguntur, non afficiuntur: deterior tamen est longissima uita quæ cum scelere coniuncta est, sed neque felix optima est, si careat contemplatione: uerum reliquis tamen, maximè ijs, qui pecuniariæ rei totos dies incumbunt, infelicissima: si enim cogitarent, Cui nam tantos hos labores paro? quàm breui gauisurus sum partis? quanta pro his miseris opibus flagitia patraui? quàm cito nomen meum è uiuentibus excidet? quàm intoleranda pro his sceleribus me manent: nam & omnes leges supplicia, & delicias statuunt: Idolorum cultores Tartara, & Elifios campos, quosdam etiam in cælo locabant: Iudæi inferna, ac paradifum, nã Saducei minima pars illorum erant, nec populus eis assentiebatur: qui Maumethem colunt, & ipsi baratrū ingens habent, ac contrà, hortos amœnos, & uoluptates ingentes: Quid hoc: nisi quædam scenographia ueræ miseræ, aut beatitatis, quam nostra religio, quam Philosophorum dogmata clarissimè docent: sed uulgus iners incitas magis fugit, maxima pars procerum uoluptates sequitur, sic à nostrarum calamitatum ac miseriarū intelligentia soli amor, & insania, tanquàm inebriata mente nos liberant, felicibus tantum his relictis, qui per uirtutem, ac sapientiam, qualis tu unus es Iacobe Philippe Sacce optime, diuinam & immortalem uitam futuram agnoscunt, & sperant.

Argumentum pro supradictorum fundamento.

DEmonstrandum est autem fundamentum omnium supradictorum hoc modo, & constat

stat hæc ratio in duabus propositionibus, quarum una est & minor, Quod anima intellectiua est omnium formarū capax: & hoc declarat Philosophus tertio de Anima: nā ut intellectiua est omnium formarū materia carentium, ita sensitiua omnium sensibilibum & cum materia coniunctarum: igitur ipsa est capax omnis forme: nam forma omnis uel materiam habet iunctam, uel illā caret: & formæ materia carentes intellectui subiiciuntur, quæ autem materiæ sunt coniunctæ sensui: item quæ sunt uniuersales ab intellectu recipiuntur, singulares autem à sensu. Omnis autem forma cum necessario sit uel materiæ coniuncta, uel ab illa separata, singularis, uel uniuersalis, erit etiam sensus, uel intellectus obiectum: omnes igitur formæ sunt in anima, ideo dixit, quod anima intellectiua est quodammodo omnia sensibilia per sensum, intelligibilia per intellectum. Secunda, & maior propositio est, Quod omnis forma, quæ est potentiæ receptiua, uel productiua omnium formarum, est immaterialis, & incorruptibilis, ut patet de cœli uirtute respectu productionis, & materia prima respectu materialium formarum, & de diuino intellectu respectu omnium formarū simpliciter: hæc enim omnia apud Philosophos Peripateticos sunt incorruptibilia, ideo probatio hæc est inductiua, & Philosophus pleræque sic demonstrat, ut quod sensus uisus patiēdo sentiat, quia alios sensus sentiēdo patiēdo sit manifestum, & quod tactus habeat medium, indigeatque illo, quia reliqui sensus, & quod caro sit instrumentum tactus, quia omnes formæ in determinatis

minatis & abstractis recipiuntur, & quod Stellæ lumen à Sole recipiant, quia Luna recipit. Et ad hoc adducitur ratio per cōtrarium, quia omnis forma ex materia ad unum genus determinatur, igitur quæ non determinatur, non est forma ex materia habens originem.

Ad hoc argumentum dantur plurimæ responsiones: Prima, quod inductio non probat: nam aut assumit illud, de quo probandum est, & ita præsupponit quod probari debet: aut non assumit, & sic nihil cōcludit. Aliter non daretur propositio utilis habens exceptiuam singularem tantum, ac tales dantur, uelut, Nullum animal intelligit præter hominem: nullus lapis trahit ferrum, uel mouet ad partem cœli determinatam, præter herculeum: nullum astrum per se lucet, præter Solem: nulla intelligentia per se est, præter primam: si igitur arguatur, nec asinus, nec bos, nec lupo intelligit, & ita reliqua connumerando omnia præter hominem, igitur homo cum sit animal nō intelligit: manifestum est, argumentum non tenere.

Secunda responsio est, quod idem argumētum ostenderet imaginationem, & rationem, & memoriam esse incorruptibiles: nam utraq; propositio de his uerificatur. Et si dicatur, quod non, quia suscipiunt solum materiales formas: dicitur, qd hoc non prohibet, si inductio probat, nam in inductione assumitur, quod materia prima, quæ solum formas materiales suscipit, est incorruptibilis: ideo concluderet etiam de his facultatibus.

Tertia responsio constat in hoc, quod anima intellectiua

tellectiua non uerè ipsas formas recipiunt, sed similitudinem. Probatur hoc ex ratione, & Philosophi dicto: nam Philosophus dicit ibidem, Quare anima est ut manus, manus enim instrumentorum est instrumentum: sic & intellectus formarum est forma, & sensus sensibilibium est forma. Itaq; Philosophus, ut ibi dicebat, non sentit rem in anima esse, sed intellectum esse formam formarum: quare potius erit intellectus, & anima ut speculū quoddam intellectus uniuersalium, sensus singularium, anima autem utrorumq;. Id etiam ratione demonstrari potest: nam si forma equi est subiectum hinnitus, erit & anima intellectiua: & si forma ignis à calido expoliari non potest, anima etiam talis erit, quod absurdissimum est. Si igitur anima talis est, secundum similitudinem tantum, maior autem propositio de ueris receptiuis, & causis intelligitur, manifestum est, quòd argumentum nihil concludit: aliter etiam forma speculi esset incorruptibilis, imò sensus communis clarè, quia si argumentum concludit, ut dictum est, sufficit, ut recipiat omnes formas materiales, hoc enim sufficit in materia prima: at sensus communis omnes formas materiales recipit, igitur & ipse erit corruptionis expers. Contra primam responsionem sufficiat mihi pro nunc autoritas Aristotelis: nam & in libro Posteriorum in initio, ubi maximè regulas demonstrandi obseruare nititur, hoc argumentandi genere utitur, quare illud probat, responsio igitur est dialectica. Ad instantes autem exemplorum contradictiones respondeo, hominem, ut dixi, à cæteris animalibus

et genere

genere differre: & ita dico de Sole, & astris cæteris, & de Deo, & alijs intelligentijs, & de hoc non est dubium: si autem inductio sumeretur, ut hic in genere etiam differentibus, ut Aristoteles solet facere, concluderet, quod nos hinc facimus: nam Deus, cœlum, & materia prima genere etiam generalissimo differunt, quare demonstratio est manifesta. Est etiã ratio adducta negatiua, deducendo ad contradictionem, quæ facit semper inductionem demonstratiuam. De lapide Herculeo dico, quod alia trahunt, ut electrum festucas, de alia uirtute, ubi antecedens esset uerũ, quod nulli alijs lapidi similis uirtus conueniret, diceremus quod non specie, sed genere ab alijs differret, & ita credo: utcumq; sit illa inductio, non potest firmari ex negatiua opposita, ut hic, nec constat ex propositionibus uniuersalibus, quibus communiore non sint, ut hæc, nec ex affirmatiuis, sed negatiuis, nec habet rationem, ut sit per se, ut hæc, ideo responsio est nulla in uia Aristotelis.

Contra secundam quæro, an de imaginatiua belluarum loquaris, an hominis: si secundum, uel accipis pro facultate, & tunc argumentum est nullum, quia facultas non necessario est æterna: uel pro subiecto, & sic confitemur, de facultate etiam potentiæ uerum esse, quod sit, & quomodo iam dictum est: si autem de belluarum imaginatione loquimur, falsa est propositio, quæ assumitur: nam belluarum imaginatio, ut dictum est, formas tantum, quæ sub sensu fuerunt, comprehendit: & quod plus est, etiam tantum sub forma, qua in sensu fuerunt, atq; ideo non omnia neq; imaginantur, quod totum est duplicum

plum dimidio, cum in illa diuisione quod quadratum lineæ, quæ est diameter quadrati, sit duplum illi quadrato, cuius est dimetiens, ideo his duabus causis in illis propositio non uerificatur. Videmus autem, quod forma quælibet, ut aëris, uel aquæ, non est susceptiua nisi quorundam obiectorum, nam homo, uel lepus ex aqua, uel aëre constare non potest, & ita de alijs: sed quia propositio etiam extenditur ad ea, quæ solo nomine causæ dicuntur, licet diuersa ratione, uidetur difficultas de lumine syderum: nam hoc potentia producit omnes formas, & tamen est generabile, & corruptibile. Respondeo ad hoc, quod non per se hoc facere potest, sed alterius uirtute: nos autem loquimur de principali, nec constat, quod lumine omnia hæc agat, nedum quod eodem lumine, anima autem est principale: sed uidetur difficultas, quia sic patiens intellectus concluditur immortalis, & hoc iam nos negauimus: dico, quod (ut diximus) patiens recipit agentis uirtute, & habet rationem facultatis, non substantiæ: nos autem diximus prius, quod facultatem non est necesse esse perpetuam, sed substantiam, quæ est fundamentum facultatis, sicut est necesse cælum esse æternum, quia productiuum omnium formarum, non tamen hoc lumen, uel hunc motum, & si hæc sint susceptiua infinitarum formarum, quantum merito sui, nos autem agentem substantiam constituimus, materialem autem facultatem, at in uia Auerroës concludit argumentum immortalitatem, etiam materialis, quia ipse cum intellectum substantiam per se

ab agetu ~~non~~ preparatam facit, & non facultatem tantum.

Sed in tertia responsione est longè maior difficultas: sed ut ad auctoritatem Philosophi ueniam, & ad Alexandri interpretationem, uidetur auctoritas concludere de uera forma: nam forma trigoni, ut trigonus habet exteriorem angulum duobus oppositis coæqualem, est in anima tantum, & forma equi est in anima, quia intellectus intelligendo, est illa forma, & in eam uertitur, & cœlum non continet formas inferiorum, nec uerè, nec perfectè: non uerè, nam sic esset cœlum corruptibile, quia formæ hæ sunt tales: nec perfectè, quia ex limo posset homo generari, quod est falsum: in perfectis enim formis requiruntur materiæ propriæ, & tamen cœlum est incorruptibile: causa igitur quod corrumpi nequeat, est continentia omnium formarum cum indifferentia ad illas: nam quod indifferenter ad omnia se habet, à nullo patitur: igitur anima cum talis sit, est incorruptibilis. Alexander opponit præparationem, sed præparatio non est subiectum horum, sed anima: igitur præparatio cum sit sola ratio, non est incorruptibilis, sed anima ipsa: aut igitur anima nihil est, aut incorruptibilis est. Ad id de sensu communi, illud fuit forsitan quod impulit illos, uelut Proclum, ad credendum, Platonem omnia animalia, & sola perfecti generis, uelle animam habere immortalem: sed ueritas est, quod sensus communis recipit formas omnium sensibilibum, sed tamen, ut solum comprehensas sub quinque generibus, ideo non comprehendit

hendit substantiam alicuius individui, sed exteriora quedam tantum, tum maxime, quod (ut diximus) nec medullam, sed solus hominis sensus, atque ideo etiam illius fundamentum est incorruptibile, & est anima intellectiua, non ut intellectiua, sed, ut declaratum est, corpori communicata, atque coniuncta. Et si dicat Alexander, quod intellectus est recipiens seipsum, hoc est omnino falsum: nam forma equi esset forma asini, ut igitur materia prima est aliquid præter formam, & priuationem, sic materialis intellectus existens solū potentia, antequam intelligat, & est unus in omnibus eo modo ferme quo materia prima: nam per partes diuiditur, & cum moritur homo coniungitur actui suo, retinens omnes uirtutes, per quas potuit recipere formas, sensibilibus, uel intelligibilibus, licet remaneant uirtutes illæ maxima ex parte tantum secundum rationem principij, ut uirtus Iridis in Sole.

Ex quo facile intelligimus, quod is, qui nuper scripsit de Anima, sumens historiam à corpore, & uiribus eius, ob nimiam ambitionem uoluit ut intelligeremus, illum credere, eam esse mortalem: nec minus deuius à Philosophis, quam à Romana ecclesia.

*Solutio quorundam problematum in
hac Philosophorum uia.*

SEd, ut omnibus plenè satisficiamus, ostendamusque, quàm uerisimilis sit hæc opinio, & quàm propè ipsam accedat ueritatem, tum ut que dicta sunt, clarius elucescant, experimētorum quorundam

rūdam, quæ sensui subiiciuntur, ratio à nobis reddenda est. Primò igitur quæri solet, cur iādiu mortuorum nec spectris mouemur, imagines ue uideamus, aut per somnium, quales nunc sunt Alexander, aut Cæsar, aut Aristoteles: an quoniam iam uniti sunt primæ menti, uel, ut huic opinioni magis est consentaneum, alia ingressæ corpora, illorum mētes sub ea specie nos turbare amplius non possunt: uidemus etenim profectò sic accidere, ut iandiu mortui spectrū nemo se uidisse referat, dudum autem plures, aut uigilantes, aut per somnia,

2 Cur uero quidam mutuo se amant, alij se oderunt, etiam minima causa: quoniam parentum, & filiorum, aut fratrum corpora aliàs inhabitant, aut inimicorum & hostium, uel à quibus pœnas, ac supplicia sumpsere: uerisimile est enim ualde hoc cum ab aliquibus uehementer irritati non irascamur, alios etiam gratuito oderimus: nam quæ mistio esse potest, si ex tam minimis homo constat, quæ hoc possit efficere? Porro remanet affectus ille naturalis, illa dissensio, seu consensus, etiam si memoria ex toto aboleatur, uelut olea, quæ myrtum diligit, uitem odit, teste Theophrasto: extingui autem eas facultates in morte diximus, quantum ad animæ rationem attinet, non in ipso principio iuxta Aristotelis sententiam.

3
 Libro 20. Cur pueri in utero à matre desideratarum rerum uestigia in corpore contrahunt? Vidit hoc
 Cap. 15. & Rhodiginus Cælius, quem nos audiuius, sed causam non adiecit, hæc autem sic se habet: dum foetus est in utero prægnantis imaginationi subiicitur

tur, indicio est tales concipi posse: si enim fuerit imago parentum hora congressus, quod tamen nos non admittimus, quamuis Iacob historia de ouibus relictetur: aliquid tamen facere imaginationem non negamus, uerum animula foetu contenta mouetur imagine animæ matris: indicio est, quod solis foetibus grandioribus hoc accidat, & quod illusionibus animæ mulierum, quæ absolutum infantem utero gerunt, uelut ut pueri ipsi eorum, quæ in urceis uidere se existimant haud dubiè patet: horum omnium causa una est, quoniam menti, & imaginatio imaginationi annexa est, propterea quoniam animus corpori in homine dominatur, & in foetu iam perfecto similitudo alimentiam imaginatione matris uiolenta defertur cum ipso alimento, ac spiritu in foetus corpus, effingitque rem similem ei, quam imaginatione conceperat, additque plerumque membris exterioribus: quoniam quæ format infantem uirtus, inutile existimat, ac extra ordinem membrorum intus illud retinere: ergo si propellere nequeat, abortitur infans. Quam ob causam, & cur non semper talia fiunt signa, manifestum est: & cur magno desiderio rerum foetus quandoque abortiantur, quandoque non, satis ex his patet, nam in tenui appetentia nihil horum efficitur, in ualida autem abortitur, aut uestigium manet, si iam foetus animum conceperit.

Cur homo solus rideat: quoniam solus admirationem habet, hoc enim mentis opus inquam est, ob hoc solus ridere potest: est enim risus eorum, que cum uoluptate admiramur, ob id repentina risum eiere

solent, et non uisa sunt non adeo, aut minus.

- 5 Cur belluarum etiam senectus maiorem præ se fert sapientiã, cum tamen mente omnino careat?
- Cap. 24. sic enim inquit Aristoteles sexto de Natura animalium, de mulis loquens, Vita mulis ad annos multos, iam quidam uel octogesimum annum potuit agere: ut Athenis cum templum ædificaretur, qui quamuis demissus munere per senectam, cõmeans tamen, ac obiens, iumenta exhortabatur ad opus: quamobrem decretũ est, à nemine eum arceri frumentorum aceruis. Inest ergo sapientiæ uestigium belluis: sed illud uel consuetudine faciebat, idque nil mirum, uel consilio, hoc autem prodigiosum, atque ex causa exteriori pendebat. In uniuersum igitur mens, quæ belluis exterius adest, adeo fortiter imprimere potest, ut uestigium in opere sapientiæ possit præferre, sapientiam nunquam: neque enim aliud præter id munus consuetum obire nouerat. Porro Græcis insitum, noua semper, quasi è re sua id esse putarēt, in immensum extollere: gloriã, & diuinitatis opinionẽ, ex leuitate, & fabula etiã quærẽtes.
- 6 Sed cur ante clades, & cum ipsis, si ingentes fuerint, monstra, prodigiaque apparent, quale illud (neque enim maius autoritate, uel testimonio hominis proferre possum) Cæsaris, uerba eius subiungere libet, ea autem sunt: Eodemque die Antiochiæ in Syria bis tantus exercitus clamor & signorum sonus exauditus est, ut in muris armata ciuitas discurreret: hoc idem Ptolemaide accidit. Hæc ille. Quæ neque conficta esse poterant, teste tota una urbe, imò duabus, nec Cæsari deerat calum

calumniator, etiam usque ad contumeliam, nec quicquam fuit dignum, ut pro his mētiretur, quæ ea sunt, quæ accidisse iuxta Rubiconem referuntur. Ergo signa ante clades quædam à causis iisdem fiunt, à quibus & clades, ut monstra, ignes in cœlo, fulminatq;. Alia uerò ab agente intellectu, qui mentibus multorum præsentia magnorū malorum iniicit, sic ut animam moueant multorum imaginatione commota: nam non omnes audiūt, mentes etiam illas dum separantur, ut infra ostendemus, affines sibi commouent: unde in cladibus multæ à multis euocantur, sed mens illa communis, ac sempiterna, maiorem causam præbet, quoniam & ante cladem hoc accidit. Cur uerò magis Antiochiæ, quàm Romæ: ex sequenti ratione declarabitur.

Cur prophetæ dentur, & qui de futuris aperte 7
uerissima doceant: qualis admirabilis fuit Esaias. Mens ipsa, cum nullo modo corpori immiscetur, belluas facit: cum mediocriter, homines: cum autē copiosus effunditur spiritus, non repugnante ui corporea, propheta euadit. Propterea nemo eruditus Propheta est, quoniam mens illa pura doctrina nō indiget: nec in omnibus regionibus Prophetæ apparent: nam iuxta polos impossibile est ut nascantur, corpus enim eorum, qui illic habitant, densum est, ideoq; repugnat tantæ mentis sinceritati: at uerò imbelles, & tenue corpus factum esse homini ob excellentiam animæ, declarat Plato in Timeo, dicens: Potuerat Deus tamen solidum hominis corpus concinnare, ut nocumēto forinsecus occursan-

ti minus foret obnoxium, sed mollius efficere præoptauit, quo esset contemplationi paratius. Ergo in Palæstina tantum florere Prophetæ: ea enim regio perquam temperata est, atque omnium cœli regionum amœnissima. Hi uerò tales nec timidi sunt, nec iracundi: affectus enim hi necessario corporis ualidioris sunt: unde & iracundos natura longius æuam protrahere uidemus. Sed & hi in cibo moderati sunt, nanque plenior uictus corpus obesum reddit: plures autem illorum propter id etiã in desertis locis inhabitauerunt, ob id etiam expertes sunt ueneris, ea enim corpus & mentem concutit. Declaratum est autem tales ab omni mentis concussione uacare oportere: progenitores uerò non impios illorum esse necesse est: talibus enim humores prauis insunt, unde tam sinceri uasculi generatio impeditur: mentem autem illam, quæ sic mouet, palam est ex uniuersalium cognitione, non singularium procedere, quibus postmodum simul iunctis, efficitur singularis cuiusdã notitia, cui hæc omnia insunt: unde accidit, ut non, nisi post euentum, oraculum illorum intelligatur, tunc uerò ad uuguem omnia expleta cernere fas est. Velut enim in somnijs dictum iam est ex Auerois sententia generales apparent futurorum conditiones, quibus ad singularium coniecturam peruenimus, sic uigilijs in prophetis: fortius enim mentem mens communis mouet, quam per somnum cœlum imaginationem, præsertim cum corpus, ut dixi, paratum habeat: plurimos autem, imò populos ab his moueri necessarium est, quia mens communis multorum commouet mentem

tem, ob id assentiuntur plebæ maxime nomines: necesse est enim ut pars toti, & productum producenti pareat, ut lumen Soli, aut lux ipsa. Propterea nec cur illis pareant satis nouerunt, sed naturali impetu ad hoc mouentur. Ergo tantum à bellua homo, quantum ab homine Propheta distat: hic autem quasi medius est inter separatam mentem, & hominem: mens separata uniuersalis mentis & Prophetæ rursus medium est, media etiam mens illa communis inter ultimam cœlestium intelligentiam, & singularē. Auicenna uerò decimo suæ primæ Philosophiæ arbitratur, quod talis uis habeat uirtutē admirabiles res agendi, ut ob hoc à populo consensu omnium aliquid maius cæteris hominibus obtinere credatur: ostēdunt autem dicta Prophetarum in uniuersali mentem illam nostrum originem singularia sub generali modo intelligere, atque hoc idē animus noster habet, postquā fuerit separatus.

Cur multis contingat, ut mortem amicorum, aut affinium absentium sentiant? Hoc ideo euenit, quia lux illa utrifque coniuncta est. Propterea non nisi in cōiunctissimis animis accidit, tum maxime in matre, ac filijs, & fratribus, si nobis ualde chari sint: atque ideo illis contingit, quod crystallo si Solis radijs exponatur, nanque dum amouetur crystallus, motum quendam efficere uidetur in radijs, etsi non faciat: hora igitur illa cum lucem corpus relinquit, si proxima ualde sensibilis fuerit, & corporeis uinculis explicata, sentiet mutationē illam, quæ cum leuissima sit, facilius per somnum percipitur: nam & reliqua leuia, ut etiam exigui dolores

in so

in somno grauisissima esse uidentur, quoniam uirtus animæ omnibus exterioribus explicita negocijs, totam sentit alterationem: nō igitur omnibus, sed multis hoc contingit, atque etiam ob hoc non nisi ipso temporis momēto, quo obcunt: lic autem commota mens simulachrum ex imaginatione suscitatur uel uidentis, ut audientis uocem, aut in somno etiam speciem eius, qui moritur, uidere se existimantis: ob id igitur in magnis cladibus sic multos affici necesse est, unde concursus & diuinatio. Cur autem hoc hīc magis, quā alibi cōtingat, in præcedenti dubitatione ostensum est. Palām etiam fit, non omnes eiusdem loci accolas hoc præsentire: nō enim omnes mentem habēt à corpore sic liberam, nec omnes propinquos: quare nō ex cælo hæ præstigiæ fieri possunt, uereq; esse, nam omnes eas sentirent: uideretur autem communis illa mens, ac nobis coniuncta, huic causæ non parum conferre. Ex his non obscurum est,

- 9 Cur maximè per somnum diuinemus: nam (ut diximus) mens minus à corporis sensibilibus functionibus detinetur. Ergo si mens ualida fuerit, corpus autē inane, & languidum, animus optimè expolitus, sensus interiores puri, tunc maximè etiam simulachra ipsarū rerum intueri potest: nam mens quæ nos illuminat, aut singularia agnoscit, quod

Cap. 1. Auicēna fatetur decimo suæ primæ Philosophiæ, aut omnibus uniuersalibus cognitis hoc ipsum singulare agnoscere, quanquam nequeat ostendere, tamen potest. Ex quo etiam maximè apertum est,

- 10 Cur morituri magis discessum suum præuideant

deant, quàm cæteri: nam tunc tam in se actus separari incipit à corpore, atq; à residuo animæ: ideoq; anima & corpus hanc sentiunt separationem, non ut aliquam rem, sed ut oculus tenebras, ac cæcitatem, aut ut quercus robur, ad quod radices dirigit: ipsa etiam mens principio suo hæere incipit, ob idq; simulachra futurorū excitat: inde morientium animus diuiniior habitus, ut ex Cicerone retulimus, mādaturmq; legibus, ut supremæ uoluntates seruentur.

Qui nam sunt homines maximè diuini, aut prauit? Diuini qui ueritatem amant, assimilantur enim suo principio: nam mens ipsa omnem in se rerum ueritatē continet: quod & religiosè dictum, Christus enim ueritatē se dixit: est autem Veritas summa sapientia: nam falsa sciri non possunt. Alter gradus perfectionis est, ut eam agnoscas: nescire ergo, malum: odisse illam, flagitiosissimū, & diuinæ naturæ maximè contrarium.

Cur tantūm musicis cōmouemur, ut ea nos animū immutare cogant? Mens ad mensurā est numerorum, & anima, & corpus: ideo his proportionibus, quæ numeris omnes integris continentur, maximè commouemur. Qui uerò non cōmouentur, ab hac proportione multum abscedunt, unde tardiore ingenio sunt. In homine autē minima est terræ pars, si ad belluas comparetur, indicio sunt cadauera resoluta. Plato autem nos ob id commoueri putat musicis, quoniā animus ante ingressum similibus quibusdam uoluptatibus assueuerit. Verū nō uidentur infantes demulceri harmonia, sed
 simplici

simplici ~~h~~ cum mentione, ut belluæ: Melius igitur dicere, animum oblectare ea, quæ ille intelligat: intelligit autem maximè discreta, & parua: in numeris autem infra decem omnis humanus concensus constitutus est.

13 Cur heroës, ac maximè quidam homines? Quibus plus de luce, seu perfectiore contigit in corporis temperamento optimo, his ingenium à natura est, corpusq; firmum, non solum ob temperamentum, sed quòd animus ualidus, ut nauta fortis nauim, corpus optimè gubernat, & cõtinet, ut inquit Plato. His igitur spõte ab hominibus, uelut ab apibus suis regibus, honor, atque obedientia exhibetur, tum uerò & qui cum his habitant. Fortunati tales fuere Hercules, Theseus, Romulus.

14 Cur senes aliqui adeò sapientes? nam Isocrates annos iam nonaginta superans Panathenaicũ scribere se refert, in ipsius orationis initio, quam cõstat pulcherrimã esse: Socrates septuagenarius optimè philosophatur: M. Varro octogenarius libros de Re rustica scribere cœpit, ut ipse testis est. Causa horum est, optimè instituta uita: sic enim consuluit Aristoteles illi, qui senectam inculpatam ducere iuuenis cupiebat, scilicet ut assuetudini potius confideret: nam mens ualida manet, sed corpus debile redditur: at uerò inualidũ eius opus efficitur sublati spiritibus, & calore. Quamobrẽ imagines falsæ ut in atra bile laborantibus apparent, quas consuetudine opprimas necesse est. Non solum igitur calidiores corpore tardius senescunt, sed & mentis opere. Argumento uerò est, mentem in senio repurgari

gari, nec solùm esse immortalẽ, quod nisi corporis intemperies præter senectam aliqua accedat, senes sint omnium sapientissimi.

Cur tãtus immortalitatis appetitus? Quoniam 15
optimam cõditionem naturaliter desideramus: est autem mentis optima conditio, quoniã æterna est: atque ideo nemo fermè tam improbus uir, qui nõ optet immortalitatem: belluæ uerò cùm hac parte meliore destitutæ sint, nullam eius curã gerunt: ratio uerò etsi in mortali animæ parte sit, quia tamẽ 16
illuminatur ab immortalis, colligiturq; lumẽ illud, & uirtus ad suum principiũ, ideo desiderare potest.

Cur qui literis pollent hac conditione in actioni 16
bus minus ualere, ac quasi stupidi creduntur esse? Causa est, quòd intellectus à uehemētibus obiectis perficitur, sensus autẽ obtunditur: eadẽ igitur causa, quæ intellectum auget, uires animæ destruit. Sapientes ergo cùm intellectum habeant perfectum, rationem plerunque hebetem habent. Nec tamen ignoro, quãtum ab ineruditis falsò huic sententiæ adijciatur, cùm in proprijs exercitationibus hoc uerum minimè sit.

Quare quidam stulti, & expertes intelligentiæ? 17
Vanum est credere, illis deesse mentem, cùm illa à mente uniuersali, ac æterna procedat: nãque nec in minimo deformãdo articulo, nisi propter materiã peccat: nec uerò intellectus ille singularis cõtumax esse potest, cùm & ipse expert materiae sit: alterũ igitur duorũ abest, uel leuitas, ac soliditas animæ, qua & lumen recipit, & repercutit, atque sic mentis impores perpetuò sunt: uel spirituũ puritas, unde ad
tempus

tempus illa illa manet, ut in atra bile laborantibus. Idola igitur uel non creantur, si deficit specularis illa leuitas, unde nec in pueris, sed his solum humor impedimēto est, uel confusa, ut in atra bile, uel debilia & tarda, ut in extrema senectute.

18 Sed cur Demoniaci quidam esse uidentur? Accidit hoc diuisa luce, uelut in striatis subtiliter columnis, ac fractis speculis: nam in columnis lux diuisa, & in speculis plures repræsentat imagines, quæ cum diuersæ uideantur, accidit eis quod & oculo altero depressio: nā una res duæ esse uidentur: quoniam oculus eandem rem & altam & depressam simul esse non posse rectè diiudicat, ob id duo existimat, quæ unum sunt, nec plura, quia plures esse oculi nō possunt: at in anima lux illa cum innumeras patiatur diuisiones, ob id mens multiplicata, & spiritus immūdi etiam innumeri inesse creduntur, ut non negauerim fucum subesse multis, aliquibus etiā Dæmonem adesse, sed quod frequentius cōtingit, expono: ob id igitur exorcismis potius, quàm medicinis sanantur: nam anima fide (ut diximus) & imaginatione regitur, ac permutatur. Palàm enim est, plurimos ex eis uerbis, nō sacris, sed prophanis liberari. Dum uerò sic mouentur, ex halitu fœdo caput tentatur, simile quid patientibus comitiali morbo, ob id in mulieribus frequentes, ob uterū corruptiones.

19 Cur lamiaë infantes extenuent? partim spiritu fœdo pulmones uitiunt, partim oculis, ut in speculis menstruarum apparet: partim imaginatione, de cuius uī, etiā in aliena corpora, aliquid diximus, ea enim

ea enim infantium corpora & puerorum, ideoque iniuriæ parata, nec à mente ualida reguntur aduersus fascinationem.

Cur prophetæ mundo necessarij: Vt ea, quæ sapientes eruditione intelligunt, plebs fide, & simplici auditu agnoscat: ne uel cuiquam quod rectum sit, ac pium, in obscuro sit, uel omnes ob sapiëntiam adipiscendam, artes, & reliqua uitæ munia deserere cogantur. 20

Cur homo tantum polleat ingenio, ac memoria, tantumque unus alteri præstet, ut rectè dixerit Philosophus, doctum ab indocto, ut hominem à bellua differret: Quoniam in his, quæ ad infinitum terminum extenduntur, accessus etiam differentiæ sunt infinitæ, ac sine magnitudinis termino differentia: tale autem est mentis sincerum opus, cui homines ut mente meliori præditi sunt, propius accedere conantur. 21

An quæ ex belluis & homine nascuntur, humanam animam, & mentem habeant, incertum est: nam Plutarchus in paralellis refert, Fuluium quendam odio mulierum equam iniisse, progenuisseque formosam puellam nomine Hippo, & ex asina Onoscelin Aristonem Ephesium: ego librū illum indignū Plutarchi grauitate, non ob hæc tantum, sed ob multiplicem falsam historiam credo. Cæterum mirum est nunquam hoc accidisse, sed si accidat, ex foemina nunquam nisi bellua enascetur, si masculus expers sit rationis: à uiro uero & bellua euentum oporteret obseruare, uerum nec in his mentem inesse uerisimile sit. 22

23 Sed de his que ante statuendum erit monstris, quæ ex uiro, & muliere nata sunt: Primum indicium ex ploratu sumendum erit: nam etsi aliqua animalia iam grandæua plorare uideantur, ut equus, & phasianus cum accipitrem sibi imminetem cernit, nulla tamen bellua, ut nata est, plorat. Quod igitur monstrum plorat, id & ridere sua ætate aptum est, id est quadragesimum iuxta diem, quare & ratione utitur. Manifestum est igitur, non tam serò infantes ratione incipere uti, quando risus ab admiratione exoriatur.

24 Cur demoniaci uidentur aliqua, quæ antea ne sciebant, cognoscere? Facta diuisione, si non colluceant partes, demoniaci fiunt stupidi, & amentes: si uerò quasi animus inflectatur, ut de columna striata diximus, in cæteris sunt prudētes, ob imaginum autem multitudinem demoniacos se esse putant. Ergo in tam multiplici imaginum apparētia illud idem accidit, quod in nebularū uarietate, & plumbi colliuatione, cum in aquam postmodum proijcitur: namq; figuræ diuersæ, atq; admirabiles animalium, plantarum, hominum, instrumentorumq; emergunt, aliarumq; rerum, uisu quidem delectabilem, sed incognitarū: unde cum motus & iam illis quasi in circulo accedat, uarietates penè infinitæ exurgunt: ab hac igitur formarum multitudine, & mentis communis auxilio futurorū, & aliorum incognitorum accedit notitia: uerū si mens non coadiuet, ut plerunq; fit, multa dicunt, sed falsa pleraq;: necesse est enim, ut in frequenti talorum iactu, etiam casu diuinare. Esse autē hunc motum, & hanc

& hanc simulachrorum multitudine clarat inquietudo illorū, sermonisq; abrupta series, & sine sensu, ac ratione edita. Porro qui fractam habent illam animi specularē leuitatē, tum lumē, nunquam pristinae sanitati restituuntur: qui autem inflexam, plenē sanantur. Conquiescunt autē motiones hæ, cum motus spirituū sedatur: nam opinio quidem manet, sed affectus uexatio tollitur.

Cur cum uolumus, intelligimus? Hoc uerò supra declarauimus: illuminatio, & idola sunt nobis necessaria ad intelligendum: illuminatio deesse non potest: est in nobis, est causa æterna & pura, est absq; materia, absq; contrarietate, ideo cum uolumus, intelligere possumus, non tamen quæ uolumus, non subseruientibus simulachris. 25

Cur idem de eodem multi sentiūt, etiam si non inuicem conferant, quæ conceperint, antequam iudicium ferant, multò uerò facilius adhæreant docētium opinioni, alij uerò falluntur ut in sensibus, cum tamen mens ipsa diuina sit. Quicumq; igitur sana habent instrumenta interiora, ut imaginatio- nem, & memoriā ac rationem, idem de eodem necessariò sentiunt, quoniam mens idem de ñsdem semper iudicat: at si quid deficiat, aut corruptū sit, mens aberrare facit, non tamē ipsa aberrat: nam ex suppositis iudicium facit: ob id enim Solem magnum, & oblongum aliquando spectamus, aut pusillum, quia radius uitiato medio occurrit. 26

Cur astra tam lucida, & mundus tam pulcher? An ut solis oculis uideatur animaliu, æternaq; res propter mortalē constituta erit? an nullus immortalium 27

taliū hęc uoluptatē capiet, sed quasi frustra erit: an cognitio intellectus uoluptati sensus in hoc æquiparari poterit? Certē non, cōtradiciente experimento. Quid igitur mēs corpore soluta? Quicquid sensui, dū in corpore esset, impartita erat, rursus assumēs, omnem quam cum corpore delectationē sensu capere poterat, nequid ei iucunditatis pereat, retinet.

Hęc igitur iuxta naturalium sentētiam de animæ, ac mētis partibus dixisse sufficiat, altiores quæstiones prætermittere coactus, aut aliō trāsferre, nō obscuris admonitionibus: uerū hęc ipsa multi in contradictionē nō intelligentes trahent: turpe uerò sit, si ab alijs nisi coacti nolumus à nobis ipsis dissi- dere: quāobrē nec clarius, nec breuius scribere potui. Hęc autē etsi non ad pietatē perfectā accedūt, non tamē ab ea, quantū reliquæ Philosophorū opinioniones, discrepāt: in fine uerò maximē conueniunt: nā cum lucē habeamus à Deo, atq; potiorē nostri partē mētē, illius, nō corporis actionibus inuigilare decet, plus Deū nostri autorē, qui nobis tā ingēs donū dedit, amātes, quàm nos ipsos, idest corpus, filios, diuitias, potētīā, honores: nā uerē nosmet diligere, est Deum diligere, si mentē nostrā diligimus & qui Deum diliget, semet ipsum necessariò diligit: lucem uerò nobis affinē, ut nosmet tāquàm in dissolubili uinculo, & sempiterno æuo cōiunctam, ab eodemq; fonte splēdoris, & bonitatis nobiscum proficiscentem, atq; hoc uerē proximum diligere est, ac ut semet ipsum. Quare hic finis est beatitatis nostræ in hac uita, diuinis frui, diuinisq; coniungi, & post mortem perfectissima quiete gaudere.

INDEX ~~REPERI~~ M
INSIGNIVM HVIVS
OPERIS.

*

A rgumenta contra animi immortalitatem. pa- gina	8.
Carmina contra Platonem.	pagina. 11.
Galenus de animi nostri mortalitate sententia, & ra- tiones.	pagina. 14.
De negligentia in custodia vite mortalium.	29.
Quatuor modi, in quos miracula referuntur.	30.
De rustico, qui milites decipiebat.	31.
An opinio de animi immortalitate conducat ad insti- tutionem reipublicæ.	34.
An oculus uideat extra mittendo radios, 36. & 38.	38.
Oppugnatio Galeni.	38.
Platonis rationes pro animi immortalitate.	40.
Solutio earum rationum.	46.
Decem prohibentia hominem à flagitio sublata reli- gione.	48.
Opinio de animi immortalitate, per sequelam malo- rum multorum causa est, bona autem per se.	49.
Alexandri Aphrodisi de anima opinio.	49.
Perfectio humana, sublata animi immortalitate, quòd duplex sit.	55.

- Sine reliquis mortales uiuere non posse. 57.
 Quenam uita Græcorum ante Athenas cõditas. 56.
 Themistiũs, & Simplicius, eandem Aristotelis, Pla-
 tonis, & Theophrasti sententiam de animorum
 immortalitate putant. 56.
 Nomina diuersa animæ partium quibus Philosophus
 utitur. 60.
 Pythagoræ, Trimegisti, Pherecydis, Anaxagoræ,
 Democriti, Alcmeonis de animorum immortali-
 tate sententiæ uetustissimæ. 60.
 Ad quid utilis sit cognitio immortalitatis animi. 63.
 B. Pauli ratio ualida pro animi immortalitate. 64.
 Sensus per somnum non ex toto tolluntur, secundum
 Galenum. 67.
 Galeni accusatio, & temeritas. 73.
 Platonem non tres animas, sed tres facultates po-
 suisse. 77.
 Trapezuntij infectatio in Platonem. 78.
 Platonis de anima post obitum opinio. 79.
 Aëri Armenij narratio ex Platone, Plutarchi, Dio-
 genis, Pselli, Plethonis de Platonis opinione senten-
 tia. 80.
 Epicteti sententia de anima. 92.
 Plotini sententia de anima. 92.
 Ciceronis Argumētum pro immortalitate animi. 93.
 Epicharmi sententia pia de animorum immortali-
 tate

tate.	93.
Prima ratio ualida pro opinione ^{or} Platonis.	95.
Angeli Cardani decrepiti historia.	102.
Cur morti proximi bene audiant.	103.
Autoritates Aristot. pro animi immortalitate.	110.
Testimonia Peripatericorum.	140.
Aristotelis rationes pro animi immortalitate.	145.
Intellectus & sensus similitudo triplex.	149.
Sedes animæ ubi sit.	150.
Intellectus à sensu decem differentiæ.	153.
Secunda ratio pro Platonis opinione.	159.
Cur memoria cæteris mentis partibus facilius uitetur.	163.
Quomodo homo omnes belluas sensibus uincat.	164.
Rationes aliæ diuersorum pro animi immortalitate.	167.
Ordo uniuersi, & quomodo homo sit medius inter mortalia & immortalia.	170.
Responsiones ad rationes plures pro animi immortalitate.	181.
Digressio quomodo fortis morti se exponere debeat.	184.
Opinio unitatis intellectus cum suis rationibus.	188.
Oppugnatio unitatis intellectus Auerrois.	190.
Hominem simul duo non posse sentire, uel intelligere.	197.

Octoro	201.
Triplex inter intellectum et rationē similitudo.	202.
De motu omnium rerum.	203.
Quonam pacto animarum una in alia sit.	207.
Animam non esse partem anime mundi.	210.
Fidei, Spei, & Amoris uires, & ratio præcantationum.	211.
Somni ratio, cause, ac modus.	214.
Laurentij Sannuti casus.	212.
Cur homo in somno non sentiat, & tamen in somnia uideat.	215.
Cur in somno frequentius uideamus quàm audiamus.	222.
Cur in somno uisio nihil in uigilia simile habeat.	222.
De rerum omnium retrocessu, & quomodo per somnum fiat.	222.
Cur facilius recentium, quàm eorum que iandiu memorie mandauimus, obliuiscimur.	224.
Cur scalpentes occipitium recordemur.	224.
Quomodo memoria nobis fiat de rebus.	224.
Cur unus homo altero perfectior.	225.
De bouis lingua que auulsa mouetur.	225.
Indiuisibile duplex.	226.
Cur hoc magis illo per somnium uidemus.	226.
Signa uerorum in somniorum.	228.
Cur, & quomodo uera in somnia fiant.	229.

- Oppugnatio opinionis Averrois de intellectu humano ueritate. 229.
- Quomodo anima in corde existens cerebro possit sentire. 233.
- Aeterna patiuntur mutationem, sed non corruptiuam. 234.
- Cur nulla planta actu calida. 234.
- Cur omnes plantae uirides. 235.
- Cur flores plantarum plerunq; candidi. 235.
- Cur plantarum cortices cinerei coloris. 236.
- Aristoteles quomodo statuerit animū humanum immortale per regressum perpetuum in corpora. 236.
- An intellectus post mortem agnoscat seipsum. 238.
- Quomodo intellectus inter se differant. 238.
- Intellectum agentem continere patientem rationem, imaginationem, memoriam, ipsumq; omnia haec esse. 239.
- Aristoteles uult, omnes intellectus in substantia unum esse, uel reuerti in corpora, uel ambo: sic tamen ut unum numero illos nunquam esse credas. 241.
- Quatuor hominum genera, è quibus unum tantum perfectum. 243.
- Rationes cōtra opinionem nostrā, & solutiones. 243.
- Ordo formarum. 249.
- Solutio argumentorum contra animi immortalitatem. 249.

- Differētia somni, & mortis, quo ad opus animæ. 284.
- Omnes leges præmia, & pœnas animis à corpore solutis communi consensu statuunt. 286.
- Cur iandiu mortuorum spectra nec uigilantes, nec somniantes uidemus. 294.
- Cur quidam mutuò naturaliter se amant, alij odierunt. 294.
- Cur foetus in utero desideratarū rerum uestigia contrahunt. 294.
- Cur homo solus rideat. 295.
- Cur belluæ etiam Senio sapientiores euadant. 296.
- Historia de mulo octogenario. 296.
- Cur clades prodigia ingentes præcedant. 296.
- Cur dentur Prophetæ, & quales sint. 297.
- Cur multis contingat mortem absentium amicorum sentire. 299.
- Cur per somnum maximè diuinemus. 300.
- Cur morituri discessum suum præuideant plus quàm reliqua. 300.
- Qui nam maximè diuini homines uel prauī. 301.
- Cur tantum musicis mouemur. 301.
- Cur, & qui nam heroës, & maximi homines. 302.
- Cur senes aliqui adeò sapientes Isocratis mirum. 302.
- Cur tantus immortalitatis appetitus. 303.
- Cur eruditi ad actiones minus à uulgo ualere creduntur.

<i>tur.</i>	303.
<i>Quare quidam stulti, & intelligentiæ expertes.</i>	303.
<i>Cur demoniaci quidam esse uidentur.</i>	304.
<i>Cur lamie infantes perdant.</i>	304.
<i>Cur prophetæ mundo necessarij.</i>	305.
<i>Cur homo ingenio, & memoria multum polleat.</i>	305.
<i>An quæ ex homine, & bellua nascuntur mentem habeant, si quid nasci possit.</i>	305.
<i>An monstra mentem habeant, & quomodo dignoscantur.</i>	305.
<i>Cur demoniaci quæ non didicerint scire aliqua uideantur.</i>	306.
<i>Cur cùm uolumus intelligimus.</i>	307.
<i>Cur idem de eodem multi sentiunt quamuis regionibus longinquis inuicem discreti.</i>	307.
<i>An mens separata uideat, sensibusq; quo ad cognoscendi uim prædita sit.</i>	308.
<i>Cur mente immortalis existente aberrare contingat.</i>	308.
<i>Finis hominis secundùm Theologos & Philosophos unus, & qualis sit.</i>	308.

F I N I S.

